

**ASOCIAȚIA MOLDOVENEASCĂ DE ȘTIINȚĂ POLITICĂ
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STUDII POLITICE ȘI ECONOMICE
EUROPENE "CONSTANTIN STERE"**

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.4 (LIX), 2012

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIȘINĂU – 2012

**MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.4 (LIX),
2012. - Chișinău: USM, USPEE, AMSP, 2012. – 198 p.**

COLEGIUL DE REDACȚIE:

*prof. Valeriu Moșneaga (redactor-șef);
prof. Victor Saca (redactor-șef adjunct)
dr. Rodica Rusu (secretar);
prof. Gheorghe Avornic;
conf. Vasile Cujbă;
prof. Vladimir Gutorov (Rusia);
prof. Cristian Haerpfer (Regatul Unit);
prof. Anatoliy Kruglașov (Ucraina);
prof. Constantin Marin;
prof. Victor Moraru;
prof. Joao Peixoto (Portugalia);
prof. Serghey Reșetnikov (Belarus);
prof. Adrian Pop (România);
prof. Gheorghe Rusnac;
conf. Aurel Sâmboteanu;
prof. Constantin Solomon;
prof. Georg Sootla (Estonia)
conf. Vasile Tabară (România);
prof. Valentina Teosa*

Ideile și opiniile expuse în materialele prezentate aparțin autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al colegiului de redacție

Articolele apar în redacția autorilor, sunt recenzate

versiunea electronică:
<http://www.usm.md/?mode=437>

S U M A R

<i>Compartimentul ISTORIA, TEORIA ȘI METODOLOGIA ȘTIINȚEI POLITICE</i>		7
<i>Saca V.</i>	<i>Academicianul Gheorghe Rusnac și știința politică universitară</i>	7
<i>Compartimentul GVERNAREA POLITICĂ ȘI ADMINISTRAREA PUBLICĂ</i>		27
<i>Iatco M.</i>	<i>Considerațiuni privind statul bunăstării: esență și obiective</i>	27
<i>Ojog V.</i>	<i>Accesul la informație și protecția informațiilor clasificate</i>	36
<i>Stamatin R.</i>	<i>Analiza conținutului noțiunii de lider. Teorii și tipuri de liderism.</i>	46
<i>Svetlicinii R.</i>	<i>Considerațiuni generale privind cultura organizațională în organizațiile din sectorul public</i>	66
<i>Varzari P., Bodiu D.</i>	<i>Modalități de finanțare publică a partidelor politice și campaniilor electorale în statele din regiunea Mării Negre</i>	72
<i>Compartimentul SOCIOLOGIA POLITICĂ</i>		88
<i>Moraru V., Tacu M.</i>	<i>Activitatea mediatică: oportunitatea abordării strategice</i>	88
<i>Mosneaga V., Nicolae I., Bucataru I.</i>	<i>Dimensiuni conceptuale și metodologice ale puterii politice în calitate de componentă a relației putere – opoziție politică</i>	99
<i>Мошняга В., Цуркан В.</i>	<i>Миграция и интеграция: молдавские трудовые мигранты в Европейском Союзе</i>	111
<i>Compartimentul RELAȚII INTERNAȚIONALE</i>		149
<i>Esanu C., Țicu V.</i>	<i>Geostrategia în analiza mediului internațional contemporan</i>	149

<i>Panța R.</i>	<i>Aspecte definiții a diplomației publice franceze la începutul secolului XXI</i>	<i>165</i>
<i>Vasilescu D.</i>	<i>Crizele economice globale – retrospectiva determinantilor socio-economici și politici majori</i>	<i>181</i>
<i>Compartimentul BIBLIOGLOBUS & INFO</i>		<i>196</i>
<i>Moșneaga V.</i>	<i>Informația privind susținerea tezelor de doctor / doctor habilitat în științe politice în Consiliile științifice specializate din Republica Moldova în anul 2012</i>	<i>196</i>

SUMMARY

CHAPTER: HISTORY, THEORY AND METHODOLOGY OF POLITICAL SCIENCE		7
<i>Saca V.</i>	<i>The Academician Gheorghe Rusnac and university political science</i>	7
CHAPTER: POLITICAL GOVERNING AND PUBLIC ADMINISTRATION		27
<i>Iatco M.</i>	<i>Considerations concerning the welfare state: the essence and objectives</i>	27
<i>Ojog V.</i>	<i>Access to information and the protection of classified information</i>	36
<i>Stamatin R.</i>	<i>Analysis of the content of the concept of leadership. Theories and types of leadership</i>	46
<i>Svetlicinii R.</i>	<i>General considerations regarding organizational culture in public sector organizations</i>	66
<i>Varzari P., Bodiu D.</i>	<i>Procedures for public funding of political parties and electoral campaigns in the States of the Black Sea region</i>	72
CHAPTER: POLITICAL SOCIOLOGY		88
<i>Moraru V., Tacu M.</i>	<i>Media activity: the opportunity of the strategic approach</i>	88
<i>Mosneaga V., Nicolae I., Bucataru I.</i>	<i>Conceptual and methodological dimensions of political power as a component of the relationship power-political opposition</i>	99
<i>Мошняга В., Цуркан В.</i>	<i>Migration and integration: Moldovan labour migrants in the European Union</i>	111
CHAPTER: INTERNATIONAL RELATIONS		149
<i>Esanu C., Țicu V.</i>	<i>Geostrategy in contemporary international environment analysis</i>	149

<i>Panta R.</i>	<i>Defining aspects of French public diplomacy at the beginning of the 21st century</i>	<i>165</i>
<i>Vasilescu D.</i>	<i>The global economic crisis – a retrospective of the - socio-economic and political determinants</i>	<i>181</i>
	CHAPTER: BIBLIOGLOBUS & INFO	196
<i>Mosneaga V.</i>	<i>Information on the submission of dissertation for PhD. and D.Sc. in Political Science at the Specialised Scientific Councils in the Republic of Moldova in 2011</i>	<i>196</i>

COMPARTIMENTUL
ISTORIA, TEORIA SI METODOLOGIA STIINTEI

ACADEMICIANUL GHEORGHE RUSNAC
ȘI ȘTIINȚA POLITICĂ UNIVERSITARĂ

Victor SACA

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Științe Politice
Doctor habilitat în științe politice, Profesor

This article examined the contribution the academician Gheorghe Rusnac the emergence and development of political science in Moldova. Mr. Rusnac was the first head of Political Department in the country, established in 1989 at the initiative of the State University of Moldova. In 1993 scientist and Professor Gh.Rusnac devive rector of MSU. As the manager has brought an outstanding contribution to the creation in 1995 of the first Faculty of Political Sciences of Moldova. Gh.Rusnac scientist was President of two Specialized Scientific Councils to support doctoral thesis in political science.

A gentleman of great merit lies in the foundation of the National School of Political Studies. He also led doctoral thesis in Political Science 15 people (7-DSc. and 8 - PhD). Disciples of Gh.Rusnac working today as teachers, researchers, politicians and government officials. Scholar Gheorghe Rusnac has numerous publications - 39 monographs and textbooks, 205 - scientific articles, dozens of collections of documents and materials, dictionaries, brochures. His work included a total of 590 scientific titles. At present monentul Gh.Rusnac holds the position of vice-president of the Academy of Sciences is responsible for relations between the Academy and universities.

Devenirea și dezvoltarea statului Republica Moldova în cei 21ani de independență ne-a demonstrat în mod evident dependența lor directă de factorul afirmării științei politice naționale, știință chemată să supună analizei o practică sociopolitică complexă, cu multiple fenomene și procese contradictorii ce evoluiază neobișnuit, prin ascensiune și declin, stabilitate și instabilitate, ordine și haos, consistență și inconsistență și viceversa. Atare evoluție este obiectivă, dar indicii săi sunt determinați în ultima instanță de capacitățile de impunere a factorului subiectiv, inclusiv de nivelul susținut de spiritualitate în domeniul științei politice, de potențialul epistemologic și axiologic al savantului din domeniul respectiv, de capacitățile lui de rol și funcționale de-a asigura continuitatea în acest domeniu.

În contextul acestor raționamente sunt bine venite și necesare evaluări adecvate ale activității științifice a mult stimatului academician, doctor habilitat, profesor universitar Gheorghe Rusnac. Personalitate marcantă în lumea științei politice, unul din fondatorii acesteia în sistemul universitar al Republicii Moldova, domnul Gheorghe Rusnac se bucură de o mare autoritate în cercurile științifice ale țării, în rândurile studenților, masteranzilor, doctoranzilor, savanților și profesorilor de la Universitatea de Stat din Moldova și de la alte instituții.

Creșterea, maturizarea și devenirea spirituală în știință și învățămînt a Domniei sale începe din anii '60 la Universitatea de Stat din Moldova și continuă aici la *Alma mater* mai bine de 40 de ani, mai întîi în calitate de student al Facultății de Istorie, apoi doctorand și posdoctorand în istorie, cadru didactic, secretar științific al Consiliului Specializat de susținere a tezelor de doctor în istorie, prodecan, secretar al Comitetului de partid al USM, doctor habilitat, profesor universitar, primul șef-catedră de politologie la USM și în general în țară, rector al USM, membru corespondent și membru titular al AȘM în domeniul științei politice. Academicianul Gheorghe Rusnac a fost primul savant istoric din Republica Moldova care la sfîrșitul anilor '80 - începutul anilor '90 a mobilizat opinia științifică și factorii de decizie din țară să susțină importanța și necesitatea recunoașterii politologiei ca obiect de studiu în sistemul de învățămînt universitar și ca știință indispensabilă sistemului academic. Atare atitudine a savantului Gheorghe Rusnac față de știința politică era bine conștientizată și, desigur, reieșea din buna cunoaștere și apreciere a complexității noilor transformări sociale ce urmau să se realizeze în țară în primii ani de independență. Chiar de la bun început el vedea rostul științei politice universitare atît în domeniul educației tinerei generații, cît și în cel al construcției statale și societale de tip nou, democratic. Mai mult, savantul Gheorghe Rusnac sesiza și interpretează și în prezent aceste câmpuri de rol ale științei politice într-o legătură indispensabilă, drept câmpuri complementare ce contribuie la modernizarea sistemului de învățămînt universitar în noile condiții și, totodată, la modernizarea și postmodernizarea politică a țării.

Urmărind pe parcursul a mai bine de două decenii profesarea științei politice în cadrul Universității de Stat din Moldova, remarcăm că la începuturile ei, dar și ulterior, primul șef catedră de Politologie Gheorghe Rusnac împreună cu o echipă devotată cauzei științifice și didactice (profesorul A.Zavtur, conferențiarul D.Strah, V.Moșneaga, P.Fruntașu, D.Ilașciuc și alții) au reușit să facă față noilor cerințe de reformare a învățămîntului universitar, în particular să creeze baza teoretico-metodologică și metodică de predare a cursului normativ de politologie în condițiile unei țări în tranziție spre democrație. Astfel, sub redacția membrului corespondent al AȘM Alexandru Zavtur, cu participarea nemijlocită a dlui Gheorghe Rusnac și a întregii echipe de la catedră, dar și a unor reprezentanți ai altor catedre similare din țară, a fost publicat în 1991, în ediție română și

rusă, primul curs universitar de prelegeri la politologie (alcătuit din 14 teme) din Moldova și unul dintre primele din URSS. Ulterior, pe parcursul anilor 1993-1998, sub influența noilor realități politice legate de constituirea statalității moldovenești independente, dar și a unui nivel nou de cunoștințe a profesurii universitare, a fost elaborat și editat un nou curs universitar la politologie în 4 volume, sub redacția dlui V.Moșneaga, la care, de asemenea, și-a adus o contribuție substanțială în calitate de autor, de rînd cu alți colegi ai săi, savantul Gheorghe Rusnac.

Așadar, în prima jumătate a anilor '90 ai secolului XX cadrele politologice de la universitate, la fel ca și cele de la alte instituții de învățămînt superior din republică, au acumulat experiența supraviețuirii în acele condiții grele de acomodare la schimbările ce se produceau în societate în general și în sistemul de învățămînt în particular. Drept realizare a lor, în primul rînd a șefului de catedră Gh.Rusnac, cu adevărat poate fi considerată capacitatea de a influența păstrarea intactă a predării cursului de politologie la toate facultățile Universității, menținerea neschimbată a statutului catedrei de subdiviziune universitară, rezistența colectivului acesteia la provocările sociopolitice ale timpului de atunci.

Or, solicitarea științei politice de către structurile politice și de stat a necesitat crearea unui sistem național bine determinat de pregătire a cadrelor în domeniul respectiv, fapt ce a deschis în fața Universității de Stat din Moldova noi orizonturi de afirmare a științei politice universitare, deja prin crearea primelor grupuri de specialitate. Acestea au pus începutul pregătirii cadrelor politologice din Moldova. Grupurile în cauză au fost create în 1993, la inițiativa Catedrei de Politologie, cu susținerea Rectorului USM, Gheorghe Rusnac (numit în această funcție în iulie al aceluiași an), la Facultatea de Istorie a Universității, în bază de concurs la buget. Iar în 1994 în cadrul aceleiași facultăți s-a deschis deja secția științelor politice la care înmatricularea se făcea la 3 specialități: „politologie și istorie”, „politologie și drept”, „relații internaționale”. Cu toate acestea, eforturile depuse nu satisfăceau necesitățile crescînde în pregătirea cadrelor în domeniu, ceea ce făcea oportună deschiderea în Universitate a unei facultăți speciale care să facă față cerințelor științifico-didactice.

Sensibilizarea acestei oportunități a fost inițiată și tradusă în practică în primul rînd prin efortul personal al profesorului, savantului și managerului Universității Gheorghe Rusnac. În particular, activitatea Domniei sale de manager universitar și interuniversitar (Președinte al Consiliului rectorilor instituțiilor de învățămînt superior din Republica Moldova) a generat noi preocupări privitor la perspectiva științei politice la USM. La mijlocul anilor '90 el considera modernizarea procesului de pregătire a cadrelor politologice din Universitate și din țară drept obiectiv de neamînat. Tocmai de aceea, pentru Universitatea de Stat din Moldova, anul 1995 se socotea pe drept anul unui nou elan în pregătirea cadrelor în domeniu. Atunci și s-a fondat, conform Ordinului Rectorului USM din 20

iunie, cu începere de la 30 iunie, Facultatea de Științe Politice și Administrative, denumită în 2001 Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative (FRISPA). Astăzi, importanța acestei instituții universitare o deducem din practica acumulată pe parcursul celor mai bine de 17 ani de activitate a ei ca prima și, totodată, unica în felul său instituție de profil politologic din Republica Moldova, perioadă în care ea devine instituția cheie în pregătirea cadrelor didactice de specialitate, dar și de afirmare și dezvoltare a științei politice moldovenești per ansamblu.

La începuturi un aport real în afirmarea Facultății, ca centru al științei politice din țară, și-au adus profesorii Gh.Rusnac, A.Zavtur, conferențiarilor V.Moșneaga, D.Strah (primul decan al Facultății), V.Beniuc, D.Ilașciuc, P.Fruntașu și alții. Activitatea științifică și didactică a inițiatorilor o regăsim nu doar în instituționalizarea științei politice universitare în dimensiuni de facultate, ci și în consolidarea și dezvoltarea de mai departe a acesteia, în antrenarea și pregătirea a noi forțe de savanți în domeniu, inclusiv de la alte facultăți ale Universității – Jurnalism și Științe ale Comunicării, Istorie. Or contribuția managerului și savantului universitar Gh.Rusnac în acoperirea necesităților de funcționare a Facultății este unică, fapt ce rezultă nu doar din inițierea deschiderii acesteia în cadrul USM, ci și din evoluția ei pe parcurs, din rezultatele pe care le are acumulate la activ subdiviziunea dată în dezvoltarea științelor politice.

De obicei despre capacitățile oricărei instituții, inclusiv educaționale, putem judeca după potențialul său uman la diferitele etape de manifestare. Privit prin lumina acestei axiome potențialul uman de la FRISPA, la cinci ani ai acesteia (2001), avea deja format un nucleu de entuziaști (Gh.Rusnac, V.Moșneaga, A.Zavtur, V.Cujbă, V.Saca, A. Roșca, Iu.Gorincioi, T.Spinei, T.Turco ș.a) bine pregătiți în domeniu, care dezvoltau și promovau activ știința politică, împreună cu unii specialiști politologi de la alte facultăți (V.Moraru, C.Marin, C.Solomon ș.a.), atât în *Alma mater* și în țară, cât și peste hotare, avea creată o bază instituțională și de cadre bine determinată. Efectivul Facultății număra atunci peste 60 persoane, inclusiv 2 membri corespondenți ai AȘM, 4 doctori habilitați și 22 doctori în științe [1, 17]. A urmat apoi, la insistența dlui Gh.Rusnac, procesul includerii tot mai active în lumea științei politice a multor cadre de vîrstă medie și tînără – V.Teosa, V.Borș, R.Tanasă, C.Mînăscurtă, A.Margarint, A.Morozan, M.Bulova, E.Anghel, I.Bucătaru, R.Gorincioi, V.Andrieș, R.Svetlicini, S.Cebotari, C.Covali (Ejov), R.Rusu, V.Perciun (Bevziuc), N.Țveatcov ș.a.

Apelînd la metoda comparației constatăm, că la 10 ani de existență (2006), FRISPA, cu cele 4 catedre ale sale – Științe Politice și Administrative, Relații Internaționale, Științe Juridice, Limbi Străine Aplicate – și laboratorul științific „Sociologia politică”, antrena în activitatea științifică deja 133 cadre, între care distingem 2 membri corespondenți ai AȘM, 6 doctori habilitați, 25 doctori în

științe [2]. Prin efortul lor de zi cu zi știința politică a Facultății și Universității în general a făcut un pas calitativ nou în evoluția sa.

Capacitățile științifice ale Facultății și Universității în domeniul științelor politice au crescut considerabil grație instituției doctoratură și post-doctoratură, instituție inaugurată de către savantul și profesorul Gheorghe Rusnac. Pregătirea cadrelor științifice a căpătat o nouă suflare începând cu anul 1998 când pe lângă USM s-a creat Consiliul Științific Specializat în filosofie și politologie (primul Consiliu din țară abilitat cu dreptul de examinare a tezelor de doctorat în domeniul științelor politice), a cărui președinte a fost Gh.Rusnac. Această structură științifică a funcționat până la sfârșitul lui 2003, perioadă în care la specialitatea "Teoria și istoria politologiei; instituții și procese politice" au fost elaborate și susținute 15 teze de doctorat, inclusiv 8 teze de doctor în științe politice (C.Kling, C.Manolache, T.Spinei, J.Stepanova, V.Borș, C.Mînăscurtă, R.Tănasă) și 7 teze de doctor habilitat în științe politice (V.Beniuc, V.Moșneaga, V.Moraru, V.Saca, C.Marin, C.Solomon, A.Roșca) [3]. În anii 1998-2003 majoritatea specialiștilor în politologie de la FRIȘPA și de la alte facultăți ale USM au susținut tezele de doctorat în Consiliul sus-menționat al Universității.

De la sfârșitul anului 2003 – începutul anului 2004 se profilează o etapă calitativ nouă în pregătirea cadrelor științifice în țară, inclusiv în domeniul politologiei, etapă ce se remarcă odată cu reformarea sistemului de evaluare și atestare a lor, cu elaborarea și aprobarea unui nou Regulament cu privire la conferirea gradelor științifice și titlurilor științifice și științifico-didactice în Republica Moldova. Tot atunci senatelor universitare li se oferă dreptul de a institui Consilii Științifice Specializate și de a desemna Seminare de Profil la specialitățile corespunzătoare. Conform art.6 al Regulamentului, Consiliile Științifice Specializate, ca verigă principală a CSA în atestarea cadrelor științifice, se organizează ad-hoc pentru fiecare teză aparte. Se admite examinarea de unul și același C.Ș.S. (în ședințe aparte) a două teze de doctor ce țin de aceeași specialitate și au teme adiacente [4, 5]. Atare modificări, dar și cele ce au urmat în procesul de organizare și susținere a tezelor de doctorat au avut drept scop ridicarea nivelului calității de pregătire și atestare a cadrelor științifice în instituțiile universitare și academice din țară.

În temeiul Hotărârii Prezidiului C.S.A.din 25.12.2003, hotărâre luată în baza demersului Senatului USM din 30.10.2003, avizat de Comisia de experți în politologie, sociologie, filosofie și istorie, Comisia Superioară de Atestare, reorganizată ulterior în Consiliul Național de Acreditare și Atestare (CNAA), a adoptat la 23 ianuarie 2004 Ordinul nr.58 [5] de instituire în cadrul USM a Consiliului Științific Specializat DH 30-23.00.01 - 25.12.03 la *specialitatea 23.00.01 – Teoria și istoria politologiei: instituții și procese politice*, reorganizată pe parcursul anului în "*Teoria, metodologia și istoria politologiei; instituții și procese politice*". Drept Președinte al Consiliului a fost desemnat dl Gh.Rusnac, iar sec-

retar științific respectiv dl V.Saca. Tot prin acest Ordin a fost aprobată și componența de bază a Seminarului Științific de Profil la specialitatea respectivă (Președinte – dl.V.Moșneaga, secretară științifică – dna A.Roșca). Ulterior, odată cu apariția necesităților de pregătire a cadrelor în domeniul relațiilor internaționale, Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare a aprobat și componența Seminarului Științific de Profil la *specialitatea 23.00.04 – Teoria și istoria relațiilor internaționale și dezvoltării globale*, a cărei Președintă este dna V.Teosa, iar secretară științifică – dna S.Cebotari. Acesta, în rezultatul examinării și debaterii tezelor de doctorat, la fel recomandă susținerea lor publică în Consiliul Științific Specializat în domeniul științelor politice de la USM.

Desigur, noile cerințe de reformare a procesului de pregătire și atestare a cadrelor științifice din țară a canalizat străduința savanților politologi de la USM spre modernizarea activității științifice și mobilizarea a noi forțe tinere pe făgașul științei politice în instituție. O reacție adecvată la aceste cerințe a demonstrat Consiliul Științific Specializat în domeniul științelor politice în frunte cu Gh.Rusnac, fapt întruchipat plenar în obiectivele și activitățile sale științifice pe parcurs. În acest context consider oportune unele sugestii la temă.

Prima. O contribuție aparte în reorganizarea Consiliului spre realizarea imperativelor actuale de pregătire a cadrelor în domeniul politologiei la USM revine savantului Gh.Rusnac. Autoritatea Domniei sale în calitate de Președinte al Consiliului Științific Specializat a condus substanțial la promovarea științei politice universitare. Acest adevăr rezultă nu doar din activitatea sa de manager a unei instituții cu tradiții științifice și cu un nivel avansat de știință. Principalul ține de faptul, că realizările științifice ale savantului în politologie Gh.Rusnac au devenit deja general recunoscute de către întreaga comunitate științifică în domeniu din țară și, respectiv, de nucleul structurii științifice a țării – Academia de Științe a Moldovei. Meritele științifice deosebite ale savantului au fost înalt apreciate la 17 mai 2000, când el este ales în calitate de membru corespondent al AȘM la specialitatea științe politice (politologie). Iar aproximativ peste 7 ani, la 3 aprilie 2007, dl Gh.Rusnac este ales deja membru titular al AȘM la aceeași specialitate. Aceste realizări ale savantului Gh.Rusnac pot fi considerate pe drept realizări ale științei politice universitare și naționale per ansamblu. Ele vizează în mod direct activitatea Domniei sale în calitate de Președinte al Consiliului Științific Specializat în domeniul respectiv, activitate ce a durat pînă la sfîrșitul anului 2007 când Gh.Rusnac este desemnat de către Guvern în calitate de Ambasador al Republicii Moldova în Italia.

A doua sugestie. În procesul de reformare a activității științifice naționale în general și universitare în particular, inclusiv a CȘS în politologie, savantul Gh.Rusnac a pus un accent special pe factorul responsabilității științifice a personalului antrenat în cercetare, îndeosebi a celor ce ghidează în mod permanent investigațiile științifice. Anume, creșterea responsabilității științifice era în opi-

nia Domniei sale de savant, dar și de manager al Universității, izvorul dezvoltării științei politice în instituție. În ambele sale ipostaze de activitate – de savant și manager - el convoca diverse întruniri ale oamenilor de știință de la USM și de la alte instituții din țară. În cadrul acestor întruniri, organizate și desfășurate la un nivel profesional susținut, conducătorii și consultanții științifici, precum și doctoranzii și postdoctoranzii participau activ la dezbaterile problemelor în domeniu și, respectiv, la luarea deciziilor în vederea optimizării activității științifice în Universitate. Astfel de întruniri, la care principiul responsabilității științifice era împărtășit și recunoscut drept indispensabil de către toate părțile participante, devenise o bună tradiție pe parcursul întregii activități de rector al USM a dlui Gh.Rusnac.

A treia. O trăsătură distinctivă deosebită a savantului și managerului Gh.Rusnac, prezentă în activitatea științifică de la USM, inclusiv în cadrul CȘS, ține de tendința permanentă a Domniei sale de a crea și a menține o atmosferă științifică constructivă, liberă de impuneri și dominări a unor puncte de vedere autoritare în dezbateri, atmosferă bazată pe respectarea diferitor opinii, inclusiv a tinerilor savanți. Menționez acest adevăr în mod special, fiindcă în calitate de secretar științific al acestui Consiliu condus de dl Gh.Rusnac, am urmărit în mod personal procesele și efectele pozitive ale acelei atmosfere științifice ce exista pe parcursul pregătirii și desfășurării ședințelor publice de susținere a tezelor de doctorat. Dezbaterile aveau pe drept caracter democratic, reflectau opinii diverse atât a savanților deja afirmați, cât și a tinerilor cercetători în domeniu. Atare atmosferă o întâlneam și astăzi în cadrul acelor ședințe a Consiliilor Științifice Specializate *ad-hoc* de susținere a tezelor de doctorat în științe politice, la care președinte este dl Gh.Rusnac. În persoana dlui profesor și academician Gh.Rusnac tinerii savanți se bucurau și continuă să se bucure de susținere și încurajare chiar și în cele mai grele situații.

A patra sugestie. Activitatea savantului Gh.Rusnac în cadrul Consiliului Științific Specializat s-a desfășurat într-o strânsă legătură cu Seminarele Științifice de Profil la specialitățile respective (el personal este membru al ambelor Seminare de profil), cu colaboratorii Catedrelor de Științe Politice, Relații Internaționale, Științe Administrative a USM, precum și cu specialiștii de profil politologic de la alte catedre și instituții din țară (inclusiv instituții de învățământ, științifice, mass media, diplomatice, militare) și de peste hotare. Luările de cuvânt ale dlui Gh.Rusnac pe marginea dezbaterilor tezelor de doctorat la ședințele Catedrei și a Seminarilor de Profil întotdeauna se disting prin strictețe profesională și principialitate față de calitatea lucrărilor elaborate de candidații la grad științific, dar, totodată, și prin susținerea și promovarea acestora după merit.

Aceste și alte sugestii vis-a-vis de personalitatea savantului Gh.Rusnac în contextul reformării activității științifice din țară sunt confirmate de realizări serioase în pregătirea cadrelor științifice. Astfel, în anii 2004-2007 (perioadă în

care în calitate de Președinte al CȘS a fost dl Gh.Rusnac) în ședințele de susținere publică a tezelor de doctorat la *specialitățile 23.00.01 – Teoria, metodologia și istoria politologiei: instituții și procese politice, și 23.00.04 – Teoria și istoria relațiilor internaționale și dezvoltării globale* au fost susținute 15 teze de doctor și 2 teze de doctor habilitat în științe politice. Iar în perioada de existență a acestui Consiliu (anii 2004-2012) au fost susținute respectiv 30 teze de doctor și 2 teze de doctor habilitat (Tab.1).

Tabelul 1. Susținerea tezelor de doctor și doctor-habilitat în științe politice în Consiliul Științific Specializat de la USM, anii 2004-2012 [6].

<i>Nr. ord.</i>	<i>Autorul</i>	<i>Denumirea tezei</i>	<i>Conducător / consultant științific</i>
Teze de doctor			
1.	Peru Aurelia	Promovarea imaginii liderului politic: metode și tehnici (cazul Republicii Moldova)	Roșca Alla
2.	Ermolovici Andrei	Relațiile belaruso-moldave: starea și tendințele dezvoltării (analiză politologică)	Moșneaga Valeriu
3.	Margarint Ana	Elita politică din Republica Moldova: aspecte ale formării și dezvoltării.	Cujbă Vasile
4.	Morozan Alina	Minoritățile naționale în Republica Moldova: starea și probleme de integrare (analiză politologică).	Moșneaga Valeriu
5.	Bulova Margarita	Spațiul și timpul electoral în condițiile Republicii Moldova: analiza și modelarea parametrilor dinamici.	Saca Victor
6.	Anghel Elvira	Reflectarea tranziției în comportamentul politic al maselor (cazul Republicii Moldova).	Cujbă Vasile
7.	Țurcan Dumitru	Interesele politice și mass-media. Cazul Republicii Moldova.	Moraru Victor
8.	Gorincioi Radu	Democratizarea Republicii Moldova în contextul proceselor de globalizare	Saca Victor

9.	Bucătaru Igor	Instituționalizarea partidelor politice din Republica Moldova: Studiu interdisciplinar	Moșneaga Valeriu
10.	Tăbîrță Silviu	Impactul politicului asupra stratificării sociale în condițiile tranziției democratice	Varzari Pantelimon
11.	Perciun Victoria	Influența sistemului electoral asupra formării pluripartidismului în Republica Moldova și Israel: studiu comparat (aspectul istorico-politologic)	Solomon Constantin
12.	Cebotari Svetlana	Politica externă a Republicii Moldova în contextul proceselor integraționiste: interese și priorități	Saca Victor
13.	Rusu Rodica	Dimensiunea ideologica a procesului politic în Republica Moldova	Sandu Ion
14.	Cozma Artur	Diplomația Republicii Moldova în perioada anilor 1944-2001	Rusnac Gheorghe
15.	Albu Natalia	Influența procesului de globalizare asupra securității naționale a Republicii Moldova	Roșca Alla
16.	Ejova Cristina	Terorismul internațional în contextul globalizării (analiză politologică)	Saca Victor
17.	Palihovici Serghei	Reforma administrației publice din Republica Moldova în contextul integrării europene	Moșneaga Valeriu
18.	Pleșca Valeriu	Impactul reformei armatei asupra asigurării securității naționale. Cazul Republicii Moldova	Roșca Alla
19.	Vareaghin Ion	Dilemele instituționalizării procedurilor democratice în contextul tranziției est-europene	Saca Victor
20.	Țurcan Galina	Cultura politică a studenților. Cazul Republicii Moldova	Saca Victor

21.	Socolov Tatiana	Mass media și dezvoltarea comunitară (analiză politologică)	Moraru Victor
22.	Andrieș Vasile	Republica Moldova în contextul integrării europene (dimensiuni politice)	Moșneaga Valeriu
23.	Țveatcov Nicolai	Problema soluționării conflictelor politice în Republica Moldova (cazul UTA "Gagauz Yeri" și Transnistriei)	Turco Tatiana
24.	Cojocaru Igor	Politici sociale în sfera muncii în contextul integrării europene a Republicii Moldova (dimensiuni politico-juridice)	Teosa Valentina
25.	Țugui Eduard	Uniunea Europeană în contextul reconfigurării sistemului politic internațional	Sandu Ion
26.	Mironova Svetlana	Relațiile politice ale Unității teritoriale autonome Gagauzia (Gagauz Yeri) cu autoritățile centrale din Republica Moldova: realități și perspective ale dezvoltării	Moșneaga Valeriu
27.	ABOU SALEM Essam Faisal Abdel Karim (Danemerca)	Strategii contemporane internaționale de soluționare a conflictelor regionale (cazul conflictului palestinian-israelian)	Teosa Valentina
28.	Dolghii (Stamatin) Elena	Strategii și mecanisme de guvernare politică a Consiliului European. Cazul Republicii Moldova	Teosa Valentina
29.	Slobodeniuc Ghenadie	Dimensiuni politice ale dezvoltării potențialului uman în contextul globalizării (cazul Republicii Moldova)	Teosa Valentina
30.	Nicolaev Irina	Dimensiuni politice ale relației putere -opoziție în contextul transformărilor democratice din Republica Moldova	Moșneaga Valeriu

Teze de doctor-habilitat

1.	Sacovici Vasilii	Antiglobalism: esență, cauze și forme de bază.	Rusnac Gheorghe
2.	Teosa Valentina	Politici sociale practice în sfera muncii din Republica Moldova în condițiile globalizării (analiză politologică)	Moșneaga Valeriu

Din numărul total de 32 doctoranzi și competitori care au susținut tezele de doctorat în perioada respectivă 29 sunt cetățeni ai Republicii Moldova (16 din ei au activat sau activează în prezent la FRIȘPA) și 3 – cetățeni ai altor state. Aceștea din urmă au susținut 2 teze de doctor și 1 teză de doctor habilitat.

Desigur, ședințele Consiliului Științific Specializat, ca etapă finală de susținere a tezelor de doctorat, depind în cea mai mare parte de nivelul dezbaterilor și deciziile din cadrul ședințelor Catedrei și a Seminarului Științific de Profil. Fiind deja tradiționale aceste dezbateri reflectă gradul de maturitate științifică a colectivelor respective. În particular, gradul înalt de activism al membrilor celor două Seminare demonstrează că ședințele acestora pot fi considerate pe drept o “repetiție generală” a Ședințelor Consiliului Științific Specializat. La ele se manifestă activ întreaga echipă, compusă din specialiști atât de la Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, cât și de la alte facultăți ale USM, precum și de la alte instituții din țară.

Referitor la componența Seminarului *la specialitatea 23.00.01 – Teoria, metodologia și istoria politologiei; instituții și procese politice* ea este compusă din 15 persoane bine cunoscute în câmpul științelor politice din republică: 2 academicieni (Gheorghe Rusnac și Alexandru Roșca), 7 doctori habilitați (Victor Saca - președinte al Seminarului, Constantin Solomon – vice-președinte, Vladimir Anikin, Constantin Eșanu, Constantin Marin, Victor Moraru, Valeriu Moșneaga) și 6 doctori (Igor Bucătaru - secretar științific al Seminarului, Vasile Cujbă, Iulia Gorincioi, Ion Sandu, Valentina Stan, Pantelimon Varzari) [7]. Acest potențial științific poate face față noilor cerințe în pregătirea cadrelor calificate în domeniu.

Astfel, astăzi avem tot temeiul să considerăm știința politică a Facultății și Universității drept una bine afirmată, cu capacități reale de valorificare a practicii politice în toată complexitatea acesteia. Prin activitatea și susținerea nemijlocită a savantului Gh.Rusnac și a discipolilor săi, prin îmbinarea reușită a experienței savanților experimentați cu elanul celor tineri, știința politică în țara noastră are deja acumulate tradiții care leagă în mod organic prezentul cu trecutul ei, dar care constituie, totodată, un suport semnificativ pentru viitor. În acest context efectul tradiției politologice de la FRIȘPA, găsindu-și expresie sintetică în

funcționalitatea formelor sale instituționale de organizare, în concepțiile elaborate și susținute public la ședințele CȘS, s-a văzut a fi viabil în funcție directă de capacitățile noilor generații de cercetători de a moșteni și a îmbogăți arsenalul cunoștințelor politice și, bineînțeles, de a asigura astfel continuitatea investigațiilor științifice în domeniul respectiv.

Deci, semnificația funcționării în ultimii 15 ani a Consiliilor Științifice Specializate de susținere a tezelor de doctor și doctor habilitat în politologie se regăsește în maturizarea Facultății Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative și, desigur, în creșterea autorității științei politice universitare și naționale. Anume aceste Consilii, prin activitatea lor, au contribuit la fondarea școlii naționale de științe politice în frunte cu membru titular al AȘM, doctor habilitat, profesor universitar Gh.Rusnac, eveniment care are o importanță științifică majoră pentru facultate, universitate și țară. Această școală constituie în felul său un centru al științei politice naționale în sistemul universitar al Republicii Moldova, centru ce determină în mare măsură nu doar calitatea teoriei politice și instruirii universitare în domeniul respectiv, ci și pe cea a transformărilor politice din țară pe calea democratizării, consolidării democratice și modernizării.

Formarea și dezvoltarea treptată pe parcursul anilor '90 pînă în prezent a școlii politologice a domnului Gh.Rusnac au mers mîna în mîna cu acumularea de noi cunoștințe și experiențe în domeniu, cu îmbinarea teoriei și practicii, cu folosirea rațională a valorilor occidentale și, desigur, cu sensibilizarea necesităților dezvoltării statului și societății moldovenești. Astăzi, la o distanță de aproape două decenii de existență a școlii în cauză, este bine venită evaluarea de către domnul academician Gh.Rusnac a situație științei politice din țară. Domnia sa pe drept remarcă, că astăzi prima și cea mai grea etapă de formare a cadrelor în școala politică proprie a fost depășită cu succes. Politologia moldovenească a atins nivelul de autogenerare, a fost acumulată o experiență utilă de pregătire și susținere a tezelor de doctor și de doctor habilitat în diferite ramuri ale științei politice [8, 11].

Discipolii academicianului Gheorghe Rusnac au devenit 7 doctori și 8 doctori habilitați în științe politice (Tab.2), persoane care astăzi activează în diferite domenii din Republica Moldova și din alte țări: educațional, academic, diplomatic, militar, mediatic. Ei promovează în practică valorile și tradițiile școlii în care sau format ca cercetători. Manifestarea lor în aceste domenii are mai mult un caracter mixt: teoretico-practic, vizînd cercetări în cadrul diferitor proiete, dar și activități didactice, manageriale etc.

Tab.2. Lista persoanelor care au susținut tezele de doctorat în științe politice sub îndrumarea dlui Gheorghe Rusnac, academician, doctor habilitat, profesor universitar [9]

<i>Nr. Ord.</i>	<i>Numele, prenumele</i>	<i>Denumirea temei</i>	<i>Data, anul susținerii</i>
Teze de doctor			
1.	Lipciu Ion	Constituirea pluripartidismului în Republica Moldova	01.11.1995
2.	Chistruga Ilarion	Problema apariției și dezvoltării societății civile	25.09.1997
3.	Manolache Constantin	Securitatea ecologică: probleme politico-militare	28.12.1998
4.	Spinei Tudor	Teoria relațiilor internaționale: unele aspecte metodologice și structurale	18.12.1999
5.	Tănase Ruslan	Comportamentul electoratului din Republica Moldova: determinante, mecanisme, modele	21.05.2003
6.	Mânăscuță Cezar	Simbolurile politice – modalități de identificare națională (studiu politologic-istoric)	25.06.2003
7.	Cozma Artur	Diplomația Republicii Moldova în perioada anilor 1944-2001	30.05.2007
Teze de doctor habilitat			
1.	Beniuc Valentin	Instituționalizarea puterii politice totalitare în Moldova postbelică: esența și specificarea	02.02.1999
2.	Moșneaga Valeriu	Dimensiunile instituționale și umane ale proceselor migraționiste în Moldova	30.06.1999
3.	Moraru Victor	Mass-media și politica în societatea contemporană (studiu teoretico-analitic)	29.06.2001
4.	Saca Victor	Interesele și relațiile politice în condițiile tranziției democratice	23.01.2002
5.	Marin Constantin	Societatea civilă: abordări clasice și reconsiderări moderne	04.04.2002
6.	Solomon Constantin	Instituționalizarea și evoluția sistemului politic democratic în Republica Moldova	23.10.2002
7.	Roșca Alla	Impactul comunicării politice	29.12.2003

		asupra democratizării societății	
8.	Sacovici Vasile	Антиглобализм: причины, сущность и основные формы	04.04.2005

Astăzi școala academicianului Gh.Rusnac, prin antrenarea de noi forțe tinerе, continuă bunele tradiții ale cercetărilor politologice de la FRIȘPA și de la USM în general. Totodată, ea este în permanență axată pe factorul inovației, și ce e foarte important, pe îmbinarea acesteia cu tradiția, oferindu-se astfel coerență proceselor continuității științifice. Doar e bine cunoscut argumentul, că îmbinarea optimă a tradiției și inovației este condiția *sine qua non* a continuității cercetărilor în cadrul oricărei școli științifice, fapt dovedit deja de practica funcționării multora din ele, inclusiv a școlii condusă de savantul Gh.Rusnac.

Cercetările în domeniul științelor politice ale dlui Gh.Rusnac și ale discipolilor săi sînt bine cunoscute opiniei științifice din Republica Moldova, dar și celei internaționale. Privite ca semnificație de conținut și formă, ca factor de rol pentru practica politică, aceste cercetări pot fi considerate de pionierat în diverse ramuri ale științei politice: stasiologiei, cratologiei, sistemului politic, democrației, sistemului electoral și scrutinului, migrațiologiei, tranzitologiei, intereselor și relațiilor politice, comunicării politice, relației politologie - medialogie, societății civile, problematicii politico-militare a securității ecologice, globalisticii.

Importanța acestor cercetări științifice o deducem și din faptul că ele au stat la baza elaborării și editării unor monografii, documente și materiale, dicționare, manuale, broșuri și altor publicații. Luate ca un tot aceste lucrări de autor constituie un suport informațional solid, un amplu material teoretico-empiric și metodic de o mare valoare pentru studenți, masteranzi, doctoranzi, profesori. La astfel de lucrări ale academicianului Gh.Rusnac și ale discipolilor săi raportăm: Rusnac Gh. (coautor Beniuc V.) „Conceptele și noțiunile de bază ale diplomației. Dicționar” (Chișinău, 1998); Rusnac Gh. (coautor Frunțașu P.) „Republica Moldova pe calea democratizării” (Chișinău, 1999); Rusnac Gh. (coautori Zăvatur A., Moșneaga V.) „Puterea politică și conflictul social” (Chișinău, 1999); Rusnac Gh. și alții. „Republica Moldova: istoria politică (1989-2000). Documente și materiale”. Vol.I-II. (Chișinău, 2000); Rusnac Gh. (coautor Manolache C.) „Environmental Security of the State” (Chișinău, 2002); Rusnac Gh. (coautor Moșneaga V.) „Republica Moldova. Alegerile parlamentare (1994) și geografia politică a electoratului” (Chișinău, 1997); Rusnac Gh. (coautor Sacovici V.) „Globalistica. Globalizarea și integrarea, problemele globale ale contemporaneității, antiglobalismul” (Chișinău, 2007); Руснак Г. (соавторы Мошняга В., Морару В.) „Маятник миграции. (Кишинэу, 2012); Мошняга В. (соавтор Руснак Г.) “Мы строим Европу. И не только” (Chișinău, 2005); Moșneaga V.

(coautori Rusnac Gh., Moraru V., Țurcan V.) „Fațetele unui proces: migrația forței de muncă din Republica Moldova în Italia” (Chișinău, 2011); Moraru V. Mass media vs politica (Chișinău, 2001); „Brain drain: cazul Republicii Moldova” (Chișinău, 2011); Moșneaga V., Rusnac Gh., Sacovici V. (coord.) „Politologie. Manual pentru specialitățile nonprofil” (Chișinău, 2007); Moșneaga V., Rusnac Gh., Saca V. și alții. „Drepturile omului. Mecanisme de protecție (internationale și din Republica Moldova). Manual” (Chișinău, 2007); Мошняга В., Руснак Г., Сакович В., Сака В. (коорд.) „Политология”. Т I-II (Кишинэу, 2008); Saca V. Interese politice și relații politice: dimensiuni tranzitorii (Chișinău, 2001); Saca V. (coautori Cebotari S., Coropcean I.) „Politica externă a Republicii Moldova în contextul proceselor integraționiste” (Chișinău, 2008); Solomon C. „Aspecte ale vieții politice în Republica Moldova (1989-2002)”. (Chișinău, 2002); Solomon C. (coautor Anikin V.) „Republica Moldova: alegerile, puterea, societatea civilă” (Chișinău, 2011); Roșca A. „Comunicarea politică și democratizarea societății” (Chișinău, 2003). Cujetînd astăzi despre contribuția științifică a dlui Gh.Rusnac în dezvoltarea câmpului informațional al științelor politice din Republica Moldova constatăm un număr impresionant de publicații: 39 de monografii și manuale, 205 articole științifice, zeci de culegeri, materiale, documente, dicționare, broșuri – în total bibliografia savantului însumează 590 de titluri [10, 92-165].

Rolul savantului Gh.Rusnac și al discipolilor săi în dezvoltarea științei politice universitare este semnificativ și prin participarea la numeroase foruri științifice naționale și internaționale (precum și la organizarea lor): conferințe, simpozioane, seminare, sesiuni. Tradițională a devenit deja editarea culegerilor tematice în baza materialelor prezentate la aceste foruri. Ele sînt deosebit de valoroase în plan științific și informativ pentru școala superioară, instituțiile științifice de profil din țară și de peste hotare. Astăzi remarcăm un șir de publicații de acest gen: „Statul național și societatea polietnică: Moldova în anii '90” (Chișinău, 1997); „Identitatea națională și comunicarea” (Chișinău, 1998); „Moldova, România, Ucraina: bună vecinătate și colaborare regională” (Chișinău, 1998); „Moldova, România, Ucraina: integrarea în structurile europene (Chișinău, 2000); „Moldova, România, Ucraina: integrarea europeană și migrațiunea forței de muncă” (Chișinău, 2000); „Mass-media în societățile în tranziție: realități și perspective” (Chișinău, 2001); „Republica Moldova la începutul mileniului III: realități și perspective” (Chișinău, 2001); „Noul concept de securitate internațională” (Chișinău, 2002); „Minoritățile naționale și relațiile interetnice: tradiția europeană și experiența noilor democrații pentru Moldova” V.I-II (Iași, 2002); „Procesul de globalizare: provocări și soluții” (Chișinău, 2004); „Organizațiile non-guvernamentale și impactul lor asupra proceselor de transformare” (Chișinău, 2004); „Puterea și opoziția în contextul managementului politic” (Iași, 2005); „Interconexiuni în contextul globalizării” (Chișinău, 2005); „Integrarea

europăeană – realități și perspective” (Galați, 2006); „Populația Republicii Moldova în contextul migrațiilor internaționale” (Iași, 2006); „Republica Moldova: două decenii pe calea democrației și independenței” (Iași, 2009); „Știința politică în Republica Moldova: realizări și perspective. Secția Științe politice” (Chișinău, 2011) ș.a.

O semnificație deosebită pentru comunitatea științifică din domeniul științelor politice, dar și pentru toți cei ce manifestă un anumit interes față de aceste științe, o are editarea revistelor științifice. Anume prin intermediul acestora, consideră pe drept academicianul Gh. Rusnac, are loc popularizarea teoriilor științifice, ideilor în rândurile comunității, oamenii de știință din țară sunt la curent cu ultimele realizări în domeniul științific ce-i interesează, iar comunitatea științifică internațională poate lua cunoștință de lucrările savanților noștri [8, 13].

Astfel, realizările științelor politice de la USM au devenit cunoscute atât în țară, cât și peste hotare, în primul rând, grație Analelor Științifice ale instituției date (astăzi Revista științifică „STUDIA UNIVERSITATIS”), a căror redactorșef mult timp a fost savantul Gh. Rusnac. Prin intermediul acestora (unul din volumele Analelor, iar astăzi din volumele revistei „STUDIA UNIVERSITATIS”) conține tematica științelor sociale, inclusiv cea politologică) cercetătorii, cadrele didactice de la facultate și de la alte instituții din țară familiarizează opinia științifică națională și internațională cu rezultatele cercetărilor în domeniu.

Or, specificul științelor politice din țara noastră este reflectat mai evident în revista științifică de specialitate MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), revistă editată la USM, a cărui fondator a fost Gh. Rusnac. Apariția acesteia în 1993 și evoluția ei ulterioară a contribuit substanțial la devenirea mai întâi a Catedrei de Politologie, apoi și a Facultății Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative în ansamblu, fapt consemnat și în alte publicații [11, 148-158; 12, 35-47]. Pe parcursul celor aproape două decenii de existență revista a devenit cartea de vizită a Catedrei, Facultății și Universității. Mai mult, prin cele 60 de numere ale sale, editate până la moment, revista „MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)” a devenit în plan național unica și cea mai prestigioasă în domeniul politologiei, creînd o imagine pozitivă științei politice universitare, dar și din întreaga țară. Astăzi ea apare ca revistă a Universității de Stat din Moldova și a Asociației moldovenești de știință politică. Rolul revistei se distinge prin mai multe aspecte.

Unu. Revista poartă un caracter pronunțat științifico-informativ. Ea conține o analiză amplă și profundă a diferitor aspecte ale practicii politice din Republica Moldova, fiind astfel utilă ca izvor de informație pentru specialiști în domeniu și pentru întreaga opinie științifică națională și internațională ce se interesează de specificul științei politice în condițiile unei țări în tranziție spre democrație. În acest sens pe paginile revistei sunt publicate rezultatele cercetărilor științifice atât a savanților universitari (profesori, doctoranzi, masteranzi) de la

FRIȘPA și de la alte facultăți ale USM, cât și a unor cercetători din alte instituții ale țării și de peste hotare.

Doi. Revista este adresată studenților, masteranzilor, doctoranzilor, profesorilor facultății și altor instituții de specialitate, avînd astfel un rol instructiv-didactic. Materialele revistei sînt utile în pregătirea de seminare, colocvii, examen; în elaborarea tezelor de licență, de master, de doctorat; în perfecționarea cursurilor normative și opționale.

Trei. Revista are și rol politico-practic, axat pe anumite recomandări ale savanților politologi aduse actorilor puterii în vederea raționalizării activității acestora în relațiile cu societatea civilă, cu opoziția, dar și raționalizării relațiilor între însăși componentele guvernării de coaliție.

Revista „MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)” a devenit și mai valoroasă odată cu înregistrarea ei la 21 iunie 2004 în registrul ISSN, adică cu obținerea cifrului bibliografic internațional. Astfel, ea pe drept este recunoscută pe plan internațional. Despre aceasta ne vorbește și componența colegiului de redacție a revistei, care în ultimii ani s-a diversificat din conținutul antrenării savanților din mai multe țări ale lumii – Regatul Unit, Rusia, Ucraina, Belarus, Portugalia, România, Estonia.

O altă revistă de specialitate, cu rolul său specific în dezvoltarea științelor politice, apărută acum cinci ani la inițiativa academicianului Gh.Rusnac la Catedra Relații Internaționale a Universității de Stat din Moldova, este „Studii Internaționale. Viziuni din Moldova”. Revista a devenit deja o sursă importantă de idei, propuneri și recomandări științifice pentru realizarea politicii externe a țării noastre, contribuind, totodată, la perfecționarea procesului științifico-didactic la Facultate și Universitate. Prin aspectele sale de conținut, în particular, prin modalitățile de abordare ale proceselor integraționiste, la care Republica Moldova este parte, prin cercetările comparative a acestor procese, precum și prin reflectarea reușită a relațiilor internaționale în curriculum-ul universitar revista este recunoscută atât în țară, cât și peste hotare, obținînd înregistrare internațională.

Contribuția academicianului Gh.Rusnac și a discipolilor săi (V.Moșneaga, V.Moraru, V.Teosa, C.Solomon, V.Saca ș. a.) în dezvoltarea științei politice universitare constă, de asemenea, în eforturile depuse pînă acum de integrare a potențialului nostru științific în comunitatea politologică internațională. Prin străduința lor s-a aprofundat colaborarea științifică cu diverse centre universitare și științifice din Europa și SUA, colaborare ce cuprinde mai multe direcții: participarea la conferințe, simpozioane, seminare științifice; publicarea articolelor științifice în revistele din străinătate; editarea peste hotarele țării a studiilor efectuate; realizarea proiectelor comune de natură științifică și didactică; ridicarea calificării cadrelor didactice și științifice din Republica Moldova în instituțiile de profil din alte țări și, respectiv, desfășurarea schimbului de experiență; organizarea stagiunilor științifice pentru tinerii savanți; obținerea și realizarea de

granturi în domeniul învățămîntului și în cel al cercetării etc. În realizarea acestor și altor direcții de colaborare o experiență pozitivă a acumulat Catedrele Științe Politice și Relații Internaționale a Universității de Stat din Moldova.

La capitolul colaborării internaționale, de rînd cu alte manifestări, menționăm în particular participarea Catedrei Științe Politice împreună cu diferite centre științifice din țările ex-sovietice la realizarea proiectului științific al Institutului de informație în domeniul științelor sociale al Academiei de Științe din Rusia cu privire la dezvoltarea politologiei în spațiul postsovietic. Acest proiect, susținut de Asociația Internațională a științei politice, a elaborat culegerea de lucrări științifice „Politologia în statele ex-sovietice” aceasta fiind publicată mai întîi în limba rusă, iar mai apoi, către congresul ordinar al Asociației care a avut loc în Japonia (2006) a fost tradusă în limba engleză. În această ediție fiecărei țări i s-a oferit un capitol aparte cu un volum de 1,5 c.a. Din partea țării noastre atare capitol, cu denumirea „Dezvoltarea politologiei ca știință și obiect de studiu în Republica Moldova”, a fost pregătit de către doctorii habilitați în științe politice V.Moșneaga și V.Saca.

Colaborarea internațională, desfășurată de catedrele facultății în vederea dezvoltării științei politice, se realizează și prin cursurile de prelegeri și conferințe susținute la USM de către profesorii universitari din SUA, Franța, Germania, România, Rusia, Bulgaria etc. Totodată, în ultimii ani unii savanți și profesori în științele politice de la USM la fel susțin cursuri de prelegeri în fața studenților și masteranzilor din centrele universitare a altor țări – Austria, Estonia, Bulgaria (V.Moșneaga) sau au fost antrenați în stagii științifice (A.Roșca, SUA; V.Moșneaga, Olanda, Austria; M.Iațco, Spania; și alții).

Desigur, realizările sus-menționate în evoluția științelor politice universitare sînt doar o parte a acelei activități științifice complexe în domeniu determinată într-o măsură decisivă de capacitățile școlii politologice a academicianului Gh.Rusnac. Or, fiecare discipol al acestei școli, cum și fondatorul ei domnul Gh.Rusnac, conștientizează pe deplin nu doar realizările, ci și problemele serioase cu care se confruntă științele politice din Universitate și din țară per ansamblu. Între aceste probleme pe prim plan se impune deficitul de resurse financiare, de potențial logistic, de reciclare și remunerare a cadrelor științifice etc.

Totodată, rămîne a fi manifestată problema stimulării activității științifice, îndeosebi a tinerilor savanți. Deficitul pluralismului de stimulente face ca cea mai mare parte a doctorilor conferențieri să renunțe de la teza de doctor-habilitat, iar mulți din tinerii savanți să depășească considerabil termenul de pregătire și finisare a tezei. Astăzi constatăm că nu puține cadre de tineri savanți în domeniul științelor politice pregătite la USM sau la AȘM emigrează din țară, cauza fiind aceleași probleme (în special, materiale) cu care se confruntă și alte categorii sociale.

Schimbarea situației spre bine în dezvoltarea de mai departe a științei politice universitare necesită noi măsuri de raționalizare a activității de cercetare: orientarea mai puternică a cercetărilor spre procesul de instruire, ajustarea interacțiunii dintre pilonul cercetării și cel educațional la standardele internaționale în conformitate cu cerințele procesului Bologna; reevaluarea organizării cercetărilor științifice prin antrenarea mai activă a cadrelor științifice înalt calificate la concursuri de programe, proiecte, granturi și teme naționale și internaționale; diversificarea stimulării activității științifice a tinerilor savanți, investirea în știință a noi mijloace materiale și morale pentru a ridica prestigiul cercetătorului ca forță motrice a progresului social; fortificarea activității cercetătorilor politologi în promovarea imaginii pozitive a țării întru asigurarea avansării mai ferme în procesul euro-integrării.

Realizarea acestor măsuri necesită eforturi susținute din partea factorului de decizie care promovează politica științifică, dar și a cercetătorului în domeniu. Astfel avem o situație când destinul științei politice universitare depinde de raportul între cei ce fac știința politică și cei ce o reglementează prin politici concrete. Cît ne privește pe noi, cercetătorii, aici sînt bine venite cuvintele domnului Gheorghe Rusnac expuse în legătură cu necesitățile actuale și cu misiunea actuală a științei politice: „Dacă ne dorim ca știința politică să se dezvolte realmente, acest proces este unul necesar și oportun. De realizarea lui depinde în mare parte consolidarea statului nostru independent, integrarea lui reală în comunitatea democratică internațională” [8, 15].

Bibliografie:

1. Cujbă V. Pledoarie pentru libertate și afirmare. // Republica Moldova la începutul mileniului III: realități și perspective. - Chișinău: USM, 2001
2. Arhiva catedrelor FRIȘPA pentru anul 2006
3. Arhiva Consiliului Științific Specializat DH 23.98.60 de pe lângă Universitatea de stat din Moldova, anii 1998-2003
4. Regulamentul cu privire la conferirea gradelor științifice și titlurilor științifice și științifico-didactice în Republica Moldova. – Chișinău, 2004
5. Arhiva Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare a Republicii Moldova.
6. Arhiva Consiliului Științific Specializat DH 30. 23.00.01-25.12.03, anii 2004-2012
7. Arhiva Seminarului Științific de profil la specialitatea 23.00.01 - Teoria, metodologia și istoria politologiei; instituții și procese politice din cadrul USM, anii 2004-2012
8. Rusnac Gh. Știința politică în Republica Moldova la etapa actuală. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). - Chișinău:USM, nr.2 (XXXVII), 2007

9. Arhiva Consiliilor Științifice Specializate ale USM, anii 1998-2012
10. Academicianul Gheorghe Rusnac. Biobibliografie. (coord. C.Manolache). – Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice al AȘM, 2012
11. Saca V., Rusnac Gh. Cercetare și tradiție politologică: la 10 ani ai MOLDOSCOPIEI (Probleme de analiză politică). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXI. - Chișinău, 2003, p.148-158
12. Сака В. Политическая наука в Молдове: тематическое и инструментальное измерение). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIV. - Chișinău, 2004

Prezentat la redactie
la 15 decembrie 2012

COMPARTIMENTUL
GUVERNAREA POLITICĂ ȘI ADMINISTRAREA PUBLICĂ

CONSIDERAȚIUNI PRIVIND STATUL BUNĂSTĂRII:
ESENȚĂ ȘI OBIECTIVE

Mariana IAȚCO

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale Științe Politice și Administrative, Catedra Științe Politice
Doctor în științe politice, lector

The aim of this chapter is to address the origin and development of the concept of the welfare state and its different types in our societies. Our interest is that the conception of the welfare state is an unavoidable part of social policies in contemporary societies and whatever the type of welfare state that we have right now, is the result of social development that has conditioned. The objective of this article is to address the origin and development of the concept of welfare state and its different types existing in contemporary societies. Our interest is that the welfare state is a framework design social policies currently unavoidable and not some type of welfare state existing at the moment, it is the fruit of social development that the conditioning.

Obiectivul prezentului articol este de a aborda originea și dezvoltarea conceptului de stat al bunăstării și tipurile sale diferite existente în societățile contemporane. Interesul nostru rezidă în faptul că conceperea statului bunăstării constituie un cadru inevitabil a politicilor sociale în prezent și oarecare nu ar fi tipul de stat al bunăstării existent în acest moment, el este fructul dezvoltării sociale ce l-a condiționat.

După cum se știe, la sfârșitul secolului trecut s-au produs o serie de evenimente istorice care au fundamentat modelele de state al bunăstării, care se vor consolida mai târziu, după cel de al II Război Mondial. Și care va oferi o largă dezbateră privind conceptualizarea statului bunăstării în discursul politic și academic.

Desigur, unii autori au oferit un suport analitic care ne permite să înțelegem ce semnifică conceptul de stat al bunăstării. Astfel, autorul S.Giner propune definierea statului bunăstării ca fiind "un ansamblul de instituții de stat care furnizează politici sociale ce vizează îmbunătățirea condițiilor de trai și de promovare a egalității de șanse pentru cetățeni" [1, 261]. Vine să completeze această definiție autorul L.Moreno afirmând că, în conformitate cu concepția politicilor sociale, acțiunile pe care guvernele le aplică în viața publică, în special în

domeniul fiscal, securitatea sănătății și educație, ocuparea forței de muncă constituie esența statului bunăstării [2, 20].

În același timp, un alt autor J.Pico propune opinia sa, după care statul bunăstării nu poate fi înțeles ca un stat al serviciilor sociale. Evidențiind, prin urmare scopul redistributiv al statului, prin care încearcă să-l modifice, cu instrumente legislative, administrative și forțele pieții [3, 133].

În acest context, este esențial să subliniem definiția oferită de autorul G.Esping-Andersen, care determină statul bunăstării ca o noțiune ce implică responsabilitate a statului de a asigura standarde minime de bază în protecția socială pentru cetățenii săi [4, 37].

După cum se poate observa fiecare paradigmă teoretică tinde să definească într-un mod sau altul statul bunăstării. Definit prin responsabilitatea statului de a asigura standardele de bază minime de protecție socială pentru cetățenii săi, s-ar evita problema dacă politicile sociale sunt emancipatoare sau nu, dacă ajută la legitimarea sistemului social sau nu, dacă acestea contravin sau suplinesc procesele de piață.

Studiile care încearcă să explice statul bunăstării bazându-se pe cheltuielile pot fi unele eronate. Deoarece unele state cheltuie o mare cantitate de beneficii pentru funcționari, alte investesc în asistența socială testată de dreptul de a o primi, unii investesc sume uriașe sub formă de impozitare pentru planurile de pensii private. Însă, acest lucru nu este ceea ce am considera un angajament de solidaritate și cetățenie. Mai mult decât atât, cheltuielile modeste privind unele programe poate însemna un suport mult mai în serios al statului bunăstării în angajamentul ocupării depline a forței de muncă.

Noi trebuie să pornim de la un concept al structurii statului pentru a judeca când un stat este cel al bunăstării. Ideea centrală a unui stat al bunăstării este cetățenia socială, acordarea drepturilor sociale cu statut legal și practic privind drepturile de proprietate, oferindu-le un regim de inviolabilitate și de creditare bazate pe cetățenie și nu pe comportament. Trebuie să luăm în considerare, de asemenea, modul în care activitățile statului în domeniul protecției sociale sunt interconectate, cu cele ale pieței și cu rolul familiei.

Trebuie de remarcat, printre alți autori, și ideea lui M.Preda folosind analogia unei noțiuni de rețea de siguranță pentru a reprezenta un set de măsuri de protecție socială pe care o societate le acordă cetățenilor săi ca să nu "intre" în situații de risc: ca sărăcia, marginalizare socială, etc. Această rețea este țesută din acțiunile actorilor publici și privați, dintre care noi nu trebuie să uităm în special de protecția care provine de la însuși familie [5, 18]. Deci, cât mai multe acțiuni există, cu atât mai multă densitate în rețea se va forma și mai puține șanse vor exista ca să rămână eventuale goluri sau similitudini de riscuri care ar putea prezenta un pericol social pentru societate.

Cu toate acestea, configurațiile acestor rețele nu sunt uniforme în toate țările, ci corăspund cracteristicilor politicilor sociale, istorice și politice din fiecare țară. Scopul acestor rețele de siguranță socială este faptul că acestea pot servi ca o rampă de lansare pentru a canaliza indivizii să își depășească dificultățile.

De menționat, că referitor la familie ca sursă de protecție nestatală trebuie să relevăm rolul solidarității comunitare, altruismului organizat, caritatea tradițională, precum și activitățile economice nereglementate. Să nu uităm că piața ca un mecanism specific de asemenea, ar trebui să fie, considerată ca o sursă de protecție. Cele menționate mai sus fac parte din rețele de siguranță socială. Ar fi un reduționism să considerăm statul, unicul responsabil pentru "ultimele acțiuni de securitate socială", deși ar trebui să fie și să constituie garantul și inductorul lor principal. În acest context, putem spune că statul are o legitimitate socială puternică în activitatea sa de protecție, mai ales că, în cele mai multe cazuri răspunde inițiativelor cetățenești, adesea susținute de către grupurile de lobby.

Cu toate acestea, nu există, o unanimitate, între cercetătorii în domeniul respectiv în ce privește datarea originii statului bunăstării. Persistă tendință de a considera statul bunăstării ca un fenomen care apare în economiile capitaliste, după ce de al Doilea Război Mondial. Să menționăm, de exemplu, autorul R.Mishra care definește statul bunăstării ca un sistem social dezvoltat în democrațiile capitaliste industrializate după perioada postbelică și a rămas mai mult sau mai puțin intact până la mijlocul deceniului anilor șaptezeci secolul trecut [6, 56].

În același timp, alți cercetători datează originile statului bunăstării cu mulți ani mai înainte. Printre autori, există părerea că apariția statului bunăstării se atestă în dreptul englez cu privire la săraci din 1601. Dar, alți experți susțin părerea referindu-se la originea așa-numitului stat al bunăstării în legislația socială din perioada guvernului german a cancelarului Otto von Bismarck (1815-1898), care a dat un impuls dezvoltării ulterioare a statului bunăstării [7, 39].

Scopul acestei legislații sociale a fost de a menține ordinea socială, și, de asemenea, a contribuit foarte mult la îmbunătățirea condițiilor de viață ale muncitorilor din industriile primare, care în general trăiau și lucrau în condiții mizerabile.

Baza esențială a statului bunăstării consistă în ideea unui legământ între capitaliști și muncitori. Convenind, și reieșind din motivul că nici un grup social nu este suficient de puternic pentru a se impune altuia, pe de altă parte este evident că are de câștigat, atât timp cât persistă circumstanțele care au condus la crearea sa în calitate de eșec al capitalismului pieței libere, precum și amenințarea blocului comunist, balanța forțelor politice și sociale [8, 22].

Așa cum s-a remarcat la început, atât legislația engleză și cât și cea germană au avut ca impact final neutralizarea acțiunilor organizate de grupurile de muncitori, în general, foarte radicale. Dar nu a fost doar acest obiectiv din urmă.

De asemenea, alte motive au constituit impulsul final pentru un sistem de protecție socială, precum și necesitatea de a răspunde la cerințele de protecție și preocupările de tip umanitar din partea politicianilor social-democrați, liberali și conservatori. Precum și dezvoltarea politică în creștere a partidelor de stânga.

Consecințele au fost obținerea unei stabilități majore, nu doar de natură economică, ci și politică. Aceasta se explică prin instituționalizarea drepturilor sociale ce au atins un nivel de stabilitate politică și de menținere a păcii sociale, în timp ce se legitima sistemul economic [9, 46].

Este important de a marca ideea autorului V.Zapatero, având în vedere că statul bunăstării s-a dezvoltat datorită faptului că orientările de bază din secolul trecut ale conservatorilor, liberalilor și socialiștilor, susțineau ideea de luptă împotriva șomajului, lipsei de adăpost, nesiguranței în perioada de îmbătrânire, ignoranței sociale, sănătății (probleme de bază ale protecției), a fost o combinație ideală a democrației, în calitate de stat și piață. Obiectivele urmărite de aceste ideologii politice erau securitatea, libertatea și egalitatea [10, 23-37].

În diferite poziții care au fost convergente, s-au utilizat abordări diferite. Astfel, curentul conservator a aplicat funcționalismul cu privire la acțiunile sectorului public care sunt în creștere în ceea ce privește dezvoltarea și creșterea economică a unei societăți, din punctul de vedere al dezvoltării modernizării economice ce interacționează cu schimbările sociale, culturale, etc.

Din punct de vedere a curentului liberal, se susținea ideea dezvoltării, care implica niveluri de mizerie socială în fața cărora n-a existat întotdeauna un răspuns simplu. Se recunoștea faptul că sistemul economic nu era perfect, deoarece existau multe eșecuri ale pieții (cauze structurale și obiective). Atunci, s-a impulsat reforma liberală, bazată pe ideea că statul bunăstării nu este un instrument de a elimina inegalitățile sociale ci de a elimina sărăcia, care împiedică dezvoltarea libertății. Acesta a creat posibilitatea de a reconcilia bunăstarea și capitalismul, transformând piața în principalul instrument de alocare a resurselor și subsidiere, a statului.

În cele din urmă, perspectiva socialistă, nu reprezintă o poziție coerentă. După cum afirmă, cercetătorul J.Pico, există trei abordări diferite în cadrul spectrului larg al ideologie anti-capitaliste:

1. social-democrația reformistă, înțelegea statul bunăstării, ca rezultat al mobilizării politice în cadrul capitalismului, fiind de acord cu intervenția statului în economie.

2. social-democrația mai radicală, tindea spre o transformare treptată a capitalismului.

3. abordarea marxistă, considera statul bunăstării ca un instrument de control social al clasei muncitoare [11, 40].

Poziția statului bunăstării, din perspectiva ideologie de stânga s-a dezvoltat în măsura în care se permitea lupta împotriva inegalității. Se explică, prin faptul

că nu se încerca eradicarea sărăciei prin instituirea unui minim la nivel național, dar asigurarea unei bunăstări maxime, o previzualizare a principiului "fiecăruia după nevoia lui", o aspirație de bază, a redistribuirii. Socialismul democratic avea o idee fermă, despre o politică de impozitare progresivă, ce ar permite transferul de venituri de la bogați spre săraci, eliminarea inegalității, și atingerea unei societăți mai integrate.

Putem considera că pactul social dintre cele trei poziții ideologice a făcut posibilă dezvoltarea statului social, contribuind la o etapă de pace și prosperitate în ultima jumătate a secolului XX.

Cu toate acestea, reieșind din aceste atitudini au avut loc dezbateri foarte importante cu privire la dezvoltarea statului bunăstării, cum ar fi: ar trebui să fie asigurările sociale obligatorii sau facultative? Ar trebuie să fie protejați toți sau numai anumite grupuri? Discuții ce continuă să fie actuale pînă astăzi.

Legislația socială care s-a inițiat a fost baza modernizării sistemelor de securitate socială, care a fost efectuată în conformitate cu principiul contributiv, folosit pentru finanțarea politicilor de protecție socială. Datorită ideii de contribuție obligatorie, a fost posibil consolidarea și acceptarea statului bunăstării de către angajatori, angajați și administrația publică. În acest context, intervenția statului a fost legitimată de asemenea, prin exercitarea acțiunilor de protecție în mod continuu, în situații de risc care afectau angajații.

Dintr-o altă perspectivă pragmatică, autorul R.E.Goodin este de părere că abordarea inițială a statului bunăstării coincide cu ideea că, deși este normal ca persoanele fizice să își asume responsabilitatea pentru ei înșiși și familiile lor, unii nu o îndeplinesc și apăsă problema ce să facem cu cei care nu pot sau nu doresc să-și exercite această responsabilitate [12, 115]. Desigur, problema este prezentă și rămâne una actuală pînă astăzi. Conform autorului sus-menționat care susține că colectivele de "saraci capabili" au devenit simbolul dependenței publice.

Ar trebui să menționăm că baza de legitimare al statului bunăstării, după autorul J.Pico constau din următoarele:

- consens general privind anumite valori și bunăstarea populară;
- se consideră că statul bunăstării este cel care obține cea mai mare eficiență în apărarea bunăstării;
- cel mai ridicat nivel de participare și acces la serviciile de asistență socială pe care îl au cetățenii.

Cu toate acestea, trebuie să menționăm că, inițial, statul bunăstării nu avea ca scop lupta împotriva sărăciei, ci de a satisface nevoile în domenii precum educația, sănătatea și ocuparea forței de muncă pentru clasele muncitoare. Consolidarea acestuia ajunge să fie înțeleasă că toate clasele sociale erau vulnerabile și că principiile de solidaritate, echitate și universalității beneficiază pe toți [13, 4].

Cucerirea socială a sistemelor de protecție socială ale statului bunăstării, reprezintă drepturile sociale pe care diferiți agenți sociali încerca să-le apere împotriva criticilor inițiate. Totuși, aceasta continuă să fie o dezbatere deschisă de la originea statului bunăstării, ce se referă la anumite poziții politice și ideologice.

De fapt, în conformitate cu numeroasele studii Raportul Beveridge care a fost publicat în Anglia, a pus începutul extinderii politicilor de protecție socială, care a culminat cu crearea sistemului național de sănătate gratuit și universal, în această țară în cadrul general de impozitare, ceea ce a contribuit la finanțarea politicilor sociale pentru toți cetățenii săi.

În general, ideea lordului W.Beveridge privind construcția statului bunăstării în Marea Britanie, după cel de al doilea Război Mondial s-a bazat pe trei puncte:

- *securitatea socială și serviciile conexe*. Cu scopul de a stabili principiul universalismului sau extinderea ariei de acoperire a asigurărilor sociale pentru a proteja toți cetățenii, indiferent de statutul lor profesional.

- *ocuparea forței de muncă completă în societatea contemporană*. Cu scopul de a defini un nivel de subzistență, prin asigurarea unui venit decent de subzistență pentru toți cetățenii.

- *Voluntariat*. În scopul de a asigura un spațiu amplu pentru inițiativa privată de îndată ce vor îndeplini obiectivele menționate mai sus. Acest moment presupune un sistem mixt care va oferi: securitate socială de bază, asistență socială pentru cazuri speciale, și, bineînțeles, asigurările private pentru a crește gradul de satisfacție a necesităților sociale.

În acest context, trebuie să menționăm faptul că statul bunăstării se dezvoltă în perioada postbelică, în anii de creștere economică semnificativă pentru Europa de Vest, relaționate cu ideile keynesiene, ca suport a stabilității macroeconomice, care să permită corelarea dintre menținerea cererii interne și a creșterii productivității economiilor naționale europene.

În același timp, epoca de consolidare a statului bunăstării, cronologic stabilit între anii 1950 și 1980, se poate afirma, că este modernizarea socială într-un model de creștere economică și a cheltuielilor sociale [14, 18]. Încurând după aceea, în anii '80 s-a produs o schimbare majoră în gândirea dominantă despre statul bunăstării. Din cauza crizei economice, trăită în acel moment de toată Europa a creșterii prețurilor la petrol în 1973, au crescut puternic cheltuielile pentru beneficiile sociale, mai ales în sfera șomajului.

Este interesant faptul, că deja în 1979 guvernul britanic a declarat în programul său că nu putea permite o creștere majoră a cheltuielilor publice care ar împiedica dezvoltarea sectorului privat. Astfel, încep să apară afirmațiile din discursurile politice care conturau ideea “mai multă piață mai puțin stat”.

Astfel, în acest deceniu, se poate stabili apariția ideii de societate al bunăstării vizavi de stat al bunăstării, fiindcă, pentru a rezolva problemele bugetare s-a direcționat dezbaterile spre acțiunea privată, spre piață și responsabilitățile proprii și familiale. În ciuda acestor tendințe, cheltuielile sociale nu au scăzut în anii '80 și '90 până în ziua de azi, chiar și în țările în tranziție politico-economică, cum este Republica Moldova continuă să crească cheltuielile sociale, iar unele programe sociale majore nu au fost încheiate.

În același timp, este adevărat că s-au înăspriț condițiile de acces și că, în sfera de protecție socială continuă să crească prezența inițiativelor private, fiindcă în domeniul protecției au crescut și se percep domenii în care e posibil de investit cu garanții mai mari decât la începutul creării statului bunăstării.

Se poate argumenta că, aceste politici sociale s-au dezvoltat în primul rând, prin ocuparea forței de muncă prin intermediul programelor de orientare de formare profesională. Acest moment, este ceea ce autorul G.Esping-Andersen numește "mercantilizare", ceea ce înseamnă că lucrătorii salariați prin accesul la ocuparea forței de muncă asigură modalitatea de integrare socială [15, 42].

Un fapt foarte interesant, afirmă autorul A.Castells, determinant în timpul nostru este faptul că locul de muncă nu mai este unul integrator și astăzi este posibil să fii sărac lucrând, cum de exemplu demonstrează realitatea din SUA având niveluri ridicate de ocupare a forței de muncă și totodată rate ridicate de populație săracă. Menționând faptul, că acesta este un proces de "destabilizare a celor stabili" de vulnerabilitate a pozițiilor care înainte se puteau considera sigure [16, 192]. În același timp, internaționalizarea piețelor și cerințelor de concurență au devenit ținta unei politici de reducere a costurilor în care factorul determinant este flexibilitatea.

Cu toate acestea, trebuie să evidențiem impulsul politicilor sociale din perspectiva inițiativelor internaționale întreprinse, pentru eradicarea sărăciei dintr-o abordare a justiției sociale. Este cunoscut faptul, că în Actul din 4 octombrie 2001, documentul a ONU cu privire la drepturile omului în mod special se menționează expres că sărăcia și excluderea socială constituie o încălcare a drepturilor omului și un afront intolerabil la adresa demnității umane, oferindu-se informații statistice că sute de mii de femei, bărbați și copii din întreaga lume sunt în sărăcie extremă, și mai mult de 1.000 de milioane de oameni trăiesc cu mai puțin de un dolar pe zi.

Problema eradicării sărăciei este un obiectiv principal pentru mai multe guverne, inclusiv pentru cel din Republica Moldova. De la proclamarea independenței și tranziție spre democrație, sărăcia nu dispăre din agenda publică a guvernelor Republicii Moldova. De asemenea, să reținem faptul că lupta împotriva sărăciei este un element-cheie al solidarității sociale și a păcii în lume.

De asemenea, ajunge să fie o necesitate fundamentală atât pentru țările din Uniunea Europeană, cât și pentru cele din Europa de Est, acordându-se o priori-

tate egală atât politicilor sociale cât și celor de dezvoltare economică pentru a asigura accesul tuturor persoanelor, în special celor mai vulnerabile la drepturile sociale fundamentale (educație, locuințe, asistență medicală, locuri de muncă, etc.), în cadrul programelor naționale de incluziune socială a fiecărei țări.

Numai prin asigurarea drepturilor sociale ale cetățenilor săi, o țară ca Republica Moldova, în situația sa de dezvoltare economică și democratică poate realiza stabilitatea socială și o democrație funcțională reală. În același timp, în funcție de traiectoria sa de modelare a politicilor sociale actuale modelul se va stabili modelul de stat al bunăstării sociale.

Bibliografia:

1. Giner S. Lamo de Epinosa E., Torres C. Diccionario de Sociología. – Madrid: Alianza Editorial S.A., 1998
2. Moreno L. Ciudadanos precarios. La ultima red de protección social. – Barcelona: Ariel Sociología, 2000
3. Pico J. Teorías sobre el Estado del Bienestar. - Madrid: Ed. Siglo XXI, 1987
4. Esping Andersen G. Los tres mundos del Estado del Bienestar. – Valencia: Ed. Alfons el Magnanim, 1993
5. Preda M. Politica sociala romaneasca intre saracie si globalizare. – Bucuresti: Ed. Polirom, 2002
6. Mishra R. Globalization and the Welfare State. - Edward Elgar, Cheltenham, UK, 1999
7. Pico J. Modelos sobre el Estado del Bienestar. De la ideología a la práctica. // Casilda R., Tortosa J.M. (edit.) Pros y contras del Estado del Bienestar. – Madrid: Tecnos 1996
8. Castells A., Bosch N. El futuro del Estado del Bienestar: algunas lineas de reflexion. // El futuro del Estado del Bienestar. - Madrid: Editorial Civitas, 1998
9. Ochando C. El Estado del Bienestar. Objetivos, modelos y teorías explicativas. - Barcelona: Ed. Ariel, 1999
10. Zapatero V. Tres visiones sobre el Estado del Bienestar. // Revista Sistema, nr.80-81, Madrid: 1987, p.23-37
11. Pico J. Modelos sobre el Estado del Bienestar. De la ideología a la práctica. // Casilda R., Tortosa J.M., (edit.) Pros y contras del Estado del Bienestar. - Madrid: Tecnos, 1996
12. Goodin R.E. El bienestar social como responsabilidad social colectiva. // Schmitz D., Goodin R.E. Bienestar social y responsabilidad. - Madrid: Cambridge University Press, 2000

13. Arriba A. El concepto de exclusión social en política social. // Unidad de Políticas Comparadas CSIC. Revista "Trabajo Social Hoy". Doc. Trab. 02-01. - Madrid. 2002
14. Rodríguez Cabrero G. Tendencias de cambio en política social. // Rodríguez Cabrero G., Sotelsek Salem D. Apuntes sobre Bienestar Social. - Valencia: Universidad de Alcala, 2002
15. Esping Andersen G. Los tres mundos del Estado del Bienestar. – Valencia: Alfons el Magnanim. 1993
16. Castels R. Las metamorfosis de la cuestión social. Una crónica del salariado. - Barcelona: Paidós, 1997

Prezentat la redactie
la 2 decembrie 2012

Recenzent – *TURCO Tatiana*, doctor in stiinte politice, conferentiar

ACCESUL LA INFORMAȚIE ȘI PROTECȚIA INFORMAȚIILOR CLASIFICATE

Vitalie OJOG

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Drept

Doctorand, magistrul în drept

The article "Access to information and protection of classified information" describe the importance of information for the development of modern society and in the future the tendencies to a knowledge-based society, which requires a war for information, for power. Complexity, importance and consequences of using the information in their decision-making make necessary the correspondence with all the requirements of modern management, because only in this way are operational quality strategic information store. Otherwise, it would increase uncertainty in decision making and may lead to incorrect grounding them with unpredictable consequences.

Dezvoltarea societății actuale către societatea informațională și, în viitor, către societatea bazată pe cunoștințe, impune un adevărat război pentru informații, pentru putere, pentru a fi cel mai bun. Complexitatea, importanța și consecințele utilizării informațiilor în procesul decizional fac necesară corespondența acestora cu toate cerințele managementului modern, deoarece, numai în acest mod, informațiile păstrează calitatea de operaționalitate strategică. În caz contrar, s-ar accentua incertitudinea în luarea deciziilor și ar putea conduce la fundamentarea eronată a acestora, cu consecințe greu de prevăzut.

În aceste condiții generarea, controlul, diseminarea și utilizarea informațiilor, precum și, în mod deosebit, securitatea acestora nu mai reprezintă doar un vector de cunoaștere și anticipare, ci o armă considerată deosebit de eficace, ceea ce face ca informația și sistemele informaționale să devină o miză politică, militară și economică, atât în prezent cât, mai ales, în viitor, prin deschiderea și dezvoltarea celei mai cumplite bătălii pentru informații, comunicare, blocare sau ducere în eroare [1, 28].

Cei care dețin informații dețin și puterea și, evident, capacitatea de a influența, în avantaj propriu, cursul evenimentelor. În același timp însă, posesorul informațiilor poate bloca sau interzice accesul competitorilor la acestea și îi poate duce în eroare în procesul elaborării deciziilor. El poate altera, în esența sa, procesul de colectare, procesare, stocare sau diseminare a informațiilor. Prin toate acestea mijloace, deținătorul informației își asigură supremația, adică sporul de operaționalitate în acțiune [2, 86].

În zilele noastre informația a devenit deja cea mai apreciată comoară a omenirii. Obținerea, deținerea și utilizarea de informații au necesitat și limitarea libertăților și drepturilor cetățenilor prin anumite măsuri, un exemplu constituindu-l măsurile speciale privind accesul la informațiile clasificate. În consecință, protecția informațiilor clasificate necesită a fi echilibrată cu accesul la informații, libertatea expresiei și alte drepturi ale societății. În ultimii câțiva ani, multe țări din regiune, în procesul de revizuire a secretelor de stat mai vechi, au profitat de ocazie pentru a reduce secretizarea excesivă. Este evident faptul că protecția informațiilor clasificate nu trebuie utilizată în calitate de „carte de atu”, care poate fi scoasă pentru a stopa discuțiile pe marginea unor aspecte importante. Protecția trebuie echilibrată față de alte interese ale societății, precum circuitul liber de informații, răspunderea democratică, procese echitabile în lupta împotriva corupției.

Analiza situației curente din Republica Moldova la capitolul reglementărilor legislative de protecție a informațiilor clasificate și corelarea cu principiile accesului la informații evocă deficiențe instituționale și sistemice prin prisma prevederilor similare a statelor Uniunii Europene. În acest sens, în scopul reliefării neajunsurilor legislative și procedurale a tematicii respective, este necesară o abordare conceptuală complexă, bazată pe principiile și reglementările internaționale în sfera protecțiilor informațiilor clasificate și liberului acces la informații.

Potrivit Declarației Universale a Drepturilor Omului, „*orice persoană are dreptul la libertatea opiniei și expresiei; acest drept include libertatea de a susține opinii fără nici o interferență și de a căuta, primi și răspîndi informații și idei prin orice mijloace, indiferent de frontiere*” [3].

Legile cu privire la secretizarea informației au impact atît asupra dreptului persoanelor la exprimarea propriilor opinii – de exemplu, prin stabilirea restricțiilor asupra materialelor ce pot fi publicate în mass-media – cît și asupra dreptului oricărei persoane de a avea acces la informația deținută de către organele publice.

Atît dreptul la libertatea de exprimare, cît și dreptul la informație sunt bine reglementate în legislația internațională. Dreptul la libertatea de exprimare este garantat de normele articolului 19 al Declarației Universale a Drepturilor Omului (DUDO), articolul 19 al Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice[4] (PIDCP), și articolul 10 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului (CEDO) [5].

Republica Moldova a ratificat atît PIDCP, cît și CEDO. Dreptul de acces la informația deținută de către organele publice este unul dintre drepturile fundamentale ale omului recunoscut de legislația internațională ca parte a articolului 19 al DUDO și PIDCP, care garantează dreptul de a căuta și obține informații.

Ca drept, are o importanță crucială, fiind și elementul indispensabil funcționării democrației și respectării altor drepturi. În lipsa dreptului la informație, autoritățile publice pot deține controlul asupra fluxului de informație, ‘ascunzând’ materialele care prejudiciază guvernarea și procedînd la difuzarea selectivă a ‘noutăților bune’. Într-un asemenea climat, abuzul de putere crește, iar încălcările drepturilor omului pot rămâne neinvestigate. Anumite tipuri de informații, divulgarea cărora ar putea prejudicia interesele legitime pot fi restrânse, însă doar dacă sunt întrunite un șir de măsuri de precauție.

În Carta pentru Securitatea Europeană a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, al cărei membru este și Republica Moldova, a fost declarat dreptul publicului de a avea acces la informație, iar libertatea mass-media a fost numită “*un element esențial al oricărei societăți democratice, libere și deschise*” [6]. În anul 2001, Adunarea Parlamentară a chemat țările participante să-și “*intensifice eforturile în vederea promovării transparenței și răspunderii*”.

Una din cheiurile-cheie privind dreptul la libertatea de exprimare și dreptul la informație ține de situația cînd autoritatea publică poate refuza divulgarea informației, sau cînd exercitarea dreptului la libertatea de exprimare poate fi restrînsă. În legislația internațională, dreptul la libertatea de exprimare poate fi restrîns în conformitate cu cerințele stipulate în articolul 19(3) a PIDCP: “*Exercitarea drepturilor la libertatea de exprimare și la informație poate fi supusă anumitor limitări care trebuie însă stabilite în mod expres prin lege și care sunt necesare:*

- (a) *respectării drepturilor sau reputației altora;*
- (b) *apărării securității naționale, ordinii publice, sănătății sau moralității publice*”.

Orice restrîngere a dreptului la libertatea de exprimare sau informație trebuie să facă față unui triplu test, așa cum a fost stabilit de către Comitetul Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului. Acest test prevede trei cerințe față de restrîngerea drepturilor menționate și anume ca această limitare să fie: a) prevăzute de lege; b) să fie făcute în scopul protecției intereselor legitime specificate; și c) să fie necesare în vederea protecției acestui interes.

Prima condiție nu poate fi întrunită prin simpla stipulare a acestei restrîngeri în legislația națională. Aceasta însuși trebuie să fie în concordanță cu principiile drepturilor omului consacrate în PIDCP [7]. Curtea Europeană a Drepturilor Omului în jurisprudența sa cu privire la prevederile similare ce se conțin în Convenția Europeană pentru Drepturile Omului privind libertatea de exprimare, a elaborat două cerințe fundamentale. Acestea sunt următoarele: legea trebuie să fie accesibilă în mod corespunzător; și persoanele trebuie să poată ști care este legea aplicabilă. Legea la fel trebuie formulată în mod suficient de precis astfel încît persoanele să fie capabile – iar în caz de necesitate, cu ajutorul unor sfaturi corespunzătoare – să prevadă, în mod rezonabil, în circumstanțele cauzei, con-

secințele la care poate duce acțiunea sa [8, alineatul 49]. Restrîngerile formulate în mod vag sau la general, respectiv, nu fac față cerinței de “a fi prevăzute de lege”.

Cea de a doua condiție este ca măsurile legislative de restrîngere a dreptului la libertatea de exprimare să urmărească unul din scopurile menționate în articolul 19(3) al PIDCP, anume protecția drepturilor sau reputației altora, securitatea națională, ordinea publică sănătatea sau moralitatea publică.

Cea de a treia condiție stabilește că măsurile întreprinse în vederea protecției intereselor legitime trebuie să corespundă standardului stabilit prin termenul de “necesitate.” Acesta este un test foarte strict. În acest sens, adjectivul ‘necesar’ nu este un sinonim al “indispensabilului”, nici nu dispune de flexibilitatea expresiilor de genul “admisibil”, “ordinar”, “de folos”, “rezonabil” sau “de dorit”. Acesta implică existența unei “necesități sociale imperioase” [8, alineatul 59].

Legislația internațională conține prevederi cu privire la situațiile cînd autoritățile publice pot în mod legal refuza oferirea informației de care dispun. În conformitate cu prevederile articolului 19(3) a PIDCP, autoritatea publică este obligată să ofere orice informație de care dispune și care îi este cerută, cu următoarele excepții:

1. Dacă informația ține de un interes legitim protejat specificat în lege;
2. Dacă oferirea acesteia ar putea cauza un prejudiciu substanțial acestui interes;
3. Dacă prejudiciul cauzat interesului protejat este mai mare decît interesul publicului de a obține această informație [9].

1. Interesul legitim protejat

Legile ce reglementează dreptul la informație trebuie să enumere în mod exhaustiv toate interesele legitime care ar putea justifica refuzul de a oferi informația. Această enumerare trebuie să se limiteze la chestiunile ce țin de respectarea legii, protecția informației de ordin personal, securitatea națională, secretul comercial sau de alt gen, securitatea publică sau individuală, și protecția eficacității și integrității proceselor de adoptare a deciziilor de către guvern.

Excepțiile trebuie să fie stabilite în mod limitat întru evitarea necomunicării informației divulgarea căreia nu poate prejudicia interesul legitim. Mai mult ca atît, aceste excepții trebuie să fie bazate mai degrabă pe conținutul, decît pe tipul documentului care este solicitat. Pentru ca acest standard să fie întrunit, excepțiile trebuie, în cazurile corespunzătoare, să fie limitate în timp. De exemplu, justificarea secretizării informației în baza protecției securității naționale poate dispărea după ce a fost eliminat pericolul pentru securitatea națională.

2. Prejudiciu substanțial

Odată fiind stabilit că informația dată cade sub incidența scopului legitim prevăzut de legislație trebuie să se stipuleze că divulgarea acestei informații ar putea cauza un prejudiciu substanțial acestui scop legitim. În unele cazuri, comunicarea acesteia ar putea fi atât benefică, cât și dăunătoare scopului enunțat.

3. Prejudiciul ce ar putea fi cauzat prevalează asupra interesului de divulgare a acestei informații.

Cea de a treia cerință a testului stabilește că autoritatea publică trebuie să examineze dacă poate prevala interesul public general în comunicarea informației asupra faptului că comunicarea acesteia ar putea prejudicia serios interesul protejat. Spre exemplu, cu referire la securitatea națională, divulgarea informației ce ține de cazurile de mituire în unele instanțe ar putea prejudicia interesele protejate și expune practicile de corupție.

Ultimele, însă, pot duce la eradicarea corupției și, deci, la întărirea securității naționale pe termen lung. În asemenea cazuri, informația trebuie să fie divulgată în pofida faptului că ar putea cauza prejudicii pe termen scurt.

Cumulativ, triplul test este destinat garantării faptului că accesul la informație este limitat doar în cazurile când aceasta servește interesului public general. Dacă este aplicat în mod corect acest test va elimina toate excepțiile formale și grupurile de excepții, precum și orice altă prevedere al cărei scop real este de a proteja guvernarea împotriva hărțuirii, de a preveni divulgarea ilegalităților, de a ascunde informația de la public sau de a consolida o ideologie anume.

Un alt izvor de drept internațional relevant îl constituie ”**Principiile de la Johannesburg** privind securitatea națională, libertatea de exprimare și accesul la informație” (Principiile de la Johannesburg) [10], care au fost adoptate în octombrie 1995 de către un grup de experți în legislația internațională și drepturile omului convocat de „ARTICLE 19” și Centrul pentru Studii Juridice Aplicate a Universității din Witwatersrand [11, 73].

Acestea conțin un set minim de principii ce se referă la limitarea dreptului la libertatea de exprimare și dreptului la informație pe motive de protecție a securității naționale. Principiile de la Johannesburg au fost aprobate de către Raportorii speciali ai Națiunilor Unite pentru libertatea opiniilor și exprimării și sunt utilizate ca instrument de referință de către Comisia Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului.

Acestea stipulează că dreptul de a căuta, primi și răspîndi informații, poate, în unele cazuri, fi restrîns din motive specifice, printre care se numără și protecția securității naționale. Totuși, motivele de protecție a securității naționale nu pot restrînge în totalitate dreptul de acces la informație. Următoarele principii sunt deosebit de relevante:

Principiul 2: Interesul legitim al securității naționale

”(a) *Restrîngerea justificată în baza motivelor de securitate națională nu poate fi legitimă decît dacă scopul primar al acesteia și efectul doveditor constă*

în protejarea existenței sau integrității teritoriale a statului contra utilizării sau amenințării cu forța, sau pentru protejarea capacității sale de a răspunde utilizării sau amenințării cu forța, fie provenind din exterior, așa cum este cazul forței armate, sau din interior, așa cum este cazul incitării la răsturnarea guvernului prin violență.”

Principiul 15: Regula generală cu privire la divulgarea informației secrete

”Nici o persoană nu poate fi pedepsită din motive de securitate națională pentru divulgarea informației dacă (1) divulgarea acesteia, de fapt, nu a cauzat nici un prejudiciu și probabil nu va dăuna interesului legitim al securității naționale, sau dacă (2) interesul public în cunoașterea informației prevalează asupra prejudiciului cauzat în urma divulgării acesteia.”

Principiul 16: Informația obținută prin intermediul serviciului public.

”Nici o persoană nu poate fi persecutată din motive de securitate națională pentru divulgarea informației pe care a aflat-o dacă interesul publicului de a cunoaște această informație depășește dauna cauzată în urma comunicării acesteia.”

Principiul 12: Enumerarea exhaustivă a excepțiilor ce țin de securitatea națională.

”Un stat nu poate refuza categoric accesul la toate informațiile privind securitatea națională și trebuie să stabilească prin lege categorii limitate și particulare de informații care trebuie ținute secrete pentru a proteja interese legitime de securitate națională.”

Principiul 13: Interesul public în divulgarea informației

”În toate legile și deciziile privind dreptul de a obține informații, va prima interesul public în cunoașterea informațiilor.”

Principiile de la Johanesburg nu constituie norme obligatorii, însă, oficiali ai Organizației Națiunilor Unite, ai Curții Europene a Drepturilor Omului, precum și ai altor organisme jurisdicționale internaționale, se raportează tot mai frecvent la acestea, considerînd oportună transformarea lor în standarde.

În Europa, din punctul de vedere al tradiției reglementării dreptului de acces la informații publice, Suedia este unul dintre primele state care a introdus în Constituția sa, încă din 1766, prevederi dedicate accesului la informații publice. Totodată, Suedia este prima țară din lume al cărei parlament a adoptat o lege a accesului la informația de interes public (Legea libertății presei, 1766), care prevedea că documentele oficiale trebuie "la cerere, puse la dispoziția oricărei persoane", fără perceperea vreunei taxe. Deciziile autorităților de a refuza accesul la documente oficiale pot fi atacate la tribunalele administrative generale și, în ultimă instanță, la Curtea Supremă Administrativă.

Pornind de la conceptele globale mai sus prezentat, Constituția Republicii Moldova consfințește, prin enunțul prevăzut la art.4 alin.(1), principiul potrivit

căruia „dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit” [12].

În spiritul acestui principiu, autoritățile statului, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra activităților publice și a problemelor de interes personal ale acestora fără a se aduce, însă, atingere vieții intime, familiale și private, valori ocrotite, în egală măsură, de art.28 din Legea fundamentală.

Prevăzând posibilitatea în care exercitarea dreptului la liberă informare ar putea să implice și unele acțiuni mai puțin legitime, ce ar putea să aibă ca efect vătămarea unor valori universal recunoscute și protejate, legiuitorul a stabilit, prin alineatul (3) al aceluiași articol, o excepție de la regula consacrată de alineatul (1). Astfel, potrivit Constituției, dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a cetățenilor sau siguranța națională.

În continuarea acestor prevederi, Legea fundamentală, prin articolul 54, reglementează posibilitatea și condițiile generice în care poate avea loc restrângerea unor drepturi sau libertăți constituționale, enumerând, limitativ, motivele pen-tru care exercițiul unui drept poate fi îngrădit: interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției.

În mod justificat, în Republica Moldova, atât legiuitorul cât și societatea civilă au fost preocupați, pentru început, de elaborarea unui act normativ referitor la exercitarea dreptului constituțional al persoanei referitor la liberul acces la informațiile de interes public.

Astfel, a fost adoptată Legea privind accesul la informație Nr.982-XIV din 11.05.2000 care definește, într-o manieră generală, informația de interes public, ca fiind orice informație care privește activitățile sau rezultă din activitățile unei autorități sau instituții publice, indiferent de suportul ori de forma sau modul de exprimare.

În scopul facilitării cunoașterii de către public a informațiilor mai sus definite, actul normativ stabilește, pentru autorități și instituții publice, desmembrăminte sau structuri aflate sub autoritatea acestora, regii autonome, companii naționale etc., obligația de a comunica, din oficiu, anumite categorii de informații. În acest sens, potrivit legii, entităților respective le revine sarcina de a publica și actualiza buletine informative cuprinzând categorii de informații care pot fi accesate de public sau de a prezenta publicității rapoarte periodice referitoare la activitatea pe care o desfășoară.

În plus față de informațiile care se comunică din oficiu publicului, orice persoană are dreptul să solicite și să obțină de la autorități și instituții publice

informații de interes public, acestea fiind obligate să asigure accesul la datele solicitate în scris sau verbal.

Cu toate acestea, prevederile aceleiași legi limitează aria liberului acces la informație, instituind cinci excepții, dintre care prima vizează domeniul informațiilor clasificate, astfel:

a) informațiilor atribuite la secret de stat, reglementate prin lege organică, a căror divulgare neautorizată sau pierdere poate aduce atingere intereselor și/sau securității Republicii Moldova;

b) informațiilor confidențiale din domeniul afacerilor, prezentate instituțiilor publice cu titlu de confidențialitate, reglementate de legislația privind secretul comercial, și care țin de producție, tehnologie, administrare, finanțe, de altă activitate a vieții economice, a căror divulgare (transmitere, scurgere) poate atinge interesele întreprinzătorilor;

c) informațiilor cu caracter personal, a căror divulgare este considerată drept o imixtiune în viața privată a persoanei, protejată de legislația privind protecția datelor cu caracter personal;

d) informațiilor ce țin de activitatea operativă și de urmărire penală a organelor de resort, dar numai în cazurile în care divulgarea acestor informații ar putea prejudicia urmărirea penală, interveni în desfășurarea unui proces de judecată, lipsi persoana de dreptul la o judecare corectă și imparțială a cazului său, ori ar pune în pericol viața sau securitatea fizică a oricărei persoane - aspecte reglementate de legislație;

e) informațiilor ce reflectă rezultatele finale sau intermediare ale unor investigații științifice și tehnice și a căror divulgare privează autorii investigațiilor de prioritatea de publicare sau influențează negativ exercitarea altor drepturi protejate prin lege [13].

Revenind la practica asigurării unui regim de protecție a informațiilor neclasificate, din prisma limitării accesului publicului la acestea, menționăm că aceasta se regăsește atât la nivelul structurilor administrative ale Uniunii Europene cât și în cadrul Organizației Tratatului Atlanticului de Nord, ambele organizații stabilind categorii de informații care, deși nu sunt clasificate, au un caracter sensibil și sunt destinate personalului autorizat (LIMITÉ, pentru UE și UNCLASSIFIED, pentru NATO) [14, 112].

În Republica Moldova, după intrarea în vigoare a Legii nr.982-XIV, avînd ca suport esențial atât principiile fundamentale definite de Constituție, cât și nevoia de compatibilizare a legislației naționale de securitate cu standardele europene și cu exigențele general valabile în toate statele cu tradiție democratică în materia securității, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea cu privire la secretul de stat nr.245-XVI din 27.11.2008, prin care au fost înlocuite vechile reglementări referitoare la apărarea secretului, utilizate încă din anii '70. Prin intrarea în vigoare a legii sus-menționate au fost instituite limitele dreptului

persoanei la informații, prin definirea informațiilor clasificate și stabilirea condițiilor speciale în care acestea pot fi accesate.

Totuși, evaluarea complexă a prevederilor legislative nominalizate prin prima eforturilor integraționiste comunitare a Republicii Moldova necesită abordări multilaterale, inclusiv și cu punctarea tendințelor de ajustare și modificare necesară. Aspirațiile de integrare în Uniunea Europeană vor cuprinde inevitabil și stringența racordării legislației naționale pe dimensiunea protecției informațiilor clasificate și alinierii la standardele comunitare, ceea ce dictează necesitatea efectuării ulterioare a unor studii științifice comparative aprofundate.

Bibliografie:

1. Petrescu S. Informația – a patra armă. – București: Editura militară, 1999.
2. Pivariu C., Lumea secretelor. – Brașov: Editura Pastel, 2005
3. Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite 217A (III), adoptată la 10 decembrie 1948 (Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.217-XII din 28.07.90). // Monitorul Oficial, Nr.008 din 30.08.1990.
4. Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite 2200A (XXI)”, adoptată la 16 decembrie 1966, în vigoare din 23 martie 1976, ratificat prin Hotărârea Parlamentului nr.217-XII din 28.07.90. // Monitorul Oficial, Nr.008 din 30.08.1990.
5. Convenția pentru protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale, 213 U.N.T.S. 222, în vigoare din 3 septembrie 1953. În vigoare pentru Republica Moldova din 12 septembrie 1997. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.1298-XIII din 24.07.97. // Monitorul Oficial, Nr.054 din 21.08.1999.
6. OSCE, Carta securității economice – București, 1999.
7. Cauza «Faurisson versus Franța», 8 noiembrie 1996, Comunicarea nr.550/1993 (Comitetul Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului).
8. Cauza “Sunday Times versus Regatul Unit”, 26 aprilie 1979, cererea nr.6538/74, alineatul 49 (Curtea Europeană pentru Drepturile Omului).
9. Dreptul publicului de a ști, principiul 4, articolul 19, <http://www.article19.org/pdfs/standards/righttoknow.pdf>, accesat la 20.06.2012.
10. Dreptul publicului de a ști, <http://www.article19.org/pdfs/standards/joburgprincipiuls.pdf>, accesat la 12.06.2012.
11. Mendel T. Principiile de la Johannesburg: privire generală și implementare – București, 2003.
12. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. // Monitorul Oficial, Nr.1 din 12.08.1994

13. Legea privind accesul la informație, Nr.982-XIV din 11.05.2000. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.88-90/664 din 28.07.2000
14. Matei D., Strategia de securitate europeană – răspunsul la noile riscuri și provocări din mediul internațional. // *Gîndirea Românească*”, 2005, nr.2.

Prezentat la redacție
la 14 decembrie 2012

Recenzent – *Diana BENCHECI*, doctor in stiinte politice, conferentiar

ANALIZA CONȚINUTULUI NOȚIUNII DE LIDER. TEORII ȘI TIPURI DE LIDERISM.

Radu STAMATIN

Republica Moldova, Chisinau, Academia de Administrare Publica pe linga Președintele Republicii Moldova

Doctorand

The term of leader is used increasingly frequently in various works. Although the concept of leader appears with the organization of society and manifestation of the phenomenon of power, currently there is no unique definition of leader. Finally, all definitions of the leader were reduced to a series of five categories: first category includes definitions of the leaders which categorized them as people entrusted with power by the appointment or election to the default organizational structures; the second category deals with the leader like a "central person" in the group; the third category present leaders as favorite or popular persons; the fourth category considers the leader as the most competent person in the group; the fifth category defines the leader as a member of a group which exercises an accepted influence on the overall group or person who exercises the largest influence in the group. Referring to the theories of leadership, we must note that in the literature have outlined several theories and approaches in this regard. In a broader approach, theories of leadership can be conventionally classified into the following categories: personality theory (qualitative approach, biological approach, psychoanalytic and etiological approach); situational theory of leader, that consider the leader as a product of a situation that possess certain qualities; constituents theory - this approach assumes that the leader acts on behalf of their group and reflects aims of the group; interaction theory which treat the leader as a product of interaction of several factors.

A synthesis of theories reflected in scientific literature allows to highlight the following theories: personalities theories, behavioral theories, primary situational theories, contingency theories, cognitive theories, theories of social interaction.

It would be incorrect to equate the way how the types of leaders are described theoretically and their practical expressing. Also it would be incorrect to say that some of them can be considered effective and others less efficient. For an effective leadership, a dynamic and flexible leader must adhere to the majority of management styles (depending on environment).

În ultimul timp noțiunea de lider intră tot mai insistent în limbajul nostru curent. Așa, ne-am obișnuit deja cu expresiile „lider de partid”, „lider de opinie” și

chiar cu relativ proaspăta calificare de lider al celui mai bun proprietar de pământ. Însă care este esența și conținutul noțiunii de lider și care sunt problemele ce intervin în cercetarea termenului dat?

Etimologic, noțiunea de lider provine de la termenul englez *leader* ce desemnează „conducător, cel ce indică drumul” [15, 140] sau, într-o altă accepțiune, „conducător, administrator sau manager” [11, 161]. Totodată, termenul de lider apare demult, o dată cu organizarea societății, cu apariția fenomenului de putere [15, 140].

O problemă importantă în cercetarea termenului de lider apare la definirea acestui termen. La moment, nu există o unică definiție a liderilor, precum nu există o singură lucrare consacrată lor [13, 6]. Încă în 1960, intervenind cu o revistă a literaturii psihosociologice de până la '49, B.M.Bass identifică circa două mii de studii referitoare la deținătorii pozițiilor de putere [20]. Peste paisprezece ani, în 1974, R.M.Stogdill constată că la cele stabilite anterior mai trebuie adăugate vreo mie de lucrări [26]. Încă peste un timp, la 1985, același B.M.Bass, revenind la subiect, demonstrează existența a aproximativ șapte mii de lucrări axate pe problematica liderismului [19].

Evident, de la caz la caz, creștea și numărul definițiilor date liderilor. Astfel, dacă în 1949 se vorbește despre existența a o sută treizeci de definiții, atunci în 1981 se recunoaște că numărul lor a ajuns la câteva sute [14, 6].

După cum estimează unii autori [21], actualmente numărul definițiilor date liderilor este atât de mare, încât poate fi egalat cu numărul cercetătorilor preocupați de liderism. Conștienți de faptul că o atare abundență de definiții poate mai degrabă încurca, decât ajuta la găsirea unei imagini certe a celor situați în vârful piramidelor sociale, mai mulți autori - cum ar fi, de exemplu, C.A.Gibb, B.M.Bass, R.Lambert și E.Hollander - au procedat, pe parcurs, la gruparea lor pe categorii, fiecăreia din acestea revenindu-i câte o ipostază a actului de conducere.

În definitiv, totalitatea definițiilor cu privire la lideri s-a redus la un șir de cinci categorii, vis-a-vis de care s-a stabilit un acord mai mult sau mai puțin general:

Prima categorie acoperă definițiile în care liderii sunt categorisiți drept persoane investite cu putere prin numire sau alegere în cadrul unor structuri organizaționale prestabilite. Luați din această perspectivă, ei nu sunt altcineva decât șefii / conducătorii formali, oficiali, instituționali (director de întreprindere, șef de catedră, director de școală, comandant de armată, primar, ministru etc.). Aceste categorii de persoane au status și rol de conducere în cadrul grupului. Totodată, acestea se bucură de un ansamblu de atribute: putere, influență, coordonare, planificare, dirijare, supraveghere, control și evaluare a activității celorlalți, și, totodată, de preocupare de dispozițiile, atitudinile, moralul membrilor, de starea de spirit și atmosfera din grup [12, 177].

Deși apare ca o verigă necesară organizării grupului, prin intrarea formală în statusul oficial conferit de funcție, liderul instituțional nu implică, în mod automat, recunoașterea valorii sale de conducător de către cei din jur [5, 224]. Astfel, dacă puterea liderului derivă doar din valoarea funcției și acesta nu este apreciat cu încredere și stimă de către colectiv, atunci acesta îndeplinește doar rolul de lider formal a grupului dat. Dacă liderul instituțional, intrând oficial în status, nu are disponibilitățile necesare pentru a-l actualiza și dezvolta, atunci la suprafață apar, de regulă, unul sau mai mulți lideri informali, acestora din urmă revenindu-le misiunea de a acoperi golurile apărute [14, 8]. Liderii informali sunt percepuți ca sursă demnă de încredere, stimă, considerație. Liderul informal are o putere de influență câștigată în cursul raporturilor dintre membrii grupului, este o autoritate reală, recunoscută pentru capacitățile personale sociale (competență în relațiile interpersonale), profesionale (competența în raport cu sarcina de grup), cât și pentru o serie de componente individuale concrete (trăsături pozitive ale caracterului) [12, 177].

Desigur, cea mai optimală conducere se efectuează atunci, când conducătorul este recunoscut ca lider nu numai din cauza poziției pe care o are în ierarhia statusurilor, dar și atunci când el posedă nemijlocit calitățile individuale intrinseci ale liderului, varianta coincidenței, suprapunerii acestor două părți ale conducerii. Astfel, potrivit lui Ph.Paire, autorul unui captivant studiu despre marii lideri ai istoriei mondiale, liderii adevărați nu se identifică în mod necesar cu toți conducătorii, șefii sau comandanții. Liderul autentic desemnează un șef reprezentativ, acceptat de colectivitate, ceea ce corespunde mai bine unei viziuni consensuale a societății umane [7, 15]. Dacă noțiunile de șef, conducător etc. - pun preț pe calitățile individuale ale relației de autoritate, atunci noțiunea de lider sugerează consensualitatea relației de autoritate. Lider, deci, este omul care se vrea și poate fi „mai mult constructor decât conducător...” [7, 15].

A doua categorie reprezintă definițiile prin mijlocirea cărora liderul este prezentat drept „persoana centrală” în grup, adică persoana care concentrează atenția, aprecierea și stima celor din jur. „Punct de referință” sau „Etalon al buneii comportări”, „persoana centrală” stârnește la ceilalți membri ai grupului dorința de a se identifica cu ea, de a o urma în toate [13, 7].

A treia categorie redă definițiile prin care liderii sunt prezentați drept persoane preferate / populare. Obiect al unor alegeri afective, persoana preferată sau, altfel zis, liderul sociometric se produce în baza unor criterii care nu se înscriu nici în tendința spre identificare, nici în dorința de asemănare și nici în logica evaluării. Aceste criterii dispun mai degrabă de un profil acționai: persoana populară este persoana cu care membrii grupului doresc să se asocieze pentru a întreprinde diferite activități [6, 138].

Potrivit rezultatelor mai multor cercetări, teoretice și experimentale, persoanele preferate nu trebuie identificate cu cele instituționale. Astfel, E.Hollander

stabilește, alături de M.Weber, că alegerile din prietenie au o relație mai mare cu tovarășia decât cu funcția de conducere. La același lucru se referă și R.Bales, constatând că în contextul vieții grupale coexistă mereu doi lideri complementari: unul competent în temă („specialistul în sarcină”) și altul centrat pe afectivitate („omul cu popularitate”) [14, 8].

A *patra categorie* însumează definițiile din care rezultă că liderul este „specialistul în sarcină”, adică persoana care se dovedește a fi cea mai inițiată / competentă în ceea ce are de făcut grupul. Un adevărat lider, opinează, spre exemplu, W.Jenkins, trebuie să arate o anumită superioritate (față de ceilalți membri ai grupului) în cel puțin una dintr-o suită de situații. Tot în această categorie se pot include și indivizii care, datorită unor calități personale deosebite, dețin poziții de frunte în anumite sfere sociale, precum lider în box, baschet, lider în producția de automobile etc. [15, 140]

În cele din urmă, *cea de-a cincia categorie* se referă la definițiile în care liderii sunt tratați în termeni de influență. În acest context, liderul este definit ca membrul unui grup care exercită o influență acceptată asupra ansamblului grupului [25, 102] sau persoana care exercită cea mai mare influență în grup [18, 480]. Elementul centralizator al rețelei de comunicări din cadrul comunității, liderul, consideră R.B.Cattel, R.Lambert, A.A.Schutzenberger, R.M.Stogdill și D.C.Pelz, se impune printr-un statut deosebit într-o ierarhie de influențe așezate sub formă de piramidă [13, 9]. În această accepțiune, liderul este persoana căreia un grup sau o comunitate îi încredințează dreptul de a lua decizii importante, prin care acesta determină țelurile și modalitățile de activitate colectivă [15, 140].

Sistematizând categoriile expuse mai sus, vom constata că cele cinci identități în baza cărora s-a profilat spectrul definițiilor cu referință la lideri - „șef instituțional”, „persoana centrală în grup”, „persoana preferată”, „specialistul în sarcină”, „persoana cea mai influentă” — nu se exclud reciproc. Mai mult decât atât, aceste identități pot fi chiar interdependente. Cine a demonstrat, bunăoară, că șeful instituțional nu poate fi și un bun specialist în sarcină sau o persoană foarte influentă? Sau cine a arătat, teoretic ori practic, că specialistului în sarcină îi este interzis să fie, în același timp, persoană influentă sau/și persoană preferată? Nimeni, bineînțeles.

Astfel, se poate constata că cele cinci tipuri de definiții ale liderilor trebuie tratate nu atât în mod separat, cât de pe pozițiile unor note comune. Într-adevăr, la o analiză mai scrupuloasă, se observă că și în primul, și în al doilea, și în al treilea, și în al patrulea, și în al cincilea caz ideile orbitează, de fapt, în jurul unuia și aceluiași nucleu epistemologic: liderul se caracterizează prin preponderența influenței sale asupra celorlalți membri ai grupului, el constituind polul în jurul căruia aceștia se grupează și regroupează mereu.

Reținând acest important moment, se poate afirma, în definitiv, că marea diversitate a definițiilor cu privire la lideri poate fi redusă, în fond, la o singură formulă interpretativă, care arată că liderii, luați în ansamblu, sunt persoane care își exercită la maxim influența, fie formal sau informal, orientând și coordonând activitatea altora [14, 10].

În continuare ne propunem să analizăm calitățile esențiale pe care trebuie să le aibă liderul. Problema dată nu are o abordare unitară la specialiști.

În acest sens, unii autori [7, 15-16] menționează că orice om poate deveni lider în următoarele condiții:

- persoana care își exercită autoritatea în raport cu alți oameni se bucură de încrederea acestora;
- deținătorul de autoritate, adică persoana investită cu o putere, dispune de un caracter consensual;
- mulțimea de oameni consideră că persoana dată posedă în mod sigur calități de care ei sunt lipsiți: competență și curaj, spirit de decizie etc.;
- constituie obiectul simpatiei colective;
- sub puterea lui domnește comunitatea celor egali;
- este preocupat de realizarea obiectivelor unui grup de oameni;
- reușește să consolideze eforturile oamenilor în realizarea obiectivelor lor;
- structuralizează, organizează, canalizează și reglementează efortul colectiv de supraviețuire;
- transformă pasiunile colective în acțiuni concrete de materializare a lor;
- inteligența lui îl face să adere la proiectul colectiv pe care îl decelează în mulțime;
- dacă este o persoană care prin ambițiile, calitățile sale este capabilă de o autonomie suficientă pentru a schimba cursul lucrurilor.

Autorii români E.Burduș și Gh.Căprărescu [4] sunt de părere că liderii sunt persoanele cu un spirit penetrant, o capacitate de analiză relativ dezvoltată, aptitudinea de a gândi strategic și multidimensional, și o bună intuiție profesională. Viziunea unui lider, care se degajă dintr-un spirit penetrant, se bazează pe utilizarea unei mari cantități de informație, un consum mare de timp, care conduc la recunoașterea în sugestiile altora a unor noi posibilități de acțiune, a unor noi oportunități.

Liderii sunt persoane simpatice, carismatice, cu o mare posibilitate de comunicare și aptitudini necesare înțelegerii oamenilor. Printre calitățile caracteristice liderilor trebuie să fie următoarele [4, 101-102]:

- cunoaștere a grupului pe care îl conduce și a sectorului de activitate (piața, concurența, produsele, tehnologii, personalități-cheie, stimulente care motivează fiecare individ etc.);

- relații în societate și în sectorul de activitate;
- anumită reputație și anumite antecedente privind succesul în diferite afaceri;
- aptitudini și competențe (capacitate de analiză, raționamente sigure, gândire strategică și multidimensională, facultatea de a crea bune relații de muncă, sensibilitatea față de alții, înțelegerea naturii umane);
- calități personale (integritate, onestitate);
- motivare puternică pentru a fi lider.

Totodată, unele dintre aceste calități ale liderilor se pot forma, întrucât multe pot fi educabile, dar altele sunt calități înnăscute [4, 102].

Alți autori [8] menționează că liderii adevărați trebuie să întrunească două categorii de calități: calitățile profesionale și calități morale.

Calitățile profesionale trebuie să includă [8, 7]:

- un comportament demn care ar permite să cucerească simpatia, stima și încrederea oamenilor;
- deprinderi pentru o muncă cu caracter analitic care i-ar permite identificarea și formularea problemelor, colectarea informației necesare în acest sens, evaluarea capacităților aliaților și adversarilor politici, intuirea tendințelor de dezvoltare a situației (politice, economice, sociale) și identificarea acțiunilor ce ar putea avea eficiență maximă;
- deprinderi organizatorice care ar trebui să facă posibilă găsirea și implementarea soluțiilor de compromis în munca colectivă, formularea obiectivelor pe termen scurt și pe termen lung, crearea condițiilor și distribuirea sarcinilor între membrii grupului;
- deprinderi ale unei comunicări eficiente, care ar permite exprimarea ideilor și emoțiilor de natură să-și asigure suportul colectivității și să o convingă să întreprindă măsurile necesare pentru realizarea sarcinilor trasate.

Calitățile morale ale liderului se manifestă mai ales prin modul lor de viață. Acestea pot cuprinde [8, 8-9]:

- respectul pentru normele legale și pentru cele general acceptate pentru un comportament adecvat;
- comportă adecvat în propria familie;
- practicarea unor relații deschise cu colegii;
- caracterul puternic. Un lider puternic ar trebui să fie capabil să depășească cu demnitate situațiile de conflict sau criză. El trebuie să aibă o disciplină interioară fără de care este imposibilă planificarea și atingerea scopurilor propuse. De asemenea, el trebuie să-și stăpânească emoțiile și reacțiile impulsive, să evite căderea în disperare sau panică atunci când sfidările sînt foarte puternice;
- caracterul imparțial. Atunci când în interiorul unor grupuri apar conflicte, părțile sunt atât de mult implicate în el încât uită de principalele scopuri ale

organizației; în astfel de situații liderul trebuie fie imparțial, evitând să fie atras de nici una din părțile antrenate în conflict. Comportamentul său trebuie să fie de natură să arate că urmările conflictului sunt pierderea punctelor de reper în atingerea scopurilor comune;

- capacitatea de a-și evalua în mod adecvat posibilitățile, să-și cunoască părțile tari și cele slabe.

Autorii S.H.Baum și D.Conti [1] menționează că liderii extraordinari au cinci tipuri de caracteristici, iar cei care le posedă sunt, în general, cei mai eficienți și mai de succes oameni din orice organizație. Ei pot conduce orice - orice tip de afacere sau de organizație. Caracteristicile date sunt [1, 22-23]:

- Dorința de a prelua comanda. Această dorință începe să se manifeste ca un interes ocazional de a prelua conducerea în situațiile în care se pot obține satisfacții sau câștiguri personale;

- Caracterul. A avea caracter înseamnă să faci lucrul corect atunci când nu este nimeni de față pentru a vă vedea, ca și cum acțiunile dumneavoastră ar fi vizibile sau ar putea fi arătate întregii lumi;

- Curajul de a căuta provocări și a accepta riscuri. Liderii sunt capabili să-și depășească propriile temeri și îndoieli atunci când se confruntă cu provocări. A fi gata să conduci înseamnă a fi gata să înfrunți probleme și să luați decizii indiferent de propriile șovăieli și convingeri restrictive, de siguranța postului propriu sau de reputația personală;

- Capacitatea de a acționa. Liderii învață să acționeze rapid și înțelept, să facă față multiplelor surprize ale vieții. Liderul trebuie să dea dovadă de capacitate emoțională de a acționa atunci când alții evită sau dau înapoi în fața riscului și stresului presupus de acțiunea respectivă; de asemenea, trebuie să aibă capacitatea de a gândi în mod critic pentru a acționa cu înțelepciune;

- Abilitatea de a captiva și inspira. Liderii învață să compună o imagine în așa fel încât alții să rezoneze cu ea.

O opinie apropiată, referitoare la calitățile liderului, o au autorii R.Goffee și G.Jones [9]. Potrivit acestora, oamenii așteaptă de la un lider patru categorii de calități [9, 190-194]: autenticitate, semnificație / importanță, entuziasm și comuniune. Mai presus decât orice, oamenii cer ca liderul să fie autentic, ca liderii să-și dezvăluie adevărata personalitate - ceva din trăsăturile lor particulare. În cel de-al doilea rând, oamenii au nevoie să se simtă importanți, ei vor ca propria contribuție să le fie recunoscută. La fel, oamenii au nevoie să fie însuflețiți. În esența sa, liderul presupune faptul de a-i entuziasma pe ceilalți să depună eforturi susținute, în vederea obținerii unor rezultate mai bune. Nu în ultimul rând, oamenii vor să se simtă parte integrantă a unei comunități. Ființele umane sunt născute pentru a se afla mereu în relații de sociabilitate - și își doresc cu ardoare stabilirea unor raporturi de solidaritate.

T. Bradberry evidențiază doar trei calități de bază ale unui lider de succes, și anume [3, 13]: cerințe clare, comunicare eficientă cu subalternii și concentrarea pe performanțe.

O altă părere este împărtășită de autorul J. Adair [17]. Într-un studiu asupra calităților de lider ale unor personaje istorice el arăta faptul că marea calitate - sau cea care ar trebui să fie - a liderilor este capacitatea lor de a motiva oamenii, arătând că „aceasta este legată de entuziasmul și angajamentul propriu liderului, de capacitatea lui de a comunica și de a împărți acest entuziasm cu alții, și de a-i pasiona...; dacă cineva are un post de manager, el nu va fi un lider decât în momentul în care funcția sa va fi acceptată trup și suflet de către cei care lucrează cu el”.

Generalizând opiniile menționate mai sus, am putea evidenția următoarele calități esențiale ale unui lider adevărat:

- abilitatea de a conduce oamenii și de a se bucura de încrederea acestora;
- capacitatea de a identifica cele mai importante probleme ale colectivului condus și de a consolida eforturile subordonaților în soluționarea eficientă a acestor probleme;
- caracterul puternic și adevărat, care îi permite să depășească situațiile de conflict sau criză; tot aici se poate menționa și responsabilitatea față de efectuarea activităților necesare, spiritul penetrant, curajul de a căuta provocări și a accepta riscuri și capacitatea de a-și stăpâni emoțiile și reacțiile impulsive;
- dorința puternică de a prelua conducerea;
- posedarea unor aptitudini și competențe de care alții sunt lipsiți, precum abilități organizatorice și de analiză, gândire strategică și multidimensională, integritate, onestitate,
- capacitatea de realizare a unei comunicări eficiente cu colectivul condus, menținerea unor relații strânse cu subordonații, sensibilitatea față de problemele și doleanțele acestora;
- abilitatea de a inspira și de a motiva oamenii, de a-i entuziasma să activeze eficient în vederea obținerii performanțelor dorite.

Tot în acest context, unii autori propun un șir de elemente pentru a face mai eficientă activitatea liderilor. Printre acestea pot fi enumerate [8, 12-13]:

- sistematizarea propriilor idei și îndreptarea activității colegilor în albia cuvenită;
- utilizarea eficientă a timpului propriu și prețuirea timpului colegilor;
- delimitarea strictă a acțiunilor utile de cele inutile, devoratoare de timp și care nu contribuie la atingerea scopurilor grupului;
- determinarea priorităților, evaluarea importanței scopurilor și deciziilor intermediare. Un lider cunoaște întotdeauna care sarcini sunt fundamentale și care sunt secundare pentru atingerea scopului final;

- evitarea impunerii deciziei personale. Chiar dacă soluția pare a fi evidentă, liderul ar trebui să întreprindă eforturi ca decizia finală să poarte amprenta efortului colectiv al colegilor săi.

Înrudită cu noțiunea de lider este noțiunea de liderism, prin care se subînțelege mecanismul interacțiunii liderului cu susținătorii săi [6, 137] sau procesul de exercitare a influenței puterii asupra celorlalți cu scopul integrării activității colective, orientată spre satisfacerea intereselor societății respective [15, 140].

Liderismul reglementează relațiile dintre lider și indivizi, grupuri sociale, instituții și societate, în general, reprezentând un mecanism ce stabilește relațiile politico-morale între subiectul și obiectul condus. Esența acestui fenomen se manifestă prin relațiile de dominație și subordonare, influență și conformare. Evident că subordonarea, în cazul dat, este conștientă și benevolă [11, 160].

Liderismul (social, politic) este caracteristic naturii omului, comunității sociale, fiind una dintre cele mai vechi forme de organizare a activității sociale, politice, un mijloc de soluționare a problemelor cotidiene, prezentându-se ca un proces bilateral de influență a subiectului asupra obiectului și invers. Această influență reciprocă se manifestă, pe de o parte, prin faptul că obiectul nu numai că-și alege subiectul (liderul), dar și examinează comportamentul lui politic în scopul satisfacerii intereselor lor, pe de altă parte, pe parcursul procesului de influență reciprocă rolul principal îi revine subiectului, adică liderului. Liderismul nu este o invenție a oamenilor, ci o necesitate vitală istorico-socială ce contribuie la organizarea activității, la asigurarea ordinii, la propășirea socială. Chiar din primele etape ale evoluției societății s-au evidențiat diverse forme de relații între oameni, grupuri sociale și comunități la formarea cărora locul de frunte le revenea celor care aveau o experiență mai bogată de viață, erau mai isteți, curajoși, puternici, ingenioși, înțelepți etc. Această categorie de persoane era calificată drept lideri, fiind investiți pe parcursul activității lor cu autoritate și încredere din partea adeptilor.

Liderismul ca fenomen social există în toate sferele de activitate a omului. Fără lider activitatea în comun, în grup este imposibilă. Pe parcursul timpului, liderismul social a evoluat de la formele cele mai simple până la o structură ierarhizată în zilele noastre. Odată cu evoluarea și complicarea vieții sociale, paralel cu liderismul social, în epoca modernă apare și liderismul politic. Anume în acest domeniu se intersectează vectorii și antipatiile unor sau altor indivizi, grupuri sociale, comunități, aici se află centrul proceselor politice ce reprezintă tendințele dezvoltării sociale [11, 161].

Referindu-se la liderismul politic, autorii B.Țirdea și L.Noroc evidențiază următoarele niveluri ale acestuia [15, 145-146]:

1. *Liderismul la nivelul grupurilor mici* (colectiv, grup studentesc). Liderul reprezintă mecanismul integrării activității de grup, el organizează activitatea grupului, dispune de anumite calități - capacitatea de a lua decizii, asumarea răs-

punderii etc. La acest nivel, sunt foarte importante calitățile personale. Astfel, în urma cercetărilor realizate, au fost depistați 4 factori ortogonali ai poziției de lider:

- considerația pentru subordonați (49,6%);
- inițiativă de structurare (33,3%): menține nivelul de performanță a grupului, se asigură că rolul său este bine înțeles, are o atitudine tranșantă, îi atribuie fiecărui o sarcină;
- pretențios în ceea ce privește performanțele (9,8%): insistă să conducă echipele aflate în întrecere, încurajează munca suplimentară, stimulează membrii grupului pentru efort mai mare;
- receptivitate (7%): este dispus să accepte schimbări în know-how, nu blamează pe membrii care comit erori, este sensibil la ceea ce se petrece în grup [2, 77].

2. *Liderismul la nivelul mișcărilor politice, a sindicatelor, a partidelor.* În acest caz, o însemnătate principală o au nu atât calitățile personale ale liderului, cât capacitatea lui de a exprima adecvat interesele populației sau ale grupului ce-l reprezintă (știe să materializeze interesele în revendicări politice, depistază tactica de luptă etc.)

3. *Liderismul la nivelul instituțiilor de stat.* Aici contează capacitatea de atragere și administrare a resurselor. Ca efect, liderismul național e unul distanțat, fiindcă nu există comunicarea nemijlocită a susținătorilor cu liderul; multifuncțional, în sensul că liderul trebuie să satisfacă și interesele maselor, dar și a grupurilor lobbyiste, firmelor, anturajului; corporativ, în sensul că în spatele liderului se află o echipă, interese. Liderul devine o figură simbolică, rolurile sale sunt îndeplinite de echipă, de „elita executivă”. Liderul de stat acționează în cadrul unor norme, legi, iar mașina birocratică funcționează indiferent de schimbarea liderilor [29, 23].

Referindu-ne la teoriile despre liderism, trebuie să menționăm faptul că în literatura de specialitate s-au conturat mai multe teorii și abordări în acest sens. Astfel, prezintă interes clasificarea realizată de Jago (1994) a teoriilor liderismului. Pornind de la premisa potrivit căreia conducerea este atât proces (adică utilizarea unei influențe noncoercitive pentru a dirija și coordona activitatea membrilor unui grup organizat în vederea realizării obiectivelor acestora), cât și proprietate (ansamblul de calități și caracteristici atribuite celor care exercită cu succes influența), el stabilește patru criterii (universalitate versus contingentă; trăsături versus comportamente), din combinarea cărora rezultă patru tipuri de teorii [16, 31-32]:

- în teoriile de tipul 1, conducerea este o trăsătură posedată de lider, care este eficace în toate grupurile și în toate contextele organizational;
- în teoriile de tipul 2, conducerea apare ca un comportament observabil al liderului, tot independent de particularitățile situației;

• teoriile de leadership și management tipurile 3 și 4 consideră trăsăturile și comportamentele liderului în raport cu particularitățile situației, „oferind modele de leadership foarte complete și, fără îndoială, respectând mai mult complexitatea fenomenelor”.

Într-o abordare mai largă, teoriile privind liderismul pot fi clasificate convențional în următoarele categorii:

I. *Teorii personaliste:*

a) Abordarea calităților. Liderul este individul care deține un set de calități prin care automat se evidențiază de ceilalți și care îl propulsează în poziția de lider [18, 480-481; 2, 56]. Această abordare are foarte multe carențe, dat fiind faptul că poziția de lider nu se alimentează întotdeauna de calitățile intrinseci sau conduitele specifice ale individului. Mulți psihologi care au încercat să schițeze lista calităților, care sunt necesare pentru a deveni lider au eșuat, dat fiind faptul că în diferite grupuri, comunități sociale, situații sunt diferite cerințele față de lider [15, 141].

b) Abordarea biologică. Liderul este persoana care poate insufla frică celor din jur. Această calitate se datorează și cantității de hormoni masculini, testosteron, care determină gradul de agresivitate a individului. Astfel, la animale, căpetenia este masculul cel mai agresiv și mai puternic, fapt datorat abundenței de testosteron. Indivizii care au testosteron din belșug ocupă poziții dominante în societate.

c) Abordarea psihoanalitică (Z.Freud). Liderul este produsul sublimării dorințelor sexuale, pe care societatea pune tabu. Ca efect, individul își reorientează energia sexuală în alte sfere, în cazul dat sfera politică.

d) Abordarea etiologică. H.Lasswell consideră că liderul este produsul unor traume suferite în copilărie. În consecința, indivizii traumați tind spre putere, care este un mecanism de compensare a acestor traume.

II. *Teoria situațională* privește liderul ca produsul unei situații, care solicită anumite calități. Fiecare individ are cel puțin o calitate prin care îi depășește pe ceilalți. Ca efect, când apare situația, care solicită anume aceasta calitate, individul devine lider. Diferite situații vor solicita diferite tipuri de lideri. Desigur, nu puțini au fost acei care au repudiat această concepție din considerentul că transformă personalitatea liderului în marionetă [27, 224].

III. *Teoria constituenților*. Liderul este un produs al așteptării maselor, al susținătorilor. Această abordare presupune că liderul acționează din numele grupului și reflectă scopurile grupului. Mulți adepți ai acestei abordări consideră liderismul un produs al relației dintre lider și adepții săi. Ca efect, nu putem studia liderul în afara cunoașterii mișcărilor sociale, psihologiei unor grupuri etc. Toate aceste impun capacitatea de a satisface așteptările anturajului, să manifeste conformism (în cazuri foarte rare liderul e în stare să modifice așteptările, interesele adepților).

IV. *Teoria interacțiunii factorilor* privește liderul ca produsul interacțiunii dintre mai mulți factori. Specialistul american în domeniul psihologiei politice, M.Hermann evidențiază următorii factori:

- Contextul istoric, situația, în care se realizează rolul diriguitor al liderului.
- Calitățile psihologice ale liderului.
- Trăsăturile caracteristice ale grupurilor diriguți de către liderul respectiv.
- Caracterul relațiilor reciproce dintre lider și cei pe care el îi conduce.
- Această abordare este astăzi îmbrățișată de majoritatea politologilor, unii venind cu propriile contribuții.

Mai recent a început să se contureze un alt criteriu de grupare a teoriilor conducerii, și anume criteriul istoric. De exemplu, D.Hartog și Koopman (2001) împart teoriile conducerii în patru categorii distincte:

- până la sfârșitul anilor '40 ai secolului trecut (teoriile personologice);
- de la sfârșitul anilor '40 până la sfârșitul anilor '60 (teoriile comportamentiste și ale stilului);
- de la sfârșitul anilor '60 până la începutul anilor '80 (teoriile contingentei);
- de la începutul anilor '80 până în prezent (teoriile „noii conduceri”).

Fiecare dintre aceste două modalități are atât avantaje, cât și dezavantaje. Prima modalitate oferă o viziune coerentă din punct de vedere problematic, dar, neținând seama de criteriul istoric, ar putea produce o oarecare confuzie. Cea de a doua modalitate surprinde evoluția istorică a teoriilor asupra conducerii, dar este nevoită să revină asupra unei serii de idei, să le reia, deoarece acestea nu au apărut într-o succesiune logică, ci uneori concomitent sau chiar devansându-se unele pe altele [16, 34].

O sinteză a teoriilor reflectate în literatură științifică și de specialitate privind fenomenul liderismului permite a scoate în evidență următoarele teorii:

- Teoriile personologice. În esență, aceste teorii postulează următoarele idei: conducătorii (liderii) se nasc, și nu devin. Teoriile personologice au luat de-a lungul timpului diferite înfățișări, dintre care două ni se par a fi tipice, și anume teoria conducerii carismatice și teoria trăsăturilor [16, 42].

- Teoriile comportamentiste. Au apărut și s-au dezvoltat în continuare și ca o alternativă la teoriile personologice. Rămânând centrați pe persoana conducătorului, ei încep să se orienteze spre comportamentele acesteia, încercând să surprindă modul și gradul în care ele influențează eficiența activității de conducere. Așadar, se pornește de la premisa că în activitatea de conducere nu contează ce este și cum este liderul, ci ce anume face el. În felul acesta s-au conturat două teorii ale conducerii, relativ asemănătoare între ele, și anume teoria elaborată de

cercetătorii de la Ohio State University și teoria elaborată la University of Michigan Institute for Social Research: teoria celor două dimensiuni comportamentale și teoria continuumului comportamental [16, 47].

- Teoriile situațional primare. Sunt specifice perioadei anilor '40. Ele au apărut ca o reacție contra teoriilor personologice care se centrau exclusiv pe trăsăturile de personalitate ale liderului. De data aceasta, în centrul preocupărilor se află nu atât individul, cât situația în care el acționează, și mai ales particularitățile ei. Pornindu-se de la aceste idei, au fost formulate o serie de teorii axate pe rolul situației în activitatea de conducere. Unele dintre acestea, relativ simple și exclusiviste, pot fi încadrate în grupa celor numite de noi „situaționale primare”, altele, mai elaborate și sofisticate, pot fi încadrate în altă categorie – teoria supunerii față de legea situației

- Teoriile contingenței. Au fost formulate în decursul anilor '60. Intenția lor generală este aceea a corelării teoriilor opuse până atunci, adică a teoriilor personologice și a celor situaționale. Dacă primele teorii postulau universalitatea trăsăturilor de personalitate (indiferent de particularitățile situației) în determinarea eficienței conducerii, celelalte decretau, dimpotrivă, primordialitatea situației (independent de trăsăturile sau de comportamentele liderului). Noile teorii încearcă să realizeze dezideratul empiric al potrivirii dintre persoană și situație. Aceste idei au prins contur clar, coerent, în cadrul unor teorii ale contingenței, dintre care cele mai semnificative aparțin lui R.E.Fiedler, lui P.Hersey și P.K.N.Blanchard. Pot fi menționate: teoria favorabilității situațiilor de conducere și teoria maturității subordonaților [16, 64].

- Teoriile cognitive. S-au formulat și dezvoltat prin anii '70. Deși unii autori (Gordon; Mullins; Gibson et al.) le încadrează în rândul teoriilor situaționale, mai exact a celor de contingență, iar alții (Smither) le etichetează ca teorii de compromis, amplasându-le între cele personologice și cele comportamentiste, a treia grupă de autori le consideră o categorie de sine stătătoare [16, 68]. Teoriile cognitive amplasează în centrul lor tocmai activitatea de procesare a informației, aceasta apărând în calitate de variabilă contingență, de care depinde deci eficiența conducerii. Dintre teoriile cognitive, cele mai semnificative au fost formulate de Vroom și Yetton (1973), House și Mitchell (1974), Green și Mitchell (1979). Pot fi menționate:

a) *teoria normativă a luării deciziei;*

b) *teoria „cale-scop”* - se originează într-o sugestie formulată de House în 1971 și dezvoltată de el împreună cu Mitchell în 1974. Sarcina liderilor constă în a crește gustul pentru performanță al subalternilor; liderul identifică scopul pentru subordonați și căile / drumurile care duc la realizarea lui; liderul îi ajută pe subordonați să perceapă corect situația în care se află, să-și elaboreze așteptări rezonabile, apoi își ajustează propriul comportament la aceste așteptări;

c) *teoria atribuirii*. Este expresia teoriilor atribuirii dezvoltate în psihologia socială în anii '40-'60. În domeniul psihoorganizațional, teoria atribuirii a fost formulată de R. Calder (1977), Green și Mitchell (1979). Liderul este văzut ca un „procesor” de informații, în sensul că el caută informațiile care ar putea explica de ce anume se întâmplă un eveniment; pornind de la aceste informații, el construiește explicații cauzale care îi ghidează comportamentul [16, 73].

- Teoriile interacțiunii sociale. Se bazează pe faptul că activitatea de conducere este dinamică, ea trebuie studiată și de sus în jos, dar și de jos în sus, deoarece nu numai liderii prin comportamentele lor influențează subordonații, ci și aceștia din urmăși pun amprenta asupra comportamentelor liderului. Teoriile interacțiunii sociale ale conducerii se interesează de influența majoră dintre lideri și subordonați (caracteristici, forme de manifestare etc.) în vederea optimizării actului de conducere. În rândul teoriilor interacțiunii sociale se încadrează mai multe teorii, noi oprindu-ne asupra a două dintre ele:

a) *teoria legăturilor diadice verticale*. A fost formulată inițial de Dansereau, Graen și Haga și a cunoscut diferite adaptări în timp (Graen, Scindura; Graen, Uhl-Bien). Pe scurt, teoria postulează următoarele idei: liderul trebuie să identifice acei membri ai grupului care sunt capabili, motivați, dedicați scopurilor organizației, cu un grad sporit de autonomie; indivizii care dețin aceste caracteristici constituie ceea ce se numește in-group (aceștia liderul le acordă o mai mare libertate de mișcare) spre deosebire de ceilalți, numiți out-group (cu care liderii lucrează mai formal); primii sunt mai aproape de putere, ceilalți mult mai departe de ea; liderul împreună cu fiecare dintre membrii in-groupului constituie o diadă verticală, așa încât relațiile dintre lideri și subordonați sunt constituite dintr-o multitudine de asemenea diade.

b) *teoria conducerii tranzacționale*. Exprimă poate cel mai bine caracterul interactiv al conducerii. Printre autorii care au contribuit cel mai mult la formularea ei oi amintim pe următorii: Hollander (1978); Burns (1978); Bass (1985); House et al. (1988); Steers (1991). Hollander, de pildă, definea conducerea ca pe un proces care implică o tranzacție, un schimb social între lideri și subordonați, presupunând totodată influență și contrainfluență. După opinia lui, conducerea apare la intersecția a trei variabile: lideri (competențe, caracteristici de personalitate, motivație, expectanțe), subordonați (competențe, trăsături de personalitate, motivație etc.), situație (sarcini și resurse, structuri și reguli etc. [16, 77]). Interacțiunea și tranzacția sunt asemănătoare, dar nu identice. Tranzacția are în vedere influența reciprocă dintre lideri și subordonați, ca și schimbul social, dinamic dintre cele două părți. Burns susținea la rândul său că între lideri și subordonați apare un schimb de natură economică, politică, psihologică, iar conducerea este conceptualizată în termeni de costuri și beneficii.

Problema tipologiei liderismului a prezentat și prezintă un deosebit interes. Un șir de cercetători au propus și fundamentat diferite criterii de clasificare a fenomenului.

Autorul german M.Weber evidențiază trei tipuri de lideri, punând accent pe fenomenul puterii care există în diferite societăți [14, 62-63; 15, 148]:

- Liderul tradițional (monarhul) se bazează pe credința în sfințenia și veșnicia tradițiilor. Liderul apare în virtutea tradițiilor. Modul de cârmuire este intens personalizat și limitat de norme și obligații cutumiare;

- Liderul birocratic (președintele), liderism legal, bazat pe legitatea ordinii existente, pe alegerea, competența liderului;

- Liderul carismatic (conducătorul maselor) Liderismul carismatic se bazează pe credința în capacitățile exclusive ale conducătorului, care dispune de carismă, haruri divine. Weber ajunge la concluzia, că puterea carismatică apare atunci când societatea trece prin crize serioase, când cetățenii nu mai recunosc instituțiile statale existente.

În interpretarea neofreudistă, liderul carismatic este rezultatul influenței complexului narcisist. În opinia lui E.Fromm, narcisismul este o boală profesională sau capital profesional a politicienilor, mai ales, a celor care au atins puterea datorită popularității în mase [30, 177].

După câte vedem din această clasificare, toți liderii pot fi atașați la schema: lider fondator (carismaticul), lider conservator, păstrător al sistemului (tradițional), și liderul reformator (legislatorul). Toți liderii sunt nevoiți să execute una din următoarele funcții: crearea unui sistem politic; menținerea integrității acestuia; transformarea acestuia și adaptarea la cerințele mediului [28, 136].

În lucrarea „Patterns of Aggressive Behavior in Experimentally Created Social climates” (1939), psihologul și sociologul american K.Lewin demonstrează, împreună cu R.Lippitt și R.K.White, posibilitatea reducerii felului de a fi al liderilor la o tipologie calitativ nouă [24, 271-301]:

- liderul de tip autoritar,
- liderul de tip democratic,
- liderul de tip permisiv („laissez-faire”).

După imaginea liderului (M.D.Hermann) pot fi distinse următoarele categorii de lideri:

- Liderul „portdrapel” se deosebește prin propria viziune a realității, prin idealul său, visul, cu care va cointeresa masele (Lenin, Martin Luter King, Ho-meini ș.a.) Ei au un ideal pentru cauza căruia se vor strădui să modifice sistemul politic. El formulează scopurile și indică direcțiile de activitate a susținătorilor lui (simpatizanților);

- Liderul „servitor” se străduie să studieze interesele majore ale diferitor grupuri sociale și să le realizeze. Are capacitate de convingere;

- Liderul „negociator” se străduie să depisteze compromisul social prin negocieri cu diferite grupuri sociale și prin manevre politice;

- Liderul „pompiier” se orientează la cele mai actuale și ardente probleme ale momentului. Acțiunile lui sunt determinate de situația concretă. Apare deseori în situații de criză.

Un alt criteriu de clasificare a fenomenului liderismului este cel după funcțiile de bază exercitate:

- lider orientat spre scop (Task leader), specializat în formularea sugestiilor, oferirea informației, exprimarea opinii lor, stabilirea scopurilor activității grupului;

- liderul socioemoțional ajută pe alții să se exprime, face glume, descarcă tensiunea, exprimă sentimente pozitive față de ceilalți.

Similară este și poziția lui F.E.Fiedler, care după mai multe cercetări a fenomenului liderismului, evidențiază două tipuri de lideri: „lider centrat pe relații interpersonale” și „lider centrat pe sarcini” [13, 71-73].

După stilul conducerii:

- lider autoritar este autocrat în primirea hotărârilor;
- lider democrat se consultă cu echipa de guvernare, cu cetățenii în luarea deciziilor, dispersează prerogativele puterii [16, 150].

Cercetătorul R.Likert consideră oportună divizarea categoriilor de lider autoritar și lider democratic în patru subcategorii: „lider autoritar - exploataiv”, „lider autoritar - binevoitor” și, respectiv, „lider democrat - consultativ”, „lider democrat - participativ”. [13, 66]

După tipologia G. Le Bon [10, 80-81], toți liderii pot fi împărțiți în două categorii mari: aventurieri și ctitori. Primii reprezintă oameni energici, cu voință, tare, dar de moment. Reintrați însă în mersul obișnuit al vieții cotidiene, liderii aventurieri nu-și pot exercita funcțiile decât cu condiția să fie ei înșiși conduși fără încetare, să simtă mereu deasupra lor un om sau o idee, să urmeze o linie de conduită bine trasată. Liderii ctitori, din contra, reprezintă persoane capabile să exercite, grație unei voințe durabile, influențe constante și foarte puternice (uneori, în pofida exteriorizărilor mai puțin strălucite).

Conform tipologiei lui J.M.Burns, toți liderii se împart în două categorii mari: lideri tranzacționali (Leader Transactional) și lideri reformatori (Leader Transforming).

Prin cercetările lor, H.Frankfort (1978) și S.Ozment (1980) [23, 5] scot în evidență tipul liderului providențial care-și croiește calea prin nenumărate eforturi personale. Dorind să obțină ceva, intervine cu argumente, convinge, duce tratative, roagă, apelează la intrigi, intră în coaliții, utilizează forța etc. [14, 92].

R.R.Blake și J.S.Mouton elaborează o tipologie bazată pe o grilă cu două variabile: variația gradului de interes pentru sarcină sau relații. Astfel, ei evidențiază 99 tipuri de lideri, care pot fi grupați în 5 mari categorii distincte: lideri

«populiști», lideri «secătuiți», lideri moderat-oscilanți, lideri centrați pe sarcini și lideri centrați pe grup. Liderii centrați pe sarcină (1.9) manifestă un interes sporit față de rezultate și, concomitent, unul scăzut față de oameni. Liderii centrați pe relații (9.1) manifestă un interes sporit față de rezultate și, concomitent, unul scăzut față de oameni. Liderii centrați pe grup (9.9) dovedesc o mare preocupare pentru sarcină și pentru oameni. Referindu-se la cele cinci tipuri de lideri, R.R.Blake și J.S.Mouton țin să menționeze că varianta 9.9 este întotdeauna cea mai bună. În scopul obținerii unei maxime eficiente, concluzionează R.R.Blake și J.S.Mouton, întreaga cultură organizațională trebuie racordată la obținerea variantei 9.9.

Autorul W.J.Reddin înaintează o tipologie a liderismului bazată pe trei variabile - interes pentru oameni (IO), interes pentru rezultate (IR) și interes pentru eficiență (IE), W.J.Reddin obține opt tipuri distincte de lideri: liderul altruist, liderul dezertor, liderul autocrat, liderul ezitant (oscilant), liderul promotor, liderul birocrat, liderul autocrat-binevoitor și liderul realizator [14, 79].

După spiritul de angajare personală și caracterul relațiilor de colaborare, autorul D.Chalvin construiește o tipologie a liderilor axată pe cinci dihotomii: a) organizatorul-birocrat; b) participativ-demagogul (paternalistul); c) întreprinzătorul-autocrat (tehnocrat); d) realist-oportunistul; e) maximalist-utopistul modernizați [14, 77].

R.J.House privește evoluția fenomenelor societale prin prisma raporturilor dintre natura sarcinilor ce stau în fața indivizilor și modalitățile de realizare a lor. Astfel, în viziunea lui, liderii pot fi împărțiți în lideri susținători, lideri instrumentali, lideri participativi și lideri centrați pe rezultat/performanță.

În concluzie se poate menționa că termenul de lider este utilizat din ce în ce mai frecvent în diverse lucrări. Deși noțiunea de lider apare o dată cu organizarea societății și manifestarea fenomenului de putere, în prezent nu există o unică definiție a liderilor. În definitiv, totalitatea definițiilor cu privire la lideri s-a redus la un șir de cinci categorii: prima categorie cuprinde definițiile în care liderii sunt categorisiți drept persoane investite cu putere prin numire sau alegere în cadrul unor structuri organizaționale prestabilite; a doua categorie abordează liderul drept „persoana centrală” în grup; a treia categorie prezintă liderii drept persoane preferate sau populare; a patra categorie consideră liderul drept persoana care se dovedește a fi cea mai competentă în ceea ce are de făcut grupul; a cincia categorie definește liderul ca membrul unui grup care exercită o influență acceptată asupra ansamblului grupului sau persoana care exercită cea mai mare influență în grup. Sunt importante și calitățile de bază pe care trebuie să le aibă liderul autentic: abilitatea de a conduce oamenii și de a se bucura de încrederea acestora; capacitatea de a identifica cele mai importante probleme ale colectivului condus și de a consolida eforturile subordonaților în soluționarea acestor probleme; caracterul puternic și adevărat; dorința puternică de a conduce; abili-

tăți organizatorice și de analiză, gândire strategică și multidimensională; realizarea comunicării eficiente cu colectivul condus; menținerea unor relații strânse cu subordonații; motivarea subordonaților. Inseparabilă de noțiunea de lider este cea de liderism, prin care se subînțelege mecanismul interacțiunii liderului cu susținătorii săi sau procesul de exercitare a puterii asupra celorlalți cu scopul integrării activității colective, orientată spre satisfacerea intereselor societății respective.

Referindu-ne la teoriile despre liderism, trebuie să menționăm faptul că în literatura de specialitate s-au conturat mai multe teorii și abordări în acest sens. Astfel, prezintă interes clasificarea realizată de Jago (1994) a teoriilor liderismului care stabilește patru criterii (universalitate versus contingență; trăsături versus comportamente), din combinarea cărora rezultă patru tipuri de teorii: teoriile de tipul 1, în care conducerea este o trăsătură posedată de lider, care este eficace în toate grupurile și în toate contextele organizațional; în teoriile de tipul 2, conducerea apare ca un comportament observabil al liderului, tot independent de particularitățile situației; teoriile de leadership și management tipurile 3 și 4 consideră trăsăturile și comportamentele liderului în raport cu particularitățile situației, „oferind modele de leadership foarte complete și, fără îndoială, respectând mai mult complexitatea fenomenelor”.

Într-o abordare mai largă, teoriile privind liderismul pot fi clasificate convențional în următoarele categorii: *teorii personaliste* (abordarea calităților, abordarea biologică; abordarea psihoanalitică; abordarea etiologică); *teoria situațională* privește liderul ca produsul unei situații, care solicită anumite calități; *teoria constituenților* - această abordare presupune că liderul acționează din numele grupului și reflectă scopurile grupului; *teoria interacțiunii factorilor* privește liderul ca produsul interacțiunii dintre mai mulți factori.

O sinteză a teoriilor reflectate în literatură științifică și de specialitate privind fenomenul liderismului permite a scoate în evidență următoarele teorii: teoriile personalogice; teoriile comportamentiste; teoriile situațional primare; teoriile contingente; teoriile cognitive (a) *teoria normativă a luării deciziei*; b) *teoria „cale-scop”*; c) *teoria atribuirii*); teoriile interacțiunii sociale (*teoria legăturilor diadice verticale, teoria conducerii tranzacționale*).

Pornind de la cele expuse, ar fi incorect să se pună semnul egalității între felul cum se manifestă practic tipurile de lideri și felul cum ele sunt descrise teoretic. Totodată la fel de incorect ar fi să se afirme că unele din ele pot fi apreciate drept eficiente, iar altele mai puțin eficiente. În scopul unei conduceri eficiente, un lider dinamic și flexibil trebuie să adere, în funcție de anturaj, la majoritatea stilurilor de conducere.

Bibliografie:

1. Baum S.H., Conti D. Cum se formează lideri ca Jack Welch. - București: Meteor Press, 2008.
2. Borțun D. Psihologia comunicării. - București, 2003.
3. Bradberry T. Cele 3 calități ale unui lider de succes. - București: Editura Amaltea, 2009.
4. Burduș E., Căprărescu Gh. Fundamentele managementului organizatiei. - București: Editura Economică, 1999.
5. Cornea S. Introducere în politologie. - Cahul: USC, 2008.
6. Cornea S. Politologie. Note de curs. Cahul: Tipografia Raza de Sud, 2004.
7. Ghidul liderului comunitar. - Chișinău: Centrul Contact, 2004.
8. Ghidul tînărului lider politic. - Chișinău, 2002.
9. Goffee R., Jones G. De ce ai fi tu șeful? Cum sa devii un lider autentic. - București: Editura All, 2010.
10. Le Bon G. Incertitudinile prezentului. - Iași: Institutul European, 1996.
11. Popescu T. Politologie. - Chișinău: "Tipografia Centrală", 2007.
12. Rusnac S. Preocupări contemporane ale psihologiei sociale. - Chișinău, 2007.
13. Șleahțișchi M. Eseu asupra reprezentării puterii. Cazul liderilor. - Chișinău: Știința, 1998.
14. Șleahțișchi M. Liderii. - Chișinău: Știința, 1998.
15. Țirdea B., Noroc L. Politologie. - Chișinău: Pontos, 2006.
16. Zlate M. Leadership și Management. - București: Polirom, 2004.
17. Adair J. John Adair's 100 Greatest Ideas for Effective Leadership and Management (100 Greatest Ideas). - London: Capstone Publishing Ltd., 2002.
18. Andrew B. et al. Psychology. Fourth Edition. - New York, 1993.
19. Bass B.M. Leadership and Performance Beyond Expectations. - New York, 1985.
20. Bass B.M. Leadership. Psychology and Organizational Behavior. - New York: Harper and Brothers, 1960.
21. Ben-Joav O., Hollander E., Carnevale P. Leader legitimacy, leader - follower interaction and follower ratings of leader. // Journal of Social Psychology, 1983, Nr.121 (I).
22. Fiedler F.E. A Theory of Leadership Effectiveness. - Mc Grow-Hill, 1967.
23. Keren M. Moses as a Visionary Realist. // International Political Science Review, 1988, Vol.9, Nr.1.
24. Lewin K., Lippit R., White R.K. Patterns of Aggressive Behavior in Experimentally Created Social Climates. // Journal of Social Psychology, 1929, Vol.10, p.271-301.
25. Mucchielli A., Mucchielli R. Lexique de la psychologie. - Editions Sociale Francais, 1969.

26. Stogdill R.M. Handbook of Leadership: A survey of theory and research. - NewYork: Free Press, 1974.
27. Гозман Л. Политическая психология. - Ростов-на-Дону, 1996.
28. Ильин М., Коваль Б. Личность в политике: „Кто играет короля”. // Полис, 1999, №6, с.132-137.
29. Трофимов М. Политическое лидерство. // Социально-политические науки, №12, 1991, р.21-27.
30. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. - Москва, 1994.

Prezentat la redactie
la 3 septembrie 2012

Recenzent – **Rodica SVETLICINII**, doctor in stiinte istorice, conferentiar

CONSIDERAȚIUNI GENERALE PRIVIND CULTURA ORGANIZAȚIONALĂ ÎN ORGANIZAȚIILE DIN SECTORUL PUBLIC

Rodica SVETLICINÎ

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Științe Politice
Doctor în științe istorice, conferențiar

Nowadays, the concept of organizational culture has aroused widespread interest among researchers in the field. Once identifying and studying it, organizational culture played a major role in the birth and development of a new way to conceive the Organization, its management and, by default, to turn in the intra and extra organizational sphere.

Until today, the bibliography brings together the views of researchers, for the most part about the organizational culture within the firm, international and multinational companies, although public sector organizations ought to represent one of the permanent reference points on which they ought to have it in mind, given the strong influence that these organizations through their work, the members of communities and societies of every country, as a whole. In the present study we intend to define organizational culture in public sector organizations, identifying a number of peculiarities and its importance for public organizations.

Cultura organizațională reprezintă unul dintre cele mai importante fenomene care s-a afirmat începând cu deceniul opt al secolului XX și a influențat semnificativ modul de gândire și acțiune atât a cercetătorilor din domeniu, cât și a managerilor din diferite organizații. Conceptul a evidențiat rolul relațiilor socio-culturale ale personalului asupra durabilității și reușitei organizațiilor de tip privat sau public, fapt ce a condiționat un amplu interes în cercetarea culturii organizaționale.

Analizând evoluția culturii organizaționale ca domeniu de studiu, remarcăm, că pentru prima dată acest fenomen a fost cercetat în organizațiile din sectorul privat. Una din cauzele principale, ce a atras atenția multor cercetători asupra acestui fenomen au fost performanțele firmelor nipone după cel de-al doilea război mondial, explicate într-o măsură apreciabilă prin cultura lor specifică. Deși a suferit distrugerii importante în timpul războiului, neavând aproape nici o resursă naturală și cu o suprapopulație de aproape 126 milioane locuitori, Japonia a reușit să atingă cea mai mare rată de creștere economică, cel mai redus nivel al șomajului și să creeze un climat de muncă stimulat pentru angajații firmelor. Interesul specialiștilor americani și vest-europeni de a explica „miraco-

lul” japonez a condus la considerarea culturii, atât la nivel macro, cât și micro, ca un factor determinant al funcționalității și performanțelor firmei.

Succesul economiei japoneze de la sfârșitul anilor '70 și începutul anilor 80 ai secolului XX, concomitent cu declinul dominației economice americane, a condus la încercarea de a găsi o explicație plauzibilă pentru diferențele evidente de productivitate și de succes comercial dintre cele două țări. Cercetătorul W.Ouchi a constatat că aceste diferențe organizaționale corespund cadrului culturilor naționale și a argumentat că unele caracteristici ale managementului japonez, în special cea privitoare la strategiile de resurse umane, pot fi adaptate la firmele americane. Pentru W.Ouchi, legătura existentă între cultura națională și cea organizațională era crucială.

Pe plan mondial, preocupările pentru identificarea culturii organizaționale, a locului ei în succesul sau eșecul organizației au debutat în 1957, odată cu abordarea organizației ca organism social de către savantul american Th.Szelnic. Studiile ulterioare asupra unor companii americane de succes ca Hewlett-Packard, IBM, Procter & Gamble, Delta Airlines, Eastman-Kodak au relevat importanța culturii organizaționale, din perspectiva practicii manageriale, care le-a transformat în corporații de succes. Interesul trezit de această nouă latură a practicii manageriale s-a soldat pe plan teoretic cu numeroase încercări de a o delimita și defini.

O definiție elaborată a culturii este cea a cercetătorul american E. Schein, care și-a formulat opiniile privind cultura organizațională ca rezultat al consultației acordate mult timp firmelor. El definește cultura organizațională ca fiind „un model al prezumțiilor de bază învățat, descoperit sau dezvoltat de către un anumit grup, o anumită colectivitate, în procesul de învățare cum să-și rezolve cu succes problemele de adaptare externă și integrare internă, care a funcționat suficient de bine o anumită perioadă pentru a fi validat și care urmează să fie transmis noilor membri ca fiind modul corespunzător de a percepe, gândi și simți vis-à-vis de acele probleme” [5, 111]. Această abordare a culturii organizaționale o mai putem explica și prin totalitatea cunoștințelor comune acumulate de un grup de angajați, dobândite în urma punerii lor în practică și înfruntării provocărilor lansate de mediu și de dezvoltarea organizației.

Cercetătorii T.Peters și R.Waterman, specialiști la Harvard Business School, care în 1989, au făcut analiza mai multor industrii americane care au obținut eficiență maximă, definesc cultura organizațională ca “un set coerent și dominant de valori împărtășite, transmise prin mijloace simbolice precum povești, mituri, legende, sloganuri, anecdote, povestioare” [4, 25].

Autorii români O.Nicolescu și I.Verboncu consideră că, “cultura organizațională rezidă în ansamblul valorilor, credințelor, aspirațiilor, așteptărilor și comportamentelor conturate în decursul timpului în fiecare organizație, care pre-

domină în cadrul său și care îi condiționează direct și indirect funcționalitatea și performanțele” [3, 296].

Până astăzi literatura de specialitate reunește puncte de vedere ale cercetătorilor în cea mai mare parte despre cultura organizațională din cadrul firmelor, marilor companii internaționale și multinaționale, cu toate că în opinia noastră organizațiile din sectorul public ar fi trebuit să reprezinte unul din punctele de referință permanentă pe care ei ar fi trebuit să-l aibă în vedere, dată fiind influența puternică pe care aceste organizații, prin activitatea lor, o exercită asupra membrilor unei comunități și a societății, în ansamblu. Interesul sporit privind cultura organizațională în sectorul public ar fi condiționat și de rolul organizațiilor publice în societate și anume de a oferi produse și servicii publice de cea mai bună calitate pentru satisfacerea nevoilor sociale generale și specifice pentru persoane fizice și juridice, în condiții de eficiență economică.

Reieșind din cele menționate cultura organizațională în organizațiile publice poate fi definită ca ansamblul trăsăturilor distinctive, spirituale, materiale, intelectuale și afective rezultate din modul de gândire, simțire și din personalitatea indivizilor, manifestate în procesele de muncă care determină semnificativ misiunea organizațiilor publice și obiectivele fundamentale ale acesteia [2, 157].

Cercetătorii din domeniu subliniază că există o legătură între cultura națională și cultura organizațională din organizațiile publice, ce comportă amprentele specificului național. Astfel componentele culturii organizaționale sunt asemănătoare cu cele ale culturii naționale. Și aici se întâlnesc eroi, ritualuri, mituri, simboluri și, într-o anumită măsură, valori. Dar la toate acestea se adaugă la nivel de organizație un concept nou, și anume misiunea organizației. Remarcăm că organizația publică are obiectivele și misiunile stabilite de acte normative (legi, reglementări) care îi restrâng din start spațiul de acțiune și flexibilitatea. Ea poate să se ocupe de ceea ce a fost îndreptățită prin lege să facă – un minister nu poate să se „reprofileze” brusc pe un alt domeniu pentru că acesta este mai interesant la un moment dat, spre deosebire de organizația privată care își poate defini obiectivele strategice și misiunile în funcție de propriile preferințe.

Complexiunea culturii organizaționale în organizațiile publice poate fi facilitată și prin identificarea unor particularități specifice.

În primul rând, în organizațiile din sectorul public, multe din valorile și ideile care stau la baza culturii organizaționale sunt preluate din diferite abordări și modele teoretice clasice, tradiționaliste. Acestea sunt determinate de tipul de stat, de formele de promovare a democrației, de conținutul strategiilor și politicilor generale ale statului.

În sectorul public formarea culturii organizaționale a devenit mai evidentă când la începutul secolului XX s-a extins sfera de aplicare a gândirii clasice promovată de sociologul german M.Weber. Prin ideile integrate în această accepțiune teoretică, cunoscută sub numele de abordare birocratică, au fost introduse și

fixate în organizațiile din sectorul public, în general, și în cele din domeniul administrației publice, în special, câteva din valorile și ideile fundamentale care au reprezentat baza culturilor organizaționale. Abordarea nu conținea numai idei, dar și valori, chiar o viziune, o filosofie care, afirma fondatorul ei, va conduce organizația publică la succes, respectiv la creșterea gradului de satisfacere a nevoilor sociale generale și specifice identificate și integrate în conținutul interesului public. În acest context, amintim că M. Weber în teoria birocrăției, a menționat următoarele valori: serviciu public oferit de profesioniști, recrutarea și numirea pe bază de merite, neutralitate politică, stabilitate pe posturi și funcții [1, 107-108].

Treptat o parte din idei și valori au devenit instituționalizate și mai bine de cincizeci de ani au constituit repere de raportare și elemente de coeziune în culturile organizaționale din sectorul public din majoritatea țărilor dezvoltate și în curs de dezvoltare ale lumii. Practic, după anii '60 secolul XX s-a constatat o schimbare în sistemul de idei și valori, ca urmare a schimbărilor apărute în viziunea și strategia noilor lideri integrați în organizațiile din sectorul public. De altfel au fost formulate noi valori cum ar fi: justiția socială, participarea publică sau servirea interesului cetățeanului, comportamentul moral al angajaților, care au redefinit conținutul culturilor organizaționale în sectorul public.

O altă particularitate rezidă în faptul că, de multe ori în organizațiile din sectorul public sînt promovate valori tradiționale, ce acordă o atenție scăzută cetățeanului și se subsumează, în primul rând, principiului servirii statului și puterii centrale (loialitatea față de un individ). Multe organizații publice au tendința de a privi cetățeanul ca o valoare teoretică, cu un impact minor la nivelul funcționării efective; dincolo de declarațiile tipice și necesare referitoare la prioritatea acordată intereselor cetățeanului, angajații au tendința de a considera publicul ca o entitate abstractă, ce își îndeplinește disciplinat îndatoririle definite de administrație și care nu își depășește condiția de subiect al administrării.

Analizînd cu atenție curente de gîndire, care au apărut în timp ca o necesitate permanentă, forțînd practic organizațiile publice să adapteze continuu sistemul de valori și ideile de bază consacrate de care avea nevoie sectorul public și fiecare societate în parte, poate fi constatată influența pe care abordările teoretice au avut-o asupra realității practice, în general, și a culturii organizaționale din sectorul public, în special. Pe fondul acestor abordări și curente care au reprezentat fundamentul teoretic de idei pe care s-au conturat culturile organizaționale în sectorul public, fiecare organizație, în funcție de domeniul în care activează, a determinat propriul sistem de valori și idei fundamentale pentru cultura organizațională.

Menționăm că în conținutul culturii organizaționale, în afară de valori și idei provenite din teorii, precum și abordări, curente, coordonate ale politicii statului în sectorul public, se identifică și modele de gîndire, simțire și manifes-

tări dobândite de angajații din organizațiile publice de-a lungul vieții lor personale și în cadrul unei astfel de organizații.

Astfel se remarcă două categorii de elemente care influențează conținutul culturii organizaționale în sectorul public [2, 160]:

- teoretice, care au statut de variabile – ele se modifică precum o doctrină de la o perioadă istorică la alta, conferind și culturii organizaționale un grad de flexibilitate avansat;

- ce țin de natura umană, pe care, practic, sistemul, organizația publică le moștenește prin angajații săi, purtători reprezentativi ai valorilor culturii naționale specifice contextului în care ei s-au născut, au fost educați și lucrează.

Cunoașterea conținutului culturii organizaționale, identificarea locului ei în succesul sau eșecul organizației publice joacă un rol major în formarea și dezvoltarea unui nou mod de a concepe organizația, managementul acesteia și, implicit, de a activa în mediul intra și extraorganizațional. Motivele care justifică interesul tot mai accentuat al teoreticienilor și managerilor publici pentru studiul culturii organizaționale pot fi exprimate astfel:

- pentru multi teoreticieni din domeniu, cercetarea culturii organizației asigură un mod de a evalua personalul fără a solicita folosirea unor modele psihologice sau sociologice sofisticate. Cultura permite observarea comportamentului uman, îmbinarea și justificarea acestuia prin descrierea simbolurilor, valorilor și concepțiilor existente în cadrul organizației publice;

- cultura este tot mai larg acceptată de managerii publici ca instrument de perfecționare, deoarece prezintă relații ale organizației, care, deși greu de definit, sunt foarte relevante pentru funcționarea acesteia;

- adaptarea la mediul extern – astfel, prin investigații referitoare la locul ocupat de misiunea organizației, la concepțiile de bază ale managementului, la modul în care sunt percepute și puse în practică valorile și perspectivele, precum și la nivelul în care aceasta concordă cu schimbările din mediu, cultura organizațională poate contribui la procesul de adaptare la cerințele mediului extern;

- integrarea internă – se refera la gradul de aderență al personalului la obiectivele organizației, coeziunea între membri, climatul de muncă, elementele care influențează funcționalitatea instituției. Cultura – prin calitatea ei – poate susține sau nu procesul de socializare și integrare internă a personalului, poate legitima statusuri și roluri, distribuția puterii, sistemul de promovare, recompense și sancțiuni.

Bibliografia:

1. Alexandru I. Administrația publică. Teorii. Realități. Perspective. – București: Lumina Lex, 1999

2. Androniceanu A. Noutăți în managementul public. – Bucuresti: Universitară, 2008
3. Nicolescu O., Verboncu I. Fundamentele managementului organizației. – București: Tribuna Economică, 2002.
4. Peters T., Waterman R. In Search of Excellence. – New York: Harper & Row, 1992
5. Schein E. Organizational Culture. // American Psychologist, February, 1990, p.109-119, <http://www.machon-adler.co.il/readers/reader56.pdf>

Prezentat la redacție
la 19 septembrie 2012

MODALITĂȚI DE FINANȚARE PUBLICĂ A PARTIDELOR POLITICE ȘI CAMPANIILOR ELECTORALE ÎN STATELE DIN REGIUNEA MĂRII NEGRE

Pantelimon VARZARI

Republica Moldova, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Institutul Integritate Europeană și Științe Politice

Șef-secție Științe Politice, Doctor în filozofie, conferențiar universitar, conferențiar cercetător

Dorian BODIU

Republica Moldova, Chișinău Academia de Științe a Moldovei, Institutul Integritate Europeană și Științe Politice

Doctorand, magistru în științe politice

The issue of funding the political parties and election campaigns is a quite sensitive one, both for the actors directly involved in obtaining financial benefits (political parties, institutions of control, and so on), and for the whole society which is quite reticent towards this matter. Unfortunately, at social level the perception of parties' financing is misunderstood sometimes, or is accepted, but only superficially. Moreover, some opinion leaders, political analysts, journalists etc. often understands the problem related to the financing of political parties and electoral campaigns inadequately or incorrectly.

This article aims to examining the ways of direct and indirect public funding of political parties and election campaigns in the states from Black Sea region (Bulgaria, Russian Federation, Georgia, Romania, Ukraine, Turkey) and Moldova. Without taking too many analytical and critical comments on this issue, we will present in a comparative manner the annual amounts established expressly for public funding and eligibility criteria for direct and indirect public financing in the countries of the region, and some key data on the issues under discussion.

Finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale este o parte componentă a unei problematici mai vaste – a democratizării societății contemporane. În același timp, subiectul nostru este un domeniu pe cât de sensibil, pe atât de controversat, îndeosebi, în societățile care au pășit pe calea democrației. Chiar dacă nu există soluții universale în acest domeniu, totuși, sunt anumite standarde internaționale minime, sugestive, spre exemplu, cele expuse de *Transparency International* și de *Consiliul Europei*. Noi însă nu ne vom opri la aceste standarde și nici la ralierea la acestea a legislațiilor naționale din statele riverane ale

Mării Negre (Bulgaria, Federația Rusă, Georgia, România, Ucraina, Turcia) și din Republica Moldova. Cu toate că problematica discutată este un domeniu destul de complex, în cele ce urmează vom reliefa doar modalitățile finanțării publice directe și indirecte a partidelor politice și a campaniilor electorale din statele vizate, fără a le supune comentariilor analitice sau critice, adică vom prezenta cuantumul anuale stabilite expres pentru finanțarea publică, criteriile de eligibilitate pentru finanțarea publică directă, criteriile de eligibilitate pentru finanțarea publică indirectă, precum și unele date de referință legate de domeniul de referință. Drept surse de documentare pentru noi au servit datele cantitative și calitative extrase de pe *site*-urile specializate în domeniul de referință, portalurile oficiale ale autorităților electorale din statele vizate, precum și studiile unor experți / instituții care au documentat domeniul de referință în anumite state, de aceea informațiile pot avea un caracter relativ, dar pot fi utilizate și în calitate de metode de cercetare.

Prin finanțare publică directă se înțelege totalitatea alocațiilor financiare parvenite din partea statului acordate partidelor politice sau subiecților politici electorali în scopul rambursării cheltuielilor curente ale acestora sau în scopul rambursării cheltuielilor legate de campania electorală. Sub finanțarea publică indirectă a partidelor politice cad sub incidență următoarele articole: acordarea de timp de antenă gratuit în campaniile electorale, oferirea locațiilor din partea autorităților publice pentru desfășurarea activităților curente de partid sau campaniilor electorale, facilitățile fiscale (scutirea de taxe pentru veniturile unui partid și deduceri din taxele de venit pentru terțe persoane care contribuie la venitul unui partid politic [1, 13].

Chiar dacă aparatul categorial referitor la finanțarea partidelor politice este unul destul de divers de la stat la stat, pentru a păstra originalitatea terminologiei, nu s-a intervenit deloc la uniformizarea lui. Astfel, prin finanțare publică în continuare se va subînțelege: finanțare publică pentru activitățile curente / statutare sau destinată rambursării cheltuielilor de campanie electorală a partidelor politice, alocații publice, subvenții (subsidii publice) din partea statului. La fel și subiecții beneficiari ai finanțării publice vor fi identificați după caz: partide politice, coaliții, blocuri electorale, concurenți electorali, candidați, subiecți electorali.

Pentru valorile financiare legate de finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale se vor folosi valutele naționale ale statelor vizate și echivalentul relativ la zi al acestora, iar în cazul Republicii Moldova se vor stipula valorile nominale financiare exprimate în lei moldovenești (MDL).

Bulgaria

Finanțarea publică directă:

În Bulgaria suportul finanțării din partea statului a partidelor politice a fost mai semnificativ în anii perioadei de tranziție, însă acesta a fost redus gradual, devenind unul simbolic. Spre exemplu, în anul 1991, Ministerul Finanțelor a alocat subvenții partidelor politice, coalițiilor și candidaților independenți care au obținut mandate în urma alegerilor parlamentare, conform deciziei nr. 317 din 16.09.1991 cu privire la finanțarea campaniilor electorale. Partidele politice și coalițiile care au obținut peste 50.000 de voturi în alegerile parlamentare precedente pentru Marea Adunare Națională (Parlament) a țării au primit fiecare în avans cca 3.600.000 de leve bulgărești (cca 1.840.471 de euro). În același timp, fiecare partid politic sau coaliție putea debita de la stat credite în aceeași valoare pentru scopuri electorale. Conform rezultatelor alegerilor, partidele politice și coalițiile primeau fonduri publice adiționale în dependență de mandatele parlamentare obținute (30.000 de leve bulgărești pentru fiecare mandat parlamentar, cca 16.000 de euro). Suma adițională acordată candidaților independenți, care au obținut mandat parlamentar, constituia diferența dintre valoarea inițială și cuantumul acordat pentru un mandat parlamentar. Aceleași reguli, au fost aplicate și în anii 1994-1997, ulterior eliminându-se din cauza efectului inflației din anul 1998 [2, 83].

Puțin mai târziu, Bulgaria adoptă finanțarea publică a partidelor politice și o reglementează prin *Legea Partidelor Politice* și *Codul Electoral*. Suma alocată anual se divide în patru părți din bugetul central pentru partidele politice și coalițiile, care au participat în cadrul alegerilor parlamentare precedente și care au obținut mandate. Valoarea finanțării publice se alocă conform numărului de voturi valabil exprimate obținute de partidele politice sau coaliții. În aceste condiții, statul alocă finanțare publică pentru partidele politice sau coalițiile care au participat în scrutinele precedente și au obținut nu mai puțin de 1% din voturile valabil exprimate, dar nu au obținut reprezentare parlamentară. Suma totală anuală (cca 31.700.00 euro) destinată finanțării publice a partidelor politice se calculează din bugetul anual de stat, având ca bază numărul de voturi valabil exprimate la ultimele alegeri parlamentare (4.226.194) [3] înmulțit la 5% (cca 7,5 euro) din salariul minim pe economie (cca 150 euro) [4] stabilit pentru anul calendaristic respectiv [5].

Finanțarea publică indirectă:

Acces media

Pe durata alegerilor prezidențiale timpul de antenă gratuit (60 de minute pe săptămână) este distribuit între candidații la funcția de președinte și vicepreședinte, propuși de partidele politice și coalițiile reprezentate în Parlament, conform ratei lor de reprezentare. Restul timpului de antenă gratuit este distribuit egal

pentru candidații propuși de partidele politice și coalițiile nereprezentate în Parlament, dar nu mai mult de 5 minute pe săptămână pentru un candidat.

Pe durata alegerilor parlamentare posturile publice bulgare de televiziune și radio alocă timp pentru dezbateri politice pentru concurenții reprezentați în parlament de 2 ori pe săptămână (90 minute la televiziune și 120 minute pentru 2 canale radio). Timpul pentru dezbateri politice este prevăzut și pentru partidele politice ne-reprezentate și coalițiile care au înregistrați candidați în minimum 1/3 din circumscripțiile naționale. Conform deciziei parlamentului din august 1991, în prima și în ultima zi a campaniei electorale, posturile publice de televiziune și radio oferă timp de antenă gratuit egal, în limită de până la 5 minute pentru fiecare din concurenții nereprezențați în Parlament [2, 85].

Acces spații publice

Partidele politice care au grup parlamentar, precum și cele ce au obținut peste 1% din numărul de voturi valabil exprimate la ultimele alegeri parlamentare sunt în drept să solicite de la stat, prin intermediul municipalităților, pentru desfășurarea activităților lor curente și electorale, spații adecvate la prețuri de locațiune preferențiale, decît cele de piață [5].

Federația Rusă

Finanțarea publică directă:

Finanțarea publică a partidelor politice se realizează în baza participării acestora în calitate de concurenți electorali și are drept scop compensarea cheltuielilor financiare ale partidelor politice.

Cuantumul total anual al alocațiilor publice (cca 55.000.000 de euro) destinate finanțării partidelor este constituit din 20 de ruble rusești indexabile anual în dependență de inflație (cca 0,5 euro) înmulțit la numărul de alegători înscrși în listele electorale la ultimele alegeri parlamentare pentru *Duma de Stat* sau pentru alegerile prezidențiale (109.860.331) [6].

În condițiile valorii anuale a alocațiilor publice, pot obține finanțare partidele politice ale căror candidați au obținut la ultimele alegeri parlamentare nu mai puțin de 3% din voturile valabil exprimate și candidatul cărora înregistrat la funcția de Președinte al Federației Ruse a obținut în urma alegerilor prezidențiale nu mai puțin de 3% din voturile valabil exprimate.

Astfel, în incidența menționată mai sus, sursele publice destinate partidelor politice se distribuie:

a) în baza rezultatelor alegerilor parlamentare, în felul următor: 20 de ruble rusești înmulțit la numărul total de voturi valabil exprimate pentru candidații partidului respectiv;

b) în baza alegerilor prezidențiale, în felul următor: 20 de ruble rusești înmulțit la numărul de voturi valabil exprimate pentru candidatul partidului respectiv.

În cazul perioadelor electorale, în decurs de maximum 3 luni de la alegeri, finanțarea publică pentru acel an sau perioadă oferă alocații publice pentru cheltuielile legate de alegeri, în aceleași condiții ca și în cazul finanțărilor publice anuale [7].

Finanțarea publică indirectă:

Acces media

În conformitate cu reglementările electorale din Federația Rusă, atât la nivelul alegerilor parlamentare, locale generale, cât și la nivelul prezidențialelor, toți concurenții electorali dispun de timp de antenă gratuit la posturile publice de radio și televiziune în sensul duratei timpului, precum și al orei de audiență. În aceleași condiții, legislația reglementează și garantează accesul echitabil și gratuit pentru toți concurenții electorali în media publică de stat scrisă [8].

În cazul alegerilor prezidențiale, legislația oferă câte 80 de minute timp de antenă gratuit pentru candidați în timpul zilelor de lucru la posturile publice de televiziune și radio. Această formă de finanțare indirectă din partea statului, scutește partidele politice aproximativ de 10.000.000 de ruble rusești (cca 250.000 de euro) cheltuieli în cadrul unui scrutin prezidențial [2].

Acces spații publice

Autoritățile de la toate nivelele sunt obligate să creeze condiții egale și pentru participarea în campaniile electorale, referendumuri și acțiuni politice pentru partidele politice [8].

Georgia

Finanțarea publică directă:

Art.29 din *Legea organică* a Georgiei privind uniunile politice ale cetățenilor din 1997 stipulează că un anumit quantum din bugetul de stat este alocat pentru suportul financiar al partidelor politice în vederea susținerii activităților și facilitării creării unui sistem politic sănătos și competitiv. Pentru a fi eligibile la finanțarea publică, partidele politice trebuie să depășească pragul electoral de 4% în cadrul alegerilor legislative și 3% în cadrul alegerilor locale generale.

Totuși finanțarea finală publică este compusă din 3 elemente: finanțarea de bază care este de trei tipuri: standard – 150.000 de lari georgieni (cca 70.000 de euro) și pentru subiecții electorali (partide politice / blocuri electorale) care la alegerile parlamentare precedente au obținut peste 8% din sufragii sau 6% din sufragii la alegerile locale generale – 300.000 de lari georgieni (cca 140.000 de euro); bonusuri pentru fiecare membru al parlamentului ales pe liste de partid și finanțarea bazată pe numărul de voturi valabil exprimate pentru fiecare partid. Quantumul finanțelor publice ce urmează să fie recepționate de către un partid politic se calculează în felul următor:

$Z=B+(M*600*12)+(L*100*12)+(V*1,5)+(W*1)$, unde Z este quantumul total anual ce urmează să-l recepționeze un partid politic, B este valoarea finan-

țării de bază, M reflectă numărul total de mandate de deputați (pînă la 30) obținute în baza listei proporționale, L reflectă numărul total de mandate de deputați (mai mult de 30) obținute în baza listei proporționale, V reflectă numărul de voturi valabil exprimate pentru concurentul electoral respectiv (pînă la 200.000), iar W – numărul de voturi valabil exprimate pentru concurentul electoral respectiv (mai mult de 200.000). O altă mențiune este adaosul financiar de 10% în cazul alegerilor locale, dacă 20% dintre reprezentanți aleși la 10 candidați sunt femei [9].

Finanțarea publică indirectă:

Acces media

Pentru a nimeri sub incidența susținerii publice indirecte, subiecții electorali trebuie să fie eligibili, în sensul întrunirii unor anumite condiții, și anume: participarea în cadrul unui scrutin electoral parlamentar precedent și obținerea a nu mai puțin de 4% din voturile valabil exprimate sau participarea în cadrul unui scrutin electoral precedent pentru alegerile locale generale și obținerea a nu mai puțin din 3% din voturile valabil exprimate pe toată țara.

În condițiile enumerate, difuzorul public alocă timp de antenă gratuit pentru publicitate electorală pentru fiecare subiect electoral în valoare de 90 secunde odată la 3 ore. Totuși există și anumite prevederi și pentru subiecții electorali neeligibili, pentru care difuzorul public este obligat să determine timpul de antenă gratuit relevant acestora, care este distribuit egal între ei [9].

Acces spații publice

Autoritățile locale sunt obligate să asigure subiecții electorali pentru organizarea întrunirilor și manifestațiilor electorale, în vederea asigurării acestora cu spațiul necesar gratuit [9].

România

Finanțarea publică directă:

Conform prevederilor legale din România, partidele politice primesc anual subvenție de la bugetul de stat, care nu poate fi mai mare de 0,04% (cca 39.000.000 de lei românești sau cca 8.700.000 de euro) din veniturile prevăzute [10] în bugetul de stat pentru anul respectiv. La fel și prevederile constituționale valorizează principiul egalității de șanse între femei și bărbați, astfel stipulându-se că pentru partidele politice care promovează femei pe listele electorale, pe locuri eligibile, suma alocată de la bugetul de stat va fi majorată proporțional cu numărul mandatelor obținute în alegeri de candidații femei. Subvenția de la bugetul de stat se acordă în funcție de următoarele criterii:

- a) numărul de voturi primite în alegerile parlamentare;
- b) numărul de voturi primite în alegerile locale.

Este de menționat că 75% din bugetul anual acordat partidelor politice sunt împărțite partidelor politice, proporțional cu numărul de voturi primite la alege-

rile parlamentare, respectiv media voturilor valabil exprimate pentru *Camera Deputaților* și *Senat*, dacă au realizat pragul electoral. La fel, 25% din bugetul anual acordat partidelor politice se distribuie partidelor politice, proporțional cu numărul de voturi valabil exprimate, primite la alegerile locale pentru alegerea consilierilor județeni și consilierilor din cadrul municipiului București, dacă au obținut cel puțin 50 de mandate de consilier județean și de consilier din cadrul municipiului [11, 66-67].

Finanțarea publică indirectă:

Acces media

România reliefează, ca și în celelalte cazuri, finanțarea publică indirectă, prin reglementarea accesului concurenților electorali la posturile publice ale difuzorilor media.

Astfel, legislația românească stipulează că partidele politice, alianțele politice, alianțele electorale, organizațiile cetățenilor, aparținând minorităților naționale care participă la alegeri, și candidații independenți au acces gratuit la serviciile publice de radio și televiziune proporțional cu numărul de candidaturi propuse și rămase definitive. Fiecare societate publică de radio și televiziune va lua în considerare numărul de candidaturi propuse de fiecare competitor electoral în aria geografică acoperită de postul respectiv de radio sau televiziune. Partidele politice, alianțele politice, alianțele electorale, organizațiile cetățenilor, aparținând minorităților naționale care participă la alegeri conform prezentului titlu, precum și candidații independenți sunt obligați să solicite, în termen de 48 de ore de la data stabilirii zilei votării, conducerii serviciilor publice de radio și televiziune, acordarea timpilor de antenă. Posturile private de radio și televiziune vor practica același tarif pe emisiune și pe unitate de timp pentru toți competitorii electorali care participă în alegeri, conform prezentului titlu, iar timpii de antenă oferiți competitorilor electorali trebuie să fie proporționali cu cei practicați de posturile publice [12].

Acces spații publice

Autoritățile publice centrale și locale asigură în mod prioritar spații gratuite pentru oficiile centrale și teritoriale ale partidelor politice, însă nu mai mult de un spațiu per unitate teritorial-administrativă.

Alte beneficii ale finanțării publice indirecte

Partidele politice nu sunt subiecți ale impozitării cotizațiilor, donațiilor și ale altor activități ce aduc venituri partidului în condițiile statutare [13].

Ucraina

Finanțarea publică directă:

Actualmente, nu există finanțare publică a partidelor politice în Ucraina. La 28 noiembrie 2003 Parlamentul ucrainean a amendat legislația națională prin introducerea finanțării publice a partidelor politice. Legea respectivă introducea

finanțarea publică a activităților statutare ale partidelor politice și rambursarea cheltuielilor partidelor politice pentru alegerile parlamentare. În concordanță cu prevederile acestei legi, finanțarea pentru activitățile statutare ale partidelor politice trebuia să dea începând cu 1 ianuarie 2007, iar rambursarea cheltuielilor de campanie electorală – imediat după alegerile parlamentare din martie 2006 (rambursare efectuată prin decizia separată a *Comisiei Electorale Centrale a Ucrainei*). Prin *Legea bugetului de stat al Ucrainei din anul 2007* se suspendă finanțarea activităților statutare ale partidelor politice și a campaniilor electorale, iar prin *Legea bugetului de stat din anul 2008* acestea se reintroduc. Totuși, ulterior, *Curtea Constituțională a Ucrainei* consideră neconstituțională reintroducerea finanțării publice a partidelor politice și campaniilor electorale, decizia menținându-se pînă în prezent.

Conform prevederilor anterioare din legislația Ucrainei privind finanțarea partidelor politice, finanțarea publică a partidelor politice se oferea conform unor criterii de eligibilitate. Astfel, dreptul la finanțarea publică pentru activități statutare o au partidele politice care au depășit individual sau în bloc pragul de 3% la ultimele alegeri, distribuită conform numărului de voturi valabil exprimate pentru fiecare partid/bloc electoral la ultimele alegeri parlamentare. Aceleași prevederi se referă și la rambursarea activităților legate de campania electorală, însă distribuția finanțării publice se realizează în mod egal între toți concurenții electorali care au depășit pragul electoral de referință. Quantumul total al finanțării publice urma să fie stabilit prin înmulțirea salariului minim pe economie (stabilit la data de 1 ianuarie a anului ce preceda finanțarea publică) cu numărul alegătorilor incluși în listele electorale pentru ultimele alegeri parlamentare ordinare. Astfel, dacă legea era în vigoare conform celor preconizate, atunci partidele politice obțineau începînd cu anul 2007 aproximativ 227.049.748 de hrivne ucrainenești (cca 21.205.701 de euro) [14, 92-95].

Finanțarea publică indirectă:

Acces media

Campaniile electorale prin intermediul mass-mediei, indiferent de forma de proprietate se derulează în baza principiului oportunităților egale. Partidul politic care a înregistrat candidați în circumscripția națională sau un candidat într-o singură circumscripție uninominală are dreptul să utilizeze orice tip de mass-media de stat, conform limitelor de timp de antenă gratuit sau spațiului pentru tipar stabilite de *Comisia Electorală Centrală a țării*.

În cazul alegerilor prezidențiale, unele cheltuieli sunt finanțate din bugetul de stat: publicarea posterelor informative pentru candidați, incluzînd programele integrale și informații generale despre candidat (biografie, foto etc.) – a cîte 5 exemplare pentru fiecare secție de vot; timp de antenă gratuit pentru fiecare candidat – a cîte 30 de minute la postul public național de televiziune, 45 de minute la postul național de radio și în regiuni pentru difuzorii locali de televiziune

a – câte 30 de minute și 20 de minute pentru cei de radio; oferirea de timp pentru dezbateri între candidați – pînă la 60 de minute pentru fiecare 2 candidați în primul tur de scrutin și pînă la 100 de minute pentru cei 2 candidați participanți în cadrul turului al doilea de scrutin; publicarea programului electoral al fiecărui candidat în ziarul oficial al *Radei Supreme* „Голос України”, precum și în publicațiile oficiale regionale / locale.

În cadrul alegerilor locale generale, statul se obligă să susțină organizațiile de partid regionale în vederea publicării posterelor pentru candidații la consiliile regionale, în 2 exemplare pentru fiecare secție de vot, asigurarea cu spațiu în cadrul presei scrise și la televiziunea și radioul local/regional în dependență de fondurile disponibile la nivel local/regional [15].

Acces spații publice

Autoritățile locale, prin intermediul fondurilor publice alocate de către *Comisia Electorală Centrală*, sunt obligate să ofere spațiu destinat afișajului electoral în condiții egale pentru toți concurenții electorali.

Alte beneficii ale finanțării publice indirecte

Partidele politice ucrainești au un statut de organizații non-profit și anumite tipuri de venituri sunt scutite de impozitare: veniturile active (cotizații, donațiile mici dacă nu depășesc anual mai mult de 5% din venituri) și veniturile pasive (dividende bancare, *royalty* – dreptul de autor) [14].

Turcia

Finanțarea publică directă:

Sistemul de finanțare publică directă a partidelor politice în Turcia a fost introdus pentru prima dată în anul 1965 în *Legea nr.648 privind partidelor politice*, însă aceasta a fost un subiect de manipulare politică, amendament constituțional și revizuire constituțională pînă la mijlocul anilor '70 ai secolului trecut. Astfel, puteau obține finanțare de la bugetul de stat partidele politice care au obținut nu mai puțin de 5% din numărul de voturi valabil exprimate sau dacă au obținut mandate parlamentare la ultimul scrutin electoral, în proporție cu numărul de voturi valabil exprimate. Aceste prevederi s-au menținut pînă în septembrie 1980, atunci cînd ca urmare a intervenției militare toate partidele politice au fost interzise. Abia în anul 1983, în Turcia se reintroduce subsidiul de stat acordat partidelor politice, proporțional numărului de mandate parlamentare obținute.

În anul 2005, prin amendamentele aduse la *Legea privind partidele politice* s-a instaurat un nou sistem de finanțare publică. Astfel, doar partidele politice care au participat la ultimele alegeri generale și au depășit pragul de 10%, sunt eligibile pentru a obține finanțare de la stat, proporțional numărului de voturi obținute. Conform bugetului de stat anual, acesta alocă pentru partidele politice aproximativ 20% din anumite articole de venituri. Partidele politice care nu au

depășit pragul electoral de 10%, dar au obținut mai mult de 7% din voturile valabil exprimate la fel sunt eligibile pentru finanțare. Cuantumul stabilit pentru această categorie de alocații se calculează prin înmulțirea ajutorului minim acordat pentru partid cu numărul de voturi valabil exprimate pentru partidul respectiv la ultimele alegeri generale și nu poate fi mai mic de 350 de lire turcești (cca 150 de euro) [16, 45-46].

Finanțarea publică indirectă

Acces media:

Postul de radio de stat în campania electorală a fost utilizat pentru prima dată în Turcia în anul 1949, chiar dacă era folosit în manieră monopolistă de partidul aflat la guvernare în acea perioadă. Tocmai în anul 1993 s-a introdus o regulă prin care toate partidele înregistrate în calitate de concurenți electorali în cadrul alegerilor parlamentare dispun de timp de antenă gratuit în cadrul posturilor de televiziune și radio, însă fără o stipulare exactă a distribuției timpului. Există însă o altă mențiune normativă prin care guvernarea dispune de 30 de minute lunar la posturile publice de televiziune și radio, în vederea reflectării și promovării activităților, fără drept la replică. Publicitatea comercială a fost anulată în anul 1987 de către *Curtea Constituțională*, bazându-se pe faptul că aceasta este contrară principiului egalității. Însă candidații și partidele politice au dreptul la publicitate comercială în presa scrisă [16, 47].

Alte beneficii ale finanțării publice indirecte:

Actiunile materiale și nemateriale ale partidelor politice sunt scutite de impozitarea anuală [17].

Republica Moldova

Finanțarea publică directă:

Chiar dacă la modul direct acest tip de subvenționare a partidelor politice din partea statului este pilonat normativ, el este mereu amânat și evitat de legislația bugetului de stat (până în anul 2013), dat fiind că resurse pentru acest articol al bugetului nu pot fi identificate din partea statului. Totuși baza normativă trebuie modificată și consolidată, în speranța că în următorii ani finanțarea publică directă, care constituie 0,2% din veniturile prevăzute în bugetul de stat pentru anul respectiv, se va implementa adecvat. Aproximativ 42.066.000 MDL, în situația veniturilor prevăzute în bugetul de stat al Republicii Moldova din anul 2012. Conform *Legii bugetului de stat pe anul 2012 nr.282 din 27 decembrie 2011* veniturile constituie 21.367.269,1 mii de lei, iar cheltuielile – 22.164.269,1 mii de lei [18, 4].

Astfel, pentru a fi eligibil la finanțarea publică, art. 28 din *Legea nr.294-XVI din 21 decembrie 2007 privind partidele politice* [19, 10] stipulează că alocațiile anuale din bugetul de stat pentru finanțarea partidelor politice constituie 0,2% (aproximativ 21.033.000 MDL, în situația veniturilor prevăzute în bugetul

de stat al Republicii Moldova din anul 2012) din veniturile prevăzute în bugetul de stat pentru anul respectiv și se distribuie după cum urmează:

a) 50% – partidelor politice proporțional cu numărul de mandate obținute la alegerile parlamentare și validate la momentul constituirii noii legislaturi a Parlamentului;

b) 50% – partidelor politice proporțional cu numărul de voturi acumulate la alegerile locale generale, cu condiția că acestea au obținut nu mai puțin de 50 de mandate în organele reprezentative ale unităților administrativ-teritoriale de nivelul al doilea.

Respectiv, la situația anului 2012, alocațiile anuale din bugetul de stat pentru finanțarea partidelor politice s-ar distribui în felul următor:

a) 21.033.000 MDL se vor distribui între Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (42 mandate), Partidul Liberal Democrat din Moldova (32 mandate), Partidul Democrat din Moldova (15 mandate) și Partidul Liberal (12 mandate) în felul următor (conform numărului de mandate obținute la alegerile parlamentare din 28 noiembrie 2010 și validate la momentul constituirii legislaturii a XIX-a a Parlamentului Republicii Moldova): PCRM – 8.746.000 MDL, PLDM – 6.663.000 MDL, PDM – 3.123.000 MDL, PL – 2.500.000 MDL;

b) 21.033.000 MDL se vor distribui între PCRM (508.422 voturi, 434 mandate), PLDM (311.988 voturi, 300 mandate), PL (223.257 voturi, 130 mandate) și PDM (212.548 voturi, 226 mandate) în felul următor (conform rezultatelor alegerilor locale generale din 5 iunie 2011, voturile acumulate și mandatele obținute la consiliile raionale și municipale): PCRM – 8.643.000 MDL, PLDM – 5.304.000 MDL, PL – 3.795.000 MDL și PDM – 3.613.000 MDL.

Astfel, conform distribuției de mai sus, doar patru partide politice ar obține anual în totalitate din alocațiile de stat pe durata ciclurilor electorale de referință: PCRM – 17.389.000 MDL, PLDM – 11.967.000 MDL, PDM – 6.736.000 MDL și PL – 6.295.000 MDL [20, 13-14].

Finanțarea publică indirectă:

Acces media

Este de specificat faptul că legislația actuală prevede și ajutoare indirecte și garanții din partea statului pentru concurenții electorali. În acest sens, art.64¹ alin.5 din *Codul Electoral al Republicii Moldova* [21] prevede că în cadrul alegerilor parlamentare și referendumurilor republicane, radiodifuzorii publici acordă gratuit concurenților electorali câte 1 minut pe zi, timp de antenă pentru plasarea publicității electorale. Pentru publicitate electorală contra plată, fiecărui concurent electoral i se oferă nu mai mult de 2 minute pe zi pe durata campaniei electorale la fiecare radiodifuzor. Condițiile de procurare a timpilor de antenă și taxele respective se comunică cu 3 zile calendaristice înainte de punerea pe post a publicității electorale. Plata pentru timpii de antenă acordați concurenților electorali nu poate depăși plata încasată în mod obișnuit pentru publicitatea comer-

cială. Timpul de antenă pentru publicitatea electorală contra plată se acordă tuturor concurenților electorali la unele și aceleași ore de emisie.

Acces spații publice

Art.47 al *Codului Electoral* [21] prevede pentru concurenții electorali să organizeze întâlniri cu alegătorii, autoritățile administrației publice locale fiind obligate să asigure posibilitatea desfășurării unor astfel de întâlniri în termene și în condiții, precum și, că autoritățile administrației publice locale sunt obligate ca, în termen de 3 zile de la data începerii perioadei electorale, să stabilească și să garanteze un minim de locuri speciale de afișaj electoral, un minim de locuri pentru desfășurarea întâlnirilor cu alegătorii.

Alte beneficii ale finanțării publice indirecte

O altă mențiune de susținere indirectă a concurenților electorali este făcută în art.37 al *Codului Electoral* prin care se precizează că statul acordă concurenților electorali credite fără dobândă. Creditele primite de la stat se acumulează, complet sau parțial, de către stat, în funcție de numărul total de voturi valabil exprimate pentru concurentul electoral în circumscripția electorală respectivă. Suma, determinată prin împărțirea sumei creditului la numărul de alegători care au participat la votare, apoi prin înmulțirea rezultatului obținut cu numărul de voturi valabil exprimate pentru concurentul electoral respectiv, urmează a fi stinsă din contul statului. Concurenții electorali care au obținut mai puțin de 3 la sută din voturile valabil exprimate pe întreaga țară sau în circumscripțiile respective, vor restitui creditele primite din bugetul de stat în termen de 2 luni de la data încheierii votării. Ceilalți concurenți electorali vor restitui creditele în termen de 4 luni [20, 14].

Este evident că reglementările naționale asupra modului de finanțare politică pot afecta într-un fel sau altul posibilitățile de participare a cetățenilor în procesul decizional și, în general, în viața publică a societății [22, 9-10; 23, 90-92]. În acest context, este menționat că evoluția cadrului legislativ în acest domeniu în țara noastră a devenit mai dinamică și mai cuprinzătoare. Astfel, în vara anului 2012 a fost propus pentru dezbateri proiectul *Legii cu privire la finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale*, acesta fiind elaborat cu titlul de inițiativă legislativă de către Prim-vicepreședintele Parlamentului țării V.Plahotniuc [24]. Proiectul în cauză are drept scop asigurarea transparenței în finanțarea activității partidelor politice și a candidaților la alegeri și a egalității de șanse în competiția politică. El reglementează, printre altele, raporturile juridice ce țin de finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale, inclusiv a candidaților la alegeri, stabilind, totodată, principiile de finanțare a partidelor politice, transparența în activitatea financiară a partidelor politice și a candidaților la alegeri, precum și controlul asupra activității financiare a acestora.

Vom specifica și faptul că la 17 decembrie 2012 în cadrul ședinței Mesei rotunde de la IDIS „Viitorul” a fost prezentat un *Îndrumar metodologic* privind

diferite aspecte ce țin de finanțarea campaniilor electorale și modul de raportare la *Comisia Electorală Centrală a Republicii Moldova* [25], *Îndrumarul* fiind destinat „trezorerilor” partidelor politice. Această ședință a fost organizată în contextul discuțiilor privind necesitatea sporirii gradului de transparență a finanțelor politice de către *Comisia Electorală Centrală a Republicii Moldova, Misiunea OSCE în Moldova și IDIS „Viitorul”*. Raportul asupra problemei dezbătute a fost elaborat în urma discuțiilor publice organizate anterior pe marginea noului model de raport privind finanțarea campaniei electorale, cu participarea reprezentanților partidelor politice, mass-media și societății civile. Noul model de raport financiar este mai detaliat și implică mai multe exigențe la completarea lui, punctând toate posibilele cheltuieli suportate de către concurenții electorali în campania electorală ce urmează a fi raportate în mod obligatoriu.

Îndrumarul metodologic în cauză reiese din proiectul *Legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative* (finanțarea campaniilor electorale și a partidelor politice) lansat de *Comisia Electorală Centrală a Republicii Moldova* [26], în care sunt propuse mai multe amendamente în *Codul electoral nr.1381-XIII din 21 noiembrie 1997*, în *Legea nr.294-XVI din 21 decembrie 2007 privind partidele politice* și în alte legi și norme legislative (*Codul penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002*, *Codul contravențional al Republicii Moldova nr.218-XVI din 24 octombrie 2008*, *Codul fiscal nr.1163-XIII din 24 aprilie 1997*, *Legea Curții de Conturi nr.261-XVI din 5 decembrie 2008* ș.a.) referitoare la finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale, avându-se în vedere condițiile și modul de susținere financiară a campaniilor electorale, rapoartele privind finanțarea campaniilor electorale, răspunderea contravențională, patrimoniul și supravegherea finanțării partidelor politice, donațiile, finanțarea din bugetul de stat a partidelor politice, utilizarea alocațiilor din bugetul de stat, rapoartele anuale privind gestiunea financiară a partidelor politice, supravegherea și controlul finanțării partidelor politice, auditul și verificarea rapoartelor privind gestiunea financiară ale partidelor politice, precum și alte aspecte ale finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale.

În concluzie menționăm că problema finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale este una actuală pentru toate țările cu un regim democratic de guvernare. Pentru Republica Moldova acest subiect a devenit unul de actualitate în contextul aprofundării reformelor democratice și alinierii la normele democratice europene. Asta pentru că, țara noastră aflându-se într-o democrație de tip electoral, pur procedurală, are nevoie de o implicare activă a cetățenilor în viața publică, inclusiv în viața politică, astfel încât democrația participativă ar fi un etalon și pentru societatea noastră, iar procesul democratizării ar căpăta un caracter ireversibil.

Bibliografie

1. Brighidin A., Bodi D. Practici internaționale în domeniul finanțării partidelor politice: opțiuni de reformă pentru Republica Moldova / Fundația „Est-Europeană Moldova”. - Chișinău, 2012.
2. Austin R., Tjernström M. [et al.]. Funding of Political Parties and Election Campaigns. / International Institute for Democracy and Electoral Assistance. Stockholm, 2003. [online]
http://www.idea.int/publications/funding_parties/funding_of_pp.pdf (vizitat 13.10.2012).
3. Site-ul Comisiei Electorale Centrale din Bulgaria pentru alegerile parlamentare pentru Marea Adunare Națională din anul 2009:
http://pi2009.cik.bg/results/proportional/rik_00.html (vizitat 13.10.2012).
4. Минимална работна заплата в Република България 1991-2012. [online]
<http://accountantbg.com/doc/minimalna-rabotna-zaplata-v-v-republika-blgariya-1991-2011> (vizitat 13.10.2012).
5. Are there provisions for direct public funding to political parties? [online]
<http://www.idea.int/political-finance/question.cfm?id=270> (vizitat 13.10.2012).
6. Президентские выборы в России (2012 г.). [online] [http://ru.wikipedia.org/wiki/Президентские_выборы_в_России_\(2012\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Президентские_выборы_в_России_(2012)) (vizitat 23.10.2012).
7. Legea Federației Ruse privind partidele politice din 11.07.2001, nr.95-ФЗ. [online] <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=136060> (vizitat 23.10.2012).
8. Political Finance data for Russian Federation. [online]
<http://www.idea.int/political-finance/country.cfm?id=191> (vizitat 27.10.2012).
9. Political Finance data for Georgia. [online] <http://www.idea.int/political-finance/country.cfm?id=79> (vizitat 27.10.2012).
10. Venituri bugetare România. [online]
<http://www.ziare.com/articole/venituri+bugetare+romania> (vizitat 27.10.2012).
11. Gilia C. Sisteme de finanțare ale partidelor politice în dreptul comparat. // Sfera Politicii, București, 2012, nr.3 (169), p.65-81.
12. Legea României nr.35/2008 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr.67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr.215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind statutul aleșilor locali. [online] http://www.clr.ro/rep_htm/L35_2008.htm (vizitat 13.11.2012).

13. Political Finance data for Romania. [online] <http://www.idea.int/political-finance/country.cfm?id=189> (vizitat 13.11.2012).
14. Kovryzhenko D. Regulation of political parties in Ukraine / Agency for Legislative Initiatives and OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. - Kyiv, 2010. [online] <http://parlament.org.ua/upload/docs/Party%20Report%20Ukraine.pdf> (vizitat 17.11.2012).
15. Political Finance data for Ukraine. [online] <http://www.idea.int/political-finance/country.cfm?id=228> (vizitat 23.11.2012).
16. Genskaya O.F. Public Funding of Political Parties: The Case of Turkey in Public Funding Solutions for Political Parties in Muslim-Majority Societies, IFES, - Washington, 2010. [online] <http://www.ifes.org/files/PublicFundingSolutionsforPoliticalPartiesinMuslim-MajoritySocieties.pdf> (vizitat 23.11.2012).
17. Political Finance data for Turkey. [online] <http://www.idea.int/political-finance/country.cfm?id=223> (vizitat 11.11.2012).
18. Legea bugetului de stat pe anul 2012 nr.282 din 27 decembrie 2011. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 25 ianuarie 2012, nr.19-20 (4057-4058), p.4-58.
19. Legea privind partidele politice nr.294-XVI din 21.12.2007. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 29 februarie 2008, nr.42-44 (3135-3137), p. 6-11.
20. Bodiu D. Finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale din Republica Moldova: realități normative, alternative și proiecte / OSCE. – Chișinău, 2012.
21. Codul Electoral al Republicii Moldova, nr.1381 din 21.11.1997. // <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312765> (vizitat 13.09.2012).
22. Lipcean S. Evaluarea finanțării partidelor politice și campaniilor electorale în Republica Moldova / IDIS „Viitorul”. Politici publice. - Chisinau, 2009, nr.5.
23. Anikin V., Solomon C. Republica Moldova: alegerile, puterea, societatea civilă. - Chișinău: S.n. („Tipografia-Sirius” SRL), 2011.
24. Proiectul Legii cu privire la finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale. <http://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelelegislative/tabid/61/LegislativId/1229/Default.aspx> (vizitat 13.09.2012).
25. Îndrumar metodologic privind diferite aspecte ce țin de finanțarea campaniilor electorale și modul de raportare la CEC. http://www.comunicate.md/index.php?task=articles&action=view&article_id=6332 (vizitat 17.12.2012).

26. Proiectul Legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative (finanțarea campaniilor electorale și a partidelor politice).
http://cec.md/files/files/Proiecte%20de%20lege%20privind%20modificarea%20si%20completarea%20unor%20actele%20legislative_finantarea%20partidelor%20politice%20si%20a%20campaniilor%20electorale.pdf (vizitat 25.10.2012).

Prezentat la redactie
la 8 decembrie 2012

**COMPARTIMENTUL
SOCIOLOGIA POLITICĂ**

**ACTIVITATEA MEDIATICĂ:
OPORTUNITATEA ABORDĂRII STRATEGICE**

Victor MORARU

Republica Moldova, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice

Director, doctor habilitat în științe politice, profesor

MARIANA TACU

Republica Moldova, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice

cercetător științific

The role of media strategies in the reflecting and building process of the socio-political reality is marked by a functional framework that triggers actions one after another. The strategies include items that belong to different dimensions, thus contributing to the development of the media functioning mechanism from an interdisciplinary perspective. The effectiveness of any media strategy depends on the quality of monitoring and scanning the activity environment and the environment in which we operate. The result of media strategies depends on the types of mass media that are drawn in this circuit. The ways to impose some hierarchies of the political events, public opinion are determined, on the one hand, by the actual conditions in which they take place, on the other hand they are established in accordance with the interests of the media institutions or other institutions. The socio-political reality, presented in a specific way, is a force oriented towards certain political actions and political leaders.

Ca și orice domeniu de activitate, sfera mediatică are nevoie de abordări strategice. Discuțiile privind elaborarea și aplicabilitatea strategiilor orientate spre dezvoltarea instituțiilor media reprezentă, la nivel local și internațional, un subiect de actualitate în cercurile elitei politice și în marile trusturi media. În mod firesc, aceste strategii ajung în vizorul politologilor, sociologilor, psihologilor în vederea realizării analizelor teoretice și practice a mecanismului de funcționare a mass-mediei, stabilirii impactului, descifrării efectelor și explicării reacțiilor audienței. Acest fapt se datorează locului pe care-l ocupă mass-media în societatea contemporană, activității ample desfășurate de operatorii câmpului mediatic, capacității de creare, gestionare și articulare a relațiilor între două sau

mai multe sisteme sociale. În această ordine de idei, examinarea mijloacelor de comunicare în masă contribuie la determinarea anumitor etape privind activitatea de selectare a informațiilor, precizează modul de procesare al acestora, canalele și modalitățile de difuzare, precum și diagnosticarea anticipată a impactului produs asupra publicului. Respectiv, rolul strategiilor mediatică în procesul de reflectare și construire a realității social-politice este marcat de un cadru funcțional ce declanșează acțiuni care implică în egală măsură atât sistemul mediatic, cât și cel politic.

Termen de origine greacă „strategie”, provenit din practica militară, este frecvent utilizat cu același sens și în alte domenii, precum politică, economie, management, psihologie, sociologie, relații publice. Strategia presupune un plan de acțiuni bine determinat, urmărind un scop precis, în vederea obținerii unui rezultat pozitiv, într-o competiție în care se confruntă două sau mai multe părți. Orice strategie, susținea A.Beaufre, unul din susținătorii abordării strategice, „presupune un duel de voințe în a impune anumite condiții” [1]. Conceptualizarea abordării strategice cunoaște un itinerar destul de complex. În zilele noastre, în 1995, J.L.Thompson prezenta strategia ca pe un mijloc prin care se atinge un scop, implicând în desfășurarea strategiei atât obiective principale, cât și obiective secundare [2]. Cercetătorii au semnalat că există strategii funcționale, de ansamblu și strategii competitive, ce se referă la fiecare activitate în parte, strategiile funcționale influențând în mod direct strategiile competitive. În 1996 R.Bennett a descris strategia ca fiind „direcția pe care o alegi să o urmezi pentru a îndeplini o misiune” [3]. În 1998 H.Mintzberg a enumerat cinci utilizări principale ale cuvântului „strategie”: 1. *Un plan* – în sensul de acțiune conștientă, intenționată; 2. *O tactică* – ca manevră specifică, având drept scop surclasarea oponentilor sau competitorilor; 3. *Un pattern* – reprezentat printr-o succesiune de acțiuni; 4. *O poziție* – instrument de localizare, într-un anumit mediu; 5. *O perspectivă* – în sensul de modalitate integrată de percepere a lumii [4].

C.White în 2004 a propus o hartă cognitivă amplă, sugerând că trei dintre elementele strategiei au caracter prescriptiv, și anume strategie ca design, planificare și poziționare, iar celelalte descriu ce anume se întâmplă de fapt pe parcursul conceperii unei strategii. Aceste elemente intră în stabilirea strategiei sub formă de: a) reflectare a unei culturi organizate sau a unei rețele social-politice; b) proces politic; c) proces de învățare; d) proces episodic sau de transformare; e) expresie a psihologiei cognitive; f) retorică sau joc de limbaj; g) adaptare ca reacție la circumstanțele mediului; h) expresie a eticii sau filosofie morală; i) implicarea sistematică a rațiunii și utilizarea unor reguli simple [5, 20-21]. C.White recunoaște rolul central ocupat de comunicare în gândirea strategică. În prezent, modelele generice ale strategiei evidențiază patru abordări: 1. clasică (analiză, plan de implementare); 2. evoluționară (deschiderea în privința opțiunilor); 3. procesuală (respectarea regulilor la nivel local); 4. sistemică (acțiuni le-

gate între ele). Aceste dimensiuni includ variabile reprezentate de putere și cultură, care lipsesc din multe modele tradiționale. Inevitabil, acest lucru are o importanță majoră în stabilirea specificului strategiei, indiferent de domeniul de aplicare. În acest sens, un exemplu elocvent sunt strategiile mediatice care cuprind aceste patru dimensiuni, fiecare evidențiindu-se la diverse etape de dezvoltare a planului de acțiuni elaborat pentru a asigura reușita în competiția cu forțele contrapuse, în vederea obținerii maximumului posibil de susținători în campaniile electorale sau în alt gen de competiții politice. Strategiile au în vedere folosirea oportunităților și constrângerilor oferite de mediul politic, resursele disponibile și reacțiile posibile ale opoziției politice. Numeroasele strategii prin care reprezentanții politicului încearcă să dobândească un surplus de control în câmpul comunicării mediatice vizează domeniul marketingului politic. În linii mari, aceasta constă în „aplicarea tehnicilor de marketing, pentru obținerea sprijinului local sau global, al unor grupuri sociale bine precizate” [6, 166].

L.Hart a menționat că cea mai mare contribuție a unei strategii este corelarea scopurilor cu mijloacele într-un context mai amplu decât cel militar. De regulă, în termeni teoretici un plan strategic cuprinde următoarele aspecte principale: a) modul de acțiune; b) scopurile și obiectivele ce urmează a fi realizate; c) timpii de execuție; d) mijloacele și resursele ce se vor utiliza; e) principalele direcții de acțiune pe plan economic, social, politic și legislativ [7, 287]. Din punct de vedere practic, în mass-media aceste reguli cu privire la organizarea unei strategii în vederea realizării unui scop, sunt respectate, confirmarea este prezentată prin rezultatele obținute de diverse instituții mediatice în urma reflectării constante a unei probleme politice, activității unui partid sau lider politic, ca urmare a unui plan de acțiuni bine determinat. În această ordine de idei, de notat că în literatura de specialitate apar definite cu claritate noțiunile de „strategie politică”, „strategie socială”, „strategie publicitară”, „strategie psihologică”, „strategie economică”, „strategie de management”, „strategie de marketing” ș.a., pe când sintagma „strategie mediatică”, în majoritatea cazurilor, este elucidată insuficient.

În încercarea de a defini într-un mod complex și cât mai clar ceea ce numim „strategie media” se poate porni de la formula: $S + M = SM$, unde S – strategie – știința, arta ce pune în evidență filosofia, logica utilizării forțelor ce dețin puterea; M – media – mijloace, modalități tehnice moderne de informare și influențare; SM – „strategie media” – plan de acțiuni exacte, stabilite și puse în aplicare de o instituție media sau trust media având la bază un scop: 1. general - fundamental, cel de a reflecta realitatea în ordinea: a) apariției, b) desfășurării, c) gradului de importanță a evenimentelor într-o societate; 2. particular – oscilant, cel de a construi și reflecta realitatea în raport cu activitatea și obiectivele altor instituții, astfel preluând scopul principal stabilit în prealabil în fun-

ție de: a) centrul de interes, b) direcțiile de acțiune, c) liniile directoare – cu privire la obținerea rezultatului dorit.

Strategiile media cuprind elemente ce aparțin diferitor dimensiuni, astfel contribuind la dezvoltarea mecanismului de funcționare a mass-media din perspectivă interdisciplinară, la baza căruia se află trei din abordările principale de care dispune comunicarea: 1) procesul cu mecanisme și determinări proprii; 2) miza pentru societate și pentru fiecare dintre membrii săi; 3) evaluarea influenței față de propriile sale ambiții sau față de valorile care permit aprecierea acestei influențe [8, 29]. Rezultatul strategiilor aplicate poate fi remarcat odată cu apariția efectelor, acțiunile evidențiindu-se sub o altă formă, într-o altă agendă decât cea mediatică, fără a se face însă o distincție clară între acțiunile logice, non-logice, premeditate sau spontane.

În procesul de stabilire și descriere a tipologiilor de strategii mediatice identificate, de evidențiat faptul că, din punct de vedere teoretic, acestea nu sunt construite ca postulate sau teorii formale, pe de o parte având la bază paradigme generale, pe de altă parte datorită caracteristicilor și particularităților ce reprezintă diversele domenii în care pot fi dezvoltate și aplicate. În acest sens, corelația dintre sistemul mass-media și sistemul politic indică o orientare clară către două mari categorii de strategii media:

1) macrostrategii ce cuprind: a) strategii media psihodinamice; b) strategii media socioculturale; c) strategii media de construire a semnificatului unei realități. Strategiile media psihodinamice reprezintă concepte ce lansează variate ipoteze cu privire la identificarea stimulilor interni și externi dintr-un anumit mediu, societate, cu un rol determinant în crearea și schimbarea atitudinilor, comportamentelor indivizilor și grupurilor, ținându-se cont de sistemul biologic ereditar, modalitățile de creare a unui statut emotiv, de factorii ce contribuie la construirea structurii cognitive individuale și colective. Potrivit lui L.Festinger, informația transmisă în cel mai coerent mod determină dinamica factorilor emotivi și cognitivi în acest proces, spre deosebire de sistemul ereditar care rămâne intact [9, 140-142].

Un subiect se raportează la realitate din perspectivă cognitivă, implicând necesități și aspirații ale eului psihologic și ale eului social. În acest context, H.Mead distinge două aspecte ale eului: 1. eul psihologic – care ar reprezenta eul ca subiect; 2. eul social – care ar reprezenta eul ca obiect. Mai exact: „Eul psihologic este reacția organismului la atitudinile celorlalți și eul social este ansamblul organizat de atitudini ale celorlalți pe care ni le asumăm” [10, 38]. Atitudinile celorlalți constituie eul social organizat, la care se reacționează în postura de eu psihologic. Diminuarea gradului intelectual, sporirea gradului de emotivitate, creșterea bruscă a sentimentului de panică, diminuarea facultății componentelor mulțimii de a gândi independent, necesitatea imperioasă pentru mulțime de a avea un lider sau un obiect al urii, căruia să i se supună fără ezitare

sau pe care să-l nimicească fără ezitare, în viața de stradă [11, 119] – reprezintă caracteristici de bază ale mulțimii, determinate de psihologi. În cadrul strategiilor psihodinamice mijloacele de comunicare în masă aliate ale unor partide politice sau politicieni aparte utilizează frecvent variate forme de persuasiune și manipulare în vederea obținerii rezultatelor dorite.

Strategiile media socioculturale definesc reguli de comportament pentru indivizi în conformitate cu normele fundamentale din interiorul unui sistem. Individul este prezentat într-un context social general, interacționând cu lumea externă prin intermediul mesajelor transmise de diverse mijloace de comunicare în masă. Strategiile socioculturale prevăd de multe ori renunțarea la sinergiile interpersonale în favoarea relațiilor individuale. D.Jodelet evidențiază faptul că „forme de cunoaștere practică, elaborate social și împărtășite, prin care un subiect se raportează la un obiect, contribuie la construirea unei realități comune unui ansamblu social” [12, 160-162]. Modelele, normele și valorile socioculturale interiorizate în ontogeneză, precum și experiența socială acumulată, valorizată și actualizată într-un anumit context, duc la crearea reprezentărilor sociale, reprezentările constituind elementul central în procesul de reflectare, înțelegere și interpretare a realității, realitatea, la rândul ei, reprezentând un proces continuu de construire, care se desfășoară paralel cu practica și cunoașterea social-culturală [13, 26]. Drept consecință a acestei situații, constată cercetătorii, este contactul tot mai intens al individului cu „reprezentări mediatizate ale unei lumi fizice și sociale complexe, mai degrabă decât cu aspectele obiective ale mediului nostru înconjurător” [14, 258], și tocmai gravitatea mass-mediului (care adoptă, deseori, în mod tendențial postura de un autentic creator al realității) spre crearea, construcția realității reflectate, spre impunerea unei viziuni specifice a acestei realități suscită interesul cercetătorilor preocupați de analiza proceselor politico-mediatiche [15, 157-163].

Strategiile media de construire a semnificatului unui eveniment, implică procese bazate pe fapte, date reale, interpretate în manieră particulară, specifică mijloacelor de informare. Cercetătorii M.DeFleur și S.Ball Rokeagh susțin că mass-media determină într-o anumită măsură „reprezentările mintale”, influențând reacțiile noastre în interacțiunea cu problemele publice, în acest context reacțiile fiind determinate de cunoștințe ce marchează acțiuni comportamentale [14, 287].

Construirea semnificatului unei realități, cunoașterea acesteia și activitatea subiectului social aparțin în mod esențial unei unități dialectice care fundamentează și condiționează nemijlocit comportamentul individual și social, la toate nivelurile și formele de manifestare în dependență de categorizarea acesteia. Categorizarea socială reprezintă una dintre modalitățile primare prin intermediul căreia se structurează experiența socială, individuală și de grup. În cadrul desfășurării oricărei activități oamenii sunt supuși unor adevărate avalanșe de infor-

mații privind anumite persoane, evenimente și fenomene contemporane. Operarea cu această cantitate considerabilă de informații ar fi practic imposibilă, dacă acestea nu ar fi organizate, structurate și grupate în anumite categorii, având semnificații distincte, specificate ca atare. „Informația categorizată devine funcțională” [16, 33], astfel putând fi stocată, prelucrată și utilizată cu mult mai mare promptitudine în diferite situații concrete. Presa contribuie la definirea semnificației unei realități prin ierarhizarea argumentelor și determinarea gradului de importanță a detaliilor ce reprezintă un subiect sau eveniment politic. Relația dintre semnificativ - subiect - comportament, a fost prezentată în toate timpurile ca o piatră unghiulară recunoscută în analiza naturii umane. În cadrul acestor strategii comunicarea de masă definește, amplifică, substituie și stabilește semnificatul.

2) Microstrategiile cuprind: a) strategii media de timp; b) strategii media de mediu; c) strategii media de percepție; d) strategii media stricte sau flexibile; e) strategii media de inversie; f) strategii media preluate; g) strategii media avalanșă.

Strategiile de timp sunt planificate pe un termen scurt, mediu sau lung. În procesul de elaborare a acestui tip de strategii, de o importanță majoră este cercetarea acțiunii mediatice și cercetarea formelor de reacții manifestate de publicul receptor. Planul de acțiuni poate fi stabilit în dependență de subiectul politic ce urmează a fi prezentat, după caz menținut pe agenda mediatică. Formula de bază în acest caz cuprinde factori ce vizează modalitățile de influențare a unor capacități mintale fundamentale: captarea și concentrarea atenției, stimularea imaginației creative, motivația. Perioada de timp prezintă anumite avantaje în direcția creșterii gradului de cunoaștere a unei probleme: fie rapid – pentru perioadele scurte ce prevăd efecte imediate; fie într-un ritm normal – astfel cuprinzând diverse categorii de public, fără a impune anumite condiții; fie lent – cu un scop mult mai precis de prezentare, reprezentare, detalieri și infiltrare a informațiilor la nivel cognitiv-afectiv, ce presupune o procesare mai îndelungată a informațiilor și detaliilor. Fundamentală în acest sens este și determinarea perioadei de timp din momentul apariției reacțiilor și până în momentul manifestării anumitor atitudini, precum și analiza relațiilor dintre atitudini și judecăți, la care se referă C.Hovland și M.Sherif, din perspectiva factorilor referitori la influența internă și externă, precum și acordurile care pot fi favorabile sau defavorabile între emițători și receptori [17, 117].

Strategiile de mediu sunt divizate, la rândul lor, în două categorii - strategii ce țin de: 1. mediu extern, cuprinzând elaborarea unui plan de acțiuni generale în urma unei ample analize a macromediului (tehnologic, demografic, socio-cultural, etc.) și a micromediului (categorii de public, concurență, etc.), în care este prevăzută desfășurarea activității. Din aceste perspective pot fi identificate și evaluate oportunitățile și impedimentele. Oportunități în sensul de acțiune prin

care instituția mediatică poate obține avantaje diferențiate decât cele prevăzute anterior și impedimente în sensul dificultăților generate de perturbări neprevăzute; 2. mediu intern, particular instituției, constituit din totalitatea punctelor forte și slabe ale acesteia. Analiza în cazul acestui tip de strategii presupune examinarea problemelor aferente fiecărui pas prevăzut în planul de acțiuni. Analiza competitivității unei strategii de mediu presupune și utilizarea unor tehnici speciale pentru categorizarea tuturor unităților strategice de dezvoltare a unei instituții media în raport cu o altă instituție media sau instituție politică.

Strategiile de percepție se bazează pe investigații detaliate cu privire la categoriile de public, demonstrând la nivel practic că audiența reacționează în mod diferit la problemele politice expuse de mass-media. Aceste diferențe sunt legate pe de o parte de categoria de vârstă, nivelul de educație, mediul social, obiceiurile sociale, variabilitatea caracteristicilor socio-demografice, iar, pe de altă parte, de capacitățile personale referitoare la gradul și disponibilitatea de a percepe anumite probleme la nivel cognitiv-afectiv. Capacitatea mass-mediei de a influența percepțiile este recunoscută în termeni practici și datorită abilității de a stabili o ierarhie a detaliilor ce reprezintă un eveniment, un actor politic. Specialiștii în domeniu au determinat că rolul agendei la nivelul percepțiilor evenimentelor cu caracter politic este principal într-o societate. Inducerea percepției unui eveniment într-un mod anumit presupune prezentarea descriptiv-explicativă a realității politice, implicând detalii ce răspund necesităților de cunoaștere, afective, integrative și, în anumite circumstanțe, de evaziune, adaptate la exigențele categoriilor de public ce reprezintă ținta acestor mesaje [18, 32].

Strategiile stricte, în general, presupun păstrarea stabilității planului de acțiuni fundamental, devenind unul dintre principiile comunicării de masă ce se referă la „corectitudine” în executarea acțiunilor stabilite în faza inițială a elaborării strategiei, astfel garantând obținerea rezultatului prevăzut. În sens particular, respectarea acestui principiu în procesul de dezvoltare a strategiei respective presupune corectitudine în respectarea normelor jurnalistice, în interrelaționarea cu alte instituții media, în raport cu alte structuri socio-politice, corectitudine față de public, astfel oferind transparență maximă în direcția cunoașterii celui care deține controlul asupra informațiilor transmise, statutul de „sursă de putere” în acest context fiind conferit mediei.

Strategiile flexibile sunt de natură funcțională. Acest tip de flexibilitate oferă echilibru între perspectivele interne și externe prin corelarea factorilor interdisciplinari și permite modelarea obiectivelor secundare ale strategiei, pe parcursul executării acțiunilor. Se focalizează asupra reproducerii și menținerii raporturilor create, evidențiind astfel valori ale normelor definite de condițiile în care indivizii și grupurile se adaptează fără a pune în discuție regulile mecanismului de obediență, datorită libertății de a alege, oferite necondiționat. În acest context, elemente ale modelului bidimensional stabilit de D.McQuail, „mass-media

versus teoria axată pe societate”, reprezintă un fundament conceptual util. Dimensiunea perspectivelor axate pe media, respectiv pe societate, evidențiază abordări centrate pe sfera de activitate specifică mass-mediei, considerând-o un catalizator esențial al schimbării social-politice [5, 149].

Strategiile de inversie au la bază formula ce dezvoltă ipoteza „complicării lucrurilor simple și mascarea celor cu adevărat complicate”. În acest context, cunoscuta teorie „agenda-setting” are un rol major, datorită capacității de a pune în prim plan anumite evenimente politice, preluate de către public ca fiind cele mai importante. Acest tip de strategie este ușor de identificat din punct de vedere teoretic și frecvent aplicat în practică, atât în cazul desfășurării anumitor evenimente politice, cât și în cazul creării imaginii unui lider politic, colaborarea dintre sfera activității politice și mass-media fiind bazată pe o serie de acțiuni și interacțiuni operaționale care definesc eficacitatea mijloacelor de comunicare în masă în mediul politic. Reușita depinde de scopul instituției media sau de scopul unei alte instituții ce stă în spatele acesteia, de capacitățile jurnaliștilor în direcția selectării modalităților de reflectare ce cuprind principiile de documentare, selectarea informațiilor, ierarhizarea detaliilor, limbajul utilizat, mărimea caracterelor, aranjarea în pagină – în cazul presei scrise, tonul vocii, ora de difuzare – în cazul radioului și televiziunii. În această direcție, new media este cea care în prezent dispune de o forță particulară. În parametrii elaborării unui plan strategic de natură inversivă persuasiunea este instrumentul ce determină traiectoria între apartenență și destinație [19, 25].

Strategiile preluate sunt strategiile puse în aplicare în mod conștient la un anumit nivel în domeniul politic, cu scopul de a fi preluate la același nivel, în același ritm de către mass-media, fie conștient sau inconștient. Capacitatea de interpretare a acțiunilor în cazul strategiilor preluate se bazează pe stilul de comportament al mijloacelor de comunicare în masă, capabile să se sincronizeze cu mișcările sistemului care a stabilit acțiunile strategice. Caracterul flexibil al acestor strategii nu permite stabilirea unor particularități fundamentale, precum nu permite și prognozarea anumitor rezultate finale. Astfel atingerea fiecărui obiectiv ține de succesul sau insuccesul aplicării fiecărei tehnici. Atragerea mijloacelor de comunicare în masă în jocul acestor strategii se datorează indicțiilor neclare oferite în momentul în care interesul față de un subiect, problemă, persoană, reprezintă un punct de referință într-o anumită perioadă de timp. Asimetria în percepția similitudinii și diferenței constă în: 1. ușurința cu care se acceptă relația de consens în a realiza același scop (cineva își dorește ce ne dorim noi), împreună vom realiza mai bine, mai repede, sau invocând anumite principii de concurență, caracterul acțiunilor poate fi amplificat sau diminuat, conform ritmului desfășurării evenimentelor; 2. definirea prin referință evidențiază diferențele marcate de un proces invers (diferențele față de scopul celui care a inițiat strategia atestă diferențele celui alt față de ei) [20, 35].

Strategiile avalanșă demarează în forță, reflectând avalanșa de evenimente politice ce se desfășoară vizând o problemă și pot avea un impact puternic, uneori necontrolat. Caracterul informației, formularea mesajelor, limbajul utilizat, imaginile selectate, modalitățile și ritmul transmiterii, joacă roluri principale în reflectarea sistematică a ceea ce se întâmplă. Una din responsabilitățile minime indispensabile ale mijloacelor de comunicare în masă în acest sens, este stabilirea argumentelor centrale și secundare, astfel determinând nenumărate posibilități de reflectare, predeterminate, determinate sau libere.

Din perspectivă teoretică, în termeni analitico-descriptivi, aceste tipuri de macro- și microstrategii media pot fi identificate datorită particularităților ce evidențiază detalii importante de care se ține cont în procesul de elaborare a planului strategic, dar și a etapelor de dezvoltare și aplicare a acestuia în vederea reliefării anumitor factori ce nu sunt predispuși la condividerea proprietăților (temporale, atitudinale, perceptive) individualizatoare. În termeni practici, într-un cadru analitico-ilustrativ general, caracteristici fundamentale ale fiecărui tip de strategie, prezentată în contextul de mai sus, se regăsesc ca elemente secundare la baza altor tipuri, astfel contribuind la dezvoltarea planului strategic într-o formulă mult mai complexă, varietatea formelor intercalate conducând la amplificarea forței de acțiune. Convingerile cercetătorilor converg în ideea că strategiile „trebuie să pornească întotdeauna de la nevoia de realizare a obiectivelor comunicării cuantificabile într-un mod specific și ideal, scopul fundamental fiind atingerea unei anumite poziționări care să integreze obiectivele ce vizează categorii diferite de public” [21, 128].

Etapale de bază în elaborarea unei strategii media corespund cu etapele de dezvoltare a planului general, definite la nivel teoretic de scopul principal ce prezintă subiectul, contextul, situația, activitatea, intenția, formele de interacțiune și, la nivel practic, de obiectivele ce stabilesc direcțiile principale și secundare, instrumentele, formele de execuție. Raportul dintre *media* (care prezintă subiectul politic, determină formele de acțiune, joacă rolul de instrument) – *sfera politică* (care își expune activitatea, își manifestă public intențiile) – *public* (care este ținta ambelor sisteme) poate fi reprezentat printr-un model triumviral ce prezintă variate forme de influență reciprocă, evidente în contextul celor trei agende: mediatică, publică și politică, nucleul acestui model fiind constituit dintr-un circuit informațional continuu.

Eficacitatea oricărei strategii media depinde de calitatea monitorizării și scanării mediului de activitate și mediului în care se acționează. Rezultatul strategiilor media depinde și de tipurile mijloacelor de comunicare în masă - presă scrisă, radio, televiziune, new media. New media reprezintă astăzi dinamica unei societăți la toate nivelurile de interacțiune, grad de complexitate și competență. Atât din punct de vedere mediatic, dar și politic, coerența în procesul de dezvoltare a unei strategii impune o abordare sistemică, prin intermediul unui

ansamblu de acțiuni legate între ele și care se influențează reciproc. Nici o decizie nu poate fi luată, ignorând consecințele pe care le poate avea sau contrazi-când abordarea de până la acel moment [22, 15].

Rolul și locul strategiilor mediatică în procesul de stabilire a ordinii prioritare a evenimentelor politice este de o importanță majoră. Modalitățile de impunere a acestor ierarhii opiniei publice sunt determinate, pe de o parte, de condițiile reale în care se desfășoară evenimentele, pe de altă parte sunt stabilite în conformitate cu interesele instituțiilor media sau ale altor instituții. Realitatea politică, prezentată în mod specific, constituie o forță în direcția orientării către anumite acțiuni politice și lideri politici. De menționat, în acest context, este și faptul că fluxul de interacțiuni și formele de comunicare crează conexiuni în lanț în procesul de stabilire a agendei politice: 1. de la sistemul politic la sistemul mass-media; 2. de la sistemul politic către cetățeni, electorat; 3. de la cetățeni, electorat către sistemul politic; 4. de la sistemul mediatic la sistemul politic; 5. de la sistemul mediatic către cetățeni, electorat; 6. de la cetățeni, electorat către mass-media.

Aceste interrelaționări de tip încrucișat conduc la schimbul continuu de produse informaționale ce satisfac atât necesitățile politice și mediatică, dar și cele ale opiniei publice. Efectele mass-media notificate în urma procesului de stabilire a agendei politice prin intermediul strategiilor și tehnicilor mediatică se identifică printr-un cadru ce cuprinde: reflectarea sistematică, transmiterea informațiilor și imaginilor în timp util, fragmentarea conținuturilor, selectarea detaliilor, spectacularizarea, influențarea și captarea atenției în direcția dorită, în special, influențarea cu finalitate politică.

Bibliografie

1. Beaufre A. Introduction à la stratégie. Préf. par L.B.H.Hart. - Paris: Armand Colin, 1963.
2. Thompson J.L. Strategy in Action. - London, New York: Chapman & Hall, 1995.
3. Bennett R. Corporate strategy and business planning. - London: Pitman Publishing, 1996.
4. Strategy Safari: A Guided Tour Through The Wilds of Strategic Management. - California, Free Press, 1998.
5. Oliver S. Strategii de relații publice. - Iași: Polirom, 2009.
6. Boccia P. Comunicazione e mass media. Tecniche di comunicazione e relazione. - Napoli: Editore Liguori, 1999.
7. Hart L.B.H. Strategy. The classic book on military strategy. - New York: Plume, 1991.
8. Carey J.W. Communication as culture: essays on media and society. - New York: Routledge, 2009.

9. Boncu Ș. Psihologia influenței sociale. - Iași: Polirom, 2002.
10. Doise W., Deschamps J.-C., Mugny G. Psihologie socială experimentală. - Iași: Polirom, 1999.
11. Bunduchi I. Școala anului 2009: lecțiile evenimentelor din aprilie 2009. // Libertatea de exprimare și defăimarea: prevederi legale și practici reale. - Chișinău: API., CJI. 2010.
12. Di Lauro D. La comunicazione strategica. Il modello sistemico relazionale. - Milano: Xenia Edizioni e Servizi Srl., 2010.
13. Поликарпова Е.В. Аксиологические функции масс-медиа в современном обществе. - Ростов-на-Дону: ИППК при РГУ, 2002.
14. DeFleur M.L., Ball Rokeach S.J. Teorii ale comunicării de masă. - Iași: Polirom, 1999.
15. Moraru V. Mass media vs politica. - Chișinău: CEP USM, 2001.
16. Belloni M.C. La comunicazione mediata. Trasformazioni e problemi. - Roma: Editori Carocci, 2002.
17. Mongardini C. Elementi di Sociologia. Temi e idee per il XXI secolo. - Milano: Publishing McGraw-Hill, 2011.
18. Losito G. Il potere del Pubblico: La fruizione dei mezzi di comunicazione di massa. - Roma: Carocci Editore, 2002.
19. O'Keefe D.J. Persuasion. Theory & Research. - London: Sage Publications, 2002.
20. Fabbri L. I quotidiani: politiche e strategie di marketing. - Roma: Ed. Carocci, 2007.
21. Ind N. The Corporate Brand. - London: Macmillan Business Press, 1997.
22. Stoiciu A. Comunicarea politică. Cum se vând idei și oameni. - București: Humanitas-Libra, 2000.

Prezentat la redactie
la 11 decembrie 2012

DIMENSIUNI CONCEPTUALE ȘI METODOLOGICE ALE PUTERII POLITICE ÎN CALITATE DE COMPONENTĂ A RELAȚIEI PUTERE – OPOZIȚIE POLITICĂ

Valeriu MOȘNEAGA

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, catedra Științe Politice, șef-catedră, doctor habilitat în științe politice, profesor, „Om Emerit”

Irina NICOLAEV

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, catedra Științe Politice Doctorandă

Igor BUCATARU

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, catedra Științe Administrative
Doctor în științe politice, conferențiar

This article examines the problem of political power in the power-state relations. From the political sconces' point of view, political power is the ability to shape and control the political behavior of others and to lead and guide their behavior in the direction desired by the person, group, or institution wielding the political power.

In the context of relation “power - opposition”, political power is the capacity to influence, condition, mold, and control the comportment of political actor. That is to say, political power is the ability of one political actor - e.g., an individual citizen, a family, an interest group, a political action committee, a political party, or the government – to effect a desired change in the behavior of other political actors, persuading or forcing the latter to act in a manner they would not act in the absence of the former's impact on the situation. Actor A has political power over Actor B to the degree that he is able to motivate, inspire, incite, stimulate, or otherwise bring about some medication of B's political behavior - a modification in behavior favored by Actor A. A's political power, of course, would also include his capacity to induce B to continue doing something he is currently doing, if B would discontinue the behavior in the absence of A's inducements.

Atât politica, cât și politicul pot fi definite doar prin intermediul relațiilor ce se configurează în vederea realizării scopurilor și obiectivelor acesteia. Noți-

unea de politică, în opinia lui D.Fisichella, poate fi construită în urma elucidării „problemei cu privire la definirea relațiilor de tip politic” [1, 44]. Activitatea politică întotdeauna s-a manifestat doar prin intermediul unor relații „prin care persoane și grupuri exercită puterea sau autoritatea pentru menținerea ordinii sociale într-un cadru teritorial” [2, 58]. Pe parcursul evoluției „zoo politikon” s-a modificat cadrul și anturajul de manifestare a relațiilor politice, orientarea lor internă și externă, actorii principali, însă esența a rămas aceeași, relațiile politice fiind niște relații de organizare a societății, de conducere și exercitare a actului guvernării, proces în care sunt încadrați actorii politici ce reprezintă o relație dihotomică a politicului: puterea politică și opoziția politică.

Conceptul de putere politică este unul important și determinant pentru identificarea specificului relației putere - opoziție. După expresia lui L.-P.Zăpîrțan „fără îndoială, conceptul de putere politică deține o poziție centrală în orice construcție politologică” [3, 91]. Obiectul cercetării nu se referă la conceptul general al puterii politice, ci îndeosebi la calitatea sa relațională, ce presupune pe lângă existența purtătorului puterii și a agentului care este influențat în cadrul acesteia. Și nu pur și simplu că este influențat, ci și se opune influenței sau dominației, actului guvernării realizat de purtătorul puterii politice. Din care cauză, pe parcursul articolului prezent, autorii se vor axa pe reflectarea teoretică nu atât a conținutului conceptului de „putere politică”, cât asupra finalității acestuia, asupra perspectivei teleologice. În esență, activitatea politică este activitatea de cucerire, menținere, monitorizare, exercitare și comunicare a puterii politice. Majoritatea specialiștilor în domeniul științelor politice în încercările și exercițiile de definire a politicii au specificat rolul important al puterii politice. Începând cu studiile filosofilor antici și finalizând cu teoriile politologilor actuali, majoritatea autorilor au analizat fenomenul politic prin prisma puterii politice – Platon, Aristotel, Cicero, Toma de Aquino, N.Machiavelli, Th.Hobbes, A. de Tocqueville, Ch.-L.Montesquieu, M.Weber, R.Dahl etc.

Analiza particulară a conceptului de putere politică, din cadrul relației politice putere – opoziție, este necesară pe motiv că există o multitudine de abordări metodologice a subiectului, de unde și diversitatea de accepțiuni. De modalitatea de tratare a conceptului de putere depinde și conținutul conceptual al relației putere – opoziție. De exemplu, dacă se analizează puterea politică doar raportată la puterile în stat, atunci există riscul de a scăpa din vizorul științific așa aspecte ca alegerile, opinia publică, atitudinea societății civile etc. De cealaltă parte, dacă tratăm puterea politică doar prin prisma caracterului său relațional, atunci conceptul de opoziție politică se încadrează în cel de putere, și iarăși suntem limitați în acțiunea de explorare științifică a obiectului de cercetare.

Studiul literaturii de specialitate a permis identificarea a patru abordări științifice principale și principale a subiectului puterii politice, în calitate de componentă a relației politice putere – opoziție: antropologică, legal-instituțională,

sociologică și behavioristă. Tratarea antropologică este sintetizată în studiile de antropologie politică semnate de G.Balandier, P.Clastres, J.-W.Lapierre ș.a. G.Balandier, pornind de la o abordare antropologică a fenomenului, consideră că: „recurgând la formula sintetică, se va defini puterea ca rezultând, pentru orice societate, din necesitatea de a lupta împotriva entropiei ce o amenință cu dezordinea” [2, 52]. Autorii atrag atenția asupra caracterului organizator și integrator al puterii politice, ce în diferite perioade istorice, prin diferite forme de manifestare a asigurat caracterul coagulat și organizat al societății umane. Un rol important în arsenalul de instrumente ale statului întotdeauna l-a jucat coerciția, care în opinia antropologilor este elementul ce a determinat trecerea de la relații de rudenie în organizarea societății la relații politice.

Subiectul utilizării forței, coerciției în cadrul procesului de exercitare a puterii constituie un subiect la fel de important al relațiilor de putere. Coerciția este necesară nu atât pentru putere, cât pentru societate în întregime. P.Clastres, merge și mai departe în corelarea termenilor putere – coerciție, și menționează că „puterea este în esența sa coerciție” [4, 51-65]. Un alt autor, antropologul M.Smith sintetizează o idee conform căreia puterea nu este altceva decât „capacitatea de a acționa efectiv asupra persoanelor și lucrurilor, recurgând la o gamă largă de mijloace care se întinde de la persuasiune la coerciție” [5, 82-89]. Conștientizarea rolului coerciției derivă din aspectul teleologic al puterii de asigurare a organizării și ordinii sociale. Trebuie să fim absolut conștienți de faptul că „nu există nici o societate în care regulile să fie automat acceptate” [2, 51]. Mai ales niște reguli impuse în virtutea codului de comportament edificat în baza opiniei majorității. Iar unde există majoritate, există și minoritate, care poate și să nu fie de acord cu stipulațiile codului prescriptiv impus de majoritate. Nu există, cel puțin la moment, societăți lipsite de contradicții și opoziție. Nu există societăți omogene, chiar și totalitarismul a demonstrat existența opoziției. În aria de interes a antropologilor nu se regăsește opoziția politică, în calitatea ei politologică de structură politică organizată de alternativă puterii. Opoziția pentru antropologi are o nuanță socială și se referă la rezistența structurilor sociale față de modernizare.

În acord cu abordarea antropologică, V.Măgureanu subliniază că „puterea politică servește necesității de a asigura echilibrul diferitor colectivități ce alcătuiesc societatea și compatibilitatea activităților ce se desfășoară în interiorul ei” [6, 74]. Specificul acestor definiții sintetice, antropologice este anume caracterul generalizator, de a nu atrage atenție asupra instrumentelor actorilor, ci a se concentra exclusiv asupra finalității – asigurarea organizării societății. Puterea politică, din acest punct de vedere, este tratată cu un grad înalt de generalizare, depășind cazul puterii de stat, atribuindu-se un caracter social. O altă definiție ce scoate în prim-plan rolul puterii politice în asigurarea ordinii sociale este: „puterea politică este universală, immanentă socialului, conferă autoritate unui ordin și

constă în capacitatea elitei politice de a-și realiza voința sa prin împărțirea, distribuirea relațiilor de putere și prin codificarea normelor de drept necesare formării ordinii sociale pe care o doresc. Puterea este un mecanism de reglare a relațiilor sociale, capacitatea diriguitorilor de a-și impune voința în organizarea și conducerea societății” [7].

Următorul curent științific de impact asupra tratării puterii politice, inclusiv în raport cu opoziția, este legal-instituționalismul. Inițial subiectul naturii actorilor relațiilor de putere a fost dezbătut în operele instituționaliștilor clasici și moderni – Ch.-L.Montesquieu, J.Madison, M.Hauriou, G.Renard, M.Prelot etc. În cazul instituționaliștilor clasici, sensul relațional al puterii politice se reducea la separația puterilor în stat și, respectiv, sistemul de pârghii și contraponderi (checks and balances) între instituții. Ideea este că puterea în sens instituțional este redusă la activitatea instituțiilor statului, în așa fel ca acestea să nu permită instaurarea tiraniei și monopolizarea puterii politice de către o ramură anumită a puterii în stat.

Reprezentanții școlii instituționaliste moderne, dezvoltând și revizuiind parțial ideile predecesorilor, disting două categorii de instituții în cadrul actului puterii: „instituții corp (numite și instituții persoană prin referință la personalitatea lor juridică) și instituții mecanisme (sau altfel spus, procedurile)” [8, 33]. „Primele corespund unei colectivități umane coordonate în funcție de nevoi sau valori comune care se supune autorității și acceptă un sistem de norme stabilite. În acest instituțiile transcend indivizii ce le compun și la care nu pot fi reduse. Cel de al doilea tip reprezintă un sistem de reguli de drept ce formează un ansamblu mecanic ce poate fi combinat cu alte ansambluri asemănătoare” [9, 43]. Aceste două tipuri de instituții se combină constituind împreună regimurile politice ce sunt vizibile în forma de organizare etatică. Analiza legal-instituțională (juridică) consideră instituțiile ca structuri fundamentale ce permit identificarea regimului politic și permit departajarea între simpla voință a actorilor sociali și interesele de natură politică. Această perspectivă a fundamentat curentul instituționalist din știința politică pentru care obiectele analizei sunt politice, fiind cercetate în funcție de fundamentul structural și organizațional.

Curentul instituțional acordă o importanță prioritară în analiza fenomenului puterii politice unei realități apropiate – puterea de stat. În opinia savanților juriști puterea de stat este o formă oficializată, instituționalizată și materializată a puterii politice [10, 448-452]. Studiile constituționaliștilor actuali sunt inspirate din operele instituționaliștilor, care au fundamentat ideile cu privire la faptul că puterea de stat este o putere politică. De exemplu, J.Gicquel, A.Hauriou și P.Gelard fundamentează aserțiunea în cauză prin argumentele [11, 112-117]: statul este un arbitru în societate; puterea nu mai este de natură patrimonială, autoritatea sa fiind una directă; sancțiunile pronunțate în numele statului sunt sancțiuni directe. Pe de o parte, instituționaliștii preferă să vorbească mai des despre pute-

rea de stat, considerând-o drept întruchiparea puterii politice, de cealaltă parte recunosc ca ceva indubitabil primatul puterii politice, prin faptul că puterea de stat este (doar) o formă oficializată a acesteia. Încă o observație este că în studiile juridice conceptul de bază utilizat este cel de putere de stat, moment poate și ce se încadrează în conceptul și filosofia științei juridice, însă care nici pe de parte nu acoperă toate realitățile și necesitățile ce țin de realizarea actului de putere politică. Abordările instituționaliste cu privire la puterea politică, ce este strict raportată la conceptul de putere de stat și chiar redusă la acesta, sunt criticate și de către antropologi, care prin studiile lor demonstrează că puterea politică poate exista și în afara statului sau mai bine zis, ea apărut anterior apariției statului [12].

O trăsătură fundamentală a puterii politice, din perspectiva legal-instituțională, este suveranitatea puterii politice, analizată prin prisma a trei fațete: suveranitatea națională, suveranitatea poporului și suveranitatea de stat [13, 283-285]. Caracterul suveran al puterii politice vizează „calitatea puterii de a fi instanța supremă dintr-o societate, sau, altfel spus, inexistența unei alte autorități superioare ei, la care se poate face apel pentru a contesta deciziile” [6, 74]. Scopurile și interesele politice fac ca suveranitatea politică să atribuie puterii politice o calitate superioară comparativ cu celelalte puteri sociale.

Din punctul de vedere instituțional, puterea politică este totalitatea instituțiilor și mecanismelor legate de activitatea statului în vederea exercitării atribuțiilor sale constitutive. Abordarea legală tratează puterea politică în mod impersonal, ea nu este interesată de actori, ci de instituții. Conform opticii legale, relația putere politică – opoziție politică este una de natură instituțională, este vorba de raporturi dintre instituțiile ce reprezintă puterea (de regulă cele executive) și instituțiile ce reprezintă opoziția (legislativul, prin fracțiunile de opoziție).

Abordarea sociologică a puterii politice inițiată și fundamentată științific de către M.Weber, reprezintă un punct de vedere distinct și deosebit de viziunile teoretice analizate anterior [14, 8-24]. Momentul de specificitate este asigurat, primordial, de faptul că savantul este orientat nu spre analiza instituțiilor sau funcțiilor puterii politice, ci a componenței sociale a acesteia – a actorilor antrenați în realizarea puterii politice. Relația dintre actorii politici ce reprezintă instituțiile puterii politice și cetățenii în calitate de sprijin social al autorității acestora reprezintă la fel o particularitate a punctului de vedere științific weberian.

Tratarea subiectului puterii politice din perspectiva sociologică implică, și chiar impune, luarea în considerație a unor termeni necesari conștientizării exhaustive a obiectului de studiu cercetat ca: autoritate și legitimitate. Aceste concepte reprezintă justificarea acțiunilor părților implicate în relațiile de putere, pentru purtătorul puterii, de a acționa, pentru obiectul acțiunii puterii, justificarea de a acționa în corespundere cu indicațiile acestuia. Într-un regim democratic autoritatea și legitimitatea se referă atât la purtătorul puterii cât și la opoziția

reprezentativ-politică. Ambele părți dețin mandatul înaintat de corpul electoral. Diferența, de regulă, se referă la aspectul cantitativ. Autoritatea și legitimitatea celor ce dețin puterea politică se explică prin majoritatea voturilor obținute de la alegători, comparativ cu forțele politice ce pot constitui opoziția.

Autoritatea politică, privită în special, din punct de vedere legal are un caracter abstract și impersonal. În același timp, „aparținând fie instituțiilor, fie reflectată în texte de legi, reguli sau cutume cu care persoanele individuale se identifică temporar, autoritatea politică nu poate fi separată de purtătorii săi individuali” [8, 38]. Din punctul de vedere al științelor politice, personalizarea puterii este un proces firesc. Important însă ca în momentele de criză de identificat corect sursele tensiunilor social-politice. Este vorba de o criză instituțională, de o criză a sistemului instituțional existent care reprezintă o problemă mai gravă, în opinia autorului. Sau este vorba despre o criză generată de factorul uman, de incompetența clasei politice conducătoare. Depășirea unor astfel de crize va necesita doar schimbarea persoanelor, ce dețin puterea, nu va presupune și schimbări instituționale fundamentale, ce ar afecta structura sistemului politic. Autoritatea „implică dreptul de a comanda, dar rămâne dependentă de recunoașterea sa” [8, 38]. Consensul unei părți a membrilor grupului care recunosc legitimitatea hotărârilor și deciziilor deținătorilor autorității este determinant pentru ca directivele să se transforme în acțiuni concrete. Chiar prin regulile de atribuire a puterii autoritatea desemnează în același timp instituția (persoana) și puterea formală pe care aceasta o posedă. Distincția dintre autoritate și putere constă în atributele acestora: dacă puterea presupune atât relații de „conducere-supunere”, cât și „dominare-subordonare”, autoritatea se rezumă doar la prezența relațiilor „conducere-supunere”. Raportarea legitimității puterii politice la conceptul de interes general al societății permite de a deduce răspunsuri la subiectele ce țin de natura și resursele puterii [15, 82-87].

Autoritatea politică se formează și există în baza principiului legitimității. După cum menționează M.Hastings „purtătorul puterii politice (conducerea) nu poate instala un sistem social coerent decât sprijinindu-se pe consimțământul celor conduși. Acesta nu va fi acordat decât atunci când conducerea va fi raportată la o concepție și la o reprezentare a puterii juste” [16, 36]. Acest concept ce fundamentează supunerea față de putere în cadrul unui sistem politic democratic se numește legitimitate. L.-P.Zăpârțan definește legitimitatea drept „efortul puterii de mobiliza acele resurse ca să-i îngăduie o exercitare acceptată la scara întregii societăți” [3, 96]. Legitimitatea puterii reprezintă acel accept, grad de încredere, din partea societății, exprimată inițial prin vot, iar ulterior prin construcția menținerea unei opinii publice favorabile.

Legitimitatea nu trebuie confundată cu legalitatea, care este conformitatea pur și simplu cu legea. Legalitatea este o componentă a legitimității absolut necesare, însă doar o componentă a acesteia. Unii autori propun și alte abordări ale

relației „legitimitate-legalitate”. O.Trăsnea, în studiile sale, ne spune despre o legitimitate slabă, ce derivă doar din legalitate, și o legitimitate consolidată ce se bazează și pe suportul opiniei publice [17]. Nu ași fi de acord cu această opinie, și consider relevantă pentru cercetarea de față teza despre faptul că legitimitatea nu poate fi redusă la legalitate. Legitimitatea, în cazul dispariției suportului populației devine doar legalitate, în cazul dat purtătorul puterii nu se mai bucură de legitimitate, și deține doar legal puterea în limitele temporale adecvate mandatului. De altfel, trebuie de subliniat caracterul fragil, efemer al legitimității, care nu a fost niciodată una permanentă. În fine, este absolut necesar la acest subiect, de amintit și de celebra clasificare a legitimității realizată de M.Weber: legitimitate tradițională, charismatică și legal-rațională [18]. Reamintim că pentru modernitatea și contemporaneitatea politică este valabilă cea din ultimă modalitate care se inițiază în verdictul sufragiului universal, realizat în baza normelor juridice în vigoare.

În concluzie, abordarea sociologică a puterii politice se concentrează pe statutul acesteia raportat la sprijinul din partea societății. Viziunea științifică dată tratează puterea nu doar ca ceva impersonal, ci deja prin prisma actorilor, forțelor politice ce dețin „monopolul coerciției”, nu doar pe motiv că dețin puterea, ci și pe motiv că reprezintă o autoritate, se bucură de sprijin din partea societății în virtutea legitimității sale. Relația putere politică – opoziție nu este redusă la limitele instituționale ale legislativului, ci se referă la întreaga societate, la reacția socială față de calitatea și conținutul guvernării.

Cea de a patra (din punct de vedere cronologic) abordare științifică este cea behavioristă, ce aparține științei politice. Chintesența „opțiunii behavioriste” este tratarea puterii politice nu prin puterea de stat, prin relațiile dintre instituțiile și puterile statului, ci – tratarea relațională a puterii politice în calitate de relație socială. În termeni, prematuri aceasta ar fi vorba despre transcenderea limitelor statale, și tratarea puterii politice în termeni societali. Reprezentanții cei mai importanți ale acestor demersuri au fost: D.Easton, M.Hastings, R.Dahl etc. Teoreticienii actuali ai curentului behaviorist recunosc meritul indiscutabil al sociologului german M.Weber de a fi primul care accentuează aspectul relațional al puterii din perspectiva societală: „puterea este șansa de a face să triumfe în sânul unei relații sociale propria voință, chiar în pofida rezistențelor, puțin contează pe ce trebuie să se sprijine această șansă” [18]. Este vorba despre o definiție numită interacționistă, în sensul în care accentul este pus pe relația pe care o presupune obligatoriu noțiunea de putere. Aceasta, în opinia lui M.Hastings, antrenează trei consecințe [16, 23]:

- puterea necesită prezența a cel puțin două părți;
- puterea nu este o esență. Nu există o natură abstractă și neschimbătoare a puterii. Ea este o practică, chiar o experiență socială;
- exercitarea puterii este o sursă de comportament.

C.Sălăvăstru menționează că „puterea este o relație care privește un domeniu și angajează două argumente: purtătorul puterii și destinatarul puterii” [19, 173]. Existența unui singur actor, fie și purtător al puterii politice, nu implică realizarea actului de conducere. Inspirându-se din literatura universală și studiile antropologice, el folosește exemplul cu Robinson Crusoe, care a devenit purtător al puterii din momentul apariției lui Vineri. De unul singur acesta nu exercita nici un fel de putere. Trecând peste aceste momente beletristice și revenind la demersul științific am menționa în continuare principalele trăsături ale puterii politice, în scopul formării unei definiții descriptive, și în mod primordial, cu scopul de a identifica conceptual obiectul de cercetare al tezei de față.

Abordarea behavioristă a puterii politice a fost dezvoltată într-o manieră științifică argumentată și fundamentală de către R.Dahl. Autorul a oferit în studiile sale o definiție, care în pofida revizuirilor ulterioare în baza unor critici pe alocuri justificate, a devenit celebră și rămâne valabilă și în zilele noastre. Este vorba de faimoasa definiție „relațională”, ce stipulează că „A are putere asupra lui „B” în măsura în care îl poate face pe „B” să facă ceva ce „B” altfel nu ar face” [20, 6]. prin „A” autorul desemnează elita conducătoare, iar prin „B” se înțelege cetățeanul, ce într-o societate democratică „percepe un set de alternative, dintre care consideră cel puțin una drept preferabilă oricărei alternative enunțate până atunci, își poate înscrie alternativa sa preferată printre cele care vor fi supuse votului” [20, 10]. Altfel spus, faptul că „A” are putere asupra lui „B” nu presupune (în condițiile unei societăți democratice) că acesta din urmă (cetățeanul) nu are nici un fel de influență asupra lui „A” (elitele). Mecanismul de feedback este cel ce asigură legătura dintre acești doi agenți, prin reguli democratice instituționalizate. Autorul nu se limitează în analiza sa la domeniul statului. Dimpotrivă meritul său este de a trece problema relației de putere în societate. Relațiile politice în viziunea behavioriștilor sunt nu relații statale, ci relații sociale, în ele fiind implicate nu puterile de stat doar, ci și cetățenii, atât individual cât și uniți în asociații. Puterea politică nu poate fi redusă doar la relația dintre puterile statului, ci este absolut necesar de a implica în „jocul puterii” și societatea prin persoanele (individual cât și organizate în grupuri sociale) interesate de vectorul și calitatea procesului politic. Existența, în opinia lui R.Dahl, a mai multor centre de putere în societate (poliarhiile) este o dovadă a uni societăți veritabil democratice, poliarhiile fiind definite de autor drept un model al democrației optime.

O trăsătură distinctă a relațiilor de putere este asimetria puterii politice sau „inegalitatea rolurilor” participanților la exercițiul puterii [6, 65]. G.Balandier numește acest fenomen „disimetria” relațiilor politice: „puterea – indiferent cât de difuză este – implică o disimetrie în cadrul raporturilor sociale. Dacă acestea s-ar instaura pe baza unei perfecte reciprocități, echilibrul social ar fi automat, iar puterea ar fi sortită distrugerii” [2, 53]. La baza caracterului asimetric a rela-

ției de putere se situează diferența de potențial între purtătorul puterii și partea ce suferă exercițiul puterii. Între aceste două se construiește o relație determinată, în sensul că comportamentul uneia modelează poziția și comportamentul alteia, deoarece puterea, reamintesc este rezultatul și construcția interacțiunii ambelor părți, cel ce deține și cel asupra căruia se exercită puterea. Asimetria rolurilor în cadrul relației de putere exprimă un factor istoric și tehnic totodată. Orice societate, indiferent de gradul și nivelul de dezvoltare și organizare socială, simte nevoia de a fi „reprezentată și condusă la nivel global, de a-și echilibra felurile forme de putere din interiorul său, precum și de a se manifesta în raport cu alte națiuni” [6, p.99]. În ceea ce privește fațeta tehnică a diferenței de potențial, atunci ea este una destul de diversificată, referindu-se la un număr divers de aspecte, atât calitative cât și cantitative: factorul numeric reprezentativ, gradul de legitimitate, deținerea resurselor de putere etc. Toate aceste elemente și provoacă diferența de potențial între cei ce conduc și cei conduși, între putere și opoziție.

Un alt subiect important se referă la probabilitatea egalității de potențial, sau mai bine spus a efectului acestui scenariu teoretic. Majoritatea specialiștilor și experților preocupați de chestiunea în cauză sunt de părere, că din punct de vedere științific nu putem vorbi despre o eventuală „egalitate a puterilor”. În opinia noastră, nu este corect să se discute despre o eventuală simetrie sau egalitate, cu referință la puterea politică și relațiile de putere. Sintagma „egalitate a puterilor” nu trebuie de confundat cu „echilibrul de putere”, care este pe larg utilizat în teoria separațiilor puterii și de instituționaliști, în general. Echilibrul puterilor este un principiu, preponderent teoretic, ce este acceptat de către majoritatea specialiștilor în domeniu. Și în pofida faptului că în practică, modernitatea și contemporaneitatea politică, nu a reușit să-l traducă sau transpună completamente, el rămâne a fi un fundament conceptual al constituționalismului modern.

Vorbeam mai sus despre opinia lui G.Balandier și a altor antropologi, care este susținută și de politologi ca, de exemplu P.Blau sau R.Dahl. P Blau este de părere că „interdependența și influența reciprocă de putere egală indică lipsa de putere” [6, 65]. R.Dahl la fel este preocupat de acest aspect al relațiilor de putere, și consideră că putem vorbi despre cazul unei „puteri nule”: „dacă probabilitatea ca „B” să întreprindă acțiunea y ca urmare a intervenției lui „A” este p_1 , iar probabilitatea ca „B” să întreprindă aceeași acțiune fără intervenția lui „A” este p_2 , atunci puterea lui „A” asupra lui „B” se măsoară prin p_1-p_2 . În cazul în care $p_1=p_2$, puterea este nulă” [21]. Nulitatea puterii se referă la situația când agentul asupra căruia este exercitată puterea nu reacționează la fluxurile ce vin din partea deținătorului puterii politice, și acțiunile sale nu sunt determinate nici într-un fel de intervențiile lui „A”.

Sunt de acord cu aceste puncte de vedere și susțin că în interiorul unei societăți dacă se ajunge la o paritate de potențial între participanții la relațiile de putere atunci devine inoportună însăși ideea de relație de putere. Nu există nici putere, nici opoziție. Situația sau este una de incertitudine cu potențial de declanșare a conflictului, sau una de armonie absolută, idee cel puțin la moment destul de utopică. Strict teoretic dacă să abordăm acest subiect, făcând abstracție de la probabilitatea realizării în practică, dispăre orice diferență de potențial și atitudine între părțile relației de putere. Există două variante de dezvoltare a unor astfel de raporturi. Pe de o parte, părțile se pot distruge reciproc, dacă vor dori să intre în competiție pentru același scop, sau se vor putea dezvolta pe traiectorii diferite, paralele chiar, pentru a nu se întretăia într-un anumit punct din sistemul politic. Acest scenariu ipotetic presupune și dispariția opoziției, nu doar a deținătorului puterii. Descrieri a unor astfel de societăți se întâlnesc în istoria gândirii politice, aparținând atât autorilor care fac referință la trecutul sau începuturile imaculate și ideale ale societății umane (J.-J.Rousseau și „secolul de aur” – starea naturală a societății în care toți oamenii erau egali [22, 65]), cât și aparținând autorilor ce vorbesc despre viitorul luminos ce va urma („socialismul științific” al lui C.Marx și F.Engels [23, 508-520]). În istoria politică a omenirii nu au existat situații de nulitate a puterii. Nu trebuie de confundat cu situația societăților totalitare, unde puterea este absolută și nicidecum nulă.

Generalizând informația teoretico-metodologică analizată până la moment privind natura puterii politice, din perspectiva relației putere – opoziție, pot fi distinse unele concluzii. Astfel, metodologiile analizate pot fi grupate în două categorii. Din primul grup fac parte abordarea științifică antropologică și cea legal-rațională, care privesc „impersonal” puterea politică prin prisma funcțiilor și instituțiilor sale. Al doilea grup este constituit în baza abordării sociologice și celei behavioriste, care vizează mai mult partea „socială” și personalizată a puterii politice.

Analizând cele două viziuni structurate, D.Fisichella consideră că putem vorbi despre o valență dublă a noțiunii de putere [1, 61]. Politologul este de părere că există un concept relațional al puterii politice și un concept instituțional. Sub primul aspect, conform abordărilor inițiate de R.Dahl, puterea presupune o astfel de relație între unități sociale (subiecți individuali și grupuri) în care comportamentul agentului „B” depinde de comportamentul agentului „A”. Această observație se referă atât la exercițiul puterii cât și la posedarea acesteia. În ceea ce privește conceptul instituțional, atunci acesta se referă la puterea politică în calitate de instituție, sau utilizând expresia lui D.Fisichella „o putere care deține puterea și o exercită” [1, 61].

În concluzie, analiza puterii politice prin prisma relației putere – opoziție se efectuează din perspectiva ambelor abordări ale conceptului de putere politică. Folosind caracteristica lui D.Fisichella prin putere politică se va avea în vedere,

prioritar, puterea care deține puterea politică, iar opoziția va fi cea care dorește să-și adjudece sieși această putere. Puterea din punct de vedere instituțional este scopul și finalitatea competiției dintre forțele politice ce dețin această putere, fiind la guvernare, și forțele politice ce doresc să cucerească această putere, aflându-se la moment în opoziție, pe când din punctul de vedere al științei politice relația putere – opoziție se desfășoară între deținătorul puterii politice și opoziția, în cadrul procesului de cucerire, exercitare și posedare a puterii politice. Relațiile politice sunt relațiile de putere generate de purtătorul puterii și forțele de opoziție care conferă sens și motivație pentru deținătorul puterii politice.

Bibliografie

1. Fisichella D. Știința politică. Probleme, concepte, teorii. - Chișinău: CEP USM, 2000.
2. Balandier G. Antropologie politică. - Timișoara: Editura Amarcord, 1998.
3. Zăpârțan L.-P. Repere în știința politicii. - Iași: Editura Fundației "Chemarea", 1992.
4. Clastres P. Echange et pouvoir: philosophie de la chefferie indienne. – Paris: L'Homme, 1962.
http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/hom_0439-4216_1962_num_2_1_366449 (vizitat 19.09.2012)
5. Smith M. G. The study of social structure. - New York: Research Institute for the Study of the Man, 1998.
6. Măgureanu V. Studii de sociologie politică. - București: Editura Albatros, 1997.
7. Benchechi D. Puterea politică și ordinea socială în perioada de tranziție: manifestări și interdependențe. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. - Chișinău: Academia de Științe a Moldovei, 2003.
8. Pîrvulescu Cr. Politici și instituții politice. - București: Editura Trei, 2002.
9. Prelot M., Boulouis J. Institutions politiques et droit constitutionnel. – Paris: Dalloz, 1990.
10. Arseni A. Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar. Vol. I. - Chișinău: CEP USM, 2005.
11. Gicquel J., Hauriou A., Gelard P. Droit constitutionnel et institutions politiques. - Paris: Montchrestien, 1987.
12. Lapiere J.-W. Viața fără stat? - Iași: Institutul European, 1997.
13. Muraru I., Tanasescu S. Drept constituțional și instituții politice. – București: Lumina Lex, 2002.
14. Puterea politică și coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva integrării europene. / Moraru V., Roșca A., Varzari P. (coord.). - Chișinău: IIESP AȘM, 2010.

15. Saca V. Interese politice și relații politice. Dimensiuni tranzitorii. – Chișinău: CEP USM, 2001.
16. Hastings M. Abordarea științei politice. - Iași: Institutul European, 2000.
17. Trăsnea O. Valori și norme politice. - București: Editura Politica, 1988.
18. Poede G. Dominație și putere în gândirea lui Max Weber. - Iași: Tipografia Moldova, 2002.
19. Sălăvăstru C. Discursul puterii: încercare de retorică aplicată. - Iași: Institutul European, 1999.
20. Dahl R. Poliarhiile: participare și opoziție. - Iași: Institutul European, 2000.
21. Dahl R. The concept of power. // Behavioral Science: Yale University, 1957. p.201-216.
http://pcbfaculty.ou.edu/classfiles/MKT6293/WK4_Power_Dep/BS%2057%20Dahl.pdf (vizitat 05.09.2012).
22. Zavtur A., Moșneaga V., Rusnac Gh. Puterea politică și conflictul social (studiu istorico-politologic). - Chișinău: CEP USM, 1999.
23. Nay O. Istoria ideilor politice. - Iași: Polirom, 2008.

Prezentat la redactie
la 23 septembrie 2012

МИГРАЦИЯ И ИНТЕГРАЦИЯ: МОЛДАВСКИЕ ТРУДОВЫЕ МИГРАНТЫ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ

Валерий МОШНЯГА

Республика Молдова, Кишинев, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, кафедра политологии

Заведующий кафедрой, доктор-хабилитат политических наук, профессор, заслуженный деятель образования и науки Республики Молдова «Om Emerit»

Валентин ЦУРКАН

Республика Молдова, Кишинев, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, лаборатория социологии политики

Заведующий лабораторией, доктор философских наук, доцент

The following article researches the way Moldovan labor migrants integrate into the EU countries. Judging by Eurostat's data, the author notes that the number of legal Moldovan migrants (that came to EU countries for various reasons) has changed noticeably. Thus, the more important reasons for migration are working and family reunification. At the same time, we need to mention that many Moldovan migrants arrive, depart or work illegally and have an irregular status.

Analyzing the primary aspects of Moldovan labor migrants' integration into the accepting states and societies, the author notes that the integration process is two-way: the accepting states set their rules for migrants' integration, and the migrants' own strive to integrate themselves into the new states and societies. The integration process is regarded as a seven-parameter procedure: learning the accepting country's language, job and labour mobility, family reunification, learning, political activity, permanent residential status, citizenship, antidiscrimination. The article shows the difference in understanding the parameters (MIPEX index), which is based on the states national policies. These are exemplified by the most popular European migration countries of Moldovan migrants. This article uses both statistical data and sociological research data, received from interviewing both migrants and experts on the matter from the Republic of Moldova and abroad.

В данной статье рассматриваются вопросы интеграции молдавских трудовых мигрантов в странах Европейского Союза. Опираясь на данные Евростата, автор показывает, что в странах Европейского Союза име-

ется значительное число легальных молдавских иммигрантов, которые прибыли в страны приема на основе различных причин. При этом важнейшими причинами иммиграции, получения легального разрешения являются трудовая деятельность и воссоединение семьи. В то же время отмечается, что значительная часть молдавских трудовых мигрантов прибывает, находится или осуществляет трудовую деятельность нелегально, обладает неурегулированным правовым статусом.

Анализируя основные аспекты интеграции молдавских трудовых мигрантов в принимающее общество, автор отмечает, что процесс интеграции выступает двусторонним процессом, включающим в себя как деятельность государства, проводящего соответствующие политики интеграции мигрантов, гражданского общества, так и стремление самих мигрантов стать неотъемлемой частью общества, страны Европейского Союза. Процесс интеграции молдавских иммигрантов рассмотрен в контексте 7 основных групп параметров, таких как овладение языком, работа и мобильность на рынке труда, воссоединение семьи, доступ к образованию, политическое участие, статус постоянного проживания, гражданство, антидискриминация. В статье показаны различия в понимании этих параметров (индекс MIPEX) на основе страновых национальных политик на примере основных стран притяжения молдавских трудовых мигрантов в ЕС. В представленной статье широко используются как статистические данные, так и материалы качественных социологических исследований, опросов трудовых мигрантов и экспертов как внутри Республики Молдова, так и за ее пределами, в государствах Европейского Союза.

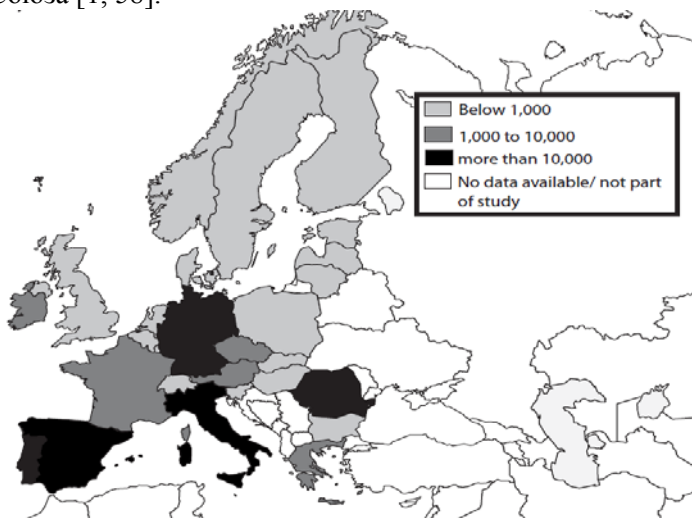
Введение

Становление Республики Молдова как нового независимого демократического государства сопровождалось демократизацией процедуры въезда / выезда из страны. Это совпало с глубоким кризисом, обусловленным как распадом милитаризованной административно-командной экономики Советского Союза, так и низкой эффективностью проводимых социальных и экономических реформ внутри страны. Падение жизненного уровня населения, интеграция в международное демократическое, культурное и образовательное пространство стимулировало рост миграционных настроений населения, которое стало активно эмигрировать как на стационарной (на постоянное местожительство) так и временной (на заработки, учебу и т.д.) основе. При этом вектор эмиграции, во всем многообразии форм ее проявления достаточно диверсифицирован. Среди наиболее популярных регионов и стран выделяются Россия, Украина, США, страны Европейского Союза. При этом Россия и страны Европейского Союза наиболее прив-

лекательны в плане международной трудовой миграции, как легальной, так и нелегальной.

Доля молдавских граждан среди иностранцев, легально проживающих / находящихся в Европейском Союзе, незначительна. В общей сложности их насчитывается 166.977 человек. В процентном соотношении это 0,49% от общего числа иностранцев, находящихся легально в странах ЕС. Однако, в ряде стран Европейского Союза доля молдавских граждан более значительна [1].

Рис.1. Количество молдавских граждан среди населения стран Европейского Союза [1, 58].

Среди отдельных стран молдавские граждане наиболее массово представлены (данные 2009 года) в Италии (89.424 человека, или 53,6% от общего числа молдаван в ЕС-27), Португалии - 21.353 человека (12,8%), Испании - 17.536 человек (10,5%), Германии - 13.214 человек (7,9%), Румынии - 10.450 человек (6,3%), Чехии - 8.435 человек (5,1%). Среди других стран, в которых имеется значительное количество молдаван, отметим Францию, Грецию, Ирландию.

Среди граждан, рожденных вне стран Европейского Союза уроженцев Республики Молдова 181.274 человек, что составляет 0,39% от общего числа граждан, «рожденных в чужой стране». Среди них больше всего проживает в Италии - 83.575 человек (46,1%), Португалии - 20.530 человек (11,3%), Румынии - 44.564 человека (24,6%), Испании - 16.837 человек (9,3%), Чехии - 8.379 человек (4,6%) [1, 57-58].

Большинство молдавских иммигрантов, рожденных в Молдове, это женщины (101.568 человек, 56,03%). В Италии их доля составляет практически 2/3 (63%). В Чехии, Португалии наблюдается преобладание мигрантов мужчин. Это свидетельствует о том, что имеются страны с молдавским мужским или женским мигрантским профилем. В то же время отметим ряд стран, которые характеризуются сбалансированными пропорциями в гендерном распределении молдавских иммигрантов. В первую очередь, это касается Испании, Ирландии [1, 58-59].

Это свидетельствует о том, что на смену индивидуальной миграции мужчин / женщин (в зависимости от странового профиля, обусловленного спецификой спроса на национальном рынке труда), приходит воссоединение семей, что соответствует следующему этапу развития процессов иммиграции, интеграции мигрантов в стране пребывания.

Молдавские граждане, легально находящиеся в ЕС, естественно, обладают соответствующими легальными разрешениями на пребывание в стране приема. При этом имеет место возрастание легальных разрешений, выданных официальными структурами [1, 59-60]. Так, если в 2008 году такими разрешениями обладали 201 986 человек, то в 2009 году – 240.634 человек. Рост составил 16,07%. Однако в 2010 году их численность несколько снизилась, составив 233.809 человек. Число молдавских иммигрантов в ЕС составляет 6,6% от общей численности населения Республики Молдова. Более половины всех разрешений приходится на Италию. В 2008 году ее доля измерялась 51,1% (103.232 человек). В 2009 году она возросла и составила 57,5% (138.274 человек). В 2010 году их доля возросла до 60,28% (140.954).

В Португалии численность молдаван, имеющих легальные разрешения на проживание, в 2008 году составляла 21.147 человек (10,5%). В 2010 году снизилась до 15.641 человека (6,7% от всех молдавских граждан, которые имеют разрешения на постоянное проживание в ЕС). Это объясняется тем, что эти люди подали документы на получение португальского гражданства.

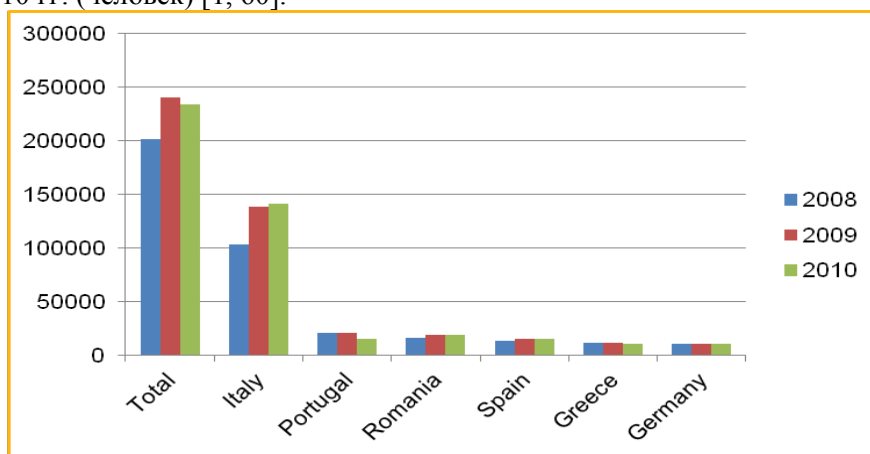
В Румынии в 2008 году постоянно проживало 15.919 молдавских граждан (7,9%). В 2009 году их было 18.497 (7,7%), а в 2010 году – 18.595 (7,9%). Однако следует учесть, что с 2009 года 6.230 молдаван, проживавших в Румынии, стали румынскими гражданами.

В Испании численность молдавских граждан, имеющих разрешение на проживание в стране, растет с каждым годом: в 2008 году – 13.418 человек (6,6%), в 2009 году – 15.342 (6,4%), а в 2010 – 15.045 (6,4%).

В Греции в 2008 году 11.273 молдаван имели легальное разрешение на проживание в стране (5,5%), в 2009 году – 11.809 (4,9%) и в 2010 – 10.814 (4,6%).

Среди других стран отметим Германию (10.387 постоянных молдавских резидента в 2010 году (4,4%), Чехию (7.435 резидентов (3,1%), Кипр (4.107 человек (1,8%), Францию (3.040 человек (1,3%).

Диаграмма 1. Численность молдавских граждан, обладающих разрешением на легальное проживание в странах Европейского Союза, в 2008-2010 гг. (человек) [1, 60].

Молдавские граждане руководствуются различными причинами при иммиграции в страны Европейского Союза.

Семейные причины, воссоединение семьи. В 2008 году на этом основании молдавским гражданам было выдано – 49.681 разрешений (24,6% от общего числа разрешений). В 2009 году их количество увеличилось до 64.003 (26,6%). Это происходит практически во всех странах. Больше всего разрешений по семейным причинам было выдано в Италии, Румынии, Греции [1, 61].

Образовательные причины, прибытие на учебу. В 2008 году получили разрешение на пребывание в стране ЕС-27 по причинам, связанным с учебой – 10.906 человек (5,4%). В 2009 году разрешений на основе этой причины было выдано несколько меньше – 10.569 разрешений (4,39%). Больше всего разрешений на пребывание в стране в связи с учебой было выдано в Румынии, Италии. Суммарная доля этих стран составляет около 80% от общего числа разрешений на учебу [1, 61].

Причины, связанные с трудовой деятельностью, работой. Люди приехали на работу, на заработки [1, 60]. В 2008 году было выдано 96.823 разрешений (47,94%). В 2009 году их количество серьезно выросло и составило в общей сложности 116.374 разрешений (48,36%). Количество выданных разрешений свидетельствует, что это наиболее многочисленная груп-

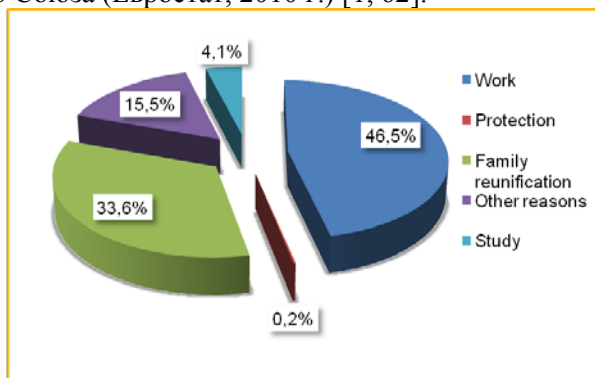
па молдавских иммигрантов в ЕС-27. Несомненным, абсолютным лидером в выдаче разрешений по трудовым причинам является Италия. На втором месте – Чехия.

Сравнительный анализ количества разрешений по семейным причинам и разрешений по трудовым причинам, их динамики в 2008-2009 годы, свидетельствует о том, что рост разрешений на основании семейных причин происходит более бурно. Это, на наш взгляд, говорит о том, что постепенно молдавская иммиграция в страны Европейского Союза начинает приобретать новые черты, обусловленные воссоединением семей, выравниванием гендерной пропорции в половозрастной структуре молдавской иммиграции в ЕС-27. Что, в свою очередь, свидетельствует о том, что люди собираются «пустить корни», осесть, интегрироваться в ЕС.

Другие причины. В 2008 году было выдано 42.414 (21%), а в 2009 году – 47.999 таких разрешений (19,95%). Наблюдается некоторое сокращение количества выданных разрешений. Наиболее массово такого рода разрешения выдаются в Португалии, Италии и Германии.

Однако, отметим, что приведенные выше данные о молдавских гражданах, находящихся в странах ЕС, касаются только тех, кто находится в странах приема легально, обладает легальным статусом на пребывание и трудовую деятельность [1, 61].

Диаграмма 2. Основные причины молдавской иммиграции в страны Европейского Союза (Евростат, 2010 г.) [1, 62].

Те же, кто находится нелегально в странах ЕС, не «падают» в зону видимости и фиксации статистических структур стран приема. Специфика же молдавской миграции в Европейский Союз состоит в том, что помимо легальной формы она дополняется в значительной степени нелегальной миграцией, которая в основном является трудовой. Масса молдавских трудовых иммигрантов в странах приема обладают нелегальным статусом,

обусловленным нелегальным проникновением, нелегальным проживанием или нелегальным трудоустройством. Это, соответственно, сказывается на процессах их интеграции в странах Европейского Союза.

Трудно однозначно ответить на вопрос сколько в ЕС молдавских нелегальных трудовых мигрантов. Опросы свидетельствуют, что таких людей довольно много. К примеру, только в Италии, основном потребителе молдавских трудовых мигрантов в ЕС, их численность составляет не менее 40 тысяч человек. **Эксперт 5:** *«Согласно официальным данным итальянского правительства на территории Италии легально находится 132 тысячи молдавских граждан. Эта цифра была названа министром иностранных дел Италии Массимо д'Алема во время его визита в Кишинэу в январе этого года. Посольство же оперирует другой цифрой. По нашим данным число молдавских граждан, находящихся в Италии, составляет около 200 тысяч человек. Италия занимает второе место по численности молдавских мигрантов, диаспоры. Большинство из них прибыло в страну нелегально. Мы признательны правительству Италии за то, что из года в год растет число молдавских граждан, которым удается легализоваться в этой стране. Если в 2006 году было предоставлено 5 тысяч рабочих мест для молдавских граждан, по декрету Флусси-2007 года их доля выросла до 6.500. На это рабочие места представили заявления 38 тысяч молдаван. Таким образом, мы выходим к нашим статистическим данным – 132 тысячи плюс другие 38 тысяч»* [15, 105].

Обзор литературы

Проблемы интеграции молдавских граждан в зарубежье не получили еще должного освещения в молдавской научной литературе. Это обусловлено тем, что до сих пор акцент в исследованиях ставился на изучение феномена международной миграции молдавских граждан, выявления ее основных направлений, численности молдавских эмигрантов, в том числе и трудовых. В рамках этих исследований рассматривались и отдельные аспекты проблематики адаптации и интеграции молдавских граждан в отдельных странах ЕС [24; 19; 5; 27; 23; 22; 20; 18 и др.]. В этом плане отметим работу Мошняга В., Руснак Г. Мы строим Европу. И не только... [21].

Однако в целом проблемы интеграции в принимающих странах и возвращения / реинтеграции молдавских граждан на родине начинают исследоваться практически в последние несколько лет. Среди работ, в которых анализируются проблемы интеграции молдавских трудовых мигрантов в зарубежье, и в частности в странах Европейского Союза, назовем монографию В.Мошняги, В.Морару и Г.Руснака, в которой рассматривается трудовая миграция молдавских граждан в Италию [17]. Проблемы возвраще-

ния из стран ЕС и реинтеграции молдавских граждан на родине в условиях мирового финансово-экономического кризиса 2008-2010 годов рассматриваются в работах В.Морару, В.Мошняга, Г.Руснака [15]. В работе В.Мошняги, Е.Бурдельного, Л.Васильевой, Е.Малиновской [16] анализируются как проблемы интеграции мигрантов из стран Восточного соседства ЕС (Беларусь, Молдова, Украина), так и проблемы возвращения и реинтеграции в странах-донорах. При этом отметим, что во второй работе дан сравнительный анализ в контексте стран европейского региона СНГ, восточных соседей Европейского Союза.

Отметим, что все перечисленные работы опираются на данные количественных и качественных исследований по данной проблематике, проведенных как непосредственно самими авторами, так и другими исследователями, занимающимися исследованием проблем миграции молдавского населения.

Методология исследования

Целью данной статьи является рассмотрение проблем интеграции (в том числе и реинтеграции) молдавских иммигрантов в странах Европейского Союза [7, 156].

При написании данной статьи использовался метод анализа вторичных данных, полученных при рассмотрении статистических материалов и результатов социологических исследований, проведенных в Республике Молдова национальными государственными структурами и социологическими службами, международными структурами (Мировой Банк, Международная Организация по Миграции). В то же время при написании статьи использовался эмпирический и аналитический материал, научные гипотезы и выводы, изложенные в работах исследователей проблем международной трудовой миграции молдавского населения. Кроме того, мы использовали и метод анализа первичных данных, полученных в результате собственных социологических исследований, как опубликованных ранее, так и проведенных при подготовке данной статьи.

Мы исходим из того, что процесс интеграции является двухсторонним процессом взаимной адаптации как иммигрантов, так и стран приема (как на уровне государственных политик, так и граждан, населения страны). Данная трактовка интеграции совпадает с подходом, который принят в ЕС [7, 98]. Под интеграцией мигранта понимается процесс превращения иммигранта в неотъемлемую часть принимающего общества [2, 139; 10; 25].

Интеграция рассматривалась на основе методологии MIREX, когда индекс интеграции национальных политик стран ЕС определяется на основе более 150 параметров, объединенных в 7 основных групп: мобильность на рынке труда; воссоединение семьи; образование; политическое участие;

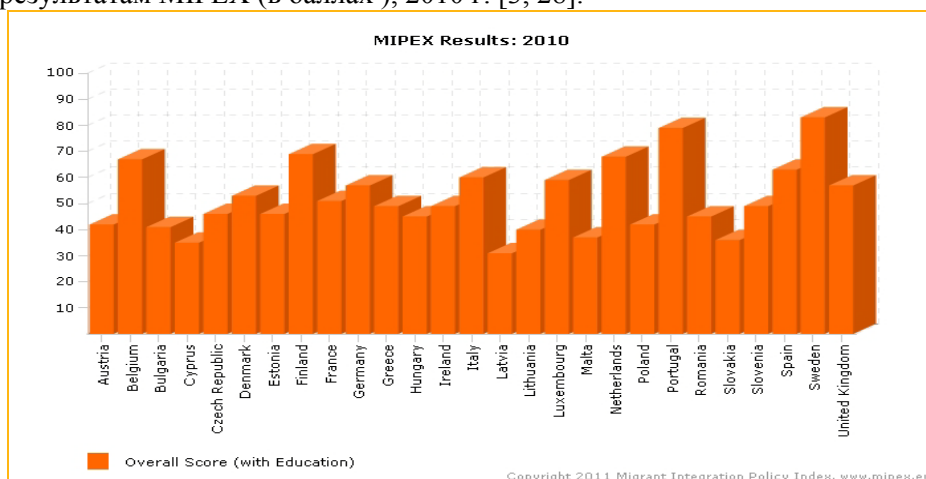
постоянное проживание; гражданство; недискриминация [9; 6; 12; 14]. При этом мы акцентировали внимание на основных странах приема молдавских граждан в ЕС: Германия, Греция, Ирландия, Испания, Италия, Португалия, Румыния, Чехия, Франция (рис.1).

Отметим, что эти индексы сопрягались с восприятием, субъективными оценками мигрантов (в первую очередь, трудовых мигрантов, как составляющих абсолютное большинство молдавских мигрантов в странах ЕС), их реальными действиями по интеграции в общее политическое и социально-экономическое пространство ЕС, дополнялись рассмотрением тех аспектов интеграции, которые, на наш взгляд, характеризуют стремления молдавских граждан к реальной интеграции в страны ЕС.

Интеграция в странах ЕС

Известно, что интеграция является двусторонним движением, предполагает усилия, стремления интегрировать и интегрироваться как со стороны самого мигранта, так и со стороны государства приема, которое разрабатывает и применяет соответствующую политику интеграции иностранных граждан, иммигрантов, которые находятся, проживают и работают на территории данного государства. В рамках Европейского Союза процесс интеграции, реализуемый на основе национального государства в рамках политики интеграции, дополняется соответствующими рекомендациями, стандартами, индексами интеграции на уровне евросоюзных структур [26]. В июле 2011 году Европейский Союз принял и реализует политику интеграции иммигрантов, граждан из «третьих», не-ЕС стран [4].

Диаграмма 3. Общий индекс интеграции мигрантов в странах ЕС по результатам MIPEX (в баллах), 2010 г. [3, 28].

Известно, что страны Европейского Союза не равноценны с точки зрения индекса политики интеграции в целом. Среди основных стран приема молдавских граждан разброс достаточно существенен, отличается практически в полтора раза, если сравнивать количественные показатели лидеров и аутсайдеров (данные 2010 года). Ряд стран обладают индексом выше средневропейского (52 очка): Португалия (79), Испания (63), Италия (60), Германия (57). У других индекс ниже средневропейского: Франция (51), Греция (49), Ирландия (49), Чехия (46), Румыния (45) [9, 11].

Качественное сравнение показывает, что все эти страны располагаются в двух основных группах: группа с нейтральным индексом (6 стран); и группа с благоприятным (в основном) индексом (3 страны). То есть, наиболее востребованные молдавскими иммигрантами страны Европейского Союза проводят политику интеграции, которая характеризуется в целом достаточной открытостью, позитивным пониманием и воплощением процессов интеграции. И, при этом, имеются определенные изъятия или недостаточная реализация интеграции для всех или определенных групп иммигрантов из третьих стран, не являющихся членами ЕС [9]. В том числе это касается и иммигрантов из Республики Молдова.

Среди наиболее привлекательных для молдавских мигрантов стран отметим, Португалию, Испанию, Италию, Грецию, Ирландию, которые до недавнего прошлого были странами массовой трудовой эмиграции населения и испытывают потребность в рабочей силе. Эти страны характеризуются толерантным отношением местного населения к трудовым мигрантам. Пример Португалии, проводящей одну из наиболее толерантных политик интеграции мигрантов в Европейском Союзе, в этом плане достаточно показателен [8].

Язык.

Процесс интеграции мигрантов начинается с овладения языком страны приема. Язык, как известно, выступает основным и главным инструментом общения между мигрантом и принимающим обществом. Страны приема придают процессу овладения языком серьезное влияние. Требование владеть языком страны иммиграции пронизывает все основные группы параметров индекса интеграции. Знание профессионального языка выступает условием для успешного продвижения на рынке труда, реализации принципа трудовой мобильности. Знание языка является необходимым атрибутом для получения статуса постоянного проживания и гражданства, воссоединения семьи (для членов семьи иммигранта) и др. Так, если в 1999 году только в Германии был экзамен на знание языка / интеграции

для получения постоянного статуса проживания, то сегодня эта практика узаконена и используется и в других странах (Португалия, Чехия, Италия) [9].

Отметим, что языковая интеграция молдавских граждан в большинстве стран Европейского Союза в основной своей массе проходит достаточно успешно. (Исключение составляет греческий язык, который не имеет аналогов в молдавской действительности).

Это вызвано, во-первых, тем, что население Молдовы по своим родным и используемым в стране языкам общения принадлежит к языковым группам, на которых говорят многие страны Европейского Союза. Естественно, задача овладения языком облегчается. Так, отметим близость романской языковой группы для молдаван, тюркской языковой группы для гагаузов, славянской языковой группы для русских, украинцев, болгар, всех русскоязычных граждан Молдовы. **РИ.6.** *«Язык мне давался легко, тем более что он похож с молдавским»* [17, 33].

Упомянем и то, что имеется определенная близкая социальная и языковая среда для молдавских мигрантов в странах ЕС, сложившаяся через еврейско-молдавскую диаспору в Германии, Израиле, других странах. Сегодня русскоязычная среда во многих европейских странах является осязаемым явлением. Аналогичная картина наблюдается и с румыноязычной средой в Европейском Союзе, которая также получила широкое развитие вследствие активного формирования румынской диаспоры на европейском континенте в последние 20-25 лет.

Во-вторых, в молдавской системе школьного и университетского образования изучаются многие языки стран Европейского Союза: румынский, английский, французский, испанский, итальянский, немецкий, болгарский языки. Несомненным достоинством постсоветского образования явилось то, что языковая подготовка серьезно улучшилась. Многие выпускники лицеев свободно владеют несколькими иностранными языками.

Кроме того, в-третьих, подчеркнем, что многие молдавские граждане в качестве подготовки к эмиграции, в том числе и трудовой, посещали курсы по изучению языка будущей страны приема. **РИ.33:** *«знания об Италии были поверхностными, а выбор был осознанным и готовился тщательно. Я записалась на курсы по изучению языка, ознакомилась с законами, и традициями»* [17, 21]. Правда, подчеркнем, что это не является массовым явлением, что объясняется, чаще всего, необходимостью срочного выезда на вакантное рабочее место в стране приема.

Однако не все так просто. Трудовые мигранты, выезжающие в Испанию и пытающиеся изучать язык дома, до выезда, нередко сталкиваются с испанской спецификой – необходимостью владеть диалектом соответствующего испанского региона. **РЕ.6:** *«я ходил на курсы по изучению испанско-*

го языка в своем городе. И полагал, что выкручусь, усовершенствовав язык на месте. Однако, разговорный язык в области, где я находился, отличался от того, что я изучал дома, и потому мне было трудно работать. Но уже через две недели я приноровился» [18, 142].

Практика показывает, что в силу этих причин молдавские трудовые мигранты в отличие от мигрантов из Украины и России достаточно быстро овладевают разговорной речью, без посещения специальных языковых курсов [13].

Эксперт 7: «Молдаване, работающие в Италии, в этом отношении справляются очень хорошо, благодаря тому, что итальянский язык является языком романской группы, очень похож на румынский язык. Это несомненный плюс для молдаван. Если учить язык самостоятельно, пользуясь учебником или словарем, то изучение языка может продолжаться не два месяца. Если же вступить в контакт с местным населением и общаться на улице или на работе, то процесс овладения языком будет значительно короче, около месяца» [15, 101].

Исследования показывают, что основная масса молдавских граждан стремится овладеть языком страны пребывания. Несомненно, что это связано в первую очередь с пониманием того, что знание языка обеспечивает более широкий доступ на рынок труда, возможность найти хорошую и высокооплачиваемую работу. Однако нельзя забывать, что изучение / владение языком страны означает, кроме того, и уважение к самому народу, его культуре и традициям.

В ходе проведенных социологических опросов мы не встретили трудовых мигрантов, не владеющих языком страны приема. Более того, люди говорили с гордостью, что они владеют языком [5]. Были респонденты, которые подчеркивали, что они и думают, и общаются с молдаванами, и пишут стихи на португальском [8], итальянском, других языках.

РИ.16. «Не скажу, что знаю в совершенстве этот красивый язык, но стремлюсь учить правильно. До сих пор мне удавалось давать частные уроки математики итальянским детям и даже перевести на итальянский стихи, которые пишу в свободное время» [17, 32-33].

Правда, отметим, что «у основной массы молдавских трудовых мигрантов это чаще всего не литературный язык», **Эксперт 6** [15, 104]. Поэтому возможности для лучшего трудоустройства и профессионального роста достаточно ограничены. Нередко люди подчеркивают, что возможности овладения языком ограничены языковой (лингвистической) средой, в которой они живут или работают. **РТ.40:** «Сначала было трудно – языка не знал. Но потом язык я выучил. Однако, это язык разговорный, не литературный. Поэтому спектр приложения сил очень ограничен... Да и язык учить было сложно. Нас на фабрике большинство было молдаване. Толь-

ко трое итальянцев. Общение в основном на молдавском языке. Соответственно, круг общения ограничен одними и теми же людьми ... С кем практиковаться в языке, если нет никакого общения с итальянцами?»

Работа, мобильность на рынке труда.

Успешность интеграции трудового мигранта в новый социум зависит от наличия работы, возможности зарабатывать деньги на свое пропитание и проживание, на содержание своей семьи на родине или в стране пребывания, если она находится рядом.

Отметим, что привлекательные для молдавских мигрантов страны не однородны в плане мобильности на рынке труда. По этому критерию выделяются несколько групп [9, 13]: группа с благоприятным индексом (Португалия – 94, Испания – 84), группа с благоприятным (в основном) индексом (Германия – 77, Италия – 69, Румыния – 68). С индексом ниже средне-европейского (57 очков): группа с нейтральным индексом (Чехия – 55, Греция – 50, Франция – 49); группа с неблагоприятным (в основном) индексом (Ирландия – 39). Преимущество лидера над аутсайдером количественно измеряется в 2,4 раза.

Раскрывая качественное отличие между странами, отметим, что самая благоприятная ситуация существует в тех странах, где мигрант, обладающий правом на проживание и на работу, обладает теми же шансами на рынке труда, как и граждане страны. С первого дня пребывания в стране он и члены его семьи могут обращаться в поисках работы в частный и общественный сектор. Государство признает его квалификацию, полученную за границей. Мигрант может улучшать свои профессиональные качества посредством курсов повышения квалификации и учебных стипендий. Государство стимулирует мигранта, оказывая помощь в решении специфических потребностей, таких, к примеру, как овладение профессиональным языком и др. Служба занятости помогает выявить уровень профессиональной подготовки и использовать государственные услуги для трудоустройства. Трудоустроенный мигрант обладает теми же правами, как и любой другой работник в стране.

Срединное положение (нейтральный индекс) существует там, где не все иностранные резиденты, обладающие правом на работу, имеют равный доступ на рынке труда, в системе образования или к услугам трудоустройства. Например, только граждане страны и граждане стран ЕС пользуются равными шансами в общественном секторе и лучшими процедурами признания дипломов, полученных за пределами ЕС. Большинство иммигрантов могут воспользоваться общественными услугами для трудоустройства. Однако основным слабым моментом является наличие социальной поддержки, фокусированной на специфических потребностях мигрантов.

Такая помощь очень редка, особенно для женщин-мигрантов или молодых людей. Если мигрант нашел работу, он пользуется теми же условиями труда и доступом к профсоюзам, как и все граждане. В то же время эти работники, выплачивающие все налоги, отлучены от некоторых форм системы социальной безопасности.

В то же время наиболее неблагоприятно там, где мигрант не может полностью участвовать в экономической жизни страны, утрачивает свои амбиции и профессиональные качества. Он должен ожидать 5 лет, чтобы получить те же права на труд, образование и открытие собственного бизнеса, которыми обладают граждане страны. Но и тогда ему не разрешена трудовая деятельность в ряде секторов экономики и профессий. Работу он должен искать самостоятельно, без всякой поддержки или индивидуальной помощи, учитывающей его специфические потребности. Его квалификация, полученная за границей, не признается. Мигрант нередко отказывается от профессиональной карьеры, чтобы получить работу, которую он сумел найти. Предприниматели не обязаны предоставить ему те же условия работы и социальную страховку как его коллегам по работе.

Как показывает практика, иммигранты имеют лучший доступ и специализированную поддержку в странах с исторической иммиграцией. Франция оказывает помощь мигрантам, но в то же время не эффективно использует экономический потенциал мигрантов, закрывая для них многие сектора в экономике. В то же время в странах, которые недавно стали зависеть от работников-мигрантов (Чехия, Италия, Испания, Португалия), предоставляют им равные права как работникам, но игнорируют их специфические потребности, обусловленные рождением за рубежом. Румыния является страной, которая наименее подготовлена в плане будущих миграционных потребностей. Отмечается, что за последние годы больше легальных резидентов получили равный доступ для трудоустройства, повышения квалификации на курсах в таких странах как Греция, Испания, Португалия [9, 13].

К примеру, в Италии в 2007 году из 64.526 молдавских легальных трудовых мигрантов работали без перерыва, то есть 252 дня, 51.149 человек. Женщины составляют 2/3 всех легально занятых. Молдавские трудовые мигранты заняты в сфере услуг (особенно, домашние услуги и забота о больных и престарелых) – 2/3, в промышленности и строительстве – 22,1%, в рыболовстве и сельском хозяйстве – 5,2%. Не указали сферы занятости 6,9% [17, 14]. Общим является то, что основная (подавляющая) масса мигрантов не работает в соответствии с полученными знаниями, квалификацией, опытом работы, полученным на родине, вне страны приема в Европейском Союзе.

Зарплата у молдавских трудовых мигрантов, как мужчин, так и женщин, значительно ниже, чем зарплата в среднем по трудовым мигрантам. Это объясняется тем, что заработная плата в сфере услуг на 50% ниже, чем в других секторах (данные по 2004 году).

Эксперт 6: *«Месячная зарплата: согласно опросу, проведенному L'IMPIS (национальный институт социального предвидения) составляют от 650-1000 евро в месяц для женщин и 1000-1500 евро для мужчин»* [15, 109].

Некоторая, незначительная часть молдаван фиксируется в сфере бизнеса. Если в 1998 году было отмечено только 2 индивидуальных предприятия молдавских граждан в Италии, то в середине 2008 года их было зафиксировано 1.493 (96,1% после 2002 года; 40% - в последние 2 года). Основная масса молдавских бизнесменов сосредоточена в строительстве – 70,2% (по всем трудовым мигрантам в Италии – 39,1%) и торговле – 8,2% (по всем трудовым мигрантам – 35,0%). Это свидетельствует о том, что формирование молдавского бизнеса в Италии идет тем же путем, как и у других этнических групп трудовых мигрантов. Правда, с определенным запаздыванием. В последнее время молдавские граждане начинают быстро «учиться». Как указывает газета «La Republica. Metropoli» (2009 г., 7 июня) на 31 декабря 2008 года в Италии было зарегистрировано 2.245 предприятий, созданных молдавскими гражданами. Для сравнения гражданами Украины на этот период было зарегистрировано в Италии 2.213 предприятий [17, 14-15].

Естественно, что такое положение в мобильности на рынке труда характерно для легального трудового мигранта. Ситуация с нелегальным трудовым мигрантом значительно сложнее и в лучшем случае может приближаться к наименее благоприятной ситуации. Отсутствие государственной помощи и поддержки в поиске работы, отказ от профессиональной карьеры и статуса, социальная незащищенность и зависимость от доброты и человечности патрона, неравноценность оплаты труда, отсутствие медицинской страховки, социальной защиты и поддержки. К сожалению, среди молдавских трудовых мигрантов, много таких, кто испытал прелести как нелегального, так и легального пребывания и трудоустройства, легального пребывания мигранта из «третьих», не-ЕС стран.

Говоря о поисках работы, легкости / сложности ее нахождения в стране приема, трудовые мигранты называют ряд факторов, которые определяют успешность ее нахождения и получения. В первую очередь, знание языка страны. **PE.12:** *«Возможно, но трудно самостоятельно найти работу за границей. Для этого надо знать язык и чтобы документы были в порядке»* [18, 150].

Во-вторых, учет менталитета работодателя, который не возьмет неизвестного человека на работу. **РИ.33.** *«Можно ли найти работу самостоятельно? Можно, но очень трудно, просто не каждый из нанимателей решится взять в свой дом постороннего человека. Поэтому чаще всего всё происходит через рекомендации знакомых»* [17, 39].

В-третьих, профессионализм соискателя рабочего места. В-четвертых, наличие легального статуса трудового мигранта. В-пятых, наличие информации о существовании рабочих мест. Поиск работы посредством активизации социального капитала, миграционных сетей: своих родственников, знакомых и друзей, находящихся на работе в Европейском Союзе. Отметим также и такую форму как использование современных коммуникационных возможностей (интернет) для поиска работы. **РЕ.9:** *«Думаю, что возможно найти самостоятельно работу за границей, особенно в случае, если ты являешься хорошим специалистом и владеешь государственным языком. Надо искать в интернете, в специализированных газетах или обращаться напрямую к работодателю»* [18, 146].

В-шестых, помощь, содействие, рекомендация со стороны того, кто знает патрона лично и кого знает и уважает работодатель как по профессиональным, так и личностным качествам. То есть наличие и использование существующих социальных сетей, родственников, знакомых трудового мигранта. **РИ.13.** *«Там, в Италии, я (с помощью своей родственницы) обратилась в агентство, чтобы мне нашли работу. При этом надо было заплатить 50 евро за услугу. Работу мне быстро нашли... Я работала сиделкой в одной семье»* [15, 121].

РЕ.9: *«Родственники, знакомые, которые работают в Испании, – вот те, кто в большинстве своем оказывают помощь молдаванам в трудоустройстве. Они используют свои связи, знакомства и трудоустраивают мигранта или посредством трудового контракта от своего работодателя, или посредством рекрутерской сети в Испании»* [18, 150].

РТ.36: *«Да, мне пришлось иметь дело с людьми, устраивающими тебя на работу. Это были румыны, украинцы, болгары, которые искали и продавали свое рабочее место. Если у тебя не было легальных документов, то они устраивали тебя на базе своих документов. Тебе платили меньше, потому что они брали свой комиссионный сбор»* [15, 131].

Получает ли трудовой мигрант заработную плату, равную зарплате местного жителя, гражданина страны ЕС? Обобщая сказанное мигрантами, можно сделать вывод, что за ту же работу трудовой мигрант получает меньше. На величину заработной платы влияет много факторов: продолжительность рабочего дня; профессионализм работника; легальный / нелегальный статус; законопослушность работодателя, его стремление соблюдать законы страны в отношении трудового мигранта и т.д.

ПИ.34. *«Если у молдавского трудового мигранта документы в порядке, то он может получать заработную плату, такую же, как и итальянский гражданин Но мы, молдаване, молодцы, работаем столько, что даже забываем о себе и иногда получаем и большую зарплату»* [17, 177].

ПИ.33. *«Я знаю, что мигранту платят больше, так как чаще всего он устроен неофициально. Однако я также знаю очень много случаев, которые мне рассказывали мои знакомые, что иногда нанимают на работу мигранта, а когда приходит день зарплаты, просто-напросто увольняют и не платят»* [17, 172-173].

РТ.24: *«Да, иногда патрону выгоднее взять на работу мигранта, потому что он ему платит меньше, чем испанцу. Особенно, если это малое или среднее по размерам предприятие. Крупные фирмы так не делают. Для выполнения определенных работ испанцы требуют более высокой зарплаты, и в этом случае патроны нанимают иностранцев»* [15, 131].

Адаптация и интеграция иммигранта в значительной степени зависит от наличия и функциональности его правовой и социальной защиты в стране пребывания. Наиболее зримо проблемы правовой и социальной защиты трудовой мигрант воспринимает на уровне оплаты его труда и труда местного жителя, наличии медицинской страховки, использовании свободного времени, возможности и реальности защищать свои права в государственных структурах, суде страны пребывания.

РЕ.3: *«Спрашиваете, если за одну и ту же работу трудовой мигрант получает меньше чем гражданин страны приема? Да есть такие ситуации. И у нас на фирме, к примеру, испанец получает больше чем мы, потому что мы являемся иностранцами и платим другие налоги. Нам так объяснили. Был у нас случай, когда одному румыну не выплатили всю зарплату. И он обратился в суд. Профсоюзы помогли ему и патрон выплатил ему все и даже больше.*

В отношении прав человека. Не знаю таких ситуаций, чтобы трудовой мигрант защищал свои попранные права в судебных инстанциях. Очень трудно судиться с ними, особенно если иностранец, не очень знаешь их законы и язык... Находясь в Испании, ощущаю определенное различие в правах по сравнению с Молдовой. Как бы ни было хорошо, но здесь в Испании я иностранец и у меня другие права, в Молдове же по-другому: больше знаешь, но права практически не соблюдаются» [18, 152].

РЕ.12: *«Я сам был в такой ситуации, когда трудовой мигрант получал меньше, чем гражданин страны. Когда меня звали устанавливать уличную рекламу, мне платили меньше, чем испанцам. Им давали 80 евро за день, а мне - только 55-60.*

Защита прав в суде – лучше не попадать перед лицом закона, потому что в Испании суд может длиться долгое время и нужны деньги, чтобы оплатить услуги адвоката» [18, 153].

РТ.39: *«Остаться в Италии мы не хотим. Да, стремимся получить итальянское гражданство. Если ты - итальянский гражданин, то пенсия у тебя больше. Мы ведь оба уже предпенсионного возраста и должны думать о будущем. Если ты не итальянский гражданин, то пенсия у тебя маленькая, на уровне социальной. Мы же уже отработали достаточное количество лет, чтобы получать пенсию. И сами понимаете, что получить социальную пенсию и пенсию итальянского гражданина, которая значительно больше ... Все понятно, обсуждать не надо. Сравнение не в пользу трудового мигранта. Даже с легализацией» [15, 167].*

Социальная защита предполагает не только наличие у работника рабочего места, гарантированной и оплачиваемой в соответствии с установленными государством стандартами заработной платы, но и медицинской страховки.

РИ.52. *«Имеются проблемы с медицинской помощью, так как страховок нет, а платная помощь очень дорогая. Поэтому, мы все проблемы оставляли до возвращения домой. По возможности, конечно. А если было необходимо, то оказывали помощь друг другу сами: делились своими лекарствами, медицинской консультацией. Среди нас ведь и врачи были и есть, помогали разбираться. У меня был случай, когда я упал, ударился. У меня был приступ эпилепсии. Мне помогли работавшие со мной мигранты. Лечился я в домашних условиях» [17, 215].*

Отсутствие работы, социальной и правовой защищенности толкает многих на антиобщественные и антигуманные действия.

Эксперт 5: *«Практически ежедневно имеем экстренные случаи: смерти, депортации, случаи, когда полиция приводит молдавских граждан, чтобы выправить проездные документы и т.д. И усыновление, и брошенные дети, и молдавские граждане, которые находятся в итальянских тюрьмах это также наши граждане. В прошлом году было выявлено 15 молдавских детей, привезенных родителями и брошенными на произвол судьбы в Италии. В 2008 году пока не имеем таких случаев. Они находятся в учреждениях, которые занимаются воспитанием детей. Не думаю, что тот, кто бросил ребенка в чужой стране, имеет право называться родителем.*

В настоящее время в итальянских тюрьмах находится 190 молдаван. Согласно итальянскому законодательству заключенные имеют право на помощь со стороны посольства, если они такую помощь попросят. Даже в ситуациях, когда расследование еще не завершено. Как в миланском случае, когда в качестве подозреваемых рассматриваются молодая девушка

и ее мать из Республики Молдова. Об этом много говорилось и в итальянских, и в молдавских масс-медиа» [15, 135].

Молдавские власти предпринимают определенные усилия для того, чтобы облегчить интеграцию молдавских иммигрантов в странах ЕС. В этом смысле отметим подписание соглашений в области трудовой миграции. Такое соглашение было подписано с Италией (2003 г.), в настоящее время ведутся переговоры по вопросам разработки и подписания соглашения, касающегося деятельности смешанных предприятий.

В 2008-2010 годы Республикой Молдова были подписаны двусторонние соглашения в сфере социальной защиты трудовых мигрантов с рядом стран Европейского Союза: с Болгарией (подписано 5 декабря 2008 года, вступило в действие 1 сентября 2009 года); с Португалией (подписано 11 февраля 2009 года, вступило в действие 1 декабря 2010 года); с Румынией (подписано 27 апреля 2010 года, вступило в действие 24 сентября 2010 года); с Люксембургом (подписано 14 июня 2010 года). В то же время ряд стран, заинтересованных проблемой регулирования миграционных потоков, выразили желание начать переговоры с Республикой Молдова по этому вопросу [28, 8]. В 2011 году эта практика была продолжена: с Португалией (26 октября 2011 года); с Чешской Республикой (29 ноября 2011 года); с Австрией (5 сентября 2011 года), с Эстонией (19 октября 2011 года).

Воссоединение семьи.

Как и по отмеченному выше параметру, среди отмеченных нами и выделяемых молдавскими трудовыми иммигрантами стран, выделяется несколько групп [9, 15]. Группа с благоприятным индексом (Португалия – 91, Испания – 85), группа с благоприятным (в основном) индексом (Италия – 74, Чехия – 66, Румыния – 65, Германия - 60). С индексом ниже среднеевропейского (60 очков): группа с нейтральным индексом (Франция – 52, Греция – 49); группа с неблагоприятным (в основном) индексом (Ирландия – 34). Ирландское отставание обусловлено, на наш взгляд, спецификой страны, отличающейся закрытым островным и небольшим по объему рынком труда. Количественное преимущество лидера над аутсайдером практически измеряется в 2,7 раза.

Как отмечают эксперты MIPEX самая благоприятная ситуация имеется в тех странах, в которых семьи успешно воссоединились и обладают социокультурной стабильностью, позволяющей стать активными членами общества. Семья мигранта не из ЕС обладает теми же правами и возможностями, что и семья граждан ЕС. По приезду мигрант предоставляет заявление на воссоединение с женой (мужем, партнером), детьми, зависимым родителям и дедушкам/бабушкам. Процедура бесплатна и проста. Власти не имеют оснований для отказа, если заявление правдиво и не представля-

ет угроз общественной безопасности. Государство благоприятствует воссоединению семей, помогая с доступом в школы, на работу, к социальным программам.

В то же время наименее благоприятная ситуация в этой области характеризуется тем, что мигрант, находящийся отдельно от семьи имеет мало перспектив интеграции в сообщество, в котором он живет. Ему необходимо долгое время ждать, чтобы стать резидентом, обладающим длительным статусом проживания. Но и тогда закон признает только простую нуклеарную семью. Спонсоры реинтеграции семьи должны выполнить трудные условия, не имея поддержки властей. Только те, кто обладает высокими доходами, стабильным рабочим местом и высоким баллом на тестах по языку / интеграции могут жить вместе со своей семьей. Процедуры оформления документов длительны, требуют больших затрат и носят скрытый характер. Закон обязывает членов семей зависеть от спонсора, потому что не предоставляет им право работать или пользоваться благами социальной помощи. У них нет разрешения на автономное проживание, даже если спонсор умирает, разводится или издевается над ними.

Для средне благоприятной ситуации характерно то, что большинство иммигрантов имеют право на воссоединение семей. Страны с запретительным пониманием семьи стремятся ввести обременительные условия для спонсора. Страны же с расширительным пониманием семьи часто стремятся ограничить условия, исходя из уважительного отношения к семье. Соискатели должны доказать «стабильный и достаточный» доход, часто больший чем необходим гражданам соответствующей страны, живущим на социальную помощь. Ряд стран требует знание языка или интеграцию. Но, учитывая то, что все больше стран делают так, это требование расширяется и на жен/мужей иммигрантов перед их приездом. Семьи получают разрешение на гарантированное проживание, равные права. Однако, для получения разрешения на автономное проживание, они сталкиваются с периодами длительного ожидания и тяжелых условий.

Известно, что гарантированная семейная жизнь это важное условие для интеграции иммигрантов. Как показывают результаты исследования, данный подход в большей степени характерен для Испании, Португалии, чем для Италии. В центрально-европейских странах благоприятные законодательные условия соседствуют с исключительно скрытыми процедурами. В последние годы Греция, Испания создают более благоприятные условия для реинтеграции семей, проводя политику соответствия национальных подходов и политик стандартам ЕС [9, 15].

Позитивное отношение к воссоединению семей со стороны государств приема было замечено мигрантами. Так, уже на рубеже 2003-2004 года молдавские власти отмечали рост в 2,5 раза количества выданных па-

спортов детям [15, 58]. И этот процесс продолжается сегодня, приобретает более зримые формы. Из Молдовы в 2011 году выехало (в рамках воссоединения семей) на постоянное местожительство за границу (не только в страны ЕС) 28 тысяч детей [11].

ПИ.39: «*есть закон о том, что легальные работники, имеющие вид на жительство, могут подать заявление на въезд в Италию своих родственников, запросить для них визу на воссоединение семьи. Из знакомых, которых я приобрёл в Риме, я знаю несколько семей, которые так и сделали. И сейчас живут все вместе в Италии*» [17, 191].

Благодаря проводимой политике интеграции семей устанавливается более сбалансированная половая структура молдавского мигрантского сообщества за рубежом. В этом отношении наиболее показательны примеры Испании и Ирландии. Меняется демографическая структура, растёт количество детей, как привезённых в рамках политики реинтеграции семей, так и уже рождённых в стране приема в воссоединившейся семье.

Позитивные подвижки в этом плане имеют место и в других странах. Так в Италии, основном потребителе молдавских трудовых мигрантов в Европейском Союзе, женщины составляют 2/3 всех легализованных молдавских трудовых мигрантов.

Таблица 1. Динамика численности легальных молдавских трудовых мигрантов в Италии (2001-2010 гг.) [17, 9].

<i>год</i>	<i>всего</i>	<i>% женщин</i>
2001	4.356	...
2002	6.861	71,9
2003	36.361	71,0
2004	37.971	69,0
2005	47.632	66,0
2006	55.803	65,1
2007	68.591	66,4
2008	89.424	66,4
2009	105.600	68,2

В то же время данные о рождениях детей среди молдавских мигрантов позволяют глубже понять состояние интеграционных процессов, увидеть их тенденцию. Согласно данным Ми-нистерства внутренних дел Италии в 2001-2006 годах было зарегистрировано рождение 2.043 детей, у которых родители являются гражданами Республики Молдова.

Таблица 2. Динамика рождения детей, у которых родители являются гражданами Республики Молдова (2001-2006 гг.) [17, 13]

<i>год</i>	2001	2002	2003	2004	2005	2006	<i>Всего</i>
всего детей	55	69	135	467	603	714	2.043

Образование.

И по критерию доступ к образованию интересующие нас страны также неоднородны. Выделяются 4 основных группы [9, 17]: группа с благоприятным (в основном) индексом (Португалия – 63), группа с нейтральным индексом (Испания – 48, Чехия – 44, Германия - 43, Греция – 42, Италия – 41). С индексом ниже средневропейского (39 очков): группа с неблагоприятным (в основном) индексом (Франция – 29, Ирландия – 25), группа с неблагоприятным индексом (Румыния – 20). Количественное преимущество лидера над аутсайдером измеряется в 3,2 раза.

Наиболее благоприятные политики интеграции в области образования характеризуются тем, что любой ребенок, который живет в стране, может пройти путь от детского сада до университета и получить самые высокие результаты, на которые он способен. Если у ребенка иммигранта есть какие-то нужды, то он получит от государства дополнительную помощь. Педагоги обучены признавать эти нужды. Ребенок имеет право на дополнительные занятия и обучение языку страны. Школа особым образом вовлекает родителей в процесс обучения их детей. Все дети могут записаться на курсы языка и культуры своих родителей. Школа придерживается межкультурного подхода в обучении. Ребенок, вместе с одноклассниками и педагогами учится жить в мультикультурном обществе.

В то же время наименее благоприятная ситуация с политиками в области образования характеризуется следующим: школа не выступает двигателем интеграции детей мигрантов. Многие дети, которые живут в стране, не имеют даже права на полное образование. Ограниченное число школ / проектов затрагивают идею интеграции. В большинстве случаев ребенок мигранта живет такой же жизнью, как и его одноклассники. И учителя не видят в этом проблемы. Они не имеют возможности установить контакт с родителями, которые говорят на другом языке и происходят из другой социальной среды. Часто ребенок недостаточно владеет ни языком своих родителей, ни языком страны, в которой живет. Это объясняется тем, что поддержка обучению языку слабая или полностью отсутствует. В результате ребенок, как и другие дети иммигрантов, попадает в менее качественную школу, в которой также не знают и не учат культурному разнообразию.

Ситуация срединного уровня характеризуется тем, что мало школ осуществляет оценку знаний, полученных ребенком до приезда в страну приема. Дети имеют право посещать детские сады и обязательную школу. Они имеют доступ к общим мерам поддержки отстающих учеников. Однако, специфика детей из семей мигрантов, чаще всего не замечают [9, 17].

В 2007-2008 учебном году в системе образования Италии зафиксировано 12.564 молдаван. При этом рост учащихся по отношению к 2006-2007 учебному году составил 21,0%.

В 2007-2008 учебном году в детских дошкольных учреждениях – находилось 9,0% молдаван; в начальной школе – 29,7%; в средней школе – 27,1%; в высшей школе – 34,2%. Сравнение с аналогичными показателями по категории всех мигрантов в Италии свидетельствует о том, что основная масса молдавских учащихся не рождена в Италии, а приехала в результате воссоединения семей.

Молдавских студентов больше всего в университетах Падуи и Рима (Университет «Sapienza»). Наиболее привлекательными являются факультеты экономики; медицины и хирургии [17, 14].

Эксперт 1: *«Многие учителя испанских школ и лицеев с восхищением говорят об успехах молдавских детей в овладении испанским языком и культурой»* [18, 148].

PT.15: *«Наши дочери учатся в португальской школе. Учатся хорошо. Значительно лучше своих португальских одноклассников. Младшая – второклассница. С ней и у нее в школе проблем нет. Со старшей сложнее. Девочке уже 15 лет. Ее одноклассницы одеваются значительно лучше ее, ее же высмеивают, обижают. Думаю, что причина не только в том, что она хуже одета, но и потому, что она лучше учится. А она плачет, злится, не хочет идти в школу. Проблема адаптации и интеграции в этом возрасте воспринимается особенно остро. Она хочет домой, в Кишинев».*

PT.17: *«наш старший сын учится в лицее и через два года его закончит. Он хорошо учится, является гордостью школы. У него один из самых высоких показателей по школе. С этим показателем (средним баллом), если он его сохранит до конца обучения в лицее, он сможет поступить в университет, в том числе и на медицинский факультет. У ирландцев медицина одна из самых, если не самая престижная специальность, и очень сложно поступить в медицинский университет. Надо набрать по результатам учебы в лицее более 90 процентов максимальных показателей»* [15, 175-176].

«В 2011 году этнический молдаванин, студент лиссабонского технического университета был признан лучшим студентом Португалии» [8].

Политическое участие.

И по этому параметру среди стран ЕС нет однозначно интеграционной политики [9, 19]. Группа с благоприятным (в основном) индексом (Ирландия – 79, Португалия – 70, Германия - 64), группа с нейтральным индексом (Испания – 56, Италия – 50, Франция – 44). С индексом ниже среднеевропейского (44 очков): группа с неблагоприятным (в основном)

индексом (Греция – 40), группа с неблагоприятным индексом (Чехия – 13, Румыния – 8). Количественное преимущество лидера над аутсайдером практически измеряется в 9,9 раза. По этому параметру существует наибольший разрыв между интересующими нас странами ЕС.

Наиболее благоприятный индекс интеграции в этой области, когда предоставляет равные шансы для участия в политической жизни для всех резидентов. Иммигранты обладают такими же гражданскими свободами как и граждане страны приема. Иммигрант может голосовать и быть кандидатом на местных выборах и пользоваться политическими правами после нескольких лет легального проживания в стране. Он может участвовать в региональных выборах, может быть избран и даже руководить иммигрантской консультативной структурой на местном, региональном или даже национальном уровне. Государство информирует иммигрантов об их политических правах и поддерживает формирование гражданского общества иммигрантов.

Наименее благоприятна ситуация, когда иммигрант не может воздействовать на политические решения на местном, региональном или национальном уровне, касающиеся его жизни. Государство ограничивает его фундаментальные гражданские права. Иммигрант не может создавать политические ассоциации, быть членом политической партии или журналистом. Только граждане могут голосовать. Он живет в городе, в котором власти даже не консультируются с мигрантами. Государство не проводит никаких политик стимулирования иммигрантов к участию в политической жизни. Ассоциации, которые представляют его интересы, не могут рассчитывать на государственное финансирование.

Средне благоприятная ситуация характеризуется тем, что большинство иммигрантов имеют мало возможностей получить информацию и улучшить политики интеграции в этой области. Неграждане ЕС могут быть кандидатами на местных выборах в 13 странах, голосовать на местных выборах – в 7 странах, на национальных выборах - в 2 странах (Португалия и Великобритания). Консультативные структуры существуют на местном уровне в 15 странах, на национальном уровне в 11 странах. Однако они создают незначительные возможности для активного участия мигрантов в совершенствовании политик. Около половины стран финансируют политическую деятельности мигрантов, в трети стран мигрантов информируют об их политических правах.

Предоставление гражданских и политических прав мигрантам – это индикатор доверия страны приема. Практически ни в одной стране Центральной Европы этого нет. 11 стран, большинство из Центральной Европы, имеют еще законы, которые не предоставляют иммигрантам основные политические права. Только Ирландия и Португалия предоставляют такие

же широкие возможности, как и скандинавские страны, Бельгия и Нидерланды. Эксперты МПРЕХ отмечают, что в этом плане необходимы конституционные изменения в Германии, Италии, Испании, сильная политическая воля во Франции.

Практика показала, что страны предоставляющие право голоса мигрантам имеют более широкие возможности для создания сильных консультативных структур. Политическое участие = право голоса + консультативные структуры (1970 г.). Обновлен интерес к консультативным структурам в Италии, Франции, Испании, Португалии, Ирландии, к праву голоса (Чехия, Греция). Национальные суды содействуют обеспечению гражданских прав (Испания). Консультативные структуры появляются тогда, когда власти принимают их во внимание (Португалия). Право голоса является более стабильным атрибутом. Его непросто добиться, но и отозвать труднее [9, 19].

Отметим, что гражданскими правами пользуются легальные мигранты, в том числе и молдавские граждане, проживающие в странах ЕС. К сожалению, мы не обладаем информацией относительно того, как они реализуют свое право голоса, участвуя в местных, региональных или даже национальных выборах стран приема. Полагаем, что активность не очень высока.

Участие в работе иммигрантских консультативных структур получило большую популярность. В Италии, Португалии, Испании, Греции в ряде муниципальных мигрантских консультационных структур молдавские граждане, обладающие легальным статусом проживания, являются членами руководства. *«Такая ситуация имеет место, к примеру, в Риме, других городах Италии. Имеются также случаи, когда они были или и сегодня являются руководителями таких консультационных комиссий»*, **Эксперт 6.**

Постоянное (долгосрочное) проживание.

По этому параметру отмеченные страны делятся на две группы [9, 21]: группа с благоприятным (в основном) индексом (Испания – 78, Португалия – 69, Италия – 66, Чехия – 65). С индексом ниже средневропейского (59 очков): группа с нейтральным индексом (Греция – 56, Румыния – 54, Германия – 50, Франция – 46, Ирландия – 43). Количественное преимущество лидера над аутсайдером измеряется в 2,8 раза.

Наиболее благоприятная ситуация в этом плане означает, что в определенный момент все легальные иммигранты имеют право самостоятельно решить остаться ли им на постоянное местожительство в стране. Процедура оформления проста и бесплатна. Единственный момент, который нуждается в прояснении, связан с аспектами безопасности страны или правдивости представленной информации. Иммигрант может опротестовать от-

каз / отзыв в предоставлении права на постоянное проживание. Позитивное решение по оформлению статуса постоянного проживания означает, что иммигрант обладает теми же правами как и граждане страны.

Наименее благоприятная ситуация характеризуется тем, что иммигрант будет постоянно рассматриваться как имеющий «временный» легальный статус, без реальных возможностей интегрироваться. Посредством системы различных видов разрешений статус постоянного проживания становится трудно достижимым. При этом этот статус увязывается, должен соответствовать критериям доходов и трудовой занятости. Вследствие сложности и дороговизны, отсутствия бесплатных курсов и учебных материалов мигрант даже не может попробовать сдать экзамен на знание языка и интеграции. Даже если он выдержал экзамен, его статус все равно остается нестабильным.

Средне благоприятная ситуация проявляется в том, что обладатели разрешения на постоянное местожительство могут жить, работать, учиться, выходить на пенсию как и граждане. Однако они должны выполнять определенные условия. Некоторые обладатели разрешений не могут получить статус постоянного жительства даже после 5 лет легального проживания в стране. Более того, эксперты MIREX отмечают, что происходит ужесточение требований для получения статуса постоянного проживания: требования, которые ранее были необходимы для получения гражданства, стали требованиями для получения статуса постоянного проживания в Германии, Франции, Греции [9, 21].

В 2010 году [1, 62] разрешение на постоянное (долгосрочное) проживание имели 36.290 человек (15,5% от общего числа разрешений, полученных молдавскими иммигрантами в Европейском Союзе).

Отметим, что для значительной части молдавских трудовых мигрантов проблема получения статуса постоянного проживания нередко осложняется тем, что они сначала должны пройти этап перехода от нелегального статуса к легальному временному статусу, решая в дальнейшем вопросы получения статуса постоянного проживания.

От того, легально или нелегально человек находится в стране, зависит решение подавляющего большинства проблем, с которыми он сталкивается в мигрантской жизни. Большинство опрошенных мигрантов находится в стране пребывания легально. В то же время имеются и нелегальные мигранты, как и те, кто сумел изменить свой статус с нелегального на легальный. Как показали наши исследования по строителям в ЕС и в России, в странах ЕС значительно легче, больше возможностей трансформировать нелегальный статус в легальный [21, 25].

Таблица 3. Правовой статус нахождения молдавских трудовых мигрантов в принимающей стране (в процентах).

<i>Правовой статус</i>	<i>Россия</i>	<i>Европейский Союз</i>
<i>Был изначально</i>		
Нелегальный	82,7	78,1
Легальный	13,5	29,8
<i>Изменен</i>		
с нелегального на легальный	11,5	42,6
с легального на нелегальный	-	2,1
<i>Стал в последствии</i>		
Нелегальный	71,2	27,6
Легальный	25,0	70,3
Нет ответа	3,8	2,9

Представляет интерес мнения людей о плюсах и минусах как легального, так и нелегального статуса пребывания в Италии, Испании, других странах ЕС. У нелегального мигранта больше рисков быть обманутым, пойманным, депортированным и больше опасностей сорваться, переступить и нравственный, человеческий, и государственный закон.

РЕ.9: «Конечно, существуют существенные различия между легальным и нелегальным трудовым мигрантом, в первую очередь в сфере защиты прав и свободы передвижения. Нелегальный мигрант более подвержен стрессам и социально незащищен. Легальный мигрант обладает правами согласно законодательству об иностранцах, может беспрепятственно вернуться на родину. Не думаю, что выгодно быть нелегальным мигрантом. То, что ты не платишь социальных выплат, не освобождает тебя от проблем, напротив, это лишь увеличивает стрессовое состояние» [18, 151].

РЕ.4: «Первое время я был на нелегальном положении, затем при помощи брата и его друзей легализовался. После легализации я почувствовал, что обладаю большим количеством прав и свобод в стране пребывания.

В первую очередь, среди проблем, с которыми сталкивается трудовой мигрант, отметил бы нахождение работы, так как от нее зависит все: и оплата жилья, питания и отдыха. У нелегального трудового мигранта гораздо меньше прав и хуже отношение работодателей и местных жителей. Я сейчас имею вид на жительство в стране моего пребывания и считаю, что у меня здесь больше прав и свобод.

Выгоднее быть нелегалом только в том плане, что не надо платить налоги. Чтобы трансформировать нелегальный статус в легальный надо иметь хорошую работу у порядочного патрона» [18, 152].

ПИ.48. *«А решение вопроса с легальной работой, - зависит от хозяев. Если они оформляют документы, то платить налоги придется самому. Из той зарплаты, которую получаешь. То есть, твой заработок уменьшается на приличную сумму. Если хозяева не хотят оформлять документы, то налоги платят они сами» [17, 208].*

ПИ.33. *«Когда человек находится легально, он намного спокойнее себя чувствует в отличие от нелегала. Он спокойно ходит по улице, не переживает, что его остановят для проверки документов. Легальным мигрантам легче устроиться на работу» [17, 173].*

Гражданство.

Группа с благоприятным индексом (Португалия – 82); группа с благоприятным (в основном) индексом (Италия – 63); группа с нейтральным индексом (Франция – 59, Германия – 59, Ирландия – 58, Греция – 57). С индексом ниже средневропейского (44 очка): группа с неблагоприятным (в основном) индексом (Испания – 39, Чехия – 33; Румыния – 29) [9, 23]. Количественное преимущество лидера над аутсайдером измеряется в 2,8 раза.

Самая благоприятная ситуация в этой области заключается в том, что все резиденты, которые проживают и видят свое будущее в данной стране, получают полную поддержку для получения гражданства и полноправного участия в политической жизни. Все граждане могут иметь двойное гражданство. Ребенок, рожденный в стране от родителей иммигрантов, становится гражданином по рождению (принцип почвы), также как и все другие дети. Мигрант, рожденный в другой стране, может получить гражданство после 3 лет легального проживания в стране. Иммигрант имеет право на гражданство, если не имеет судимости в недавнем прошлом. Тест на знание языка и курс по гражданству бесплатны для соискателя, проводятся профессионально.

Самая неблагоприятная ситуация характеризуется тем, что государства, которые не стимулируют принятие гражданства, сознательно создают долговременный дефицит: дети и внуки мигранта считаются иностранцами. Для принятия гражданства иммигрант должен прожить не менее 12 лет в стране. Новый гражданин (бывший иммигрант) не может иметь двойного гражданства, хотя это допускается для граждан. Кроме того отметим и другие условия, усложняющие процесс принятия гражданства: наличие высоких доходов, оплата пошлины (1500 евро). Дорогостоящие, скрытные и трудные экзамены на знание языка и интеграцию. Процедура

целиком скрытная, без юридического надзора. Отзыв гражданства у нового гражданина возможен в любой момент

Средне благоприятная ситуация заключается в том, что двойное гражданство и принцип почвы становятся нормой для всех стран. Большинство этапов процедуры являются отбивающими желание получить гражданство. Для получения гражданства в среднем надо ждать не менее 7 лет. Причина в требованиях к получению статуса постоянного жительства. Половина стран обуславливает получение гражданства доходами и высокими пошлинами. У соискателей требуют знания языка на высоком или не конкретизированном уровне. Часто соискателям не оказывается необходимая помощь для прохождения тестов. Существуют достаточно скрытные процедуры принятия решения о гражданстве. Однако соискатели могут опротестовать решение и воспользоваться некоторыми механизмами защиты от безгражданства и отзыва гражданства.

Ирландия, Франция, Германия, Греция, Португалия предоставляют иностранным резидентам более благоприятные возможности для получения гражданства. Эксперты МПРЕХ отмечают, что в Германии более четко сформулированы тесты, сопровождаются курсами адекватной подготовки. В то же время резко возросли пошлины (Италия, Ирландия) [9, 23].

В последнее время численность молдавских граждан, которые подали заявление на получение гражданства одной из стран ЕС, возросло [1, 59]. В 2010 году это осуществили 4.931 человек (данные Евростата не включают информацию о заявлениях, поданных молдаванами в Румынии). В 2009 году таковых было 10.909. За период 2000-2010 годы 43.882 молдавских гражданина стали гражданами одной из стран Европейского Союза (в основном Румынии, Португалии, Италии, Болгарии, Германии, Великобритании, Ирландии).

В 2009 году 2.896 бывших молдавских гражданина стали гражданами Португалии. В 2010 году их стало еще на 2.675 больше, составив в целом 5.571 человек. Однако это только второй показатель. На первом месте – Румыния, которая предоставляет («восстанавливает») гражданство гражданам Республики Молдова. На третьем месте – Италия: 1.060 случаев предоставления гражданства (2010 г.) [1, 59].

Это объясняется тем, что ранее, для получения гражданства Италии требовалось длительное легальное проживание в стране (10 лет). В силу этого, к примеру, за период 2003-2007 гг. итальянское гражданство получили 879 человек. Основная масса получили путем женитьбы: молдаванки вышли замуж за итальянца. Один гражданин Молдовы получил итальянское гражданство вследствие натурализации.

Несомненно, что для получения итальянского гражданства пытались использовать и такой канал как фиктивная женитьба. **РИ.39.** «*Был один*

приятель, который женился на итальянке. Так к нему на протяжении года приходили домой из разных социальных служб с проверкой. Хотели убедиться, что брак не фиктивный. Проверяли сколько зубных щёток в ванной, есть ли совместные фотографии, общая ли у них спальня и так далее. Проводили беседы по поводу того, собираются ли они заводить детей, всё ли у них нормально, не собираются ли разводиться. А вообще фиктивные браки у них в стране довольно распространены. Даже есть негласная цена – итальянец / итальянка берёт от десяти тысяч евро, кому как повезёт, или кто как сторгуется» [17, 13].

Недискриминация.

Группа с благоприятным индексом (Португалия – 84); группа с благоприятным (в основном) индексом (Франция – 77, Румыния – 73, Ирландия – 63, Италия – 62). С индексом ниже средневропейского (59 очков): группа с нейтральным индексом (Греция – 50, Испания – 49, Германия – 48, Чехия – 44) [9, 25]. Количественное преимущество лидера над аутсайдером измеряется в 1,9 раза.

Самая благоприятная ситуация характеризуется тем, что все резиденты, независимо от их происхождения могут бороться с дискриминацией. Любой человек может предпринять действие против любой формы дискриминации и инструментов ее проведения.

Как свидетельствует практика и результаты социологических опросов, молдавские граждане, находящиеся на заработках в странах Европейского Союза, не испытывают дискриминации по расовым, политическим, религиозным основаниям. Это обусловлено как политиками интеграции и антидискриминации, проводимыми как в рамках ЕС, так и в каждой отдельно взятой стране. В то же время это объясняется и тем, что молдавские граждане демонстрируют высокую способность и готовность адаптации и интеграции в принимающем обществе, стремятся соблюдать законы и нормы поведения в стране приема, овладевают языком, не выделяются особенно по внешнему виду, который может вызывать неприязнь и опасения со стороны местного населения. Подчеркнем, что это объясняется так же и тем, что молдаване принадлежат к европеоидной (белой) расе, исповедуют христианство (православие или протестантизм). Общая численность молдавских граждан цыганской национальности незначительна. При этом, они в основном находятся на заработках в России или же, как свидетельствуют данные болгарских исследователей, используют болгарское гражданство при нахождении и трудовой деятельности в Европейском Союзе [29].

В то же время опросы показали, что определенная дискриминация все же имеет место.

PT.52: *«Я была на месячной стажировке в Италии, в Милане. Ко мне приехала повидаться из Франции сестра, которая замужем и уже 8 лет живет в городке недалеко от Канн. Мы гуляли по Милану, сели в городской автобус. Автобус был переполнен. Люди буквально висели друг на друге. Однако отношение людей даже в таких условиях было очень доброжелательным. Между собой мы переговаривались на румынском (молдавском) языке. Стоящая рядом женщина, итальянка, проявила интерес к нам и спросила, на каком языке мы говорим. Я ответила, что на румынском языке. Видели бы вы ее лицо...*

Вокруг нас сразу же возникло пустое пространство, люди отхлынули от нас. Мы почувствовали их страх и настороженность. Никакой благожелательности уже не было и в помине ... Выйдя из автобуса, мы долго обсуждали этот факт и пришли к выводу, что такое отношение итальянцев является результатом нецивилизованного поведения, преступности со стороны румынских граждан, в первую очередь цыган. Я после этого решила никогда больше не буду говорить, что я говорю на румынском. Только на молдавском языке».

Отметим, что многие молдавские граждане, имеющие румынский паспорт, дающий им право беспрепятственного нахождения в странах ЕС, по этой же причине не очень акцентируют свое румынское гражданство, подчеркивая, что они граждане Республики Молдова. Молдавский паспорт не вызывает у населения стран ЕС такой настороженности.

Дискриминация чаще всего происходит из статуса гражданина страны, не являющейся членом ЕС (из «третьей страны»), и особенно, из нелегального статуса трудового иммигранта, что отражается на его трудовой деятельности, заработной плате, социальной защищенности. **PI.39.** *«Вообще всем бы посоветовал работать за границей только легальным путём. Ситуация, в которой находится нелегальный работник, пребывающий на территории Италии, дает возможность воспользоваться слабостью его положения и работник становится полностью незащищенным и, как правило, получает заниженную зарплату. Часто “нелегалов” просто “кидают”, потому что знают, что жаловаться им некому. В любом случае закон не будет на их стороне» [17, 189].*

Адаптация и интеграция мигрантов в стране приема является очень сложной и неоднозначной проблемой. Она зависит от многих факторов: от особенностей иммиграционной политики страны приема, от взаимодействия государства с гражданским обществом, от толерантности местного населения по отношению к мигрантам.

Успешность интеграции в принимающее общество молдавские трудовые мигранты увязывают с возможностью свободного передвижения, въезда в страны ЕС, в целом, с проводимой страной иммиграционной полити-

кой. Они отмечают позитивные моменты и в то же время видят и определенное ужесточение, сложности в оформлении въездной визы и др. Возможно, что эти проблемы связаны с современным экономическим и финансовым кризисом, необходимостью защиты своих граждан на рынке труда.

РЕ.9: *«Я оценила бы испанскую миграционную политику как консервативную, закрытую, особенно в отношении мигрантов из Восточной Европы. Тем не менее, созданы механизмы приема мигрантов и их интеграции. Чаще всего мигранты легализуются посредством решений, которые принимает правительство в отношении нелегальных мигрантов или посредством заявок на трудоустройство, предоставляемых работодателями»* [18, 148].

И.35. *«Италия – одна из тех стран, которая предоставила полные права тем, кто приехал сюда работать, легализовала их, предоставила место работы. Считаю, что они поступают хорошо, проводят очень хорошую миграционную политику»* [17, 50].

РИ.39. *«Италия предоставляет ежегодно квоты для молдавских гастарбайтеров. Это хорошо!»* [17, 51].

РИ.6. *«В Италии в последнее время несколько ужесточилась миграционная политика, хотя иногда бывают моменты, когда власти идут навстречу иммигрантам, как например легализация людей, находящихся в стране незаконно»* [17, 51].

Эксперт 6: *«Нелегальные мигранты не обращаются ни к кому, боятся, чтобы их не выявили, особенно после принятия закона об экстрадиции (2008 год) в результате выборов нового правительства ... Молдавские мигранты очень плохо знают законодательство, у них очень мало информации об итальянской миграционной политике и практике»* [15, 136].

Важную роль в процессе интеграции трудового мигранта играют отношения с представителями органов власти (полицией и др.).

РЕ.12: *«Существует много организаций, которые оказывают помощь мигранту. Однако если есть какие-то проблемы, лучше всего обратиться в полицию. Зависит от того, что это за проблема»* [18, 155].

РИ.40. *«Итальянская полиция хорошо обучена и понятлива»* [17, 54].

РИ.38. *«Итальянская полиция самая демократичная полиция в мире. Тебя задержат только тогда, если увидят, что ты нарушаешь. В остальном – иди своей дорогой. Они входят в твоё положение, культурные и в то же время очень строгие в отношении тех, кто нарушает законы государства»* [17, 54].

Большую роль в социальной адаптации и интеграции трудовых мигрантов играют институты гражданского общества, особенно католическая церковь. Ее позитивную роль в социально-психологическом самочувствии отмечают все мигранты, независимо от наличия личной религиозности

трудового мигранта. Однако церковь выполняет не только функцию окормления паствы, но и оказывает посильную помощь в существовании трудовых мигрантов (как легальных, так и нелегальных), предлагая им кров, еду, одежду, помощь в поисках работы, социальной и правовой защите.

РИ.11. *«Церковь помогает всем мигрантам, кто бы не обратился. Еда, одежда, для вас или для детей. Или просто место для ночлега. Лечение, если вы туда обратились, то обязательно получите. Церковь, главным образом католическая, но есть и православные храмы (итальянские). В румынских селах также есть православные (румынские) церкви. Там служат на румынском, а также читают на греческом и русском языках»* [17, 112].

Верующие получают духовно-нравственную поддержку в храмах Русской или Румынской православных церквей. В этом плане отметим также и деятельность молдавских священников в Италии, других странах ЕС. Молдавская митрополия, входящая в состав Русской православной церкви стремится направить своих священников, способных вести проповедь на молдавском (румынском) или русском языках, на работу в зарубежье, где имеется значительное число молдавских прихожан.

Эксперт 8: *«Сегодня многие православные верующие из нашей республики выехали за границу, в зарубежье, как правило, в Россию, Италию, Португалию, другие страны Европейского Союза. Но и там, находясь далеко от родного дома, в большинстве своем в католических странах, наши христиане чувствуют потребность исповедывать веру, в которой они были крещены, исповедываться, получать священное таинство, молиться на родном языке.*

В этих условиях Православная церковь Молдовы не осталась в стороне от своих верующих. Поэтому в составе патриархата Русской православной церкви, департамента внешних сношений были основаны многие православные приходы для молдавских верующих, находящихся за пределами страны» [15, 147].

Респонденты отмечают также позитивную роль неправительственных организаций, социальных служб, призванных помочь мигранту в процессе социальной адаптации и интеграции.

РЕ.3: *«В то же время хочу отметить, что можно найти защиту в церкви. У них есть много организаций, которые оказывают помощь иностранцам, особенно марокканцам, арабам. В случае необходимости лучше всего обратиться в церковь или «Красный крест», Гражданскую гвардию»* [18, 156].

РИ.12. *«Социальные службы очень сильные. Помогают бедным, больным, инвалидам. Причем помощь эта реальная. Возьмите общественные организации, помогающие нашим мигрантам. Одно из самых известных и*

больших организаций это "Caritas". Туда может обратиться кто угодно, никому не откажут в помощи. Помощь самая разнообразная» [17, 55].

Эксперт 1: «политика социальной интеграции иностранных мигрантов в Испании носит активный характер, действует ряд неправительственных организаций, которые оказывают социальную и психологическую помощь мигрантам. Среди них назовем такие как ARES, основанную в 1998 году, культурную ассоциацию OBATALA, которая оказывает услуги по информированию и социальной помощи румынским и молдавским мигрантам. Очень много общественных организаций оказывают волонтерские услуги по интеграции мигрантов. Волонтеры из числа медиков и учителей во вне рабочее время оказывают бесплатные услуги мигрантам. Также активную роль играет Церковь и Красный Крест, которые оказывают помощь и предоставляют бесплатные обеды всем мигрантам. Например, Красный Крест размещает в своих лагерях мигрантов, которым негде жить. Правда, в последнее время многие социальные действия сокращены вследствие кризиса, поразившего Испанию» [18, 148].

Снятию ностальгии, стресса за пределами родины, решению многих животрепещущих и важных для трудового мигранта вопросов в сфере поиска работы, жилья, получения совета, установления новых межличностных контактов, в целом интеграции в стране приема помогают активно складывающиеся молдавские сообщества за рубежом, формирующаяся молдавская диаспора [27].

РЕ.9: «эти контакты с представителями молдавской диаспоры, которые выехали из страны и легально живут за границей, несут и определенный «интерес» для мигранта: где остановиться по прибытии или где найти более высоко оплачиваемое место работы. Несомненно, что иногда помогают друг другу советом. Например, если есть проблемы, то куда обратиться ... Не существует в Испании молдавских этнокультурных организаций, но существуют ассоциации помощи иностранцам. В Испании есть много румынских ассоциаций, куда приходят и наши, молдавские соотечественники» [18, 159].

РИ.39. «В Италии существует целая молдавская диаспора, куда можно обратиться за любой помощью. Там все друг за друга горой! ... У нас даже были, и уверен, что и до сих пор есть, места и заведения, куда ходили только молдаване! ... Друзьями и знакомыми все обзаводились с лёгкостью. Но, конечно, чаще всего это были наши соотечественники. В этом нет ничего странного: свои люди в чужой стране, - как тут не сдружиться» [17, 58].

РИ.4. «Находясь за рубежом, как-то по-другому начинаешь осознавать важность родного языка, своей культуры. Боже, с какой радостью,

если у меня получалось, я ходила на «Мэрцишор», какие-то другие культурные мероприятия, связанные с Молдовой» [17, 60].

Эксперт 6: *«Для улучшения жизни молдаван в Италии, по моему мнению, надо установить более прочное сотрудничество между гражданами, посольством в Италии и правительством Республики Молдова, в плане продвижения инициатив по информированию о социально-экономическом развитии в Молдове и о молдавских сообществах за границей.*

Кроме того, ощущается необходимость создания ассоциации молдавских граждан, с участием представителей правительства Республики Молдова на индивидуальной основе. Ассоциация не должна иметь целью посылку молдавских граждан на работу за рубежом. Она должна оказывать помощь и поддержку тем, кто уже находится в Италии, так и тем, кто хочет вернуться в Молдову» [15, 158].

В заключении отметим, что процесс социальной адаптации и интеграции иммигрантов в странах Европейского Союза выступает как сложный двусторонний процесс, в котором участвуют как принимающее общество, так и сами иммигранты. В ЕС накоплен значительный опыт интеграции мигрантов, осуществляются целенаправленные политики в этой области. Процесс интеграции носит комплексный характер и касается всех сфер жизни общества, распространяется на политическое участие, работу и трудовую мобильность, проживание, доступ к гражданству, системе образования, системе социальной и правовой защиты, обеспечению фундаментальных, гражданских и политических прав, реализацию языковых, религиозных, социокультурных потребностей людей. В то же время принимающие государства ожидают от иммигранта готовность и желание интегрироваться в новый для них социум, правовое, социально-экономическое и культурное пространство. Для создания более благоприятных условий разрабатываются общие в рамках ЕС подходы, осуществляется политика приведения национальных практик в соответствие с общими коммунигарными стандартами.

Молдавские иммигранты в странах ЕС, независимо от причин, которые вынудили людей выехать из страны, демонстрируют высокий уровень интеграции, стремление войти в принимающее общество на правах законопослушных граждан и цивилизованных людей. Успешность их интеграции в странах ЕС во многом зависит и от политик молдавского государства, его сотрудничества как со странами приема, так и с международными структурами в обеспечении прав и свобод молдавских граждан, их правовой и социальной защите за рубежом.

Литература

1. Cirlig V., Mosneaga V. Migration Movements between Moldova and the REU: Policies and Numbers. // ICMPD. Research Papers drafted within the framework of the “Building Training and Analytical Capacities on Migration in Moldova and Georgia (GOVAC)” project. Internship to ICMPD, September 2011. - Vienna, OstWest Media, 2012, p.42-75.
2. Choenni C. Integration policy in the Netherlands. // Labour migration. Management issues and migrant workers rights’ protection in Russia: Scientific Series “International Migration of Population: Russia and the Contemporary World” / Iontsev V. (Ed.) - Moscow: TEIS, 2005. — Vol.14, 2005, p.137-147
3. Chubinidze N., Kevlishvili M. Citizenship policies in Georgia and the European Union. // ICMPD. Research Papers drafted within the framework of the “Building Training and Analytical Capacities on Migration in Moldova and Georgia (GOVAC)” project. Internship to ICMPD, September 2011. – Vienna, OstWest Media, 2012, p.9-41.
4. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: European Agenda on the Integration of Third-country Nationals, SEC (2011) 957 final, http://ec.europa.eu/home-affairs/doc_centre/immigration/docs/agenda/1_EN_ACT_part1_v10.pdf
5. Deleu E. I migranti moldavi in Italia. // Osservatorio romano sulle migrazioni. V rapporto. – Roma, Idos, 2009.
6. Engels D., Koopmans R. Germany’s First Integration Indicator Report by the Federal Government Commissioner for Migration, Refugees and Integration. Concept, Findings and Development. Presentation. // 61th International Study Congress WAR “Integration and identity“, Leiden, Netherlands, 21-24 September 2011.
7. European Migration Network Asylum and Migration Glossary 2.0. – European Migration Network, January, 2012. (<http://www.emn.europa.eu>)
8. Гоиш П. Основные аспекты интеграции иностранцев в Португалии. Презентация на «круглом столе»: Современная миграция: конец толерантности? // Мировой Общественный Форум «Диалог цивилизаций», 10-я ежегодная сессия, Родос, Греция, 3-7 октября 2012.
9. Huddleston Th., Niessen J., Chaoimh E.N., White E. Migrant Integration Policy Index III Romania, 2011 (<http://www.mipex.eu>)
10. Krieken, van, P. The EU Integration Agenda – Pros and Cons. Presentation. // 61th International Study Congress WAR “Integration and identity“, Leiden, Netherlands, 21-24 September 2011.

11. Lutenco V., consilier al prim-ministrului Republicii Moldova pentru probleme sociale. Participare la “masa rotunda” la “Fabrica”. // PUBLICA TV, 15 septembrie 2012.
12. Marik-Lebeck S. Austria’s Integration Indicators of the National Action Plan for Integration – Concept, Findings and Development. Presentation. // 61th International Study Congress WAR “Integration and identity“, Leiden, Netherlands, 21-24 September 2011.
13. Marques J.C., Gois P. Imigranții din Europa de Est în Portugalia: asemănări și deosebiri între ucrainenii, ruși și moldovenii. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). nr.4 (XLIII). - Chișinău: CEP USM, 2008, p.81-103
14. Marxer W. National Integration Report: Liechtenstein. Presentation. // 61th International Study Congress WAR “Integration and identity“, Leiden, Netherlands, 21-24 September 2011.
15. Морару В., Мошняга В., Руснак Г. Маятник миграции. – Кишинэу, Sîrgius, 2012.
16. Мошняга В., Бурдельный Е., Васильева Л., Малиновская Е. Проблемы реинтеграции и возвращения трудовых мигрантов из Европейского Союза в страны Пограничья. – Вильнюс, ЕГУ, 2012.
17. Mosneaga V., Moraru V., Rusnac Gh., Turcan V. Fațetele unui proces: Migrația forței de muncă din Republica Moldova în Italia. - Chisinau, Prime-Tierra, 2011.
18. Мошняга В., Цуркан В., Слободенюк Г. Испания глазами молдавских трудовых мигрантов. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Nr.3 (XLVI). - Chișinău: CEP USM, 2009, p.134-172.
19. Mosneaga V., Luptak M. Česko v plánech a strategiích moldavských pracovních migrantů. // Drbohlav D. (ed.) Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu). – Praha, Karolinum, 2008, s.203-210
20. Мошняга В., Руснак Г., Цуркан В. Принудительный труд молдавских трудовых мигрантов-мужчин в контексте СНГ – Европейский Союз (по результатам социологических исследований). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chișinău: USM, nr.4 (XXXV), 2006, p.66-129.
21. Мошняга В., Руснак Г. Мы строим Европу. И не только... - Кишинев, Молд. ГУ, 2005.
22. Мошняга В. Молдавские гастарбайтеры в СНГ и “старом” зарубежье: (сравнительный анализ по результатам социологических исследований). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politica). Partea XVIII. – Chișinău, USM, 2002, p.61-84.

23. Мошняга В. Молдавские гастарбайтеры в Западной Европе: состояние и проблемы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. – Chișinău, USM, 2001, p.113-134.
24. Perciun V. Migrația de munca în Israel. // Populația Republicii Moldova în contextul migrațiilor internaționale. Vol.II. - Iași, Pan-Europe, 2006, p.99-109.
25. Roßkopf R. Integration and identity. Concepts – Challenges – Universal Guidelines. Presentation. // 61th International Study Congress WAR “Integration and identity“, Leiden, Netherlands, 21-24 September 2011.
26. Secretary-General of the European Commission, Commission Staff Working Document, The consolidation of the EU framework on integration, Report to the 2010 Ministerial Conference on Integration Brussels, 9.3.2010, SEC(2010) 357
27. Слободенюк Г. Механизмы социальной интеграции эмигрантов из Республики Молдова в Португалии (на примере Культурного Центра Молдовы «Centro Cultural Moldavo»). // Populația Republicii Moldova în contextul migrațiilor internaționale. Vol.II. - Iași, Pan-Europe, 2006, p.174-183.
28. Grecu L. Protecția socială a cetățenilor moldoveni care muncesc în alte țări – situația actuală și perspectivele pe viitor. // Populație și dezvoltare (Buletin de informație și analiză în demografie), martie, 2011 (5).
http://unfpa.md/images/stories/Popul_dezv/Populatie_Dezvoltare_Nr_5.pdf
29. Marushiakova E., Popov V. Roma Migration in Europe: Trends and Challenges. Presentation. // Migratory Bridges in Eurasia, Moscow, Russia, 6-7 November 2012

Поступила в редакцию
30 октября 2012 года

COMPARTIMENTUL
RELATII INTERNATIONALE

**GEOSTRATEGIA ÎN ANALIZA MEDIULUI INTERNAȚIONAL
CONTEMPORAN**

Constantin ESANU

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Relații Internaționale

Doctor habilitat în istorie, profesor

Viorica ȚÎCU

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Relații Internaționale

Doctorandă

This article aims at development of two objectives: first, to provide a support a more general introduction to theoretical debates in the confrontation of ideas on issues of geostrategy contemporary second aims to draw attention to the fact that theoretical and methodological are more than necessary given that most subjects in international relations is upgrading both conceptual and categorical apparatus and analysis techniques to meet the challenges of the international environment.

Introducere

Geostrategia, prin prisma rolului pe care îl are în cadrul funcționării sistemului internațional, suscită și până în prezent un interes constant, creând dezbatere și controverse în rândul specialiștilor din domeniul științelor politice, materializate în abordări teoretice diverse, pe măsura importanței sale. Creșterea în complexitate și dinamism a vieții internaționale, ca urmare a sfârșitului Războiului Rece și accentuării procesului de globalizare a determinat atât teoreticienii, cât și analiștii în geostrategie să perfecționeze metodele de cercetare pentru înțelegerea factorilor care determină schimbarea poziției actorilor în structura relațiilor internaționale, modificarea comportamentului acestora în mediul internațional și cauzele care au condus la transformarea lumii atât în plan regional, cât și global. În acest articol, nu intenționăm să analizăm termenul în utilizarea pe care a avut-o inițial, esențialmente militară, în raport cu forța sau cu ideea întrebunțării forței. Gânditorii militari au redactat în timp, opinii asupra evoluției spa-

țiale și asupra modului de a gândi spațiul, cu scopul de a obține victorii și de a obține decizii politice într-un spațiu afectat de conflicte.

Prezentul articol urmărește realizarea a două obiective: mai întâi să ofere un punct de sprijin unei introduceri mai generale în dezbaterile teoretice din cadrul confruntărilor de idei pe probleme ale geostrategiei contemporane; în al doilea rând își propune să atragă atenția asupra faptului că studiile teoretice și metodologice sunt mai mult decât necesare în condițiile în care majoritatea disciplinelor din domeniul relațiilor internaționale își modernizează atât aparatul conceptual și categorial, cât și tehnicile de analiză pentru a putea face față provocărilor din mediul internațional.

Conceptul de geostrategie: fundamente teoretico-operaționale.

Geostrategia considerată drept "sora" mai mică a geopoliticii [4, 8], poate fi definită drept disciplina care studiază comportamentul actorilor ce-și dispută / negociază interesele într-un câmp geopolitic [2, 43]. În prezent, termenul a căpătat o semnificație mai largă, fiind folosit în legătură cu puncte, zone, întinderi care nu au neapărat o semnificație pentru domeniul militar, ci și pentru cel comercial, al potențialului de control al diferitelor regiuni. În acest context de menționat că, de multe ori, în analizele politice, geostrategia și geopolitica sunt acceptate drept sinonime, deși au obiect de studiu diferit, geopolitica indicând care este poziția unui actor în structura sistemului internațional [12, 2], iar geostrategia evidențiind calea și metoda prin care actorul se poate menține în poziția dorită [19, 251]. Astfel, geopolitica oferă modelul teoretic prin care un actor își schițează politica de interese într-un spațiu, iar geostrategia emite strategiile pentru realizarea intereselor, astfel încât îndeplinirea lor coerentă, corelată și interdependentă să garanteze și să conducă la realizarea scopului securității naționale - realizarea și afirmarea intereselor fundamentale ale țării [2, 35]. Această distincție are imensul merit al clarității și simplității: geopolitica studiază interesele actorilor într-un spațiu dat și elaborează proiectul/scenariul, iar geostrategia indică căile și mijloacele necesare pentru a le materializa.

Prin urmare, geostrategia este geopolitica aplicată, într-un cadru concret istoric, luându-se în considerare un adversar, un concurent real sau potențial. În cazul geostrategiei, accentul este pus pe măsurile capabile să asigure securitatea națională, să mențină protecția, influența, dominația, sau alte avantaje în spații de importanță strategică. Cu alte cuvinte, geostrategiile sunt rezultatul punerii în aplicare a raționamentelor geopolitice în conducerea războiului și / sau organizarea securității unei țări. Geostrategiile fixează axele principale de acțiune în funcție de factorii - favorabili sau factorii - obstacol, astfel încât să asigure o accesibilitate maximă la obiectivul stabilit. Elaborarea elementelor componente ale unei geostrategii se face în raport cu modul în care este organizat adversarul real sau potențial, precum și în funcție de forța sa. În pofida acestui fapt, geopo-

litica și geostrategia se află într-o dependență atât de strânsă, atât din punct de vedere al fenomenului cât și al teoriei, încât înțelegerea uneia nu este posibilă fără să se facă apel la cealaltă. Aceasta a dus nu numai la identificarea geostrategiei cu geopolitica [10, 631], geografia politică și chiar geoistoria, dar și la o confuzie între geostrategia-fenomen, geostrategia-teorie și geostrategia-instrument de acțiune.

Geostrategia a urmat, cum era și firesc, același drum al acumulărilor de date și al precizării metodelor de lucru, al definirii obiectului de studiu și al stabilirii poziției în cadrul sistemului științelor în funcție de anumite condiții istorice și social-politice concrete.

Analizând evoluția conceptului de geostrategie din punct de vedere semantic, opiniile privind domeniul de studiu a suportat de-a lungul timpului multiple modificări. Cu toate că, au fost elaborate multiple lucrări, mulți dintre autori utilizau în analiză, paradigmele clasice ale geografiei militare. Mai mult, se credea că geografia militară este suficientă pentru a studia importanța mediului geografic în confruntarea militară, geografii preferând mult timp în locul denumirii de geostrategie o denumire considerată mai academică - geografia războiului [8, 72].

Conceptul de geostrategie a fost lansat la jumătatea secolului al XIX - lea de către generalul italian G.Durando, însă timp de un secol acesta a fost folosit sporadic, de foarte multe ori fără a fi explicat [7, 276]. Studiul geostrategiei a cunoscut o explozie, în special în anii '70, sec. XX în lucrările unor autori cum ar fi H.Coutau-Begarié, S.B.Cohen, C.S.Grey în care analizează fenomenul și teoria militară contemporană. Dintre aceștia, doar H.Coutau-Begarié în lucrarea *Traité de stratégie* [10, 672] identifică anumite deosebiri între geografia militară și geostrategie, și anume că, geografia militară este "fundamental statică, căci era centrată pe terenul în sine și atentă la permanențe", iar geostrategia "este esențial dinamică: importanța unei zone este mai puțin în funcție de caracteristicile ei proprii cât de locul ei în sistemul strategic global, deci totdeauna este supusă evoluției". Însă nici el nu depășește determinismul geografic, deși afirmă că "totdeauna, trebuie să te ferești de tentația determinismului" [10, 665]. Reieșind din aceste considerente, analistul francez definește geostrategia ca fiind o "strategie a marilor spații", o „încercare teoretică de a sesiza conducerea simultană a operațiilor din teatre până atunci separate” [10, 663].

Pe de altă parte, fenomenul geostrategic este definit drept ansamblul căilor și mijloacelor prin care un actor își materializează interesul într-un câmp geopolitic, iar totalitatea cunoștințelor rezultate din studiul comportamentului actorilor, ca și ansamblul metodelor și instrumentelor cu care se efectuează observarea, cercetarea și analiza fiecărui actor în parte, alcătuiesc substanța unei discipline / teorii geostrategice fără ca acestea să aducă și mult așteptata clarificare conceptuală [3, 32].

Sfârșitul Războiului Rece și evoluțiile pe care acesta le-a antrenat în sistemul relațiilor internaționale, au determinat o relansare a preocupărilor pentru redefinirea conceptului de geostrategie cât și diversificarea perspectivelor de analiză a fenomenului geopolitic în raport cu analizele clasice. O sumară analiză a paradigmatelor fundamentale ale geostrategiei arată că s-au produs rupturi epistemologice, metodologice, tehnologice și polemologice în raport cu orizontul clasic al gândirii strategice [11, 304].

În noul context geostrategic asistăm la o diversificare și o amploare fără precedent a fenomenelor și proceselor politice, militare, economice, sociale, tehnologice, demografice, ecologice sau ideologice la diferite segmente spațiale, dar care au tot mai mult urmări la nivel regional, continental și planetar. În aceste condiții, problematica spațiului - terestru, maritim, aerian și cosmic - redevine o chestiune extrem de importantă. În consecință, actorii vieții internaționale tind să transforme în câmpuri de luptă spațiile interstelare, în măsura în care sferele de interes se vor întrepătrunde preponderent în spațiul economic, informațional și imagologic, iar decizia se va obține prin utilizarea acțiunilor non-militare.

Sfera conceptuală a geostrategiei s-a lărgit, spațiul de aplicabilitate s-a amplificat, coordonatele de definiție s-au multiplicat, în timp ce principiile și metodele ei s-au îngemănat, apropiindu-se de întreg. Dar, în esență, ea nu este altceva decât o modalitate de punere în operă a politicii, geostrategia rămânând tot acolo unde a fost totdeauna, între politică și tactică. Nu ca mijlocitor, nu ca intermediar, ci în calitate de proiectant, constructor și planificator al acțiunii.

Pornind de la asemenea considerente, în cele ce urmează vom analiza câteva dintre cele mai cunoscute definiții ale termenului geostrategie, așa cum este utilizat în analiza mediului internațional. Urmărind doar tangențial folosirea conceptului în diferite abordări, vom puncta implicațiile majore ale semnificației acordate lui în teoriile cele mai influente. Astfel, potrivit generalului P.Gallois, geostrategia este "studiul relațiilor dintre conduita politică a unei mari puteri pe plan internațional și cadrul geografic în care aceasta se exercită" [15, 13].

Pe de altă parte, H.Coutau-Begarié consideră, geostrategia "o încercare teoretică de a sesiza conducerea simultană operațiilor din teatre până atunci separate" [12, 49]. În acest sens, el este convins că "nu există realitate, substanță geostrategică" deoarece "ea nu este decât o raționalizare a reprezentărilor geopolitice".

O caracteristică importantă este oferită și de colonelul Golbery [11, 304], care susține că geostrategia este „geopolitica a securității naționale” și propune divizarea, ca la geopolitică, în ramuri economice, politice, psihosociale și militare, pentru a ajunge la o „viziune strategică universală și bine integrată. Este o viziune foarte largă, dacă nu grandioasă, dar, care este dificil de utilizat. În fapt, securitatea este o noțiune astfel înglobantă încât geostrategia, astfel circumscrisă acestui fenomen, are vocația de a atrage totul.

În concepția lui A. Vigarié, geostrategia reprezintă ”ansamblul comportamentelor de apărare raportate la cele mai vaste dimensiuni și la cea mai mare varietate de mijloace de acțiune” [31, 9]. O astfel de definiție este mai precisă decât cea a lui Golbery, care o substituie la o securitate mai vagă a apărării și care insistă asupra schimbării dimensiunii. Fără îndoială că ar fi trebuit insistat asupra fondării geografice a acestei varietăți de mijloace de acțiune. O altă perspectivă asupra geostrategiei indică faptul că aceasta este o strategie fundamentată pe exploatarea sistematică a posibilităților oferite de marile spații în termen de convenție, de formă, de topografie, de resurse la toate ordinele.

Potrivit dicționarului Larousse geostrategia ar fi „studiul relațiilor de forță între state pornind de la ansamblul de caracteristici geografice [21, 478]. Dicționarul De la Défense et des Forces Armées, precizează ca geostrategia este disciplina care „analizează raporturile care există între politica de apărare promovată de un stat / grupuri de state în planul relațiilor internaționale și cadrul geografic” [15, 13].

O altă viziune este prezentată în dicționarul englez Websters Third New International Dictionary, în care geostrategia este definită în relație cu geopolitica, reprezentând „o ramură a geopoliticii care se ocupă cu probleme de strategie; combinația factorilor geopolitici și strategici ce caracterizează o anumită regiune geografică” [11, 46]. Astfel de conceptualizări realizează o trimitere a conținutului geostrategiei la geopolitică, strategie, relații de forță între state, politica internațională și de apărare a unui stat, elemente pe care la fel n-ar trebui să le omitem dintr-o definiție.

Trecerea în revistă a varietății accepțiunilor date geostrategiei reliefează creșterea complexității și dificultății definirii contemporane a acesteia. Spectrul actual al definițiilor este foarte larg și generos în ceea ce privește obiectivele urmărite. Geopolitica poate fi considerată drept unul din cele mai fine instrumente de înregistrare și măsurare a repartiției puterii pe suprafața pământului, instrument capabil să releve forțele ce contribuie la dinamica actuală și de perspectivă a lumii. Reunind aceste dimensiuni putem înțelege astfel că geostrategia studiază starea actuală și evoluția viitoare a factorilor ce influențează securitatea națională și colectivă, fundamentează și aplică strategia necesară pentru îndeplinirea obiectivelor stabilite de puterea politică, stat sau grup de state pentru o anumită zonă geografică.

Metode și tehnici de analiză geostrategică.

Abordarea geostrategică a unor probleme de complexitatea celor oferite de perioada contemporană implică, în mod obligatoriu, existența și regăsirea pe parcursul demersului științific a unor categorii epistemologice operaționale, care să dea consistență și rigurozitate oricărei analize. O știință fără o ierarhie clară a categoriilor epistemologice, a conceptelor și noțiunilor cu care operează nu poa-

te fi considerată construcție științifică, ea căzând în desuetitudine, aspect deseori reproșat geopoliticii [25, 90].

Principalele categorii epistemologice folosite în cercetarea geostrategică sunt: criteriile, principiile, metodele și teoriile. Criteriul formează categoria epistemologică de bază, constând în existența unui element în funcție de care se realizează o clasificare a obiectelor și fenomenelor geostrategice. Această clasificare se poate face pe baza unui indicator elementar: suprafață, numărul populației, apartenența etnică sau confesională etc.; a unor indici simpli: densitatea populației, sold migratorii, indicele segregării, rata inflației, rata șomajului, indicele de diferențiere etnică sau indicele dezvoltării umane, indicele sintetic al sărăciei, indicele libertății economice.

Având în vedere existența relativ scurtă a demersului geostrategic, nu putem vorbi despre un set de principii și metode proprii, dar putem apela la un număr de principii și metode general-valabile în domeniul științei, care să completeze cadrul teoretic și conceptual geopolitic. Urmărind evoluția diverselor științe, aparținând atât sferei naturalului, cât și sferei socialului, putem afirma faptul că acesta este un procedeu frecvent folosit în faza premergătoare ridicării disciplinei științifice la rangul de știință. În această primă fază, o atenție deosebită trebuie acordată adaptării principiilor și metodelor generale la specificul cercetării geopolitice. Într-o fază ulterioară, principiilor și metodelor generale trebuie să li se adauge principiile și metodele specifice. Principiile folosite în cercetarea geostrategică reprezintă totalitatea elementelor teoretice fundamentale pe care se bazează orice raționament științific [19, 289]. Printre cele mai importante principii cu aplicabilitate în analiza geostrategică menționăm:

- principiul repartiției spațiale, care definește legăturile indisolubile ale fenomenelor și proceselor politice, economice, sociale și culturale de teritoriu, oferind posibilitatea studierii repartiției geografice a fenomenelor la nivel planar sau regional;

- principiul cauzalității, care este implicat frecvent în explicarea schimbărilor intervenite în structura și funcționalitatea spațiului geopolitic;

- principiul integrării, care definește conexiunile ce se stabilesc între elementele ce recompun complexul teritorial, regional sau mondial, ca o unitate sistemică, fiecare dintre acestea fiind privit ca o unitate taxonomică integrată și integratoare.

Cât privește, metodele unei științe reprezintă acel ansamblu de reguli, norme și procedee de cunoaștere și transformare a realității. Metodele de cercetare sunt subordonate principiilor și reprezintă modul sistematic de cercetare, de cunoaștere și de transformare a realității obiective.

Teoria geostrategică se află într-o fază incipientă în ceea ce privește epistemologia, definirea și identificarea paradigmelor și metodelor de analiză și chiar definirea obiectului de studiu.

Obiectul de studiu al acestei discipline în curs de fundamentare este, prin urmare, vag definit. În acest context trebuie subliniat că absența dezvoltării teoretice în domeniul geostrategiei se datorează faptului că spre sfârșitul Războiului Rece, confruntarea/disputa de interese se raporta cu precădere la forța militară [6, 68]. Amenințarea și răspunsurile la amenințare, represaliile și contra-represaliile, războiul limitat, echilibrul terorii, cursa înarmărilor, erau nu numai noțiuni omniprezente în vocabularul mass-media și al opiniei publice, ci și realități stringente ale ordinii mondiale din timpul războiului rece. În asemenea condiții, strategiile derivate sau având drept axă de referință strategia militară erau suficiente.

În mediul academic anglo-saxon, în anii '50-'60, a fost folosit cu precădere termenul de *marea strategie* care avea drept scop să „coordoneze și să conducă toate resursele unei națiuni sau a unei coaliții pentru a atinge obiectivul politic al unui război” [18, 406]. Deși americanii nu vorbesc de marea strategie, ci de strategia națională, aceasta este importantă deoarece se face distincție între strategia națională de securitate și strategia națională militară [18, 406]. Prima corespunde în fapt, cu ceea ce britanicii numesc marea strategie [9, 111-112]. Francezii au preferat conceptul de strategie generală ca "arta combinării tuturor mijloacelor de care dispune puterea politică pentru a-și atinge scopurile urmărite" [16, 25-27].

Ideea unei strategii globale, totale, mari, generale etc. indica, în fond, nevoia de a pune de acord realitățile și evoluțiile în ceea ce privește confruntarea în domeniul relațiilor internaționale cu teoria și metodologia care trebuia să arate statelor calea eficientă pentru atingerea intereselor urmărite. Toate aceste strategii conțin elemente ne militare pe care le găsim în conținutul geostrategiei.

Mutarea centrului de greutate al confruntării, în viitorul mai apropiat sau mai depărtat, de pe teatrul de operațiuni militare pe cel al operațiunilor altele decât războiul, va determina cu necesitate intensificarea efortului de cercetare, de studiere, și de analiză a fenomenului geostrategic pentru a se obține clarificările atât de necesare teoriei geostrategice. Este imperios necesar ca în analiza geostrategică să se opereze cu metode și instrumente bine definite. Altfel nu se vor putea afla / valua tipurile de comportament ale actorilor în câmpul geopolitic și nu se vor putea elabora scenarii geostrategice eficiente și realiste care să evidențieze modul propriu de acțiune într-un asemenea câmp geopolitic. Este știut faptul că acțiunea geostrategică a unui actor într-o anumită regiune geopolitică este dată de intensitatea interesului, de capacitatea de a-l promova / impune, de viziunea pe care o aprobă / respinge privind ordinea mondială, dar mai depinde, cu siguranță, și de comportamentul celorlalți actori prezenți în respectiva regiune geopolitică.

Desigur că ar fi ușor să se afirme că geostrategia studiază comportamentul actorilor care-și dispută interesele într-o regiune, la nivel global. Însă, dacă

avem în vedere că acest comportament poate îmbrăca întreaga gamă de acțiuni de la negociere și confruntare, observăm că lucrul nu este ușor de cuantificat și precizat. În aceste condiții credem că ar trebui să se facă apel la patrimoniul epistemic și metodologic al altor discipline, cum ar fi: strategia, diplomația, teoria relațiilor internaționale, polemologia etc.

Obiectul de studiu al geostrategiei va trebui să includă studierea totalității căilor și mijloacelor prin care un actor își afirmă / impune controlul într-un câmp geopolitic, de la cele specifice strategiei, diplomației și constrângerii până la cele aparținând strategiei militare. Cel mai adesea ea este definită și analizată din perspectiva determinismului geografic și a rolului mediului înconjurător în desfășurarea conflictelor militare. Acest fapt nu numai că nu conduce la o diferențiere, ci chiar sporește confuzia și o apropiere (geostrategia), până la identificare, de geografia militară. Nu de puține ori se suprapun, nejustificat, acțiunea / fenomenul geostrategic – calea și mijlocul prin care un actor își materializează interesul într-un anumit spațiu geografic – cu teoria geostrategică – rezultat al observării, cercetării și analizei comportamentului actorilor geopoliticii în acel spațiu [19, 289]. Chiar și numai aceste două considerente ne obligă la o separare, o delimitare clară între fenomenul geostrategic sau geostrategia operațională, care ține de practica / acțiunea statelor / alți actori în cadrul relațiilor internaționale, și teoria geostrategică ca parte a teoriei generale a relațiilor internaționale [22, 53]. Desigur că între cele două niveluri ale geostrategiei se stabilesc raporturi de ordonare / subordonare și se influențează reciproc. Dezvoltarea unuia este condiționată de progresele / regresele ce se stabilesc în celălalt nivel, așa după cum reiese și din următoarele teze:

I. CERCETARE FUNDAMENTALĂ - **teoria geostrategică** - definirea comportamentului ideal al unui actor în câmpul geopolitic;

II. CERCETARE APLICATĂ – **analiza geostrategică** - definirea și găsirea comportamentului - posibil al unui actor în câmpul geopolitic;

III. ACȚIUNEA unui actor în câmpul geopolitic unde interesul său este vital – **geostrategia operațională**;

La nivelul la care se găsește teoria geostrategică astăzi cred că M.Dogan și R.Pahre [13, 80] au perfectă dreptate când afirmă că „În primele stadii ale dezvoltării sale, o disciplină nouă nu este decât un agregat de specialități născute din alte discipline”. Drept urmare, teoria geostrategică este cea care trebuie să dea răspuns la aceste probleme și să ofere informațiile necesare pentru a se elabora un scenariu geostrategic optim.

Claritatea aparatului conceptual, precizia metodologică și instrumentele eficiente pentru identificarea metodelor și mijloacelor potrivite pentru o acțiune în câmp geopolitic înlătură prejudecățile în elaborarea scenariilor geostrategice. Totuși, viziunile mecanicist-deterministe de tipul celor elaborate de M.J.Mackinder sau de A.T.Mahan, care și-au construit modelul de analiză pe baza unor

postulate care nu pot fi demonstrate, n-au fost total abandonate de o serie de reputați analiști ai ordinii mondiale post-război rece.

Studiile și cercetările bazate pe metode și tehnici de analiză este dictată de însăși transformările radicale care s-au petrecut în lume în ultimul timp, atât la nivel regional cât și global. Nu surprinde faptul că și disciplinele „clasice” – geografia politică sau istoria, și-au modernizat metodologia. Analistul P.Reuber constată că cercetarea relațiilor internaționale cu ajutorul geopoliticii și al geostrategiei a condus la schimbarea unor imagini și reprezentări pe care Occidentul, de exemplu, le avea despre Asia, Orient în general, și chiar la demitizarea unor scheme mecaniciste de tipul celor promovate de geopoliticienii începutului de secol XX. Din această perspectivă, s geopoliticii critice pot să arate mecanismele prin care s-au creat aceste „imagini-reprezentări” și cum ele pot să manipuleze opinia publică și chiar, uneori, pe diplomați și lideri politici în situații de crize și conflicte [28, 308].

La etapa actuală în analiza teoriei geopolitice și geostrategice este dificil de identificat care sunt metodele și tehnicile specifice acestor discipline. În acest sens, H.Coutau-Begarié afirmă că ”nu este sigur că există metode, cu adevărat, geostrategice” [10, 672] și înclină să creadă că metodele geopolitice indicate de S.B.Cohen ar fi apte și pentru investigarea geostrategică, însă transpunerea lor în analiză specifică nu este evidentă. Analistul american a indicat șase metode: istorică, morfologică, funcțională, behavioristă, sistemică și analiza de putere [19, 247], însă asupra eficienței folosirii lor, atât în analiza geopolitică cât și în cea geostrategică, H.Coutau-Begarié are unele rezerve. Este posibil ca aceste îndoieli să fie îndreptățite. Cele două discipline au obiect de studiu diferit și, din această perspectivă, trebuie să aibă și metode proprii, însă dacă avem în vedere că geopolitica și geostrategia investighează aceeași realitate – raporturile care se stabilesc într-un spațiu geografic între actorii care își dispută / negociază interesele la un moment dat - cred că paradigmele și metodele utilizate pentru cunoașterea realităților unui câmp geopolitic pot fi mixate în funcție de situația concretă. Astfel, dacă prin metodele geopolitice se pot descifra interesele pe care le au actorii într-o regiune sau alta a planetei, prin metodele geostrategice trebuie să aflăm cum și prin ce mijloace își vor materializa aceștia interesele, cum vor putea să obțină supremația / controlul în respectiva zonă.

Pentru studiul comportamentului actorilor în câmpul geopolitic, metoda caracteristică teoriei jocurilor cu sumă constantă sau cu sumă variabilă oferă informații suficiente pentru a indica analistului pe ce cale – violență / nonviolență și cu ce mijloace – negocieri / forță își va materializa respectivul actor interesul în acea zonă. La întrebarea de ce trebuie să cunoaștem comportamentul adversarilor într-un câmp geopolitic, B.R.Schneider răspunde fără ezitare, parafrazându-l pe Sun Tzu, că numai așa vom putea devansa intențiile sale în acțiunile pe care le întreprinde și vom reduce la maximum propriile pierderi. După ce a fost des-

cifrat tipul de comportament adoptat de actorul respectiv, se aplică metoda de analiză specifică disciplinei care studiază tipul de strategie adoptat de respectivul actor. Prin urmare, vom întâlni metode specifice strategiei militare, diplomației, strategiilor mass-media, comunicării etc.

Prin procedeul intersectării, identificat de M.Dogan și R.Pahre în cristalizarea obiectului și metodelor specifice noilor discipline socio-umane, s-ar putea, într-un viitor nu prea îndepărtat, să se fundamenteze și metodele proprii geostrategiei. Analiza istorică și analiza de situație utilizate în teoria geopolitică pot fi folosite și de geostrategie ca un stadiu preliminar de observare și cercetare a câmpului geopolitic.

Efortul de cercetare se va face, astfel, în funcție de natura și intensitatea intereselor pe care le au actorii la un moment dat într-un spațiu geografic, de locul pe care aceștia îl au într-o ecuație de putere, cât și de percepția pe care ei o au asupra câmpului geopolitic. Indicatorii care vor da starea câmpului geopolitic și care devin pentru analist descriptorii necesari pentru investigarea acestei stări sunt: potențialul de putere al fiecărui actor; interesul și percepția / reprezentările acestuia asupra relațiilor pe care le are cu ceilalți actori din câmpul geopolitic.

Întrucât în câmpul geopolitic nu acționează actori impersonali, ci în spatele lor se găsesc întotdeauna oameni, indicatorilor / descriptorilor enumerați va trebui să li se asocieze și analiza valorilor politice, morale, religioase, etice etc., care domină mentalul colectiv sau chiar individual dacă luăm în calcul liderii politici. M.Wight atrăgea atenția asupra faptului că „Nu putem trata politica internațională în mod simplist, în termeni mecanici. [...] Oamenii posedă nu doar teritorii, materii prime și arme, ci și opinii și convingeri” [24, 16].

Știința „pură”, „obiectivă”, în analiza relațiilor internaționale, și în egală măsură în geopolitică și în geostrategie, este un mit. „Știința care renunță să se pronunțe cu privire la problemele vitale” – sublinia S.H.Hoffman într-un interesant eseu despre teoria relațiilor internaționale – duce la o pseudo știință a comportamentului politic, care acceptă valorile stabilite de politicieni, întrucât știința empirică pură nu poate spune ce trebuie să facem și în felul acesta îndeplinește, în numele științei, o sarcină mecanică bazată pe premise trunchiate.

Analiztii militari K.L.Falk și T.M.Kane susțin, la rândul lor, că există o parte a cercetătorilor din teoria relațiilor internaționale care cred că se pot aplica legi și formule statistico-matematice pentru a descifra comportamentul actorilor, așa cum „savanții găsesc răspunsuri la întrebările legate de comportamentul particulelor subatomice” [19, 296]. Asemenea tendințe apar când se fundamentează observarea și cercetarea fenomenului politic internațional pe premise false sau inadecvate. Cel mai adesea se pornește de la credința că pot fi depistate legi și principii ale acțiunii umane.

Unii analiști cred că observarea și analiza faptelor pot să ne ajute să depistăm cauzele care le generează [19, 296], dar este doar o altă premisă care poate

conduce la concluzii inadecvate în cercetarea relațiilor internaționale și, implicit, în analiza geopolitică. Realitatea pe care analistul o va descrie în urma observațiilor făcute asupra faptelor și proceselor nu va fi niciodată identică, o „copie” fidelă a *realității-ființare*. K.N.Waltz atrăgea atenția, în acest sens, că „ceea ce credem noi că este realitate este în fapt un construct teoretic elaborat și re-elaborat în decursul anilor” [17, 19]. Informațiile brute nu au nici un înțeles, sunt fără noimă, dacă nu le asociem unei teorii adecvate. „Când privim lumea internațională, - afirma K.N.Waltz, - vedem un complex și după câte se pare infinit șir de evenimente și fapte” [19, 297]. Din această perspectivă, analistul se va lovi de un "zid" greu de penetrat: lipsă de precizie în măsurarea și evaluarea faptelor, evenimentelor și proceselor care "populează" la un moment dat câmpul geopolitic. De aceea este nevoie de existența unei teorii care să ofere paradigmele cu care să putem distinge între particular și general, între esențial / relevant și lipsit de importanță în dinamica evoluțiilor din mediul internațional / câmpul geopolitic.

Recurgerea la dimensiunea trecutului în analiza câmpului geopolitic este impusă de însăși regularitățile și ciclurile care intervin în evoluția umanității. Scopul acestui demers este, așa cum sublinia și S.H.Hoffman [26, 23] atunci când făcea raportul dintre cercetarea trecutului și a prezentului în relațiile internaționale, nu de a transforma geopolitica în istorie, ci de a descoperi tendințele dominante de-a lungul istoriei și liniile de continuitate în câmpul geopolitic analizat, de a descifra cauzele care determină modificări în ceea ce privește locul și rolul unui anumit indicator de stare a câmpului geopolitic. Să ne gândim, de exemplu, la locul și rolul potențialului de putere care n-a jucat același rol în ansamblul relațiilor dintre actorii care și-au disputat interesele într-un spațiu, pentru toate perioadele de evoluție a comunității internaționale. Studiul trecutului altor "constelații" diplomatice sau situații istorice ne va îngădui să facem deosebire între noile probleme ridicate de evenimentele contemporane și problemele vechi care se repetă în evoluția istoriei relațiilor internaționale [19, 298]. Comparând rezultatele obținute în cercetarea trecutului într-un anumit câmp geopolitic, folosind metodele specifice cercetării istorice pentru momente specifice stării sistemului relațiilor internaționale, se pot afla atât liniile de continuitate, cât și de discontinuitate în comportamentul actorilor și se pot determina cu o anumită probabilitate tendințele ulterioare din respectivul câmp geopolitic.

Principalele metode ce pot fi folosite în cercetarea geostrategică sunt:

- *metoda inductiv-deductivă*, care constă în cunoașterea realității geopolitice de la singular la general, pe calea deducțiilor logice, ca și descoperirea ulterioară a singularului pornind de la general. Această metodă reprezintă, de fapt, o îmbinare dialectică între două metode, metoda inductivă și metoda deductivă. Legătura dintre cele două metode se definește prin faptul că metoda deductivă se bazează pe generalitățile efectuate prin inducție. Metoda inductivă reprezintă

cunoașterea realității geopolitice prin studiul singularului de la care se pleacă, la recompunerea pe baza deducțiilor logice ale generalului. Metoda deductivă pleacă de la generalizările realizate prin inducție și pe baza unor deducții logice pornite de la premise ce conțin generalul, în final ajungându-se la cunoașterea singularului, ca urmare a subordonării acestuia genului din care face parte. Importanța acestei metode cu largă aplicabilitate rezultă din posibilitățile oferite, pe de o parte, de a clasifica, ordona și abstractiza bogatul material factual în vederea generalizării, iar pe de altă parte, de a putea trage concluzii, pe baza generalizării, asupra unor fapte particulare;

- metoda analizei și sintezei, care reprezintă tot o metodă compusă dialectic ce are la bază metoda analizei și sintezei ce se întrepătrund și se condiționează reciproc. Metoda analizei materiale, funcționale sau mentale, constă în descompunerea obiectelor, fenomenelor și proceselor studiate în părțile lor componente pentru observarea și cunoașterea în detaliu a caracteristicilor și funcțiilor pe care le au. Metoda sintezei constă în integrarea mentală a părților obiectului descompus inițial, prin analiză, în părți componente, în contextul sistemului din care fac parte;

- metoda istorică, ce oferă posibilitatea completării cercetării fenomenelor și proceselor specifice nu numai în desfășurarea lor spațială, ci și în cea temporală. Înregistrarea apariției unui fenomen geopolitic, etapele evoluției și desfășurarea lui prezintă fac ca această metodă să reprezinte o necesitate în studierea geopoliticii;

- metoda cartografică, ce constă în cartarea fenomenelor urmărite și întocmirea pe această bază a hărților necesare. Harta constituie reprezentarea în plan orizontal a suprafeței terestre sau a unei părți din ea, generalizată și micșorată conform unei anumite scări de proporție. Harta reprezintă un mijloc de informare de neînlocuit, un instrument de reprezentare evolutivă a fenomenelor și proceselor studiate, a corelațiilor dintre acestea sau dintre caracteristicile lor, dintre acestea și teritoriul dat. Analiza fenomenelor înscrise pe hartă permite obținerea imaginii raporturilor spațiale, privirea sintetică a corelației fenomenelor geopolitice. Geopolitica apelează la această metodă ca la un instrument de cunoaștere și expresie ce redă localizarea fenomenelor în corelația lor spațială, surprinse în diferite etape, și relațiile de cauzalitate reliefate de geopolitician prin studiile sale;

- metoda statistico-matematică, ce constituie una dintre metodele cu cea mai largă aplicabilitate în domeniul științelor, în general. Pornindu-se de la rapida evoluție materială și informațională pe care o înregistrează umanitatea la începutul secolului al XXI-lea, se deduce necesitatea aprofundării și în geopolitică a acestei metode, ce oferă posibilitatea cunoașterii fenomenelor prin analize cantitative de detaliu. Această metodă permite înregistrarea, prelucrarea și generalizarea unui volum imens de date strânse în diferite etape ale desfășurării feno-

menului. În plus, ea oferă geopoliticianului posibilități sporite de rezolvare a problemelor cu care se confruntă și pe care, cu metodele specifice, nu le-ar putea rezolva. Dezvoltarea actuală a geopoliticii nu se poate concepe fără utilizarea pe scară largă a indicilor statistici, care permit evidențierea anumitor aspecte ale fenomenelor cercetate;

- metoda modelelor, care este o metodă modernă ce constă în reprezentarea mentală a unui sistem ce există în realitate prin construirea specială de analogii cu care sunt reproduse principiile organizării și funcționării acestuia. Ele servesc la ușurarea muncii de înțelegere a fenomenelor complexe, prin schematizare, aducând un plus de claritate.

Funcțiile analizei geostrategice.

Funcțiile analizei geostrategice. sunt în mare măsură cele pe care le are orice știință socio-umană, dar cu unele particularități și elemente proprii. Referindu-se la menirea teoriei în analiza fenomenului politic contemporan, J.-L.Seurin afirmă că, chiar dacă nu întotdeauna aceasta are un "caracter predictiv, ea poate avea o putere organizatoare și o valoare critică" [11, 306].

Funcția de cunoaștere - Teoria geostrategică are menirea de a operaționaliza aparatul conceptual propriu și de a defini metodele și instrumentele specifice de analiză, de a "vedea" care dintre acestea i se potrivește. Înmarmat cu un asemenea "arsenal", specialistul sau analistul poate să cunoască realitatea dintr-un câmp geopolitic – principalii actori și interesele ce-i animă, capacitatea de a le impune, mijloacele de a le materializa. Cunoștințele astfel dobândite nu vor avea astfel valoarea unor informații aleatorii sau empiric adunate și vor permite analistului să evalueze corect și oportun tipul de comportament al actorilor ce-și dispută interesele într-o zonă / regiune geopolitică.

Funcția de orientare a comportamentelor actorilor în câmpul geopolitic are la bază capacitatea analistului de a folosi aparatul conceptual și metodologic pentru a elabora scenariile geostrategice adecvate realității din câmpul geopolitic vizat. Teoria geostrategică poate influența astfel însuși modul de acțiune al unui actor prin calitatea analizelor geostrategice pe care specialiștii le elaborează.

Funcția predictiv-exploratorie. Teoria geostrategică dezvoltă cercetătorului / analistului capacitatea de a prefigura situații geostrategice care nu există încă, dar care pot apărea într-un câmp geopolitic în funcție de evoluțiile economice, politice și militare din acel spațiu. În planul realității internaționale, fenomenul geostrategic / geostrategia operațională poate fi definită ca fiind ansamblul căilor și mijloacelor prin care un actor își impune interesul într-o anumită zonă sau regiune geografică. Actualul sistem politic internațional rămâne, așadar, încă dominat de state-națiuni. Acestea, prin urmare, vor fi actorii nu numai cei mai vizibili în mediul internațional, dar și cei legitimi să apere interesele marilor co-

munități umane [19, 264]. Statele acționează, în principal, pentru a-și promova / satisface interesele naționale în ciuda existenței instituțiilor cu caracter integrator și a intensificării procesului de globalizare. Prin urmare, actorii care se vor întâlni într-un anumit spațiu geografic se vor găsi în situația de a avea interese comune, dar și opuse sau chiar conflictuale. În funcție de obiectivele geopolitice pe care le urmăresc în acel spațiu, actorii își adaptează și geostrategia operațională pentru a le atinge.

Prin urmare, în actualele rivalități geopolitice vom găsi utilizate strategii și tactici aparținând domeniului militar, dar și cele specifice confruntărilor care astăzi, generic, sunt denumite altele decât războiul. Într-un câmp geopolitic, geostrategia operațională încearcă, prin urmare, să integreze în variabile multiple strategii care, aplicate în mod singular, numai conduc cu necesitate la realizarea scopului urmărit.

Concluzii.

Sintetizând prezentarea problematicii geostrategice, evidențiem următoarele dimensiuni ale geostrategiei:

În primul rând, este important de reținut ca aceasta noua disciplină are un domeniu de studiu distinct în raport cu geografia și geopolitica, dar aceasta nu înseamnă că ea trebuie să facă obiectul unui tratament distinct față de geografie și geopolitica. Geostrategia mai mult decât celelalte două se manifestă prin logica intelectuală a acțiunii. Geostrategia studiază mizele securității, faptul militar gândit spațial în primul rând, aflându-se mereu aproape de geografie pentru a primi de la aceasta sprijinul unei culturi a relativității, a aleatorului și de ce nu a omenescului. Geostrategia apelează la capacitatea geografiei de a pătrunde complexitatea lumii oamenilor, într-un spațiu geografic, numai astfel putând să-și construiască teorii și modele specifice prin luarea în stăpânire a spațiului și a tot ceea ce este legat de aceasta, înțelegem astfel că geografia, geopolitica, geostrategia reprezintă trei discipline distincte;

Este o ramură a geopoliticii care reprezintă în principal partea militar – acțională circumscrisă unor spații cu întinderi diferite;

Ca teorie, analizează, investighează și anticipează prin metode proprii, echilibrul de forțe în interiorul unui stat sau între state, care influențează securitatea națională sau/și colectivă;

Ca instrument, asigură punerea în practică a strategiilor unui stat sau grup de state pentru realizarea intereselor politico-militare și de altă natură;

Ca linie de conduită a unui stat sau grup de state fumizează argumente pentru adoptarea unor decizii de interes major într-un spațiu geografic bine delimitat;

Ca ansamblu general de informații, modele, construcții teoretice trecute și prezente, fundamentează pe baza unei analize dinamice a evoluției în viitor a

ansamblului factorilor ce reprezintă puterea unei entități statale sau macro-statale, strategia eficientă, în măsură să asigure succesul cu pierderi minime pentru situații cu riscuri maxime.

Reunind aceste dimensiuni putem înțelege astfel că geostrategia studiază starea actuală și evoluția viitoare a factorilor ce influențează securitatea națională și colectivă, fundamentează și aplică strategia necesară pentru îndeplinirea obiectivelor stabilite de puterea politică, stat sau grup de state pentru o anumită zonă geografică.

Bibliografie:

1. Beaufre A. Introducere în strategie. Strategia acțiunii. - București: Editura Militară, 1974.
2. Brzezinski Zb. Marea Tablă de Șah. Supremația americană și imperativele sale geostrategice. - București: Univers Enciclopedic, 1999.
3. Caron F. Géopolitique et géostrategie. // Géostrategie, Nr.58, 1995, pp.32-33.
4. Célerier P. Géopolitique et géostrategie. - Paris: P.U.F, 1955.
5. Chaliand G. Antologie mondiale de la strategie - des origines au nucléaire. - Paris: R.Laffont, 2001.
6. Chandler A. Stratégie, structure, décision, identité. – Paris: Dunod, 2003.
7. Chaurade A. Thual F. Dicționar de geopolitică: state, concepte, autori. – București: Corint, 2004.
8. Ciobanu N. Geografia militară în perspectiva secolului XXI. // Revista de Științe Militare, Nr.3, 2010, p.68.
9. Colson B. La Stratégie américaine et l'Europe. - Paris: ISC-Économica, 1997.
10. Coutau-Begarié H. Traité de strategie. – Sorbonne: Institut de Stratégie Comparée, 1999.
11. Daudel Ch. Geografie, geopolitică și geostrategie: termeni în schimbare. // Emandi I.E., Buzatu Gh., Cucu V.S. (Coord.) Geopolitica. - Iași: Editura Glasul Bucovinei, 1994.
12. Dobrescu P. Geopolitica. - București: Editura Comunicare, 2008.
13. Dogan M., Phare R. Noile științe sociale. Interdependența disciplinelor. – București, 1977.
14. Edward E.A. Les donnes evenimentielles. Origines et perspectives d' une methode scientifique en relations internationales. // Etudes internationales, vol.V, Nr.1, Quebec, 1974.
15. Eléments de géostratégie et défense de la France. - Paris: l'Institut d'Études de Sécurité, 1995.
16. Gallais P. Géopolitique, les voies de la puissance. – Paris: Plan FEDM, 1990.

17. Gray C.S. Războiul, pacea și relațiile internaționale. O introducere în istoria strategică. - Iași: Polirom, 2010.
18. Hart B.L. Histoire mondiale de la Stratégie. – Paris: Plon, 1963.
19. Hlihor C. Geopolitica și Geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane – considerații teoretice și metodologice. - București: Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, 2005.
20. Kenneth W. Omul, statul și războiul. - Iași: Institutul European, 2001.
21. Le petit Larousse. Dictionnaire encyclopédique. - Paris, 1995.
22. Lucien P. Strategie theorique. - Paris: Economica, 1998.
23. Mathey J.-M. Comprendre la strategie. - Paris: Economica, 1995.
24. Miroiu A., Ungureanu R.-S. Manual de Relații Internaționale. – București: Polirom, 2006.
25. Motte M. Une définition de la géostratégie. // Géostratégie, Nr.58, Paris, 1995.
26. Nye J. Descifrarea conflictelor internaționale: teorie și istorie. – București: Antet, 2005.
27. Onișor C. Teoria strategiei militare. - București: Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1999.
28. Raffestin C. Géopolitique et histoire. - Paris: Editions Payot Lausanne, 1995.
29. Schelling T.C. Strategia conflictului. - București, 2000.
30. Teorie și doctrină militară. - București: Editura Militară, 1971.
31. Vigarié A. Géostratégie des océans. - Caen: Paradigme, 1990.

Prezentat la redacție
la 15 octombrie 2012

Recenzent - **Constantin SOLOMON**, doctor habilitat în științe politice, profesor

ASPECTE DEFINITORII A DIPLOMAȚIEI PUBLICE FRANCEZE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI

Rodica PANȚA

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Catedra Relații Internaționale,
doctorandă

In this article, the author analyzes the French public diplomacy and studies how a power such as France can obtain an influence at the international level; this has been made possible by the unique and special quality of French culture. Of course, France's influence has faced many challenges. As a result, the French government has adopted protectionist cultural policies. It can be said that globalization which has turned out to be Americanization in many aspects, is considered a major threat for French identity.

Începând cu evul mediu, Franța a marcat istoria civilizației umane în multe privințe. Mult timp considerată un model de stat centralizat și de monarhie absolută, timp de câteva sute de ani Franța a fost țara cea mai întinsă din Europa precum și cea mai populată, veritabilă putere continentală și ulterior veritabilă putere colonială. Puterea sa de atracție s-a organizat mai ales în jurul culturii și ideilor sale. Secolul al XVIII-lea, secolul luminilor, a fost prin excelență francez iar Revoluția franceză din 1789 a reprezentat o sursă de speranță și schimbare pentru zeci și zeci de alte popoare și țări. Limba franceză devenind limba diplomației și a oamenilor de cultură, iar din acest punct de vedere putem spune că prima globalizare a fost franceză.

În pofida ocupației de către Hitler în al doilea război mondial și a rolului secundar jucat în timpul conferințelor de pace, Franța și-a păstrat un rol al său în domeniul politic, economic și mai ales cultural în perioada Războiului Rece. Actualmente, Franța este o putere nucleară și face parte, împreună cu Statele Unite, Rusia, China și Marea Britanie, din Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite, iar pe plan european, Franța și Germania reprezintă nucleul Uniunii Europene, axa pe care se bazează de fapt întregul edificiu, inclusiv cel al monedei unice europene.

Imagina Franței a fost o constantă de-a lungul istorie sale, iar evenimentele sale politice, sociale, culturale care s-au succedat pe parcursul secolelor au împrumutat vecinilor europeni, trăsături care se păstrează în memorie. Mult timp pe scena internațională, Franța a crezut în misiunea sa universală determinată de ideea unei "mari națiuni" care are dreptul să impună lumii modelul său economic, a ideilor și modului de viață. Astăzi Occidentul în general, dar și Fra-

nța în particular nu doar pierde monopolul puterii, dar și viziunea sa asupra modernității este discreditată. Lumea s-a schimbat de oarece este dificil de reflectat într-o manieră coerentă bulversările geostrategice și geopolitice, lumea s-a schimbat de oarece noi trăim într-o lume caracterizată prin multiplicarea actorilor, ea continuă să se schimbe. Continuând aceeași idee, F.Melloul consideră că a început un război mondial a conținutului, este o luptă care se dă între media pentru a controla informația; în televiziuni, pentru a domina audiovizualul; în cultură pentru a obține noi piețe; în sfârșit este o luptă internațională a schimburilor și conținutului pe Internet [15, 15]. Această luptă este una de pe poziții inegale, pe de o parte un război de poziții între statele dominante, puțin numeroase care concentrează cea mai mare parte din schimburile comerciale, și între state dominate și emergente pentru a asigura controlul imaginilor. După ce Occidentul a pierdut monopolul asupra media, evenimentele și conflictele pot fi raportate la o multitudine de puncte de vedere. Dacă anterior indivizii, cu excepția marilor oameni politici, nu erau considerați actori privilegiați ai relațiilor internaționale, astăzi ei exercită o influență din ce în ce mai importantă. Astăzi diplomația trebuie să combine tehnici tradiționale și moderne de gândire, acolo unde statul este stăpînul deciziilor, el trebuie să atragă o atenție deosebită atitudinilor individuale, judecăților majorității indivizilor sau grupurilor de influență internațională.

Strategia actuală a diplomației publice franceze

Astăzi credibilitatea și imaginea pe care statele le proiectează sunt componente cruciale ale politicii lor externe, deoarece ele formează „politica lor soft”. Credibilitatea unui stat față de membrii societății internaționale (state, instituții internaționale, societăți și ONG-uri) depinde, printre altele, de capacitatea sa de a asculta și de a se face auzit, iar un instrument care corespunde necesităților statelor de a-și crea „puterea soft” este *diplomația publică*. Acest instrument de stat este puțin cunoscut, dar în contextul internațional actual va cunoaște o amploare și importanță [18, 194].

Majoritatea cercetătorilor îl consideră pe E.Guillion autorul sintagmei „diplomație publică” contemporană. Diplomatul de carieră, a folosit sintagma, în 1965, în legătură cu înființarea Centrului E.R.Murrow în cadrul Universității Tuft, Facultatea de Drept și Diplomație. În materialul informativ al Centrului acest termen era definit drept „influența atitudinii publice în formarea și executarea politicilor externe. Aceasta cuprinde dimensiuni ale relațiilor internaționale, dincolo de diplomația tradițională... [Inclusiv] formarea de către guverne a opiniei publice din alte țări; interacțiunea dintre grupuri de interese private din diferite țări; informarea populației privind afacerile internaționale și influența acestora asupra politicii interne; comunicarea între cei a căror funcție este co-

municarea, precum diplomației și jurnaliștii străini; (și) procesul comunicării interculturale” [6, 5].

Franța nu are o tradiție în domeniul diplomației publice cum este cazul Statelor Unite ale Americii [17], această direcție a politicii externe fiind determinată de evoluția rapidă a contextului în politica internațională, revoluția din domeniul tehnologiilor de informare și comunicare, prezența crescândă a actorilor non-statali în politica externă și efectele procesului de mondializare care au jucat rolul de catalizatori ai diplomației publice [19, 6], inclusiv franceze. Franța nu a rămas izolată de aceste transformări, încercând să creeze propria variantă a diplomației publice.

La baza actualei diplomației publice franceze se află strategia prezentată în 2009 de B.Kouchner, ministrul Afacerilor Externe și Europene a Franței în perioada 17 mai 2007 – 13 noiembrie 2010, într-un dosar numit „Un Minister în mișcare” (Un ministere en mouvement). În introducerea acestui document, B.Kouchner menționa că Franța mai mult ca niciodată are nevoie de o politică externă deschisă și generoasă, de instrumente diplomatice, care i-ar permite să-și traseze drumul într-un timp care se anunță pasionant și dificil [24, 3]. Franța trebuie să fie mai bine prezentată în exterior, adică prezența ei trebuie să fie mai strategică și mai bine adaptată la realitățile de pe teren [9, 28], pentru aceasta este necesară reformarea Ministerului afacerilor externe și Europene (MAEE), care este determinată în primul rând de jocurile geopolitice care și-au schimbat natura și împreună cu ele s-a schimbat și diplomația. Analiza raporturilor dintre state rămâne indispensabilă, dar ea trebuie să fie completată cu o expertiză care va ține cont de urgență și de problemele globale. Din moment ce ministerul gestionează în străinătate ambasade, rezidențe oficiale, consulate, centre culturale și instituții școlare, Kouchner considera că trebuie de aplicat o nouă strategie pentru aceste instituții prin crearea unei agenții care inițial trebuie să gestioneze acest patrimoniu ce va garanta ministerului o politică imobiliară mai reactivă, mai eficientă și mai profesională. Pe termen mediu, ea va putea constitui un instrument de mutualizare a ansamblului patrimoniului imobiliar a statului francez în străinătate, iar în următorii ani acțiunile de diplomație publică se vor baza pe patru mari politici publice pe care ministerul le-a avansat: a). învățământul francez în străinătate; b). ajutorul public în dezvoltare; c). politică culturală exterioară; d). gestiunea mobilității studenților, cercetătorilor și experților.

Franța are ambiția promovării unei politici externe mai eficiente iar imaginea Franței este produsul acestei politici și a celor ce participă la difuzarea acesteia. De aceea, este dezirabil de a face din Franța o referință și o sursă de inițiativă, în acest scop MAEE va crea un Comitet ministerial a rețelei internaționale (CORINTE), cu acest comitet, statul va defini o strategie globală de acțiuni de stat.

Kouchner deasemenea a enunțat cinci activități concrete de diplomație publică:

1. Ministerul va iniția o mișcare de promovare a unei noi generații de ambasadori în beneficiul acțiunii și imaginii Franței în străinătate, în acest sens ministerul se angajează să modernizeze gestiunea resurselor umane acordând un loc mai important femeilor și tinerilor diplomați.

2. Ministerul a decis de a lucra în parteneriat cu organizațiile non-guvernamentale, de exemplu ONG franceze din domeniul solidarității și luptei contra sărăciei și promovarea drepturilor omului.

3. Intensificarea cooperării dintre minister și diverse instituții în scopul apărării intereselor economice franceze, deoarece apărarea întreprinderilor franceze și promovarea exporturilor și investiții franceze în străinătate constituie obiective majore.

4. Trebuie întotdeauna de mizat pe cultură și educație ca un veritabil proiect politic pentru minister. Influența pe plan cultural internațional nu se decretaază, ea se merită prin muncă, excelență și deschidere. Kouchner estimează că trebuie de deschis spații de libertate și nu de impus idei, trebuie create condiții de dialog.

5. Ambasadele, în care sînt reprezentate mai multe servicii de stat, pot pilota acțiunile Franței în statele de rezidență și de a asigura coerența proiectelor și serviciilor [15, 71].

Franța își va păstra și în continuare cele cinci imperative strategice: de a povesti o istorie și a fi stăpîni ai acestei istorii, de a dezvolta și fortifica relațiile dintre persoane, de a combate formele extremismului violent, a informa mai bine decidenții, a folosi resurse în funcție de prioritățile strategice [15, 72].

În 2010, F.Melloul, directorul Strategiei Audiovizualului exterior francez, în scopul eficientizării diplomației publice franceze a propus cîteva recomandări care sînt inspirate din lucrările lui G.Bruce [4, 5]. În primul rând, autorul consideră că diplomația publică franceză trebuie să fie compusă din 5 pilieri: Ministerul Afacerilor Externe și Europene, Ministerul Apărării, Audiovizualul exterior al Franței, Institutul francez și Agenția franceză de dezvoltare. Aceste instituții trebuie să coopereze între ele pentru a dota Franța cu o diplomație publică eficientă, organizată și coerentă, în conformitate cu deciziile politice asumate la nivel internațional și pentru a aduce un aport mai mare în dosarele planetare. În egală măsură F.Melloul, consideră necesar de a institui funcția de reprezentant special pentru diplomație publică care ar fi numit de președintele francez și care să se supună Ministerului Afacerilor externe. Acest reprezentant special ar avea ca misiune de a stabili o strategie de influență pentru a explica deciziile și acțiunile politice a Franței mai ales în ceea ce privește ideologiile extremiste și terorismul internațional.

Strategia de diplomatie publică a Franței trebuie să țină seama de următoarele elemente: de a defini țintele geografice strategice prioritare, de a pune accentul pe ascultarea și înțelegerea audiențelor vizate, de a crea un comitet de pilotaj care ar regrupa cei 5 piloni, inclusiv reprezentanți ai diplomatiei parlamentare, de a asocia la reflecții strategice reprezentanți din sectorul privat și cel universitar, de a înscrie acțiunile diplomatice franceze pe o durată mare nu doar de scurtă durată, de a înțelege și utiliza noile tehnologii, lucrând asupra unei diplomatie publice 2.0, de a pune în aplicare o strategie de studii, care ar permite de a evalua permanent eficacitatea deciziilor luate și mai ales de a înțelege evoluția mediului internațional. Diplomatia publică necesită discursuri coerente subliniind înțelegerea și cooperarea pentru a atinge obiectivele enunțate mai sus, de aceea este necesar de a crea și a menține o *rețea* care ar avea ca vocație de a reuni popoare, resurse și idei [15, 9].

Ministerul Afacerilor Externe și Europene - organismul principal al diplomatiei publice franceze

Creat în 1626 de cardinalul Richelieu și având o tradiție de aproape patru secole, această instituție continuă să desfășoare o politică externă activă, reprezentând un stat, care din perspectivă internă este caracterizat ca având o puternică imagine culturală în lume, care rămâne un atu considerabil, alături de industria ei, comerțul, educația, universitățile și cercetarea.”, iar celelalte state îi recunosc Franței „capacitatea excepțională de a primi cu brațele deschise cele mai diverse culturi și de a încarna, astfel, promovarea diversității culturale”. Din aceste două caracteristici care se regăsesc pe site-ul MAEE, se remarcă mai ales dimensiunea culturală a diplomatiei publice franceze, care este cea mai dezvoltată, având ca obiective promovarea Franței în exterior, dar și facilitarea dialogului și schimbului cu celelalte culturi. În contextul globalizării, acțiunile ministerului încearcă să se înscrie într-o abordare mai largă a globalizării, aducându-și contribuția la „guvernarea armonioasă a mondializării”, prin faptul că poate crea punți între societățile civile ale statelor partenere în domeniul cooperării culturale.

Din punct de vedere instituțional, Ministerul Afacerilor externe a Franței, se află sub control guvernamental, fiind abilitat de a stabili relații comerciale, diplomatice și militare cu alte state, fiind în egală măsură responsabil de a informa președintele francez despre evoluția conjuncturii internaționale și a situației economice, politice și culturale din alte state în baza rapoartelor ambasadorilor Franței [14]. Principiile generale după care se organizează politica externă franceză sânt următoarele: dreptul popoarelor; respectul drepturilor omului și a principiilor democratice; respectul și cooperarea între națiuni; păstrarea independenței naționale dar cu deschidere spre dezvoltarea solidarității regionale și internaționale. Franța este după SUA, statul care are cea mai numeroasă reprezentare

diplomatică, 162 de ambasade, 26 de delegații permanente pe lângă organizațiile internaționale, iar ministerul Afacerilor Externe are 16.500 de persoane [12, 2].

În 2009, structura MAEE a fost reformată prin crearea Direcției Generale a Mondializării, Dezvoltării și Parteneriatelor. În broșura de prezentare a acesteea se menționa, „trecerea la o abordare mai transversală, tematică, funcțională, plecând de la situațiile și provocările cărora trebuie să le facă față operând printr-o rețea de actori diversificați” [13, 2].

Până în anii '90, politica externă franceză a fost centrată pe subiecte de ordin politic ce se refereau la interesele naționale sau la nivel continental. Accele-rarea mondializării, a fluxurilor transnaționale de diferit ordin (uman, de capită-luri, a mărfurilor, a serviciilor) și înțelegerea riscurilor, mai ales de mediu care amenință planeta au modificat profund natura relațiilor internaționale amplifi-când considerabil interdependența globală în numeroase domenii bulversând frontierele dintre domeniile interne și externe a politicilor publice. Prin urmare, obiectivele pe care Direcția și le-a propus în contextul mondializării sunt urmă-toarele: să contribuie la elaborarea unei mondializări mai bine gestionată și mai solidară, să întărească influența Franței în Europa și în lume (aici apare termē-nul de „diplomație publică de influențare”, definită ca acțiune culturală externă, dar și participare la dezbateră de idei și la formarea decidenților viitorului), să apere și să promoveze interesele politice și economice specifice ale Franței, să adapteze prioritățile legate de cooperarea pentru dezvoltare la noul context intē-național [13, 7-8].

În cadrul Direcției Generale, acționează, o direcție specializată în politica culturală și a limbii franceze, care „promovează influența Franței în marile dez-bateri mondiale, în domeniul cultural, al media și cel al Internetului, în special prin dialogul dintre culturi, precum și prin promovarea limbii franceze și a mul-tilingvismului”. Tot în subordinea Direcției Generale se află și un Serviciu pentru programe și rețea, care ghidează rețeaua culturală și de cooperare externă.

Termenul de „rețea” este esențial în înțelegerea perspectivei franceze asup- ra diplomației publice. Această rețea externă are 4 componente: diplomatică, cu- lturală, științifică și de cooperare, birourile Agenției Franceze pentru Dezvoltare și instituțiile de învățământ franceze [7]. Prin rețeaua externă, diplomația publi- că franceză acționează coordonat pe mai multe planuri pentru manifestarea inf- luenței și a solidarității Franței în contextul mondializării. Rețeaua este formată din ambasade, consulate, servicii de cooperare și acțiune culturală, stabilimente culturale, institute franceze de cercetare externe, licee franceze, misiuni arheolo- gice și alianțe franceze. Rețeaua are 145 de institute și centre culturale în 92 de țări și 1075 alianțe franceze în 134 de țări (o împărțire mai veche a rețelei inclu- dea doar aceste două mari categorii).

Diplomația culturală franceză

După J.Nye, soft power a unei țări se bazează pe 3 resurse: cultura sa (care trebuie să fie atractivă pentru alții), valorile politice și politicile externe (când sânt percepute ca legitime). Diplomația culturală, consistă în a asocia imaginea țării cu cele mai bune realizări culturale, sau mai subtil de a propaga folosirea unei limbi, a referințelor estetice sau intelectuale, a genurilor care îi conferă țării un prestigiu și o familiaritate cu viitorii parteneri. Fără libertatea societății civile nu există soft power, doar societățile libere au capacitatea de a seduce, dispunând de o putere de creație. Nici un stat nu poate convinge inimile și spiritele dacă nu încarnează în același timp, libertatea omului și a ideilor.

Franța este percepută în lume ca o mare putere culturală. Deci putem afirma că Franța are legitimitatea de a se exprima despre cultura sa, dar însuși conceptul de diplomație culturală a fost adesea criticat. De fapt, majoritatea analiștilor îl consideră proprietatea anumitor țări, a Franței îndeosebi, a Europei în general, un concept greu, dacă nu imposibil, de aplicat țărilor anglo-saxone. Probabil că P.Ricoeur are dreptate când susține că ideea de frontieră e necesară pentru a fixa limitele suveranităților naționale, dar în materie de schimburi culturale, e de preferat ideea unei „întretăieri de raze pornite din centre, din focare care nu sunt definite prin suveranitatea Statului-națiune, ci prin creativitate și prin capacitatea lor de influență și germina în alte focare de răspuns” [20, 1]. Or, dacă diplomația culturală există și se manifestă în întreaga lume, ea se datorează pluralității centrelor „emițătoare” pe scena geopolitică.

Cultura influențează economia prin diferite modalități: poate devansa operațiunile economice, să le facilite sau întrețină. Cultura constituie o piață care nu poate lăsa indiferentă economia. Un mare succes cultural, un patrimoniu istoric și arhitectural, bogăția tablourilor antice atrag clienți, vizitatori a căror prezență are o valoare economică pentru țara care îi primește.

Franța se ghidează după o doctrină unică a culturii franceze înțeleasă ca un ansamblu global creat în jurul limbii franceze. J.D.Levitte, director general a relațiilor culturale științifice și tehnice la Ministerul de externe menționa: „Franța reprezintă un amestec unic de tradiție, cultură, artă de a trăi, de creativitate, înaltă tehnologie. Este amestecul pe care trebuie să-l punem în valoare. Și nu este vorba doar de a difuza limba franceză, dar de a promova cultura într-un sens mai larg... de a difuza această imagine în globalitatea sa, mobilizând toată gama de instrumente de intervenție” [21, 36].

Franța consideră limba sa, învățarea și practicarea acesteea ca un simbol al culturii sale. Învățarea limbii franceze în străinătate este axa diplomației sale culturale încă de la începuturile diplomației culturale franceze. Treptat concepția s-a extins, înglobând patrimoniu imobiliar și mobil, arhitectură, literatură, pictură, foto, muzică, teatru, audiovizual, cinema. Acest ansamblu de idei s-a regrupat în jurul termenului de Francofonie, inventat de geograful E.Reclus, la fi-

nele secolului XIX, termenul a fost mult timp utilizat și a caracterizat diplomația franceză pe parcursul a unui secol și jumătate, fiind oficializat și aprofundat în anii '60 ai secolului XX, când s-a creat o Francofonie internațională instituționalizată, regrupând state atașate de folosirea limbii franceze [10, 6].

Franța este primul stat din lume care s-a dotat cu o diplomație culturală și a construit o rețea statală puternică pentru a o coordona. În secolul XIX, statul francez a sprijinit inițiativele private care serveau ca bază a unei diplomații culturale exterioare. În 1883, a fost creată Alianța Franceză, ca un ansamblu de comitete locale, centre de învățare și difuzare a limbii franceze [8, 12]. Crearea alianței franceze s-a datorat inițiativei lui P.Cambon rezident francez în Tunisia, idee susținută de Ministerul de externe francez. Barcelona a primit prima Alliance Francaise în Europa, ulterior Senegalul, insulele Maurice și Mexico, America Latină devenind continentul cel mai fertil pentru rețelele Alianței Franceze. În 1886 Alianța Franceză a fost recunoscută ca instituție de utilitate publică de către Ministerul Afacerilor Externe, acest nou statut a acordat Alianțelor Franceze un loc aparte în cadrul logicii oficiale a politicii culturale franceze [5, 32], ele venind să completeze acoperirea geografică a centrelor și institutelor franceze, iar activitatea lor este importantă pentru politica externă franceză, ele până în prezent fiind finanțate de MAEE.

Politica franceză este susținută de ipoteza conform căreia, cultura permite de a ajuta întreprinderile creînd un mediu favorabil pentru acțiunile lor. În secolul al XIX, formularea acestui principiu avea rezonanțe coloniale. Alianța franceză a rezumat această idee în termeni brutali: limba franceză - obiceiuri franceze, obiceiuri franceze - cumpărarea produselor franceze, cine știe franceza devine clientul Franței [22, 76]. Această argumentare s-a modernizat odată cu apariția și instituționalizarea unei piețe internaționale de arte. Diplomația culturală franceză și-a dublat scopurile economice, actualmente acestea se referă la constituirea unei piețe de arte rentabile pentru economia franceză.

Obiectivul actual declarat al Franței este de a rămîne o putere mondială din perspectiva limbii franceze care este una de bază în acțiunile culturale externe. Unul dintre obiectivele majore ale Franței este de a garanta că limba franceză va rămîne o limbă importantă, în contextual mondializării. Această abordare prin prisma mondializării se reflectă în acțiunea direcției dedicate a MAEE, Direcția Generală a Mondializării, Dezvoltării și Parteneriatelor, ale cărei atribuții ating domenii precum politicile privind bunurile publice mondiale, politica de atractivitate a teritoriului francez, politica de susținere a companiilor franceze în exterior, dezvoltarea cooperării universitare și științifice și atragerea studenților și cercetătorilor străini, acțiunea culturală și artistică pe plan extern și predarea limbii franceze peste hotare etc.

Referitor la dimensiunea culturală a diplomației publice, J.-F.Rabot, din cadrul departamentului Dezvoltării și Strategiei culturale franceze, afirmă că în

cadrul reformei de stat, rețeaua culturală franceză în străinătate este în plină schimbare. Ministerul de externe, a decis de a regrupa rețeaua culturală din străinătate, creînd o instituție unică Institut Francais. Acest proiect este alcătuit din trei elemente: o nouă agenție culturală, o rețea transformată profund și o platformă numerică. Astfel ministerul dorește de a arăta o nouă formă de prezență culturală în lume, de a deveni mai eficace și mai mobilă.

Institutul Francez a fost creat prin legea din 27 iulie 2010 și decretul din 30 decembrie 2010. Plasat sub tutela MAEE, este însărcinat în cadrul politicii și a orientării statale, de a renova diplomația de influență, contribuind la «strălucirea» Franței în exterior printr-un dialog cultural și susținând demersul francez de a asculta, de parteneriat și de deschidere. Prezidat de X.Darcos, Institutul francez s-a substituit asociației CultureFrance, iar la activitățile dezvoltate de Culture France¹ în domeniul schimbului artistic și primire în Franța a culturilor străine, s-a adăugat misiunea de a promova limba franceză, cunoștințe și idei, dar și crearea de agenți pentru rețeaua culturală franceză. Institutul francez revendică libertatea de expresie și diversitatea în contextul mondializării, afirmând competența și expertiza sa în domeniul promovării culturii franceze în lume și încearcă să utilizeze Internetul și rețelele sociale pentru difuzarea culturii și transformarea acestora în vectori de influență franceză.

Misiunea declarată a Institutului francez consistă în: promovarea schimburilor artistice internaționale, difuzarea creației intelectuale franceze, difuzarea patrimoniului cinematografic și audiovizual francez, de a susține dezvoltarea culturală a statelor din sud, încurajarea difuzării și învățării limbii franceze, dezvoltarea unui dialog cultural cu scopul organizării festivalurilor în Franța sau străinătate, favorizarea mobilității internaționale a creatorilor, cu programe de rezidență, coordonarea și favorizarea acțiunilor cu colectivitățile teritoriale franceze din străinătate, de a acționa pentru diversitate culturală la nivel european, a asigura formarea și continuarea carierei de agenți în cadrul rețelelor culturale ale lumii.

Reforma diplomației culturale pusă în aplicare de MAEE a permis o dublă reorganizare. În primul rând reorganizarea administrației centrale a MAEE prin crearea unei direcții generale a mondializării, dezvoltării și parteneriatelor, cu această direcție de stat, ministerul dispune de un tur de control a cooperării internaționale franceze și reorganizarea rețelei culturale în străinătate, prin fuziunea dintre serviciile culturale a ambasadelor și consulatelor și a centrelor culturale, ca institute franceze.

¹ Bazele acesteia au fost puse de O.Poivre d'Arvor scriitor francez și avea ca misiune, promovarea creației franceze în străinătate în toate domeniile, inclusiv al cărții sau cinematografului, un fel de «British Council à la française»

Lupta pentru limba franceză este lupta a păstra cultura franceză [15, 65], mai ales că limba franceză este în recul în lume, în timp ce engleza este în ascensiune ca limbă universală de comunicare. Această tendință se observă și în cadrul Uniunii Europene, locul prin excelență a plurilingvistului, recunoscute ca limbi de lucru franceza și germana sânt în scădere. În 1995, 45% din documente erau în engleză, 38% în franceză și 8% în germană. În 2005, 72% în engleză, 14,4% în franceză și 3% în germană. Învățarea limbii franceze este în retragere și în fostele țări ale imperiului, în Africa și Asia.

Cu toate acestea, franceza rămîne una dintre limbile de comunicare, a noua limbă cea mai vorbită de pe lume, singura alături de engleză vorbită pe 5 continente. Cel mai interesant este faptul că franceza este a treia limbă pe internet.

Franța, afectată de o pierdere semnificativă de notorietate în Europa și în lume, mizează pe întărirea diplomației sale culturale, pentru a-și face prezența mai vizibilă, mai coerentă și mai eficace. De asemenea, în parteneriat public-privat se pot găsi multe soluții eficiente, cum ar fi construcția sau renovarea unor licee franceze la Cairo, Londra sau Tokyo. În plus, o nouă agenție va fi destinată promovării tot mai insistente și atrăgătoare a universităților franceze, cu puncte de lucru funcționale în principalele țări-țintă (cum ar fi China), care să furnizeze toate informațiile necesare viitorilor studenți, de la gestiunea burselor până la formalitățile de înscriere și de obținere a vizei, circa 50 milioane de euro vor fi utilizați în cadrul planului de relansare a limbii franceze prin formarea a 10.000 de profesori de franceză, dintre care 3.000 în țările emergente.

De mai bine de un secol Franța a inițiat o vastă rețea de institute culturale franceze și alianțe franceze. Centrele culturale depind direct de Ministerul Afacerilor Externe, rețeaua fiind asociată cu serviciile de cooperare și acțiunile culturale ale ambasadelor. Rețeaua se înscrie în cadrul diplomației franceze și se bazează pe voința concretă a autorităților franceze de a promova diversitatea culturală și solidaritatea. Cunoașterea limbii franceze deține un loc esențial, dar de asemenea participarea la dezbateri de idei, dialogul între culturi, cooperarea culturală la fel ca și promovarea studiilor în Franța. Mai bine de 50 de mii de manifestări culturale sânt organizate în fiecare an și aproximativ 150 de mii de consilieri științifici și culturali sânt trimiși în ambasade pentru a coordona aceste domenii.

Franța dispune de 159 de institute și centre culturale franceze implantate în 92 de state, 1075 de alianțe franceze în 134 țări. Jumătate din centrele ei culturale se regăsesc în Europa și mai bine de 640 de mii de elevi urmează în fiecare an cursurile de franceză, accentul fiind pus pe franceza de afaceri sau franceza juridică.

R.S.Zaharna, consideră în spatele inițiativelor de diplomație publică a actorilor, se află o perspectivă asupra comunicării, una fiind informațională (care pune accentul pe construirea și diseminarea mesajelor și urmărește să controleze

felul în care sunt acestea receptate) și perspectiva relațională (care privilegiază construirea de relații și urmărește relațiile strânse și de durată) [23, 86-96]. Perspectiva relațională, pune accentual mai degrabă pe colaborarea cu publicul în locul controlului, și ia forma unor evenimente sau a unor gesturi simbolice, mai degrabă decât planuri influențare cu obiective clar definite. Această dimensiune pune accentual pe public, se urmărește implicarea acestuia în vederea creării canalelor de comunicare directă care se bazează pe satisfacția părților, durata și intensitatea relației. Printre aceste inițiative Zaharna amintește programele de schimburi educaționale și culturale, vizitele liderilor politici, institutele culturale și lingvistice, programele de ajutor pentru dezvoltare, programele de înfrățire a orașelor, campaniile de construire de relații, rețele apolitice și strategiile comune pentru împlinirea anumitor scopuri mutual dezirabile. Din această perspectivă centrele culturale au misiunea de a construi relații – cu indivizi sau comunități din țara gazdă. Rețeaua culturală franceză se înscrie în această logică atât prin scopurile declarate cât și prin acțiunile efective pe care le organizează. Centrele culturale beneficiază de avantajul că nu sunt comerciale. Oamenii nu sunt la fel de suspicioși ca față de campaniile care promovează brandurile comerciale dintr-o anumită țară sau calitatea serviciilor de turism [2, 97]. Prin urmare, institutele pot profita de credibilitatea lor crescută și de specificul acțiunilor pe care le organizează – și anume entertainmentul, care scade rezistența și vigilența publicului – pentru a crea relații durabile. Franța, pune accentul pe promovarea creațiilor sale contemporane, probabil și pentru că această cunoaștere a artiștilor contemporani favorizează crearea de legături cu artiștii din celelalte țări și realizarea de proiecte comune.

Institutele și centrele culturale depind direct de Serviciul de Cooperare și Acțiune Culturală al ambasadelor, iar obiectivele institutelor și centrelor culturale sunt regionalizate, și adaptate la contextul zonei în care se află. În Europa și în majoritatea țărilor dezvoltate obiectivele urmărite sunt predarea limbii franceze specializate, informarea cu privire la Franța, promovarea studiilor în Franța, a creației culturale contemporane franceze și participarea la dezbaterile de idei, în Africa centrele au mai ales misiuni de cooperare și de promovare a culturii locale, deci de susținere a dezvoltării culturale. Institutele și centrele culturale organizează cursuri de limbă franceză, elaborează programe culturale – spectacole, dezbateri etc, promovează artiștii și scriitorii francezi contemporani, construiesc parteneriate (cu organisme și cercurile culturale și de difuzare din țara gazdă, cu implementatorii de programe, comunitățile locale de francezi și comunitățile din țara gazdă, cu companiile și cu proiectele internaționale care oferă finanțări) și furnizează accesul la resurse moderne de informare – mediatecile.

Considerat un atu unic al Franței, rețeaua de învățământ francez în străinătate trebuie de dezvoltat, la fel și capacitatea de a primi elevi străini, învățământul reprezentând un instrument de influență pentru limba și statul francez, de

aceea se propune de a păstra și dacă este posibil a extinde. Studiile superioare în Franța trebuie să fie obiectivul unei politici active din partea MAEE [11, 77]. Învățământul francez în străinătate trebuie să-și păstreze vocația sa dublă de a servi compatrioții și de a difuza limba și influența franceza. Rețeaua franceză de învățământ în străinătate, prezentă în 130 de țări, este un specific francez fără echivalent la partenerii Franței, fiind gestionată de Agenția pentru învățământ francez în străinătate.

Audiovizualul exterior francez

Unul dintre elementele cheie a diplomației publice pentru o națiune este capacitatea de a comunica cu cetățenii simpli a altor state. Ori o națiune nu poate să aibă o diplomație publică eficientă fără a se baza pe un audiovizual exterior puternic. Dacă diplomația publică este coordonată de guverne, audiovizualul extern devine un instrument strategic. Mai multe guverne conștientizează că a înțelege, informa, angaja și convinge populația străină permite de a obține mai ușor scopuri politice. Unele state l-au integrat deja: Marea Britanie, China, Germania și mai recent Turcia, Rusia și Iran. Dominația mediilor occidentale este în diminuare în fața “Al Jazeera” și “Al Arabia”, ceea ce demonstrează sfârșitul imperialismului media și creșterea influenței media a statelor emergente. Ca și în alte sectoare, elementul important este de a avea obiective clare; în materie de difuzare internațională, succesul este legat de selectarea pieței și audienței țintă. Audiovizualul exterior nu este un instrument pentru a promulga un mesaj specific a politicii externe, ci un instrument în sensul de soft power a lui J.Nye: un audiovizual exterior eficient este cel care atrage admirația populației țintă, suscită admirație, respect ca în final să apară condiții pentru aplicarea politicii externe. În ultimii ani, mediul presei s-a schimbat considerabil odată cu dezvoltarea Internetului și noilor tehnologii. Această bulversare a prezentat schimbări și oportunități pentru difuzori, care văd în multimedia și noile media elemente cheie și prioritare ale strategiei lor.

În Franța în vara anului 2007, președintele Franței a decis de a moderniza și coordona audiovizualul exterior, Radio France International, Monte Carlo Doualya (filiala arabă a RFI), France 24 (rețeaua de informare internațională în limba franceză, engleză și arabă) și TV5 (canal francofon) pentru a-i ameliora gestiunea. Reforma a avut ca obiectiv de a ameliora coerența politicii audiovizuale externe, lizibilitatea orientărilor sale strategice și eficacitatea acestora. Pentru a realiza această reformă, Statul a decis crearea unei societăți holding, Audiovisuel Extérieure de la France, capitalul căruia este deținut de stat iar vocația sa este de a regrupa participanți publici din diferite societăți ale audiovizualului. Audiovisuel Extérieure de la France s-a creat în 2008 și deține 100% din RFI și France 24, și 49% din TV5.

Radio France Internațional este un radio public francez de informare internațională, fondat în 1975, emite 24 de ore din 24 în franceză și poate fi recepționat în 10 limbi (engleză, spaniolă, portugheză, chineză, persană, rusă, vietnameză, cambogiană, romană) are 400 de jurnaliști și o rețea importantă de corespondenți. Dispune de prima rețea în lume FM (166 de frecvențe în 74 de state) și este realuată de 780 de posturi de radio partenere. Radio Monte Carlo Doualya, este o filială arabofonă a RFI, fiind difuzată în state din Orientul Apropiat și Mijlociu și în Africa de Nord. Este unica frecvență FM pe teritoriul Libanului, care este difuzată în Beirut, Tripoli și Saida din martie 2010.

Franța 24, a fost lansată în decembrie 2006, și are ca misiune de a acoperi actualitatea internațională din perspectivă franceză 24 din 24 și de a vehicula în lume valorile și perspectivele franceze. Are o politică activă de parteneriat cu marile portaluri web (yahoo, MSN, Youtube) și media internaționale ca New York Times. Evoluția audienței franceze a France 24 este în progresie constantă, mai bine de 20 de milioane de telespectatori.

Dimensiunea economică a diplomației publice franceze

Coloana vertebrală a diplomației publice este considerată imaginea de țară care prin definiție semnifică patrimoniul spiritual al unei societăți prin care aceasta se individualizează la scară globală sau regională, iar în funcție de coordonatele calitative, aceasta îi determină gradul de notorietate externă, îi fortifică sau dimpotrivă diminuează prestanța și prestigiul pe arena internațională, îi facilitează sau complică relațiile cu organisme mondiale, îi definește nivelul de previzibilitate în raporturile cu țările partenere. În literatura de specialitate se face distincția între imaginea de țară și reputația unei țări, pe de o parte și brandul de țară, pe de altă parte, care se creează printr-un proces de branding de țară. Brandul de țară a fost apreciat de Anholt ca fiind contextul reputațional și percepția asupra mesajului ce se dorește transmis, ceea ce condiționează în mod fundamental modul în care mesajul este primit și interpretat de audiență [3, 226].

În crearea unui brand de țară un aspect esențial este cunoașterea principalelor aspecte care influențează imaginea unei țări sau altfel zis dimensiunile brandului de țară, sau direcțiile în care se poate concentra brandingul de țară pentru a crea o bună imagine de țară. În conformitate cu concepția lui S.Anholt principalele dimensiuni ale brandingului de țară sunt: turismul, exportul produselor de marcă naționale, diplomația publică, investițiile și imigrarea, cultura, și oamenii ca simpli cetățeni ai țării devin reprezentanții și ambasadorii țării.

Turismul este considerat a fi unul dintre cele mai vizibile aspecte ale brandingului de țară, care de obicei implică și investiții majore atât în industrie ca atare, cât și în activități de marketing. Turismul însă nu oferă decât o imagine unilaterală asupra imaginii unei țări, iar pentru crearea unei imagini complete pentru o țară este nevoie de asocierea imaginii prin turism cu alte domenii de

comunicare despre țara respectivă. Din perspectivă franceză, turismul este motorul economiei franceze. De mai bine de 15 ani, Franța este destinația turistică care primește cel mai mare număr de vizitatori străini, în 2011 stabilind un record de 81,4 milioane de turiști străini, în conformitate cu un raport a Direcției generale a competitivității industriei și serviciilor [1, 1]. Una dintre instituțiile importante din cadrul turismului Francez este Maison de Paris, un grup de interes economic creat în 1987 și plasat sub tutela Ministerului Turismului. Organismul reunește, într-un parteneriat, statul, colectivitățile teritoriale, lucrătorii din turism și pe cei din marile sectoare economice. Misiunea sa este de a promova turismul francez în străinătate, având 35 birouri în 29 de țări.

O instituție importantă pentru dimensiunea economică a diplomației publice franceze este și Agenția franceză pentru investiții internaționale, care a fost creată în 2001, fiind o instituție publică națională cu caracter industrial și comercial plasată sub tutela ministerului economiei și finanțelor și a amenajării teritoriului. Lucrările agenției au început în 1992, când guvernul a decis de a continua practica începută în anii 70, de a adopta o atitudine pozitivă față de atragerea de investiții internaționale pe teritoriul său [9, 20]. Misiunea Agenției este promovarea, și atragerea de investiții internaționale în Franța.

Agenția franceză pentru dezvoltare este un alt organism francez, având statut de instituție publică cu caracter industrial și comercial și de instituție financiară specializată pe de o parte pe finanțarea proiectelor de dezvoltare economică și socială în statele în curs de dezvoltare, dar și operator pivot a dispozitivului francez de ajutor public pentru dezvoltare. Plasată sub tutela ministrului Economiei, Industriei și a Muncii, a Ministerului Afacerilor Externe și Europene, ministerul de Interne. Are 1715 persoane și dispune de 68 de agenții în toată lumea. AFD a consacrat 40% din activitatea sa internațională luptei contra schimbărilor globale, iar Africa subsahariană este zona de intervenție prioritară pentru politica publică franceză de dezvoltare.

Diplomația publică, așa cum este percepută în mod tradițional, include susținerea guvernamentală a programelor în domeniul cultural, educațional și informațional, schimburilor de cetățeni, emisiunilor orientate spre informarea și influențarea audienței străine. Franța cu tradiții în domniul diplomației tradiționale, nu dispune astăzi de o diplomație publică eficientă sau cel puțin asemănătoare cu cea a SUA. Cu toate acestea, Se remarcă mai ales dimensiunea culturală a diplomației publice franceze, care este cea mai dezvoltată, având ca obiective promovarea Franței în exterior, dar și facilitarea dialogului și schimbului cu celelalte culturi. Franța este primul stat din lume care s-a dotat cu o diplomație culturală și a construit o rețea statală puternică pentru a o coordona Franța, afectată de o pierdere semnificativă de notorietate în Europa și în lume, mizează și în continuare pe întărirea diplomației sale culturale, pentru a-și face prezența mai vizibilă, mai coerentă și mai eficace. Defapt varianta franceză a diplomației

publice se reduce în prezent la dimensiunea sa culturală, celelalte dimensiuni fiind în proces de creare și eficientizare.

Bibliografie:

1. 81,4 millions de touristes étrangers en France en 2011, un record. // «Le monde», 18.07.2012.
2. Anholt S. Competitive Identity. The New Brand Management for Nations, Cities and Regions. - New York: Palgrave Macmillan, 2007.
3. Anholt S. Nation Brand as context and reputation. // Place branding, vol. I, nr. 3, 2005, p.224-228
4. Bruce G. Not Your Grandparent's Public Diplomacy. Public Diplomacy Retreat Department of Foreign Affairs. November 30, 2005 https://www.gwu.edu/~smpa/faculty/documents/PDRetreat_000.
5. Conte C. La diplomatie culturelle française: La culture face à de nouveaux enjeux? - Toulouse: IEP, 2008.
6. Cull N. Public Diplomacy before Guillon: The Evolution of a Phrase. <http://uscpublicdiplomacy.org/pdfs/gullion.pdf>.
7. Diaconu S. Institutul Francez din București din perspectiva diplomației publice, <http://ciorna.wordpress.com/sciences-po/institutul-francez-din-bucuresti-din-perspectiva-diplomatiei-publice/>
8. Histoire de diplomatie culturelle des origines à 1995. – Paris: La documentation française, 1995.
9. Johansson G. La diplomatie publique: une comparaison entre la France et la Suède, Växjö universitet 2009, Inu.diva-portal.org/smash/.../FULLTEXT01
10. Kessler M.-C. L'apport de la culture à la diplomatie économique. // Géographie, hiver 2010-2011. <http://www.choiseul-editions.com/documents/Kessler.pdf>
11. La France et l'Europe dans le monde sous la présidence d'Alain Juppé et de Louis Schweitzer. Livre blanc sur la politique étrangère et européenne de la France 2008-2020. http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/LIVREBLANC_2008_2020.pdf
12. Le ministère des Affaires étrangères et européennes en bref. <http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/MAEEenBref-20avril-light.pdf>
13. Le projet de la Direction generale de la mondialisation, du developpement et des partenariats. http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/Quai_d_Orsay-2.pdf
14. Loriol M., Piotet F., Delfolie D. Le travail diplomatique: un métier d'art: rapport de recherche pour le ministère des affaires étrangères et européennes (MAEE) Décembre 2008. - Paris: Ministère des affaires étrangères et européenne, 2008.

15. Melloul F. Développement de l'influence de la France sur la scène internationale, Une diplomatie publique à la française, 12 octobre 2010, p.15
http://directdumas.typepad.fr/files/influence_de_la_france_sur_la_scene_internationale_f__melloul_oct_2010.pdf
16. Nicolaescu L. Imaginea României sub lupa! Branding și rebranding de țară. - București: Editura ASE, 2008.
17. Panța R. Diplomația publică americană post 11 septembrie 2001: elemente de continuitate și schimbare. // Interferențe universitare – integrare prin cercetare și inovare. – Chisinau, USM, 2012, p.267-270.
18. Panța R. Diplomația publică - instrument politic al soft power. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politica), Nr.4, 2011, p.193-203.
19. Potter E.H. Canada and the New Public Diplomacy.
http://www.clingendael.nl/publications/2002/20020700_cliyaper_dip_issue_81.pdf
20. Ricoeur P. Cultures, du deuil à la traduction. // «Le Monde», 25 mai 2004, p.1-19
21. Roche F. La Crise des institutions nationales d'échanges culturels en Europe. - Paris: L'Harmattan, 1998.
22. Roselli M. Le projet politique de la Langue française. Le rôle de l'Alliance française. // Politix, nr.36, 1996, p.73-94.
23. Routledge Handbook of Public Diplomacy. - New York: Routledge, 2009.
24. Un minister en mouvement. http://www.ambafrance-eau.org/IMG/dossier_final.pdf

Prezentat la redacție
la 15 octombrie 2012

Recenzent - **Constantin SOLOMON**, doctor habilitat în științe politice, profesor

CRIZELE ECONOMICE GLOBALE – RESTROSPECTIVA DETERMINANȚILOR SOCIO-ECONOMICI ȘI POLITICI MAJORI

Dumitru VASILESCU

Republica Moldova, Chișinău,

Academia de Studii Economice din Moldova

Doctorand, MBA in Business internațional, FHTW-Berlin

The article provides an overview of key determinants of the global economic crises, their categorization and general analysis. In particular, due attention is paid to equilibrium and disequilibrium determinants, general and specific, universal and rather new factors determining the global economic downturns and shocks. The article concludes in underlining that key determinants affect the global economic system in dynamic conglomerates.

Crizele economice globale de amploare sunt evenimente sau perioade care sunt induse sau generate de un set bine conturat de factori determinanți sau, mai simplu, *determinanți*. Un determinant poate fi considerat “un element care identifică sau determină natura la ceva anume, sau care stabilește sau condiționează un anumit rezultat” [1]. Anume termenul *determinant* și definiția acestuia poate cuprinde multitudinea de factori și variabile, care induc sau contribuie la propagarea crizelor, în special pentru că vorbim de crizele globale.

În rezultatul unei minuțioase analize a literaturii de specialitate, una dintre primele observații este că, economiștii identifică principalii determinanți sau pun anumite accente, reieșind din înțelegerea lor proprie, dar și din constrângerile de acces la date statistice, observarea parțială sau neobservarea unor fenomene, apartenența la anumite convingeri personale sau de grup. Marea lor majoritate afirmă că, din punct de vedere istoric, cele mai mari efecte economice au fost cauzate de factori ciclici, care au dus la sub-utilizarea muncii și capitalului și respectiv la scăderea produsului național sub nivelul care ar putea fi asociat cu angajarea completă. Componenta energetică care contribuie la crearea PIB a fost, dacă nu integral, cel puțin parțial neglijată de un număr considerabil de economiști.

A doua observație majoră este faptul că determinanții crizelor globale, prin definiția care le-a fost dată anterior, în mod teoretic, ar trebui să țină seama de cel puțin trei variabile de care depinde produsul intern sau, eventual, global. Aceste trei variabile, puse în mod simplist, ar fi capitalul, munca și resursele energetice. Toate cele trei variabile ar fi interconectate prin dezvoltarea tehnologică și inovații, pentru că modernizarea tehnologică presupune investiție, resurse umane, dar și resurse energetice.

Vom începe analiza determinantilor crizelor globale prin încercarea de a oferi o clasificare mai mult sau mai puțin comprehensivă a acestora în baza analizei literaturii de specialitate, dar și reieșind din propriile observații aferente.

Problema delimitării determinantilor este una actuală. Diverși determinanți ai crizelor globale nu acționează în mod independent, ci în conglomerat. Acest fapt face dificilă distincția dintre un determinant real și un catalizator, deși în ambele situații vorbim de anumite elemente care au determinat natura crizei, au stabilit sau condiționat un rezultat anume. Determinanții, de regulă, acționează în conglomerate dinamice, și nu statice. Unii determinanți influențează pronunțarea altora, astfel încât putem vorbi de determinanți propriu-ziși și factori de propagare. Aceste specificități sunt dictate de faptul că procesele și fenomenele economice nu au un caracter static, ci mai mult unul dinamic. De exemplu, evoluția datoriei externe poartă un caracter cumulativ, astfel încât falimentul, criza, inclusiv criza asociată unui nivel foarte înalt al inflației poate readuce situația economică la un anumit, nou nivel de echilibru. Totuși nu toți factorii pot fi considerați ca și determinanți ai crizelor economice globale. Există o serie de determinanți care au generat crize naționale sau regionale, dar nu și crize de amploare globală.

Prin urmare, marea majoritate a determinantilor crizelor globale pot fi clasificați după cum urmează:

A) **Determinanți de dezechilibru și de echilibru** [2]. Putem, de exemplu, considera deficitul de cont curent al SUA ca fiind un posibil determinant de dezechilibru, care poate genera la un moment dat o stopare bruscă a investițiilor și a transferurilor de la țările în curs de dezvoltare și ruina întregului sistem financiar a ratelor de schimb. Datoria externă, în special sustenabilitatea și mărirea acesteia, poate fi, de asemenea, catalogată ca fiind un determinant de eventuale dezechilibre. Promotorii ideii de dezechilibru susțin că dolarul SUA urmează să se deprecieze și prin această modalitate poate fi soluționată problema deficitului de cont curent și, eventual, promovată creșterea exporturilor. Deprecierea dolarului, aparent benefică pentru SUA, poate avea un efect dublu de ajustare reală (sporirea exporturilor) și financiară. Totuși deprecierea necontrolată a dolarului poate genera un dezechilibru și mai mare, mai ales în condițiile în care interdependențele dintre țări au crescut considerabil. Pe de altă parte, ne putem referi și la determinanții de echilibru. Un exemplu de determinant de echilibru ar fi nivelul scăzut al dezvoltării piețelor financiare în țările în curs de dezvoltare, care condiționează faptul ca investitorii străini să caute posibilități financiare pe piețele avansate, în special SUA, mai ales în condițiile unui deficit al contului curent, care face ca prețurile la active să fie în continuă creștere. Atât determinanții de dezechilibru, cât și cei de echilibru pot induce situații de criză care, în anumite condiții, pot deveni crize globale. Este foarte interesant de analizat în acest sens evoluția ratelor de economisire și investiții în țările în curs de dezvoltare.

tare și cele dezvoltate. În ultimii ani, țările în curs de dezvoltare au luat poziția de creditori, iar cele dezvoltate de debitori, la bază fiind mai multe motive, inclusiv propensitatea de economisire, imperfecțiuni ale sistemului de protecție socială în țările în curs de dezvoltare, alte asimetrii. Exponenții de bază ai ideilor de dezechilibru și echilibru sunt numeroși, însă în mod special vom menționa pe Roubini (2009) [3], Obstfeld și Rogoff (2005, 2009) și Bernanke (2005) [4]. Multe studii aferente acestor economii relevă faptul că în calitate de determinanți universali ai crizelor globale pot fi considerate dezechilibrele globale (global imbalances) sau o serie de determinanți mai specifici, ce țin în special de limitările sistemului regulator financiar, de politicile macroeconomice incorecte din țările dezvoltate care au contribuit la creșterea/accentuarea dezechilibrelor globale.

B) Determinanți generali și specifici. În calitate de determinanți generali pot fi considerate dezechilibrele globale în termeni de economii și investiții și, respectiv, cont curent. Din categoria determinanților specifici putem menționa cadrul regulatoriu financiar slab. Faptul că băncile și-au asumat riscuri prea mari, beneficiind inclusiv de fragilitatea sistemului financiar global, la fel poate fi catalogat ca un determinant specific [2]. În mod evident părerile analiștilor se contrazic pe marginea determinanților atât celor generali, cât mai ales celor specifici. Spre exemplu, Acharya și Schnabl (2009) nu consideră riscurile asumate de băncile din țările cu cont curent pozitiv (cum ar fi Elveția sau Germania) ca fiind determinanți specifici, din momentul în care băncile din SUA au fost la fel de mult implicate în proces. Afluxul masiv de capital din țările cu surplus către țările cu cont curent negativ și inabilitatea sistemelor financiare din țările din urmă de a face față acestui aflux sunt puse, de asemenea, sub semnul întrebării de Kashyap (2009). Contul curent negativ al SUA, ca și determinant specific al crizei globale din 2009, a fost și acesta pus sub semnul întrebării de Serven și Nguyen (2010). Caballero (2010) [5] susține că un determinant deosebit de important și specific care a indus criza globală este reprezentat de cererea excesivă de instrumente de creditare și atragere a investițiilor/acumulare a datoriilor. Această cerere, care, de altfel, creează dezechilibre globale, duce la micșorarea ratei dobânzii în SUA, fapt care induce un nivel tot mai sporit de acumulare de datorii și presează sistemul financiar de a genera instrumente/active sigure. Astfel, determinantul specific de bază al crizei globale a fost identificat în declanșarea falimentărilor sau neîndeplinirii obligațiilor de plată în baza unor credite acordate în condiții intransparente și cu riscuri foarte mari de faliment (subprime defaults). Obstfeld și Rogoff (2009) [6] consideră drept un determinant specific faptul că unele țări, în special SUA, au fost capabile să finanțeze dezechilibrele prin a împrumuta din exterior la costuri mici, astfel creându-se condiții propice pentru creșterea prețurilor la unele active. Creșterea prețurilor a încurajat consumul și investițiile imobiliare.

Serven și Nguyen (2010) susțin că dezechilibrele globale pot fi considerate ca fiind un determinant general, care la rândul său duce la o serie de determinanți specifici, printre care se numără, în special, fragilitatea agregată sporită [2]. În opinia noastră, dezechilibrele globale, chiar dacă pot fi considerate ca fiind determinanți generali, nu reprezintă o problemă în sine. Contează foarte mult amplitudinea și durata acestor dezechilibre și modul în care factorii decizionali iau sau nu în serios potențialul periculos al acestora. Un alt determinant specific ar putea fi creșterea costului capitalului în perioada post-criză pentru țările în curs de dezvoltare. Această creștere poate la rândul său aduce cu sine, pe termen mediu și lung, alte dezechilibre și eventuale crize naționale, regionale sau globale.

C) Determinanți cu potențial permanent (tradiționali) sau determinanți noi. Fostul șef al FED în SUA, A.Greenspan, într-un interviu devenit binecunoscut pentru mulți în perioada de criză și imediat post-criză, a făcut, credem noi, o distincție clară între existența unor determinanți cu potențial permanent (tradiționali) și anumiți determinanți noi, care nu au fost analizați în episoadele anterioare de criză. Așadar, A.Greenspan vorbește despre *factorul uman* ca fiind un determinant tradițional și permanent al crizelor financiare și economice de amploare, în special referindu-se la cele două mari crize globale. Greenspan menționează: *“It's human nature, unless somebody can find a way to change human nature, we will have more crises and none of them will look like this because no two crises have anything in common, except human nature”* [7]. Referindu-se la criza globală din 2007-2009, Greenspan identifică câțiva determinanți noi, cum ar fi mecanismele regulatorii imperfecte și sistemul financiar imperfect, dar și perioada lungă de prosperitate care nu putea să dureze la nesfârșit și care în mod rațional avea să aducă cu sine un eveniment de amploare care ar permite ajustarea mecanismelor și a practicilor. Factorul uman este identificat ca fiind un determinant tradițional și de alți economiști, inclusiv Reinhart, Rogoff (2009) [8]. În special este vorba despre caracterul avar al investitorilor, de faptul că multe decizii nu sunt raționale sau sunt dictate de asimetrii de acces la informație, incapacitatea bancherilor de a prevedea situațiile de criză etc.

Reinhart și Rogoff, dar și alți economiști, identifică și determinanți specifici noi sau relativ noi, caracteristici în temei crizei globale din 2007-2009, cum ar fi:

1.Globalizarea. În viziunea economistului Friedman criza economică globală din 2007-2009 poate fi cel mai bine înțeleasă dacă este privită ca și o criză a economiei politice. Mai mult decât atât, spune autorul, aceasta trebuie privită și înțeleasă ca și o criză globală care afectează SUA, Europa și China, toate luate împreună, îmbină diverse aspecte particulare, dar are în temei un fir roșu unic: relația dintre ordinea politică și viața economică. La nivel global putem deci vo-

rbi de o criză a economiei politice [9]. Criza globală reprezintă nu altceva decât o disfuncție a sistemului financiar, devenit global în rezultatul creșterii interdependențelor dintre marele centre financiare și economice ale lumii, precum și creșterea interdependențelor dintre aceste centre și restul lumii sau invers. Creșterea interdependențelor nu a avut loc doar la nivel financiar, dar și politic. Piețele internaționale nu au demonstrat din păcate capacități și potențial sporit în a face o evaluare ex-ante a creșterilor rapide în unele sectoare sau segmente, care au generat boom-uri, și nici în a preveni riscurile sistemice de lungă durată. Globalizarea, așadar, inclusiv a piețelor financiare, și internaționalizarea fluxurilor de capital, a comportat atât efecte benefice, cât și riscuri majore. Literatura de specialitate abundă în analize atât ale riscurilor, cât și ale beneficiilor acestui proces.

Economistul Eichengreen, consideră că globalizarea nu este un determinant al crizelor globale. Totuși economistul acceptă două posibile și existente conexiuni: a) faptul că procesul de globalizare a adus cu sine presiuni adiționale competitive care au încurajat comportamentul investitorilor, băncilor și agenților imobiliari în SUA, dar și a altor părți ale lumii, de a-și asuma prea mult risc. Acest fapt a dus la suprapunerea acțiunilor băncilor și piețelor la nivel național, avându-se în vedere SUA. Același lucru a devenit valabil și în cazul competiției internaționale, în special când este vorba despre piața unică europeană. O a doua conexiune existentă și determinantă este cea legată de disbalanțele globale (global imbalances) și creșterea sporită a prețurilor la bunurile imobiliare. Disbalanțele globale au intensificat efectele negative ale unei regulări proaste a procesului investițional. Ratele scăzute la dobânzile pe termen lung au determinat gospodăriile casnice să-și asume riscuri mai mari prin creditare ipotecară [10, 2-3].

2. Imperfecțiunea cadrului instituțional. Imperfecțiunea cadrului instituțional este considerată în literatura de specialitate fie ca și determinant direct, dar și ca unul care agravează criza și complică soluționarea acesteia. Evident că aici este vorba nu doar de cadrul instituțional în marele centre financiare ale lumii, dar și în țările cu economii în curs de dezvoltare. Cadrul instituțional slab dezvoltat sau imperfect face ca falimentele băncilor și restructurarea acestora, de exemplu, să reprezinte niște procese deficiente. Regulile contabile și cele de a face publice datele financiare ale marilor corporații sunt deseori imperfecte. Drepturile creditorilor sau a celor care dețin hârtii de valoare pot fi și ele eventual definite vag sau aceste drepturi nu sunt respectate. Același lucru este valabil și pentru sistemul judecătoresc în diverse țări, inclusiv în marele centre financiare, care este deseori inefficient. Instituțiile mai performante, chiar dacă acestea nu pot asigura prevenirea crizelor globale, sunt asociate de regulă în mod direct și pozitiv cu o revenire mai rapidă în perioada post-criză [11, 4].

3. Imperfecțiunea sistemului financiar și a piețelor financiare (precum și legătura strânsă între finanțe și comerț). Imperfecțiunea sistemului financiar din marele centre financiare ale lumii, în special SUA, Franța și Marea Britanie, inovațiile din domeniul instrumentelor financiare, dar și propensitatea de a asuma riscuri într-o manieră iresponsabilă, reprezintă una dintre cele mai mari sfidări ale procesului de globalizare a piețelor. Aceste imperfecțiuni au determinat, în opinia multor economiști, în temei, evoluția crizei economice globale de la sfârșitul anilor 2000. Globalizarea sistemului financiar, prin contribuția guvernelor, debitorilor, creditorilor și instituțiilor financiare, a adus cu sine unele oportunități, dar și riscuri. Oportunitățile sunt diverse, după cum sunt enunțate și analizate în literatura de specialitate, în special când este vorba de țările în curs de dezvoltare. Totuși liberalizarea piețelor financiare poate aduce cu sine și situații de criză care să afecteze atât țările în curs de dezvoltare, de regulă mai vulnerabile, dar și cele dezvoltate deopotrivă [12]. Imperfecțiunile de pe piețele de capital, precum și legăturile financiare dintre țări, în cazul țărilor cu un nivel sporit de integrare în sistemul financiar global, pot conduce la răspândirea situației de criză [12]. Lipsa unei coordonări, a unui mecanism eficient și lucrativ de coordonare financiară internațională, este un determinant major al crizei globale din 2007-2009, afirmă autorii. Imperfecțiunile din sistemul financiar pot genera creșterea excesivă a prețurilor la unele active, comportament iresponsabil al investitorilor, atacuri speculative împotriva anumitor valute [13]. Sindromul de îndatorare irațională sau supra-îndatorare odată cu liberalizarea sporește riscul crizelor, inclusiv riscul de contaminare internațională [14]. Liberalizarea piețelor financiare conduce cu sine și fluxuri financiare de scurtă durată, deci nu neapărat implică ISD. Aceste fluxuri de scurtă durată pot fi considerați determinanți direcți ai crizelor, chiar dacă nu neapărat crize globale. Alte câteva studii confirmă faptul că liberalizarea financiară sporește probabilitatea crizelor financiare [15].

Bordo (2001) a studiat frecvența, durata și impactul crizelor din ultimii 120 de ani. Economistul ajunge la concluzia că durata crizelor nu a devenit mai lungă sau impactul mai mare. Chiar dacă episoadele de criză sunt mai frecvente, acestea nu au devenit mai severe. Totuși autorul nu a cuprins și perioada 2007-2009, când criza financiară din SUA a căpătat amploare globală.

Demirguc-Kunt și Detragiache au studiat relația dintre liberalizarea financiară și crizele bancare din 53 de țări în perioada 1980-1995. Cercetătorii ajung la concluzia că probabilitatea crizelor bancare este mai mare în sistemele financiare liberalizate. Totuși, odată cu consolidarea mediului instituțional, impactul liberalizării asupra fragilității băncilor este mai redus.

În temei, cele mai recente studii subliniază că liberalizarea financiară determină crize prin faptul că facilitează și determină creșteri excesive și căderi bruște ale piețelor financiare. Liberalizarea piețelor financiare conduce la creșterea

accesului la piețele de capital internaționale, iar acest fapt conduce la o sporire semnificativă a accesului la finanțe. Reinhart și Kaminsky (1999) susțin că vulnerabilitatea financiară a unei economii sporește odată ce datoriile insustenabile ale sistemului bancar cresc. Totuși trebuie de subliniat că tendințele de ultimă oră în ceea ce privește crizele sunt diferite pentru țările înalt dezvoltate și cele în curs de dezvoltare. Frankel și Rose (1996) susțin că determinanții la nivel național sunt deosebit de importanți; astfel probabilitatea survenirii unei crize este mai mare în cazul țărilor care au un nivel scăzut de creștere economică, însoțit de un nivel înalt sau în creștere rapidă a datoriei externe prin creditare. Caprio și Kingebiel (1997) susțin importanța factorilor naționali atât macroeconomici, cât și microeconomici în determinarea situațiilor de criză bancară.

Schmukler, Zoido și Halac susțin că imperfecțiunea sistemului financiar și a piețelor financiare poate fi considerată un real determinant al crizelor globale. Legăturile financiare dintre țări, susțin autorii, dictate de interesul investitorilor de a-și diversifica portofoliile financiare, pot determina crize globale. Deciziile investitorilor pot amplifica potențial crizele naționale, aceștia deseori fiind capabili să transfere activele dintr-o țară în alta, favorizând astfel fenomenul de contaminare.

Cel mai relativ nou este totuși faptul că piețele financiare naționale și internaționale sunt deosebit de vulnerabile la comportamentul inadecvat al investitorilor și la efectele de panică [12]. Comportamentul inadecvat al investitorilor este în temei dictat de asimetriile informaționale. Starea de panică poate fi ușor propagată, mai ales în situațiile în care investitorii cred că nu doar o piață ar putea fi eventual afectată. Schmukler et al consideră astfel că fenomenele de panică pot afecta toate țările înalt dezvoltate și în curs de dezvoltare.

Crizele globale pot fi generate de determinanți legați de imperfecțiunea piețelor financiare și comportamentul creditorilor. Țările care sunt conectate la sistemul global prin intermediari financiari internaționali, investitori instituționali, pot fi deosebit de vulnerabile la crizele financiare. Atunci când un investitor de proporții sau un grup substanțial de investitori mici sunt afectați de o criză în una din țările în care aceștia au investit, aceștia sunt deseori nevoiți să înceapă vinderea activelor pe alte pieți, astfel determinând propagarea crizei. Kaminsky și Reihart (2003) recunosc că determinanți globali pot fi considerați acei care afectează piețele de active în unul sau mai multe centre globale mondiale. Aceasta pentru că evidența demonstrează că în cazurile contrare criza s-a răspândit doar la țările din regiune, nu și global.

Imperfecțiunile sistemelor financiare țin deci în temei de mai multe variabile, inclusiv asimetriile informaționale, creșterea bruscă a prețurilor la unele active, atacurile speculative, comportamentul inadecvat al investitorilor. Criza din 2007-2009 a avut un impact negativ asupra tuturor țărilor, indiferent de modul și principiile de la baza dezvoltării sistemelor economice naționale. Krugman

(1998), Stiglitz (2000) și Tobin (2000) susțin că intervenția statului în restricționarea fluxurilor de capital între țări poate fi benefică. Acești economiști susțin că guvernele pot minimiza costurile de integrare cu piețele financiare internaționale. Controlul fluxurilor de capital este eficient în termen scurt sau eventual mediu, investitorii fiind mai mereu capabili să găsească soluții pentru depășirea barierelor impuse. Același lucru este valabil și în cazul intervenției statului la capitolul de management al riscurilor. Politicile de management al riscului se axează în temei pe două paliere: a) consolidarea sectorului financiar național și b) secvențierea liberalizării financiare. Un mecanism clar de management al riscului la nivel național și o coordonare la nivel internațional în materie pot crea premisele necesare pentru evitarea și managementul crizelor.

Acest determinant este menționat și de economistul Eichengreen [10]. După părerea acestuia, totuși, globalizarea nu poate și nu este considerată ca fiind un determinant propriu-zis. Autorul susține că regularea slabă a piețelor de capital și stimulentele perverse de pe aceste pieți au indus criza globală.

4. Reducerea bruscă a încrederii creditorilor și a așteptărilor. Nivelul încrederii investitorilor în performanțele economice ale unei țări, grup de țări, piețe sau segment economic, sau mai ales scăderea bruscă și neașteptată a încrederii și a așteptărilor asociate reprezintă un determinant specific al celor două mari crize globale de până acum. Acest determinant este unul deosebit de complex, dat fiind faptul că ține de esența umană, comportamentul deseori irațional al investitorilor, asimetriile de informații, creșterea sau descreșterea încrederii populației în instituțiile statului, creșterea sau descreșterea nivelului așteptărilor vizavi de evoluția unui segment sau altul al economiei. Optimismul investitorilor, inclusiv și în special al celor instituționali, cum sunt băncile, încrederea și nivelul așteptărilor este foarte complicat sau chiar imposibil de prezis. Reinhart și Rogoff (2009) subliniază aportul și importanța acestui determinant la declanșarea multor crize naționale, regionale, dar și globale. Criza din 2009 a contribuit la reducerea gradului de încredere publică în instituții, atât la nivel public, cât și privat [8]. Vedem așadar că, de fapt, este vorba despre un cerc vicios, prin care factorul uman induce starea de criză, iar aceasta din urmă amplifică fenomenul de reducere a credibilității și încrederii în sistem și sub-sisteme per ansamblu.

5. Crizele din sistemele bancare în marele centre financiare. Crizele din sistemele bancare în marele centre financiare ale lumii pot degenera în crize globale, în anumite condiții specifice. Crizele bancare sunt considerate de Reinhart și Rogoff (2009) ca fiind unul dintre principalii factori determinanți ai crizelor globale, împreună cu crizele datoriilor suverane, în special, dar nu doar limitate la datoria externă. Laeven și Valencia (2008) oferă o definiție foarte clară și modernă a unei crize bancare sistemice suverane. În cazul unei crize bancare

sistemice sectoarele financiare și corporative ale unei țări întâmpină un număr considerabil de falimente; instituțiile financiare și corporațiile suferă constrângeri substanțiale la plata contractelor la timp. În rezultat creditele neperformante cresc în volum, iar capitalul sistemului bancar este epuizat. Această situație poate fi însoțită de prețuri în stagnare la unele active, cum ar fi bunurile imobiliare, creșterea rapidă la ratele reale ale dobânzii, și la o încetinire sau reversare a fluxurilor financiare. În temei, în cazul în care o astfel de criză se extinde în afara hotarelor unui centru financiar mondial și se răspândește rapid în alte țări conectate prin legături financiare și comerciale, putem vorbi de o criză de amploare, eventual una globală. Ca și determinant al crizelor globale, crizele bancare suverane au fost foarte numeroase în perioada 1970-2007. Laeven și Valencia au identificat 124 de crize bancare sistemice în această perioadă. În aceeași perioadă autorii constată circa 208 crize naționale valutare (currency crises), de altfel și 63 de episoade de criză a datoriei suverane (sovereign debt default) și restructurări ale datoriei suverane. Laeven și Valencia pun împreună toate datele despre cele trei tipuri de crize sau conglomerate (crize mixte). Autorii încearcă să explice criza globală din 2007-2009, ținând cont de experiențele anterioare de criză. Astfel, Laeven și Valencia au observat căderea piețelor și mecanismelor de creditare ipotecară în SUA (subprime mortgage crisis), iar piețele globale monetare au fost negativ afectate. La etapa inițială, criza creditării ipotecare s-a manifestat prin lipsa lichidităților în sistemul bancar, fapt ce a condus la scăderea bruscă a cererii pentru titlurile de valoare garantate cu active. Pierderile în sistemul de creditare și deprecierea activelor au suferit și mai mult odată cu scăderea prețurilor la bunurile imobiliare și accelerarea falimentelor ipotecare. Pierderile la creditare ale băncilor din SUA au fost afectate considerabil, profiturile reducându-se cu 83.5% în trimestrul IV al lui 2007, comparativ cu anul precedent [11, 4]. Laeven și Valencia consideră totuși că în cazul crizei globale din 2007-2009, efectele căreia se fac resimțite și la momentul scrierii prezentei lucrări, trebuie analizată o combinație de determinanți macro- și microeconomici. În termeni macroeconomici excesul de lichiditate indus de ratele reduse la dobânzile bancare a condus la creșterea cererii și a investițiilor rezidențiale, astfel încât prețurile la bunurile imobiliare au crescut considerabil. Această perioadă în SUA, în particular, a fost însoțită de un cont curent deficitar sporit, circa 7% din PIB în ultimul trimestru al anului 2005. Riscurile asumate totuși au dus rapid la degenerarea situației, inclusiv în sistemul bancar. Din cauza imperfecțiunilor în sistemul bancar și regularea ineficientă în SUA, dar și a legăturilor unor mari bănci europene cu segmentul de creditare ipotecară din SUA, criza a devenit una de amploare globală.

6. Imperfecțiunea politicii monetare în marile centre financiare și economice. Politica monetară, dar cu precădere coordonarea deficienței a politicilor

monetare, poate fi considerată un determinant real și important al crizelor globale. Este, de altfel, un determinant emergent, nou, pentru că dezvoltarea sistemelor financiare și evoluțiile economiei globale au făcut ca politicile monetare să devină tot mai complexe și conectate la alte seturi de politici naționale. Politica monetară este și un instrument de luptă cu crizele globale. Totuși la nivel global putem vorbi de o necoordonare și o percepție diferită în diferite centre financiare ale lumii asupra politicii monetare, direcției acesteia etc.

Politica monetară promovată de băncile centrale din UE și SUA, luate în caz aparte, este, teoretic vorbind, foarte apropiată ca formă și conținut. În același timp observăm deosebiri fundamentale și așteptări fundamentale diferite, chiar uneori divergente, mai ales când luăm în calcul modul în care politica monetară este elaborată și aplicată în practică. Un exemplu clar în acest sens este politica monetară a ECB și FED. Ambele instituții au drept obiectiv fundamental stabilitatea prețurilor. Viziunea privind modul în care economiile răspund sau reacționează la determinanții ce afectează creșterea economică și inflația sunt totuși diferite. Într-o perspectivă simplistă FED se așteaptă ca odată cu încetinierea creșterii economice și implicit a cererii, în mod automat va încetini sau se va reduce inflația. ECB are o viziune proprie, conform căreia această legătură nu este întocmai una automată. De aici vine și reducerea de către FED a ratei dobânzii, precum și ezitarea în paralel pe același segment din partea ECB [16, 12].

Multe studii din domeniu punctează în special imperfecțiunea politicilor monetare în marele centre financiare. Totuși nu toate aceste cercetări văd o legătură directă de condiționalitate și determinare.

Cecchetti (2008) consideră că în cazul crizei din 2007-2009, dată fiind specificitatea acesteia, instrumentele tradiționale de politică monetară au fost de utilitate redusă [19], aceasta chiar și în condițiile în care autoritățile centrale aveau în principiu posibilitatea de a injecta lichiditate în sistemul financiar, dar totuși întâmpinau dificultăți în a avea o impresie foarte clară asupra instituțiilor financiare care aveau cel mai mult nevoie de această lichiditate. Potențialul politicii monetare nu a fost deci suficient pentru a determina nepropagarea crizei și în sistemul real al economiei [19].

7. Creșterile rapide ale unor segmente economice (bubbles) și brusca devalorizare ulterioară. Literatura de specialitate consideră creșterea rapidă a unor segmente economice drept un determinant cu potențial sporit (Laeven și Valencia, 2008). În special este vorba de creșterea nivelului de creditare ipotecară, creșterea prețurilor la bunurile imobiliare ca rezultat al liberalizării financiare [11, 4]. Cecchetti (2008) subliniază creșterea extraordinară a prețurilor la locuințe în SUA, în special referindu-se la dinamica prețurilor la locuințe în raport cu prețul de închiriere pe această piață. Astfel, autorul subliniază că în cazul SUA din perioada pre-criză, prețul unei locuințe este de 9-11 ori mai mare

decât chiria anuală achitată pe piață, în mediu. Începând cu anii 2000 totuși, prețurile la locuințe au crescut substanțial; raportul preț/chirie a atins apogeul în 2006, atingând nivelul de 14,5, sugerând astfel existența sau creșterea unui *bubble* în sectorul de locuințe rezidențiale. Aceste nivele de prețuri au fost prea mari pentru a fi justificabile prin variabile fundamentale. Așadar o ajustare de circa 20%, conform lui Cecchetti, a fost necesară, fie prin scăderea prețurilor la locuințe, a ratelor la chirii sau o combinație dintre cele două. Existența acestui *bubble* a condiționat și determinat inițierea unei crize la nivel național. Creșterea prețurilor la apartamente a condus la sporirea consumului din partea celor care dețin bunuri imobiliare. Potrivit lui Case, Quigley și Shiller (2005), la creșterea bunăstării deținătorilor de bunuri imobiliare, prin creșterea prețurilor acestora, consumul proprietarilor crește în medie cu 0,11-0,17%. Ca rezultat, consumul a crescut considerabil, în special prin creditare.

8. Excesul de lichiditate la nivel global – indus în 2007-2009 de rate foarte mici la dobânzile bancare setate de FED și alte bănci centrale, inclusiv dar nu numai în țările înalt dezvoltate, ca rezultat al recesiunii din 2001 din SUA [11, 4].

9. Acumularea masivă a datoriilor suverane. De rând cu imperfecțiunea sistemului financiar global, crizele bancare asociate, acumularea masivă a datoriiilor suverane, prin împrumut pe piețele internaționale sau naționale, este considerată fiind unul dintre potențialii factori majori ai crizelor globale. Acest fapt este subliniat de Reinhart și Rogoff (2009), dar și de multe alte studii anterioare, fiind confirmat inclusiv de evoluția situației în jurul crizei din 2007-2009.

Reihart și Rogoff cataloghează acest determinant ca unul cu un potențial deosebit de mare, care a indus diverse tipologii de crize, inclusiv crizele datoriilor suverane, crizele bancare, crizele legate de ratele de schimb, crizele inflaționiste etc. Totuși această acumulare masivă a datoriilor nu se translează neapărat în crize globale, pentru aceasta fiind evident nevoie de alte variabile.

Criza globală din 2007-2009 a dus inițial la creșterea considerabilă a riscului crizelor sistemice ale datoriilor în țările dezvoltate, dar și în curs de dezvoltare. Au apărut atunci suspiciuni asupra capacității guvernelor de a-și onora obligațiunile, în temei suspiciuni care s-au concentrat în țările înalt dezvoltare. Datoriile suverane în multe țări au depășit cota de 60% din PIB (este vorba de datoria guvernelor), iar aceasta la rândul său a dus la faptul că amplitudinea sau marja posibilă pentru intervențiile expansioniste, fie de politică monetară sau fiscală, a fost considerabil redusă [20]. Acumularea datoriilor suverane poate așa dar induce o nouă criză globală de proporții sau amplifică anumite crize regionale, cum ar fi cea curentă din zona euro.

Baldacci, Gupta, et al. [21] subliniază cel puțin patru argumente în favoarea acestui argument și forța determinatoare a acestuia. În primul rând, un nivel înalt de îndatorare sporește riscul de insolvență și costul de a împrumuta adițional. În al doilea rând, un nivel înalt al datoriei suverane reduce din abilitatea guvernului de a utiliza politica fiscală în calitate de mecanism contra-ciclic, în special în cazurile în care se produce o criză. În al treilea rând, ratele sporite la dobânzi, determinate de datoria acumulată, pot avea un impact negativ asupra creșterii PIB și a productivității. În cele din urmă, necesitatea de înăsprire fiscală, în lipsa unei depreciere a cursului valutar, în condițiile unui spațiu limitat pentru politică monetară expansionistă în mai multe economii naționale concomitent, poate aduce cu sine o reducere periculoasă a cererii globale agregate.

10. Variația semnificativă a prețurilor la principalele materii prime, în special petrol. Prețurile la principalele materii prime, dar în special la petrol, pot prezenta un determinant potențial al crizelor globale. Reducerea prețului la petrol poate determina o capacitate scăzută a țărilor exportatoare de a-și finanța propriile datorii suverane. Această tendință poate la rândul său determina creșterea ratelor la împrumuturi în marele centre financiare și la o destabilizare a situației, în special odată cu intensificarea legăturilor financiare și comerciale dintre țări.

Pe de altă parte, prețurile înalte la petrol reprezintă o amenințare serioasă asupra funcționării economiei globale. Mai mult decât atât, prețurile înalte la petrol afectează negativ procesul de restabilire a economiilor afectate de criza globală din 2007-2009 [22]. Creșterea prețului la țiței este considerată ca fiind unul dintre determinanții crizei în 2008 și a recesiunii ce urmează [23]. Creșterea ulterioară ar putea pune sub semnul întrebării dezvoltarea mai multor sectoare care depind cel mai mult de această materie primă, dar în special transporturile și industria în țările cu ritmuri sporite de creștere, inclusiv China și India, dar și în țările înalt dezvoltate, în special SUA.

Considerații speciale trebuie făcute la cercetările lui J.Hamilton și N.Roubini, în special referindu-ne la tematica variației prețurilor la petrol. Prin unul dintre modelele sale economice Hamilton a demonstrat că acest determinant a și catalizat criza globală recentă. Acesta a demonstrat, pornind de la prețul în 2003, care ar putea fi impactul creșterii acestuia, anticipând impactul asupra creșterii PIB. Roubini este de aceeași părere, evidențiind că întreaga restabilire a sistemului economic global de după criză este puternic amenințată de creșterea prețurilor la petrol, în special referindu-se la efectele dezastruoase asupra SUA, UE și Japoniei. După Roubini, nu bubble în segmentul bunurilor imobiliare sau imperfecțiunea sistemului financiar global au determinat criza globală din 2007-2009, dar prețul la petrol. Ambii economiști afirmă în temei că situația financiară din marele centre economice ale lumii depinde mult mai mult de prețul la pet-

rol și în măsură mai mică de situația pe piața serviciilor financiare sau piața locuințelor private.

Hamilton pune în discuție problematica resurselor petroliere limitate și subliniază că producția globală de petrol și prețul la aceasta, creșterea spectaculoasă a cererii de piață, în special din partea țărilor în curs de dezvoltare, face ca problematica variației prețurilor, politiciile de stabilire a prețurilor și impactul determinant general al prețurilor asupra dezvoltării economice să devină una deosebit de actuală. Totuși este deosebit de complicat sau chiar imposibil, după Hamilton, de estimat cererea și oferta de petrol pentru următorii ani, acest determinant devenind și mai important. Hamilton, făcând referință la evoluția pieței globale de petrol, subliniază faptul că în ultimii 50 de ani mai multe evenimente de caracter geopolitic au făcut ca oferta de petrol să varieze, reducerile fiind încadrate într-o marjă de 4-9%. Totuși, creșterea substanțială a prețului la petrol, nefiind determinată de vreun eveniment sau criză politică de amploare, a început în 2004 și a accelerat rapid în 2007. Cauza principală a acestei creșteri este explicată prin creșterea rapidă a cererii din partea economiilor emergente, pe fondul stagnării producției globale [24, 18]. Hamilton observă 11 episoade de creștere drastică a prețului, 10 dintre care au determinat o recesiune în SUA, excepție făcând recesiunea din 1960. Mulți alți cercetători au elaborat modele care descriu legătura non-lineară negativă dintre prețul la petrol și creșterea reală a PIB în SUA, Canada, zona euro [25]. Alte studii demonstrează că per ansamblu efectul creșterii prețului este relativ nesemnificativ. Odată ce piețele forței de muncă devin mai flexibile, cota-parte a prețului la petrol în totalul cheltuielilor este în scădere, politicile monetare sunt mai bine coordonate etc. Hamilton ajunge la concluzia că creșterea prețurilor la petrol în 2007-2009 a fost dacă nu cel mai important, atunci unul dintre determinanții majori ai crizei globale.

Studiile recente cu caracter socio-economic relevă o varietate impunătoare de diverși determinanți ai crizelor globale, în special făcându-se referință la episodul de criză globală din 2007-2009. În mod evident părerile economiștilor se divizează când este vorba de identificarea ansamblului de determinanți ai crizei, iar argumentările sunt din cele mai diverse. Ori, în cazul crizei din 2007-2009 nu putem spune cu certitudine că un determinant anume a avut un impact socio-economic deosebit. Este vorba mai degrabă de o situație în care un ansamblu de determinanți a dus la declanșarea crizei și la propagarea acesteia pe piețele internaționale. După părerea noastră, problematica determinanților crizelor globale trebuie privită în ansamblu complex, iar în calcul trebuie luați o multitudine de factori, nu doar cei de țin de capital sau productivitatea muncii. Imperfecțiunile politicilor și piețelor financiare, imperfecțiunile politicilor monetare în marile centre financiare, globalizarea, nefuncționalitatea instituțiilor, creșterea prețurilor la resursele energetice, lipsa de coerență și coordonare, sunt doar câțiva dintre determinanții majori. Creșterea interconexiunilor dintre țări și piețe ne impu-

ne să gândim din ce în ce mai complex și global despre unele probleme și deficiențe care eventual la etapa incipientă au doar o conotație națională.

Bibliografie

1. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/determinant>
2. Serven L., Nguyen H. Global imbalances before and after the global crisis, http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2010/06/29/000158349_20100629131919/Rendered/PDF/WPS5354.pdf
3. Roubini N. Will the Bretton Woods 2 (BW2) Regime Collapse Like the Original Bretton Woods Regime Did? The Coming End Game of BW2, 2009. <http://www.rgemonitor.com/>
4. Bernanke B. The global saving glut and the U.S. current account deficit, 2005. <http://www.federalreserve.gov/boarddocs/speeches/2005/200503102/default.htm>
5. Caballero R. The other imbalance and the financial crisis. NBER Working Paper 15636. 2010.
6. Obstfeld. M., Rogoff K. The unsustainable U.S. current account position, revisited, 2005 http://elsa.berkeley.edu/~obstfeld/NBER_final.pdf
7. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8244600.stm>
8. Reinhart C.M., Rogoff K.S. This time is different. Eight centuries of financial folly. - Princeton University Press, 2009.
9. Friedman G. Global economic downturn: a crisis of political economy, <http://www.stratfor.com/weekly/20110808-global-economic-downturn-crisis-political-economy>
10. Eichengreen B. Globalization and the crisis, http://emlab.berkeley.edu/~eichengr/globalization_crisis_4-29-10.pdf.
11. Laeven L., Valencia F. Systemic banking crises: a new database, IMF, 2008, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2008/wp08224.pdf>.
12. Schmukler S., Zoido P., et al. Financial Globalization, Crises, and Contagion, World Bank, 2000.
13. Obstfeld M. Speculative Attack and the External Constraint in a Maximizing Model of the Balance of Payments,. // Canadian Journal of Economics, Canadian Economics Association, vol.19 (1), February. 1986, p.1-22.
14. Corsetti P., Presenti F., Roubini N. Paper tigers? A model of the Asian crisis, European Economic Review 43(7), 1999.
15. Demirguc-Kunt C., Detragiache F. Financial Liberalization and Financial Fragility, World Bank, 1999
16. Schmukler S., Zoido P., et al., Financial Globalization, Crises, and Contagion, World Bank, 2000.

17. Building trust and confidence in international investment, Report by countries participating in the “Freedom of investment” process, OECD, 2009, <http://www.oecd.org/dataoecd/18/47/42446942.pdf>.
18. Dougherty C. Fundamental differences explain why ECB does not follow Fed on rates, http://www.nytimes.com/2008/03/05/business/worldbusiness/05iht-euro.4.10749512.html?_r=1&pagewanted=all
19. Cecchetti S.G. Monetary policy and the financial crisis of the 2007-2008, <http://fmwww.bc.edu/ec-j/sems2008/Cecchetti.pdf>
20. Gooptu S., Braga C.A.P. Debt management and the financial crisis, World Bank, 2010, http://siteresources.worldbank.org/EXTPREMNET/Resources/C12TDAT_207-218.pdf
21. Baldacci E., Gupta S., et al., Getting debt under control, Finance and Development, vol.47, no.4, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2010/12/baldacci.htm>
22. <http://www.guardian.co.uk/business/2011/dec/14/iea-high-oil-prices-global-economy>
23. Stevenson T. The oil price is the new eurozone crisis, <http://www.telegraph.co.uk/finance/comment/tom-stevenson/9150415/The-oil-price-is-the-new-eurozone-crisis.html>
24. Hamilton J. Oil prices, Exhaustible resources, and economic growth, 2011, http://dss.ucsd.edu/~jhamilto/handbook_climate.pdf.
25. Jiménez-Rodríguez R., Sánchez M. Oil Price Shocks and Business Cycles in the Major OECD Economies, 2005.

Prezentat la redactie
la 14 decembrie 2012

**COMPARTIMENTUL
BIBLIOGLOBUS & INFO**

**INFORMAȚIA
privind susținerea tezelor de doctor / doctor habilitat în științe politice în
Consiliile științifice specializate din Republica Moldova în anul 2012**

<i>nr.</i>	<i>Autorul</i>	<i>Denumirea tezei</i>	<i>Conducător / consultant Științific</i>
Teze de doctor			
1	BULICANU Victoria	<i>Influenta politica a mass-media: presa Republicii Moldova din perspectiva modelului mediatic anglo-saxon.</i>	Victor MORARU, <i>Doctor habilitat în științe politice, profesor (conducător științific)</i>
2	DOLGHII Elena	<i>Strategii si mecanisme de guvernare politica a Consiliului Europei. Cazul Republicii Moldova</i>	Valentina TEOSA, <i>Doctor habilitat în științe politice, profesor (conducător științific)</i>
3	EJOV Alexandr	<i>Impactul imaginii politice asupra procesului electoral</i>	Valeriu MOSNEAGA, <i>Doctor habilitat în științe politice, profesor (conducător științific)</i>
4	NICOLAEV Irina	<i>Dimensiuni politice ale relației putere – opoziție în contextul transformărilor democratice din Republica Moldova</i>	Valeriu MOSNEAGA, <i>Doctor habilitat în științe politice, profesor (conducător științific)</i>

5	PRISAC Igor	<i>Implementarea metodei sinergetice în analiza și eficientizarea sistemului politic din Republica Moldova</i>	Alexandru ROSCA, <i>Doctor habilitat în științe filosofice, academician (consultant științific)</i>
6	PUTINA Natalia	<i>Unitatea teritorială autonomă Găgăuzia în contextul procesului politic din Republica Moldova: general și particular</i>	Gheorghe RUSNAC, <i>Doctor habilitat în istorie, profesor, academician (conducător științific);</i> Valeriu MOSNEAGA, <i>Doctor habilitat în științe politice, profesor (consultant științific)</i>
7	SLOBODENIUC Ghenadie	<i>Dimensiuni politice ale dezvoltării potențialului uman în contextul globalizării (cazul Republicii Moldova)</i>	Valentina TEOSA, <i>Doctor habilitat în științe politice, profesor (conducător științific)</i>
8	VARZARI Vitalie	<i>Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul opțiunii de integrare europeană</i>	Victor JUC, <i>Doctor în științe filosofice, conferențiar (conducător științific)</i>
Teze de doctor habilitat			
1	JUC Victor	<i>Edificarea relațiilor post-război rece: aspecte teoretico-metodologice și repleri geostrategice</i>	Alexandru ROSCA, <i>Doctor habilitat în științe filosofice, aca-</i>

			<i>demician (consultant științific)</i>
--	--	--	---

Informația a fost prezentată
la redacție la 21 decembrie 2012
de către profesor V.MOȘNEAGA

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.4 (LIX), 2012

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 20.12.2012. Formatul 70x100 ¹/₁₆.

Coli de tipar 16,5. Coli editoriale 13,6.

Tirajul 50 ex.